

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΕΤΗ 1945-1949

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1950

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

ΛΑΪΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ¹⁾

Β' ΕΑΡΙΝΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

α) Ἀπόκρεφ.

1. Γενικά.

1. Ὄνόματα τῶν ἑβδομάδων καὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀπόκρεων. Πρώτη ἑβδομάς τοῦ Τριωδίου: Προφωνή ἢ προσφωνή ἢ προφωνέσιμη (ὅταν ἀρχίζουσιν καὶ σφάζουσιν τοὺς σιτευτοὺς χοίρους (Καλάβρυτα), σνκκόκαλη (Κάρπαθος), ἀμολιτὴ ἢ ἀπολιτὴ «γιατὶ ἀπολυοῦνται οἱ ψυχῆς τῶν ἀποθαιμένων καὶ βγαίνουν σὸν Ἀπάνω Κόσμο» (Μεσοχώρι Πυλίας) ἢ διότι κατελύοντο ἢ Τετράδη καὶ Παρασκευὴ (Λάστα Γορτυνίας). Ποῖον τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἐξήγησις αὐτοῦ ἀλλαχοῦ;

Δευτέρα ἑβδομάς: Κρεατινὴ ἢ δλόκριγια (Λῆμος), κράτινη (Μονοφάτσι Κρήτης), «γιατὶ δὲ νηστεύομε Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ αὐτὴ τὴ βδομάδα» (Λῆμος), Ἄρτσι-βούρτσι (Σινώπη) ἢ Ἄρτσιβούρτσι (Θήρα), δηλ. «τρῶν ὅ,τι νά ῥαι» (Σῦρος).

Τρίτη ἑβδομάς: Τυρινή, Τουρνὴ (Λάστα), Μακαρονοῦ, «γιατὶ τρῶνε πολὺ τὰ μακαρόνια» (Ἁγιάσος Λέσβου).

Ἀποβολὴς λέγονται ἢ Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ τῆς Κρεατινῆς ἑβδομάδος «γιατὶ τρῶγον κριάς» (Σύμη). Εἰς τὴν Κορώνην τοῦναντίον «τίς νηστεύουν γιὰ τὸ Χριστό· δὲν τρῶνε οὔτε λάδι». Ποία ἡ συνήθεια ἀλλοῦ;

¹⁾ Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου τῆς Ἐπετηρίδος ταύτης, σελ. 144.

2. Ἀρχὴ τοῦ Τριωδίου.

Τρόποι ἀναγγελίας. Π. χ. εἰς τὴν Ὑδραν «ἡ ἀποκριὰ μπαίνει μὲ τὰ ταμποῦρα (τύμπανα) τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου (17 Ἰανουαρίου) ἀρχίζουने καὶ βαρῖνε τὰ ταμποῦρα σ' ὅλες τὶς γειτονιὲς καὶ γίνεται ἕνας μεγάλος ἀλαλαγμός». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται αὐτό; Εἰς τὴν Λάσταν «ἕνας ἐφώναζε δυνατά, ὅτι πλησιάζουν αἱ Ἀπόκρεω καὶ ὅποιος δὲν ἔχει *θρεφτάρι ν' ἀγοράση*».

3. Μεταμφιέσεις.

(α) Πότε γίνονται; τὴν Κυριακὴν τῆς Κρεωφάγου ἢ τῆς Τυρινῆς; ἢ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Τριωδίου;

(β) Ὄνομασία μετημφισμένων: *μασκαράδες, μούσκαροι, μουσάρια* (Κύθνος, Ὑδρα), *μ'τσουν'* (Λέσβος), *κουδουνᾶτοι* (Σμύρνη, Αἴνος), *Γιανίτσαροι* (Νάουσα, Κεφαλληνία), *μουμπουνιάρια* (Σιάτιστα), *κουκούγεροι* (Τήνος, Δυτ. Κρήτη), *καμουζέλλες*, (Κάρπ. Λειβήσιον), *τζαμάλες* (Θράκη) κλ.

(γ) Τύποι μετημφισμένων: γαμπρός καὶ νύφη, γιατρός καὶ γιάτρισσα, οἱ ἀτσιγγανοί, ὁ διάβολος, ὁ Ἀρβανίτης, ἡ καμήλα, οἱ νυφάδες, ὁ γέρος καὶ ἡ κορέλλα (Σκῦρος), ὁ Καδῆς κ' οἱ Ἀρναούτηδες, ὁ ὄβραιος (Κάρπ.), οἱ Ζεῖμπέκ, οἱ νύφες, οἱ λόρδοι κ' ὁ Ἀράτης (Σῦρος). Στολὴ καὶ τρόποι μεταμφιέσεως. Προσωπίδες. Ποῦ ὡς ἐνδύματα καὶ προσωπεῖα μεταχειρίζονται δέσματα ζώων;

4. Δραματικαὶ παραστάσεις, παρωδίαὶ καὶ σατυρισμοί: Π. χ. τὸ *δικαστήριον*: σύλληψις φυγοδίκου ὑπὸ ἀποσπάσματος καὶ προσαγωγὴ ἐνώπιον δικαστηρίου, διότι ἐσκότωσε... τὸ γουροῦνι του καταδίκη αὐτοῦ εἰς θάνατον καὶ ἀπαλλαγὴ διὰ βασιλικῆς χάριτος (χωρῖα Πυλίας). Ὁμοίως ὁ Ἀγᾶς καὶ ὁ Μῶρος ἐν Χίω, ἡ κηδεία γνωστοῦ τινος φιλαργύρου, ποὺ τοῦ παίρνουν τὴν ψυχὴν οἱ σατανᾶδες (Στενήμαχος), τὸ *πανόραμα* (ἄνθρωπος γυμνὸς μέσα στὸ κασόνι (Ἄδραμύτιον), τὸ *ὄβραιϊκο τὸ λείψανο* (Ἄδραμύτιον), ὁ *γύφτικος γάμος* (Ἁγία Ἄννα), ὁ *μυλωνᾶς* (Γορτυνία), ἡ λήστευσις τῶν λόρδων ὑπὸ τῶν Ζεῖμπέκ (Σῦρος) κλ.;

Ποῦ γίνονται (ἢ ἐγένοντο ἄλλοτε) δραματικαὶ παραστάσεις ἀπὸ τὸν Ἑρωτόκριτον, τὴν Ἑρωφίλην, τὴν Θυσιάν τοῦ Ἀβραάμ κλ.; Π. χ. εἰς τὸ Καρπενῆσι «*τοὺν παλιὸ τὸν κιορὸ γένουνταν κ' Χάρους κ' Πανάριτους βασιλιάς καὶ μαζώνουνταν οὐδ' σὲ νιὰ μεριά κ' παρᾶσι'ραν*». Πρβλ. τὶς «*ὀμιλίες*» τῆς Ζακύνθου: Δυὸ γαμφοὶ—μιὰ νύφη κτλ.

5. Φωτιῆς (κλαδαριὲς, Βλάστη καὶ Κωσταράζι Δυτ. Μακεδ., *μουμποῦνες* (Καστοριά) κτλ.).

Πότε ἀνάπτονται; Π. χ. εἰς τὴν Ἀράχοβαν «*μόλις ἀνοίγει τὸ Τριῶδι, ἀνά-*

βουν φωτιές σ' όλους τοὺς μαχαλάδες· αὐτὸ γίνεται κάθε βράδυ». Εἰς τὸ Βογατσικόν, τὴν Καστοριάν κ. ἄ. τις ἀνάβουν τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς (βλ. κατωτέρω).

6. Ἑσπερίδες (βεγγέρες).

Παιγνίδια διάφορα αἰνίγματα, λογοπαίγνια· χοροὶ καὶ ἄσματα ἀποκριάτικα (σατυρικά ἢ ἄσεμνα). Πρὸβλ. «Τσοὶ μεγάλες ἀποκρῆς

κουζουλαίνονται κ' οἱ γρές» (Λατσίδα Κρήτης).

Περιγραφή τῶν παιγνιδίων, ποὺ συνηθίζονται εἰς τὰς διασκεδάσεις αὐτάς, ὡς ἡ *κολοκυνθιά*, ἡ *μπερλίνα*, τὰ *τυφλοπάνια*, τὸ *ἄλογο*, ἡ *παπαδιά*, ἡ *ἀμπάρα*, ἡ *γουριζέλλα*, τὸ *ξύλο τὸ γομάρ'* (Λῆμνος).

7. Ὑπάρχει ἡ συνηθία νὰ διαιροῦνται οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Ἀπόκρῶν καὶ τοῦ Πάσχα εἰς δύο στρατόπεδα καὶ νὰ μάχωνται εἴτε μὲ πέτρες εἴτε μὲ λεμόνια;

2. Ἡ Δευτέρα τῆς Ἀπόκρῶν (τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῶν Ἀπόκρῶν).

1. Ἡ σφαγὴ τῶν χοίρων καὶ τὰ κατ' αὐτήν. Π. χ. εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας «τὸ γουροῦνι τὸ σφάζουν τὴ Δευτέρα τῆς Ἀμολιτῆς μαζεύονται οὔλοι οἱ συγγενεῖς καὶ βοηθοῦν. Μόλις τὸ σφάζουν, ρίχνουν ἀπάνω του κίανα-δυνὸ κλωνάκια στάρι καὶ ἄρτο καὶ τὸ λιβανίζουν. Τὸν καιρὸ ποὺ τὸ λιβανίζουν, βγάζουν τὸν καρύ-τζαφλα (λάρυνγα) καὶ τὸν πετᾶνε στὴ φωτιά νὰ τὸν ψήσουν, ἔτσι ὅπως εἶναι μὲ τὰ αἷματα, δίχως νὰ τὸν πλύνουν, καὶ θὰ τὸν φᾶνε μὲ κρασί. Θὰ ψήσουν καὶ τὸ σνκῶπι καὶ θὰ τὸ μεράσουν ἕνα γῦρο στὴ γειτονιά».

2. Ἐξετάζονται τὰ σπλάγγνα καὶ ἡ πλάτη (σπάλα) τοῦ σφαγέντος χοίρου; Ποῖα σημάδια παρατηροῦν καὶ τί μαντεύουν ἀπὸ αὐτά;

3. Πράξεις μαγικαὶ μὲ μέλη τινὰ τοῦ χοίρου· π. χ. εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας μὲ τὴν φύσιν τοῦ χοίρου ἀμποδέουν τὸν λύκο, τὴν ἀλεπού, τὸ ποντίκι κλ.

3. Ἡ Τετάρτη τῆς Ἀπόκρῶν.

Ὀνειρομαντεία. Π. χ. εἰς τὴν Κορώνην ἕνα *μαχαῖρι*, ἕνα *πηροῦνι*, ἕνα *σαποῦνι*, ἕνιά κλωνιά στάρι τὰ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλο, τὰ στανρῶνουνε καὶ λένε:

*«Τετράδη τετραδοῦσα,
ἀρφαροκονομιτοῦσα,
τὸν ἄντρα ποὺ θὰ διαμιληθῶ,
στὸν ἕπνο μου νὰ τὸν ἰδῶ,
νὰ τοῦ εἰπῶ καὶ νὰ μοῦ εἰπῇ,*

μαντήλι νὰ τοῦ δώσω
κ' ἓνα ζευγάρι στέφανα
νὰ τότε στεφανώσω».

4. Ἡ Πέμπτη τῆς Ἀπόκρεω.

1. Ὄνομα (Τσικνοπέφτη πολλαχοῦ), μουρδουλοπέφτη (Κεφαλληνία).

Ἐξήγησις: «κάθε φτωχὸς ἔπρεπε νὰ τσικνώσῃ τὴ γωνιά του κείν' ντὴ μέρα» κατ' ἄλλους «τὴν ἡμέρα αὐτὴ λειώνουν τ' ἀλείμματα, τὸ χοιρινὸ λίπος καὶ βγάζει τοίκινα» (Καλάβρυτα).

2. Συνήθειαι τῆς Τσικνοπέφτης. Π. χ. εἰς τὴν Λακωνίαν τὴν Τσικνοπέφτη κατεβάξουν ἀπὸ τὸν καπνὸ τὰ λουκάνικα, τὰ πλύνουν καὶ τὰ θηκιάζουν εἰς τὰ πιθάκια. Εἰς τὴν Ἡπειρον οἱ μαστόροι τὴν ἡμέραν αὐτὴν κάνουν τραπέζι εἰς τοὺς μαθητάς των (καλφᾶδες). Κατὰ τὴν εὐωχίαν αὐτὴν μαστόροι καὶ καλφᾶδες θεωροῦνται ἴσοι. Εἰς Τζαῖζι Πυλίας «γυρίζουν ἓνα γῦρο τὰ σπίτια καὶ χορεύουν τὸν κατσόλυκα». Ποῖαι αἱ συνήθειαι ἀλλοῦ;

5. Τὸ Σάββατον τῆς Ἀπόκρεω (Ψυχοσάββατον).

1. Δοξασίαι σχετικαὶ μὲ τὸ Σάββατον τοῦτο.

2. Νεκρικὰ ἔθιμα: παρασκευὴ κολλύβων, χυλοῦ, χαλβᾶ ἢ φαγητῶν καὶ διανομὴ αὐτῶν «γὰ νὰ σχωρεθοῦν τὰ πεθαμένα». Ἐπίσκεψις εἰς τοὺς τάφους κλ. Ποῦ ἡ συνήθεια αὕτη γίνεται τὴν Τσικνοπέφτη; Π. χ. εἰς τὰς Κυδωνίας τὴν Τσικνοπέφτη ἔβραζαν πιλάφι μὲ κρέας καὶ τὸ ἐμοίραζαν εἰς τοὺς πτωχοὺς «γὰ τοὺς πεθαμένους». Εἰς τὴν Ἀγιάσον Λέσβου «οἱ τζομπανοὶ παίρνουν ἀπὸ τὰ κόλλυβα τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ ταῖζον τὰ πρόβατα».

3. Ἄλλαι συνήθειαι τοῦ Ψυχοσαββάτου. Π. χ. εἰς τὸ Τζαῖζι τῆς Πυλίας «τὰ δυὸ Σάββατα, τὸ Κρεατινὸ καὶ τὸ Τυρνὸ μαζευοῦμαστε σ' ἀλώνια καὶ παίζαμε τὶς ἀμάδες. Μετὰ πετάγαμε καὶ τὸ λιθάρι. Κάνουνε καὶ τραπέζι οὐλα τὰ συγγενικὰ σπίτια καὶ γλεντᾶνε».

4. Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι. Π. χ. τὰ τρία Ψυχοσάββατα (τὸ Κρεατινὸ, τὸ Τυρινὸ καὶ τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῆς Μ. Σαρακοστῆς) δὲν λούονται οὔτε κλώθουν, γιὰτὶ κουφαίνονται, ἂν λουσοῦν (Κάρπαθος).

6. Ἡ Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρεω (τῆς Κρεατινῆς).

Ποῖαι αἱ κατ' αὐτὴν συνήθειαι;

7. Ἡ Δευτέρα τῆς Τυροφάγου.

1. Ὄνομα: Πιπεροδευτέρα (Σαμόκοβον), Μακαρονοῦ ('Αγιάσος Λέσβου) κτλ.

2. Ἔθιμα ἀγροτικά. Μεταμφιέσεις: Οἱ *Καλόγεροι* (Βιζύη, Κωστί), ὁ *Κούκερος* ἢ οἱ *Κουκεραῖοι* (Εὐδαρουν, Σιναπλί), ὁ *Χούχοντος*, ὁ *Σταχτᾶς*, ὁ *Μπέης* (Ὁρτάκιοι), ὁ *Κιοπέκμπεης*, οἱ *πιπερᾶδες* (Σαμόκοβον) κλπ. Πρόσωπα ἀποτελοῦντα τὸν ὄμιλον τῶν μετημφισμένων (π.χ. Καλόγεροι, Μπάμπω μὲ τὸ ἐφταμηνίτικο παιδί της, νύφη, κασίβελοι, ζαπτιέδες ἐν Βιζύη, Καλόγερος, Βασιλές, κορίτσι, χαρατσιάρηδες, ψωμᾶδες ἐν Κωστί, Μπέης μὲ τοὺς παραστεκόμενους, Κριτής, ἀράμπδες, Καδίνα ἐν Ὁρτάκιοι). Τρόποι μεταμφιέσεως τοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ τῶν προσώπων τῆς ἀκολουθίας του (μὲ δέρματα αἰγὸς ἢ δορκάδος ἢ λύκου;), κάλυμμα κεφαλῆς, ὄπλα (δοξάρι, ξύλινο σφυρί ἢ ξύλινες μαχαῖρες), ἐξαρτήματα: κουνδούνια, σκορδορομαθιές. Ἄλλα σύμβολα: φαλλὸς κλπ. Ἄγερμος ἀνὰ τὸ χωρίον, περιφορὰ φαλλοῦ, ἄσμενοι κινήσεις καὶ χοροί, ἄλλαι ἄσμενοι πράξεις καὶ βωμολοχίαι· καταχύσματα δημητριακῶν καρπῶν, περισυλλογὴ δώρων. Ἄροτροῖσιν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου, ζευγνομένων ἀνθρώπων καὶ ἰδίᾳ γυναικῶν εἰς τὸ ἄροτρον, σπορὰ σίτου, κριθῆς κ.τ.τ., μὲ ἀναλόγους ἄσμενους εὐχάς, μαντικαὶ συνήθειαι ἀπὸ τὸν τρόπον ποὺ πίπτει τὸ σινίκι μετὰ τὴν σποράν.

Τέλεσις εἰκονικοῦ γάμου, φόνος τοῦ γαμβροῦ καὶ θρῆνος τῆς νύφης, αἰφνιδία ἔγερσις τοῦ νεκροῦ κτλ. Ἐμβάπτισις τοῦ πρωταγωνιστοῦ ἢ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ὕδωρ κτλ.

Πῶς γίνεται ἡ ἐκλογὴ τῶν προσώπων; Κατ' ἔτος ἢ κατὰ τετραετίαν ἢ ἐφ' ὄρου ζωῆς;

Ἄλλαι συνήθειαι: π.χ. εἰς τὴν περιφέρειαν Καβακλί τῆς Β. Θράκης «οἱ Κουκεραῖοι ἀπὸ δυὸ χωριά, ἅμα τελείωνε ἡ τελετὴ, ἔβγαιναν στὸ σύνορον καὶ ἔκαμναν πόλεμον, ποιὸς ποιὸν θὰ νικήσῃ». Ποῦ τὸ ἔθιμον αὐτὸ γίνεται τὴν Τετάρτην τῆς Τυρινῆς καὶ κατὰ ποῖον τρόπον; Π.χ. εἰς τὰ χωρία τῶν 40 Ἐκκλησιῶν «ὁ γελωτοποιὸς τῆς ὁμάδος λεγόταν *Σταχτᾶς* ἦταν μαυρισμένος καὶ πετοῦσε στάχτη στὰ παράθυρα καὶ στὸν κόσμον». Τὴν Τετάρτη τῆς Τυρινῆς τ' ἀπόγευμα ἢ παρῆα τῶν μασκαρευμένων καὶ ὁ κόσμος ἔβγαιναν στὰ χωράφια ἔξω ἀπ' τὸ χωριό. Ἐκεῖ, ὅσοι εἶχαν μασκαρευτῆ γυναῖκες, παίρνανε ἓνα ἀλέτρι καὶ τὸ τραουῦσαν κι ὄργωναν λίγο χωράφι. Ὑστερα παίρναν ἓνα δοχεῖο γεμᾶτο στάρι καὶ τὸ πετοῦσαν ψηλὰ νὰ σκορπιστῇ. Ἄν τὸ δοχεῖο ἔπεφτε στὸ ἔδαφος μὲ τὸν πάτον πρὸς τὰ κάτω, ἡ χρονιά θὰ ἔταν καλή, ἂν ἀνάποδα, κακή». (Βλ. περιγραφὴν τῶν τελουμένων ἐν Βιζύη εἰς Θρακ. Ἐπετηρίδα 1897, σ. 102-127, ἐν Κωστί εἰς Ἄρχ. θρ. θησ. 6, σ. 282-4, ἐν Εὐδαρούφ εἰς Θρακικὰ Α' σ. 456 κέ. ἐν Ὁρτάκιοι εἰς Θρακ. ΙΓ 311-320, ἐν Σαμοκοβίφ αὐτ. σ. 386-9).

Ποῦ τὸ ἔθιμον αὐτὸ προσέλαβεν ἀστείαν μορφήν; Π.χ. εἰς Χαλκιὸ Χίου «τὸ μεσημέρι τῆς Ἀποκριᾶς ἐπήγαιναν εἰς τὸ λιβάδι, ἐγίνοντα δυὸ ἀπὲ μᾶς βούδια

κ' ἐσύργαν ἑναζ - ζευγάρων, ἕνας ἄλλος ἦτο ζευγολάτης κ' ἤσπερην ἀλάτιν... ὕστερι ἐστέκουνταν ἄλλοι γύρω κ' ἕνας εἰς τὴν μέσην ἤκαμνεν κάτι κουνήματα (φαλλικά) κι ὅ,τι ἤκαμνεν εὐτός, ἤκαμναν κ' οἱ ἄλλοι». Εἰς τὴν Σκανδιάλην τῆς Λήμνου «τὴν Ἀποκριὰ ἔζεναν τοὺς σκύλους μὲ μικρὸ ἀλέτρι τὸ φκιάναν μὲ ξύλα, εἶδος ἀλέτρι μικρὸ, ζευλητες μικρές, νὰ βαστοῦν τὸ κεφάλι τοῦ σκύλου. Ἐνας τοὺς τρανοῦσε καὶ κατόπιν τοὺς λαλοῦσε. Ἐνας ἄλλος ἀπὸ μπροστά μ' ἕνα τροβᾶ στὴν πλάτη ἔσπερην ἀντὶς γὰ σπόρο στάχτη. Ἡ στάχτη πήγαινε στὰ μάτια τοῦ κόσμου· γελοῦσαν, γινόταν χάρβα».

8. Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς.

(Χαλβασάββατον ἐν 40 Ἐκκλησίαις). Διανομὴ χαλβᾶ εἰς συγγενεῖς καὶ γείτονας «γὰ νὰ γλυκαθοῦν καὶ οἱ ψυχές τῶν ἀποθαμένων». Ἄλλα ἔθιμα τῆς ἡμέρας αὐτῆς;

9. Ἡ Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου.

1. Παρασκευὴ εἰδικῶν φαγητῶν: μακαρόνια (σπιτήσια), αὐγά, τυρόπιπτες, τυροζοῦμι ἢ ἀγιοζοῦμι. Πῶς παρασκευάζεται τοῦτο; Π.χ. εἰς τὴν Ἀρκαδίαν «βράζουν ἄγρια λάχανα (μυρώνια, παπαροῦνες, κανκαλιῆθρες κλπ.), τὰ γιαχνίζουσι καὶ ρίχνουσι καὶ τυρὶ μυζήθρα κομματάκια κομματάκια». Εἰς τὴν Κορώνην «εἶναι λίγο ἀπὸ τὸ μακαρονόζουμο, ποὺ τρίβουσι μέσα λίγη μυζήθρα».

2. Προσφοραὶ εἰς τοὺς νεκρούς. Ἐπίσκεψις εἰς τὸ νεκροταφεῖον. Π.χ. εἰς τὸ Κηπουριὸ Δυτ. Μακεδονίας «κάθε οἰκογένεια φέρνει στὴν ἐκκλησίαν πίττα, στάρι, κρασί, τυρὶ κ. ἄ. Αὐτὰ ὕστερα ἀπὸ τὴ λειτουργία τὰ φέρουσι καὶ τὰ βάνουσι ἀπάνω στοὺς τάφους καὶ ὕστερα τὰ μοιράζουσι καὶ τὰ τρώγουσι». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο;

3. Ἐθιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ. Ἀμοιβαία συγχώρησις ἱερέων καὶ ἐκκλησιασμάτων, τῶν ἐκκλησιαζομένων παρατασσομένων καθ' ἡλικίαν. Ποῦ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Ἐσπερινοῦ γίνεται χορὸς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας ἢ εἰς τὸ χοροστάσι τοῦ χωρίου; Ποῖος προεξάρχει τοῦ χοροῦ αὐτοῦ; Π.χ. εἰς τὴν Ἀρτοτιάναν «πρωτοχοροῦν οἱ παπᾶδες, κοντὰ οὐλ' οἱ γερόντιοι μὲ τὴν ἀράδα. Τραγδάν: Οὐ δέντρος ἦταν οὐ Χριστὸς κ' ἡ Παναῖα ἡ ρίζα κτλ. Περβλ. τὸν χορὸ τοῦ κῦρ Βοριᾶ εἰς τὸν αὐλόγουρον τῆς Παναγίας τῆς Κόχης εἰς τὸ χωρίον Ἀρτεμῶνα τῆς Σίφνου, τὸν ὁποῖον «σέρνει ὁ παπᾶς τῆς ἐνορίας» καὶ κατόπιν τὸν συνεχίζουσι εἰς τὸ σπίτι τοῦ παπᾶ καὶ ἄλλων. Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται τοιοῦτος χορὸς καὶ μὲ ποῖα τραγούδια τὸν συνοδεύουσι; Εἰς τὴν Ἀγχιάλον, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Ἐσπερινοῦ «ἤθελα πᾶμε στὴ θάλασσα ὄλο τὸ πλῆθος κι ὅσες μάσκες ὑπῆρχαν στὴν πολιτεία,

πηγαίναμε ὄλοι ἐκεῖ συναζούδας τ' ἀλόγατα τὰ καλύτερα τοῦ χωριοῦ κ' ἐτρέχανε. Κι ὅποιο περνοῦσε—ἦτο τὸ μέρος ἀμμουδιά—τὸ δίνανε δῶρα διάφορα ἀπὸ μπουσουμάδες, μαντήλια, τὸ στολίζαν τ' ἄλογο καὶ περνοῦσε ἑπομένως ἀπὸ τὴν ἀγορά». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο ἢ ἀγὼν πάλης;

4. Πυραὶ εἰς τὰς ὁδοὺς ἢ εἰς τὰς πλατείας.

Ὀνομασίαι: *Φανοὶ* (Κοζάνη), *κλαδαριῆς* (Βλάστη, Βογατσικόν), *μουμποῦνες* (Θράκη, Καστορία), *καφαλιῆς* (Ζουπάνι), *τζαμάλες* (Ἡπειρος), *καλὸς λόγος* (Ἡπειρ.). Πότε τὰς ἀνάπτουν; τὴν Κυριακὴν ἢ τὴν παραμονήν;

Ἔψη, τὴν ὁποίαν ἀνάπτουν: φρύγανα, καλάμια, λινάρια, κοφίνια ἀλειμμένα μὲ κατράμι, κλαδιὰ δένδρων, παλιόψαθες κττ. Εἰς τὸ Βογατσικὸν στήνουν ἕνα δένδρο, τὸν *νοῦρο*, φουντωτὸ εἰς τὴν κορυφήν, καὶ τὸ περικαλύπτουν μὲ κέδρα (μιὰ σειρὰ κλαδιὰ καὶ ἕνα στρῶμα ἀπὸ ἄχυρα, γιὰ νὰ κάμουν κρότο κατὰ τὸ ἀνάμμα) καὶ τραγουδοῦν:

«*Ἐνας δέντρος φουντουτός,
φουντουτός καμαρουτός
καὶ σὴ μέση οὐ σταυρός*».

Εἰς τὰ Λακκοβίκια τοῦ Παγγαίου «τὰ παιδιὰ ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς συλλέγουν πολλὴν καύσιμον ὕλην, μὲ τὴν ὁποίαν κατασκευάζουν μεγάλην στοιβὴν ἔξω τῆς κωμοπόλεως καὶ δὴ εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος αὐτῆς. Ἀφοῦ δὲ ἀποπερατώσουν ταύτην, ρίπτουν λίθους διὰ σφενδόνης λέγοντες: *ὄπ' πάη ἢ σαγίττα κὶ ὁ ψύλλος καταπόδι*. Ἀνάπτουν δὲ τὰς πυρὰς περὶ τὴν πρώτην ὥραν τῆς νυκτός, ἄνωθεν τῶν ὁποίων ἐνίοτε πηδῶσι» (Γουσίου, Πάγγαιον 41).

Ἐπερήδησις τῆς πυρᾶς. Τί λέγουν, ὅταν πηδοῦν τὴ φωτιά; Π.χ. *Ψύλλ' κόρτζις στοὺν Καλόγερου!* (Ἀδριανούπολις). *Φεῦγα, κάλαβρι ἀπ' τ' ἀμπέλια κὶ καλανρίνα ἀπ' τὰ χουράφια* (Ἄρτοτίνα). Χοροί. Μήπως μαζεύεται γύρω στὴ φωτιά ὄλο τὸ χωριὸ καὶ ἐκεῖ χορεύουν καὶ γλεντοῦν ἕως τὸ πρωί; Ποῖα τραγούδια τότε τραγουδοῦν; (σατυρικά, ἄσεμνα).

5. Τράπεζα συγγενική. Ποῖοι παρακάθηνται εἰς τὴν τράπεζαν καὶ πῶς ἀρχίζει τὸ δεῖπνον; Π.χ. εἰς τὴν Κορώνην ἀρχίζουν μὲ τὸ τραγούδι: *Σ' αὐτὴ τὴν τάβλα πού ῥθαμε νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε...*. Ἄλλα ἔθιμα καὶ πράξεις. Θυμίσεις τῆς τραπέζης (μὲ τὸ ὑνὶ τοῦ ἀρότρου, «*γιατὶ μ' αὐτὸ εἶν' ἢ ζήσ'*» (χωρία Ἀγχιάλου). Ὑψωσις τῆς τραπέζης καὶ λόγοι καὶ εὐχαί, συνοδεύουσαι τὴν προᾶξιν αὐτήν. Τὸ πρῶτον φαγητὸν (ἀγιοζοῦμι-τυροζοῦμι) καὶ τὸ τελευταῖον (αὐγὸ). Τὰ ἀποφάγια τῆς ἀποκριᾶς.—Κοινὰ συνεστιάσεις τῶν χωρικῶν.

Παραδείγματα: Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν «*τὸ βράδυ πὸν θ' ἀποκρέμουν τὶς τυρινῆς*

ἀπόκριες θὰ μαζευτοῦν οἱ συγγενεῖς οἱ στενωτέρου στοῦ γεροντιότερου τὸ σπίτι. Ὡς πρῶτο φαῖ βάνουν στὸ τραπέζι τὸ τυροζοῦμι. Κάνουν τὴν προσευχή τους καὶ κατόπιν σηκώνουν τὸ τραπέζι τὸ κρατοῦν ὄλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, μὲ τὰ μικρὰ τους δάχτυλα. Τὸ σηκώνουν καὶ τὸ καθίζουν τρεῖς φορές. Κάθε φορά λένε :

Ἄγιοζοῦμι, τυροζοῦμι,
ὅποιος πιῆ καὶ δὲ γελάσῃ,
ψύλλος δὲ θὰ τὸν δαγκάσῃ!

Ἀπὸ φτοῦνο πρέπει νὰ πιῆ ὁ καθένας τρεῖς κονταλιές. Τὸ πίνουνε γλήγορα-γλήγορα, δίχως νὰ γελάσουν κ' ὕστερα βάνουν ὄλοι μαζί τὰ γέλια κα-κα-κά. Ὑστερα τοὺς βάνουν νὰ φᾶνε μακαρονάδα. Τὰ ἀνύπαντρα παιδιά καὶ κορίτσια κοιτάζουν, πῶς νὰ κλέψουν κάνα μακαρόνι, χωρὶς νὰ τοὺς ἀντιληφτῆ κανεῖς. Ὅταν πέσουν νὰ κοιμηθοῦν, τὸ βάνουν στὸ μαξιλάρι τους καὶ ὅποιον νέον ἢ νέαν ἰδοῦν, θὰ εἶναι ὁ ἀντρας ἢ ἡ γυναῖκα τους. Στερνὰ τρῶνε ὅτι ἄλλο φαῖ ἔχουν ετοιμάσει καὶ κατόπιν ὁ μεγαλύτερος ἀπ' ὄλους δίνει τὸ σύνθημα σὲ ὄλους, νὰ σηκώσουν τὸ τραπέζι μὲ τὰ μικρὰ τους δάχτυλα, καὶ τοὺς ἐρωτᾷει :

— Φάγατε ; — Φάγαμε.
— Ἦπιατε ; — Ἦπιαμε.
— Χορτάσατε ; — Χορτάσαμε.
— Πάντα χορτιασμένοι νὰ εἶστε,

καὶ τοὺς διατάζει ν' ἀφήσουν τὸ τραπέζι στὴ θέση του. — Εἰς τὴν Κάρπαθον γίνονται «κοινὰ συνεστιάσεις» κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς Κρεατινῆς καὶ τῆς Τυρινῆς Κυριακῆς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προῖστοῦ (δημάρχου), ὅστις «καλεῖ εἰς τὸν οἶκον του ὄλους τοὺς δημότας νὰ ἔλθουν ν' ἀποκρῶσουν οἰκογενειακῶς» καὶ ἐπιβλέπει εἰς τὴν ἐκ κοινοῦ ἐράνου πυνδαισίαν (Μιχαηλίδου-Νουάρου, Λαογρ. Σύμμ. Καρπ. Α' 19 κέ.). Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται τοιοῦτος συνεορτασμὸς ὄλων τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου; Τὰ τελούμενα κατὰ τὰς μεγάλας Ἀπόκριες («μεγάλες σήκωσες») ἐν Κύπρῳ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πρεσβυτέρου τῶν συγγενῶν βλ. παρὰ Σακελλαρίῳ, Τὰ Κυπριακὰ Α 711 - 2.

6. Συνήθειαι μὲ τὸ αὐγὸ ἢ μὲ τὸν χαλβᾶ (χάσκα ἢ ὁ χάσκαρης). Περιγραφή. Π. χ. εἰς τὰ χωρία τῆς Μεσημβρίας κνλιντροῦσαν ἀπάν' στὸ τραπέζι αὐγά, ὁ καθένας ἀπὸ ἕνα, κ' ἔλεγε : «Ὅπως κνλιντρᾶ τ' αὐγὸ, ἔϊτ' νὰ κνλιντρῆξ' κ' ἢ Σαρακοστή» καὶ κατόπ' βούλωναν τὸ στόμα τ'ς μὲ τ' αὐγὸ. Πρβλ. «Μὲ τ' αὐγὸ τὸ κλειῶ, μὲ τ' αὐγὸ νὰ τ' ἀνοίξω» (Κίος) ἢ «Μ' αὐγὸ τὴ βούλλωσα (δηλ. τὴ Σαρακοστή), μ' αὐγὸ θὰ τὴν ξεβουλώσω (Τσατάλτζα). Εἰς τὴν Σῦρον κ. ἄ. «ἕνα αὐγὸ, τὸ τελευταῖο, τὸ κρεμάγαγε ἀπὸ τὸ ταβάνι ψηλὰ καί, ὅταν ἀποτρῶγαμε, καθὼς καθόμαστε ὄλοι γύρω στὸ τραπέζι, τοῦ δίναμε μιὰ κονταλιά κ' ἔφερε βόλτα γύρω στὸ τραπέζι καὶ δοκιμάσαμε ὁ καθένας νὰ τὸ πιᾶσῃ μὲ τὸ στόμα του, Μ' αὐτὸ

κλείναμε τὸ στόμα μας γιὰ τὴ Σαρακοστή καὶ τὴ Λαμπρὴ πάλι μ' αὐτὸ τὸ ξανα-
νοιγαμε». Εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας «ὄσα μακαρόνια περσεύανε, ταΐζανε τὶς κόττες,
γιὰ νὰ κάνουν ἀγιά». Μήπως τὰ ρίπτουν εἰς τοὺς ἀγρούς;

7. Διασκέδασις μετὰ τὸ δεῖπνον. Χοροὶ καὶ τραγούδια ἀποκριάτικα,
παρωδίαὶ ἐκκλησιαστικῶν ἁσμάτων, αἰνίγματα καὶ γλωσσοδέται, μεταμφιέσεις
ἄσμενοι, δίκαι πλασταί, παιγνίδια (π. χ. ὁ μάγος, τὸ δαχτυλίδι, ὁ λέλεκας, ἡ σκλάβα,
τὸ μουντζούρωμα κλ.), παραμύθια ἄσεμνα. Ὁ χορὸς τοῦ Πιπεριοῦ κλπ. Ποία σημα-
σία ἀποδίδεται εἰς τοὺς χορούς καὶ τὰς ἄσμενους τυχὸν πράξεις τῆς διασκεδάσεως
αὐτῆς; Π. χ. κατὰ τοὺς χωρικοὺς τῆς Βιθυνίας «ἔχουν νὰ κάμουν στὴν βομβυ-
κοτροφία».

8. Πυροβολισμοὶ εἰς χαιρετισμὸν τοῦ γείτονος. (Καλῶς νὰ σ' εὔρω,
ὦρέ... — Καλῶς νὰ ῥθῆς! ("Αγραφα).

Ὅμοιως πυροβολισμοὶ δηλοῦντες βίαιον ἀρραβόνιασμα (καλίγωμα) π. χ.
«Γιάννη, (ὄνομα τοῦ πατρὸς τῆς κόρης) δῶσε με τὴν καμήλα σου νὰ πάω νὰ φέρω
ἄλλας. Σὺ νὰ πάρῃς τ' ἄλλας κ' ἐγὼ νὰ πάρω τὴν καμήλα». "Ἐτσι τὴν καλίγωνε τὴν
κοπέλλα (Σιναπλί, Καβακλί Β. Θράκης).

9. Τὸ βάφτισμα. Διαγωνισμὸς διὰ πλειοδοσίας, ποιὸς θὰ βαφτίσῃ τὸν
ἄλλον, δηλ. ποιὸς θὰ ρίψῃ τὸν ἄλλον στὸ νερό.

10. "Αλλαι παιδιαί: κρέμασμα τῶν σκύλων κτλ.

11. Μαντικαὶ συνήθειαι.

(α) Ὀνειρομαντεία μὲ τὸ μακαρόνι ποὺ κλέβουν ἀπὸ τὸ δεῖπνον κατὰ
τὴν ἑσπέραν τῆς Κυριακῆς τῆς τυροφάγου ἢ μὲ τὴν ἀρμυροκουλλούρα. Τρό-
πος παρασκευῆς μαγικός: προζύμι ἀπὸ τρεῖς Γιαννούδισσες καὶ ἀμίλητο νερὸ ἀπὸ
τὴ βρύση (Βασιλίτσι Πυλίας), ἢ πρώτη μπουκιὰ ἀπὸ ὅλα τὰ φαγητὰ τῆς τελευ-
ταίας ἡμέρας τῶν Ἀπόκρεων, ἀφοῦ τὴν κρατήσουν κρυφὰ καὶ τῆς ρήξουν πολὺ
ἀλάτι (Κορινθία).

(β) Πυρομαντεία. Π. χ. εἰς τὴν Αἰτωλίαν τὴν Ἀποκριὰ τὸ βράδυ «μελε-
τᾶν τ' ἀγὰ καὶ τὰ ψήνουν στὴ φωτιά ὅποιον σκάση, δὲν εἶναι γερός, ὅποιον
ιδρώση, εἶναι γερός».

(γ) Οἶωνοί: Μερμηῆγκι κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι, καλὸς οἶωνός· π. χ. εἰς τὰ
χωρία τῆς Πυλίας «τὸ βράδυ τὴν Τυρινή, ποὺ θὰ ξεφᾶμε, λέμε νὰ φέρουν τὸ φῶς,
νὰ σηκώσουμε τὸ τραπέζι καί, ἂν δοῦμε κ' εἶναι ἀποκάτω κανένα μερμηγκάκι, θὰ
πάῃ καλά τὸ κονάκι, θὰ ἔχῃ σοδεῖα εἰδεμή, ξεφτισμένα πράματα».

12. Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι.

Μερικὰ παραδείγματα: «Τὴν ἐβδομάδα τῆς Τυρινῆς οἱ γυναῖκες δὲν λού-

ζονται, γιατί άσπριίζει τὸ κεφάλι τους καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ φαί δὲν σκουπίζουν (Ἦπ.) Εἰς τὴν Κεφαλληνίαν «τὸν πρῶτον μασκαρῶν ποὺ θὰ ἰδῆ κανεὶς πρέπει νὰ τὸν ἐξορκίσῃ: *Σίδερο τὸ κεφάλι μου, κοφίνι τὸ δικό σου!*». Εἰς τὴν Μεθώνην «τὴν Τυρινὴ τὸ βράδυ πηγαιναν στὰ φιλικὰ σπίτια καὶ ἀλείφανε τὶς πόρτες μὲ τὴ γιαιούρη». Διατί;— Εἰς τὴν Σκῦρον «*ὅποιος φταρμιστῆ στὸ τραπέζι τῆς Τυρινῆς, λένε πὼς δὲ θὰ τὸν βρῆ ὁ χρόνος. Γιὰ νὰ ξορκίσουν τὸ κακὸ σύμποδο, σκίζουν ἀπὸ μπρὸς τὸ πονκάμισό του, ἀπ' τὴν τραχηλιὰ ὡς τὴ μέση*» (Ν. Πέρδικα, Α' 133).

13. Προγνωστικὰ τοῦ καιροῦ.— Π. χ. τὴν Κυριακὴ ποὺ εἶναι οἱ Κρεατινὲς Ἐπόκειες, ἂν κἀνῃ ἥλιος καὶ λιαστῆ ἢ ἀρκούδα, θὰ κἀνῃ ἥλιος ὄλο τὸ χρόνο.

β) Καθαρὰ Ἑβδομάς καὶ λοιπὴ Σαρακοστή.

1. Ἡ Καθαρὰ Δευτέρα.

1. Ὄνομα: *Καθαροδευτέρα, σκυλοδευτέρα, γαδαροδευτέρα κτλ. Πρωτονήσιμη Δευτέρα* (Ἄπύρανθος), Ἄρχιδευτέρα (Πόντος) κλπ.

2. Καθαρισμὸς μαγειρικῶν σκευῶν: *ξάρτυσμα* (Ἵδρα), *ξουλιάσματα* (Καστορία). Πλύσις μὲ ζεστὸ σταχτόνερο (*συνάθη* (Κρήτη), *ζούλια* (Καστορία)).

3. Εἰδικὰ φαγητὰ καὶ ἄρτοι (*λαγάνες, μπουρανί, πίττα ἀπὸ τσουνίδες, λαχανοπίττα, χουσάφι* κτλ.) Τρόπος παρασκευῆς. Ἄλλα φαγητὰ νηστήσιμα.

4. Ἐξοδος εἰς τὴν ἐξοχήν. (Τὰ *Κούλουμα, Μπουκλουβα* (Κορώνη).— Ἐστίασις εἰς τὸ ὑπαιθρον (*παραπόταμος Χαλκιὸ Χίου*) χοροὶ καὶ τραγούδια (σατυρικά καὶ ἄσεμνα), χαιρετισμοί, εὐχαὶ καὶ χειρονομίαι ἄσεμνοι («τὰ ἐξ ἀμάξης»). Γίνεται φαλλοφορία (μὲ φαλλοὺς πηλίνους ἢ ξυλίνους ἢ ἀπὸ καρόττα) ἢ περιφορὰ ὁμοιώματος φαλλοῦ ἐφ' ἀμάξης, ὅπως κατὰ τὸ *μπουρανί* τοῦ Τυρνάβου;

Γίνονται καὶ μεταμφιέσεις καὶ μιμικαὶ παραστάσεις; ἢ ἀπλῶς μουντζουρώνονται μὲ καπνιὰ τηγανιοῦ ἢ ἄλλας βαφάς; Π. χ. οἱ *καμουζέλλες* ἐν Καρπάθῳ: ὁ γέρος, ἡ γρά, ὁ Ἀράπης, ὁ Καδῆς καὶ μιὰ *καμουζέλλα* μὲ *τσαμπάλλια* (=κουδούνια) στὸ λαιμὸ καβάλλα στὸ γάδαρο *ἀξανάστροφα*, ὅλοι μὲ δέρματα ζῶων στοὺς ὤμους, στὸ κεφάλι, στὸ πρόσωπο. Πρόσωπα τῆς ἀκολουθίας: ὁ ὄβραϊος, ὁ γιατρός, οἱ Ἀρναούτηδες κ' οἱ κόρες. Παράστασις: ἀπαγωγή κόρης, σύλληψις τοῦ ἀπαγωγέως ἀπὸ τοὺς Ἀρναούτηδες καὶ δίκη αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Καδῆ (Μιχαηλίδου αὐτ. σ. 21. (Πρβλ. τὸν Κιοπέκμπεη τῆς Θράκης). Γίνεται ἐμβάπτισις εἰς τὸ ὕδωρ ἢ ἄλλαι ἀστεῖαι ἢ ἄσεμνοι πράξεις; Ποῖαι καὶ πρὸς ποῖον σκοπόν; Π. χ. κύλισμα ἐπὶ τῆς γλόης κττ.

Παραδείγματα: Εἰς τὴν Μηχανιώνα τῆς Κυζίκου «τὴν Καθαρὰν Δευτέραν ἐξέρχονται ὅλοι μετημφιεσμένοι καὶ ἀμιλλῶνται τίς νὰ ρίψῃ τὸν ἄλλον ἐντὸς τῆς

λίμνης και ἄδουσι: *Σήμερα ἔναι μέρα μας | κ' ἡ σκυλοδευτέρα μας | Σήμερα θὰ γανωθοῦμε | καὶ στὴ λούμπα θὰ νιφτοῦμε* (λούμπα=τεχνητὴ λίμνη).

Εἰς τὰ περίχωρα Ἀδριανουπόλεως ὁ Κιοπέκμπης καθήμενος εἰς τὸν πρόσθιον ἄξονα ἀνοικτῆς ἀμάξης, συρομένης ὑπὸ βοῶν, ἔφερεν εἰς τὴν κεφαλὴν καλάθι τρυπημένον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκρέμαντο σκόρδα καὶ κρομμύδια. Τὸν συνώδευον ἄνδρες μὲ μαυρισμένα τὰ πρόσωπα (μὲ καπνιά) καὶ μὲ ρόπαλα εἰς τὰς χεῖρας, μὲ τὰ ὁποῖα κατεδίωκον τοὺς σκύλους. Ἡ πομπὴ διέτρεχε τοὺς δρόμους μὲ φωνασκίας καὶ κατέληγεν εἰς ἓνα χωράφι, ὅπου ὁ μπέης ἔλεγε τὰ ἕξ ἀμάξης. Κατόπιν ὁ μπέης ἔσπερνε κριθάρι, ἀπαγγέλλων εὐχάς τινας, οἱ δὲ συνοδοὶ του κρατοῦντες αὐτὸν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια τὸν ἐσήκωναν ἐπάνω καὶ σιγὰ σιγὰ τὸν κατέθεταν ὑπτίον εἰς τὸ μέρος, ὅπου πρὸ ὀλίγου ἔσπειρε. (Ἀρχ. θρ. θησ. Ε 92-94).

Εἰς τὴν Σωζόπολιν «οἱ μουντζουρωμένοι σύρουν εἰς βωμολοχίαις διὰ σχοινίων ἴστων πλοιαρίου (ἀντένα)». (Εἶδησις ἀσαφής).

5. Κωμικαὶ παραστάσεις. Π.χ. ὁ *Βλάχικος γάμος* (Θήβαι, Μεθώνη: Τροκάνια κρεμασμένα ἀπὸ τὸ λαϊμὸ τῆς νύφης, τὸ συμπεθεριὸ καβάλλα σὲ γαιδάρους ἀνάποδα κτ.). Ἡ *κηδεία τοῦ Τυροφάγου* (Μεθώνη) ἢ τὸ *λείψανο* ποὺ τὸ κλαῖνε οἱ μοιρολογίστρες:

*Χορτάρισε τὸ μνήμα σου, ἄχ-ἔχ! καὶ πάω νὰ βοτανίσω, ἄχ-ἔχ,
βοηθᾶτε, φίλοι καὶ δικοί, ἄχ ἀντρούλη μου, τὸν πόνο μου νὰ δεῖξω.*

Καὶ τρανομαδιοῦνται, σὰν τὶς Μανιάτισσες, καὶ χτυπᾶν τὰ κούτελά τους (Κορώνη). Πρβλ. τὴν κηδείαν τοῦ Καρνάβαλου εἰς τὰ Λευκόγεια τῆς Κρήτης, τὸν ὁποῖον κηδεύει ἡ Σαρακοστή: ἄνδρας ντυμένος σὰν γυναῖκα ἀδύνατη, ψηλὴ καὶ στὰ κατὰ-μαυρα ντυμένη. Τὸ μοιρολόγι:

*Ἐλάτε καὶ στὸ ξόδι του, κάμετε τὸ σταυρὸ σας,
ἕως τὰ χτές γλεντάγατε μὲ τοῦτον στὸ πλευρὸ σας κτλ.*

Ἐπαπᾶς ψάλλει:

*Ἡμεῖς ἐτοῦτον κλαίμεν, ἡμᾶς ποίος θὰ μᾶς κλάψη,
ὅπου τὸ σκορδοκρέμμυδο, τ' ἄντερα θὰ μᾶς κἀψη;*

Εἰς τὸ Κασιδόνι Κρήτης «τὴν Καθαρὴ Δευτέρα βάνουν σ' ἓνα βγόδωμα (σκεῦος) μακαρούνια, τυρί, κρέας καὶ ὅ,τι ἄλλο πασχαλινὸ καί, ἐνῶ κλαῖνε, πᾶνε καὶ τὰ θάφτουν· βαστοῦν ἀκόμη καὶ τὰ λουῖρα καὶ τὰ θυμιάζουν καὶ λένε συγχρόνως πὺς ἦρθεν ὁ Λουμπόνης κ' ἐξώρισε τὸν Μακαρούνη καὶ τὸν Πασκάλη:

*Ὁ Λαζανᾶς ψυχομαχεῖ κι ὁ Μακαρούνης κλαίει
κι ὁ Κρόμμυδος σουρσουραδεῖ ἀπάνω στὸ τραπέζι».*

6. Διωγμός, κρέμασμα σκύλων ἀπὸ σχοινίου καὶ περιστροφή περὶ αὐτὸ (τραμπάλα ἢ στραμπάλα).

7. Λήξεις τῶν χορῶν καὶ παραστάσεων. Π.χ. εἰς τὴν Κάρπαθον «περὶ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας συναθροίζεται ὅλος ὁ κόσμος εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας ἢ εἰς ἄλλο τι κεντρικὸν μέρος καὶ χορεύουν τὸν χορὸν τοῦ Πιπεριοῦ κ.ἄ. ἀλλ' εὐθὺς ὡς σημάνη ὁ ἔσπερινός διὰ τὸ πρῶτον «Κύριε τῶν Δυνάμεων...», σταματᾷ ὡς ἐκ θαύματος ὅλη ἡ ὀργαστικὴ τῆς Καθ. Δευτέρας κίνησις». Ποία ἢ συνήθεια ἄλλοῦ;

8. Μαντικάι συνήθειαι.

(α) Κατάδεσμος τῆς Μοίρας. *Κάλεσμα ἢ προσκάλεσμα ἢ δέσιμο τῆς Μοίρας* πρὸς πρόκλησιν μαντικοῦ ὄνειρου. Μὲ ποίας πράξεις καὶ ποίους λόγους γίνεται τοῦτο; Π.χ. τὴν ἑσπέραν τῆς Καθ. Δευτέρας ἢ νέα πρὸ τοῦ ὕπνου περιζώνεται χρυσομάντηλο, τοῦ ὁποίου τὰ δύο ἄκρα δένει ἀποπίσω μὲ τρεῖς κόμβους ἐπιλέγουσα: *Ἄγια Δευτέρα βγαίνοντας | ἄγια Τρίτη μπαίνοντας, | ἄγια Τετράδ' ἀληθινή | ὁποῦ σὲ στέλνω νὰ διαβῆς | ... τὴ Μοῖρα μου νὰ πᾶς νὰ βρῆς, | νὰ ῥθῃ ἀπόψε νὰ μοῦ εἰπῇ | ποιὸν ἄντρα θελὰ πάρω* (Λαογρ. Γ 6).

(β) Ἄρμυροκουλλούρα. Πῶς κατασκευάζεται αὕτη καὶ εἰς τί χρησιμεύει; Διατυπώσεις τῆς κατασκευῆς μαγικάι: *ἄλευρι κλεμμένο ἀπὸ τρία σπύτια ἀπίκραντα ἢ μονοστέφανα*: τὸ ζυμώνει παρθένος μὲ πολὺ ἄλατι ἀνάποδα (δηλ. μὲ τὰ χέρια πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη), κάνει τρεῖς κουλλοῦρες. *Τις ψήνουν στὰ κάρβουνα καὶ παίρνουν ἀπὸ κάθε μιὰ κουλλούρα μιὰ μπουκουριά. Τὴ μιὰ θὰ τὴ φᾶν, τὴν ἄλλη θὰ τὴν ρίξουν ἀπὸν σιὴ σκέπα, καρσὶ (ἀντίκρου) στὸν ἥλιο, καὶ τὴν ἄλλη θὰ τὴ βάλουν κάτ' ἀπὸ τὸ μαξιλλάρι. Στὸν ὕπνο τους θὰ ἰδοῦν τὸ παλληκάρ'. Κι ὅταν εἶναι νὰ πάρῃ λεύτερο παιδί, θὰ τὸν ἰδῇ στὸν ὕπνο μὲ ποιτῆρ' χρυσό. Κι ὅταν εἶναι χηρενάμενος, θὰ πάῃ μ' ἕνα τοικνωμένο κμάρ' (λαγῆνι καπνισμένο ἀπὸ τὴ φωτιά) (Φυσίγη Λήμν). Κατὰ ποίους ἄλλους τρόπους ζυμώνεται ἡ ἄρμυροκουλλούρα; (Βλ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. Γ' 109 κ.ἑ.) Εἰς τὴν Σκῦρον, ἀπ' τὴν ἴδια ζύμη κάνουν κι ὅλα τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ ψήνουν καὶ αὐτὰ καὶ τὰ ξαστριζοῦν μαζί μὲ τὸ ἄρμερόπιττο.*

(γ) Σαρακοστοκουλλούρα: κουλλούρα μὲ προζύμι ἀπὸ τὸ ζυμαρί ποὺ ἔζυμωσαν τὰ μακαρόνια τῆς Ἀποκριᾶς τὴν ψήνουν στὴ γωνιὰ χάμω καὶ τὸ πρῶν τὴν Καθαροδευτέρα, μόλις ξυπνήσουν, τὴν κυλοῦνε. Ἐν πάῃ δεξιά, θὰ πάῃ καλὰ τὸ σπύτι, ἂν κάμῃ ἀριστερά, θὰ εἶναι δύστυχα τὰ εἰσοδήματα καὶ προπάντων τὸ γέννημα. (Βασιλίτσι Πυλίας).

9. Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι.

Π.χ. Τὴν Καθαρὴ Δευτέρα «δὲν πιάνουν μαχαίρι, δὲν κόφτουν τίποτε, γὰρ νὰ μὴν κόφτουν τὰ ποντίκια τὰ γεννήματα» (Ἡπειρος). Τρῶνε μιὰ μπουκιὰ ἀπὸ τὴν Σαρακοστοκουλλούρα, γὰρ νὰ κομπώσουν τὴ Σαρακοστή, νὰ μὴν τοὺς πιάσῃ

ἢ Σαρακοστή νηστικούς (Πυλία). Τὰ μικρὰ παιδιά νηστεύουν τὴν Καθαρὴ Δευτέρα, γιὰ νὰ βρῖσκουν φωλιές (Αἰτωλία) ἢ τὴν περδικοφωλιά (Κρήτη, Μάδυτος κ.ά.).

2. Τὸ Τρίμερο.

(*Τριήμερο* (Μακεδ.), *ἀιθοδώρισμα* (Πόντος), *Τριπλῆ* (Ἄνακοῦ). Νηστεία ἀπόλυτος τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν (οὔτε ψωμί, οὔτε νερό). Παράθεσις τραπέζης εἰς τὸν *τρισημερίτην* κατὰ τὴν Καθαρὰν Τετάρτην μὲ εἰδικὰ φαγητὰ: καρυδόπιττα, σούπα μὲ φασόλια καὶ μὲ πετιμέζι, *ἀφριστός*, *χυλόπιττες* (Σινώπη) κτ. καὶ προσφορά δώρων εἰς αὐτὸν (*μαξιλλαρόπαννο*, *μαντήλια* κτ. Σινώπη). Τὰ *μαερογάλα*, τὰ *Θοδωρέσια* (Πόντος). Παροιμιαί. Δεισιδαιμονίαι σχετικαὶ μὲ τὸ Τρίμερο καὶ ἄλλαι ἀντιλήψεις: π.χ. εἰς τὸ Τσακῆλι (Μετρῶν Θράκης) «*ἂν τυχὸν πεθάν' κανεῖς πιάνοδας τρίμερο, δὲ βγάζνε τὸ λείφανό τ' ἀπὸ τ' βόρτα νὰ τὸ θάψνε, γαιτὶ κολάσ' κε, πὸν σκότωσε τὸν ἑγαντό τ' καὶ γκρεμᾶνε τὸ ἀβάρ* (=τὸν τοῖχο) καὶ τότε βγάζνε» (Θρακικὰ Η 350).

Ἄλλαι συνήθειαι τοῦ Τρίμερου:

(α) Καθαρὰ Τρίτη. Π.χ. ἀνοίγουν τὴ σταφυλαρμιά. Θεωρεῖται καὶ ἡμέρα τῶν ψυχῶν; Τί κάμνουν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει;

(β) Καθαρὰ Τετάρτη. (Πρωτοτέταδο, Θράκη). Προσφοραὶ γιὰ τὴν *ψυχὴ τῶν ζωντανῶν*. Εἰς τί συνίστανται αὐταί;

3. Ἡ Καθαρὰ Παρασκευή.

Ὀνειρομαντεία μὲ τὰ κόλλυβα τῶν Ἁγ. Θεοδώρων. Τρία (ἢ ἐννέα) σπυριά σιτάρι κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλο μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι σ' ἕνα παννάκι κόκκινο ἢ ἄσπρο μὲ μαύρη κλωστή. Κάλεσμα ἢ δέσιμο τῆς Μοίρας, σπορὰ σίτου ἢ κολλύβων. Π.χ. εἰς τὴν Σκῦρον «*τ' ἄη Θεόδωρου ἀποσπεροῦ κρεμνιῶνται ἀπὸ τὸ κλήμα τν ὥρα π' θὰ πὰ νὰ πλαγιάσνε τσαι λένε: Ἐλάτε, Μοῖρες τῶ Μερῶ τσαι ἢ διτσή μ' ἢ Μέρα | νὰ μ' φανερώσετε, ποῖο θὲ λὰ πάρον*» κτ. Εἰς τὴν Σιγὴν τῆς Βιθυνίας «*τὸ κορίτσι τὰ δένει σ' ἕνα ἄσπρο παννάκι μὲ μαύρη κλωστή καὶ, σὰ νυχτώνει, πάει στὴν ἐκκλησία στὸ προσκυνητᾶρι ἔχουν τὴν εἰκόνα τῶν Ἁγ. Θεοδώρων τὴ σταυρώνει μὲ τὰ κόλλυβα καὶ λέει: Ἄγιε Θεόδωρε καλέ μου κτλ. Τὸ βράδν τὰ βάζει κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλλάρι καὶ βλέπει ἐκεῖνον πὸν θὰ πάρη*». Εἰς τὴν Βυτίαν τὸ στᾶρι πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ τὸ σπῖτι ἐνὸς *πρωτοστέφανου* Θεόδωρου. Ποία ἢ σχετικὴ συνήθεια ἄλλου; Ποῦ ἢ νέα σπέρνει τὸ στᾶρι καὶ προσκαλεῖ τὸ καλληκᾶρι *νά ῥθῃ νὰ τὸ θερίσουν μαζί*; Ἐνα παράδειγμα: Εἰς τὴν Ἀράχοβαν Παρνασσίδος «*τὴν Παρασκευὴ τὸ βράδν, σπῖτια πού ῥχοννε Γιάννη ἢ Θόδωρο κρεμᾶνε στὴν πόρτα τους ἕνα σακκουλάκι μὲ στᾶρι. Τὰ κορίτσια πᾶνε σὲ δυὸ Θεοδωῶδες κ' ἕνα*

Γιάννη και κλέβουν, δῆθεν, ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ σπίτια λίγο σιτάρι. Κατόπιν ἔρχονται στὸ σπίτι, σκαλίζουν λίγο τὸ χῶμα και σπέρνουν τὸ σιτάρι. Παίρνουν ἀμίλητο νερὸ στὸ στόμα και τὸ φέρνουν· στὸ δρόμο ἀκοῦν ὄνοματα. Μὲ τὸ νερὸ ποτίζουν τὸ σιτάρι λέγοντας: Σὲ σπέρνω και σὲ ποτίζω κι ὅποιος εἶναι γιὰ νὰ τὸν ἐπάρω νὰ ῥθῆ νὰ τὸ θερίσουμε μαζί. Προσέχουν και τί ὄνειρατα θὰ ἴδουν».

4. Τὸ Σάββατον τῶν ἁγίων Θεοδώρων.

1. Ὄνομα: Τ' ἄη Θεδώρου, τ' Ἀψυχῶ (Καστορία) κτλ.

2. Ἐπίσκεψις νεκροταφείων. Προσφοραὶ εἰς τοὺς νεκρούς. (Μόνον κόλλυβα ἢ και πίττες και ψάρια τηγανητά, ψωμι και τυρί;). Ποῦ γίνεται εἶδος πανδαισίας εἰς τὸ νεκροταφεῖον; Εἰς τὴν Πάνορμον «μοιράζουν σιμίτια εἰς τὰ παιδάκια, τὰ ὁποῖα περιέρχονται ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα και λέγουν: «Προσφορᾶτο, προσφορᾶτο | εἶδαμε, δὲν εἶδαμε, | Θεὸς χωρὲς τσοὶ πεθαμέν'».

3. Δοξασῖαι σχετικαὶ μὲ τὰς ψυχάς.

4. Μαγικαὶ και δεισιδαίμονες συνήθειαι: Π.χ. εἰς τὰ Τελώνια Λέσβου μὲ κόλλυβα ἀπὸ τὴν ἐκκλησία κάνουν κομπολόι (τὰ περνοῦν σὲ μιὰ κλωστή μὲ τὸ βελόνι) και τὰ δένουν στὰ κλαδιὰ πάνω στὰ δέντρα. Εἰς τὴν Καστορίαν «τ' Ἀψυχῶ δὲν λούζονται, γιὰ νὰ μὴ βγάλουν νεκροκόκκαλα!»

5. Μαντικαὶ συνήθειαι.

(α) Συγκέντρωσις γυναικῶν και κορασίων, χοροὶ και διασκέδασις πρὸς μαντικούς σκοπούς: κόψιμο ἀρμυροκουλλούρας, ψηφία τοῦ ἀλφαβήτου ἀπὸ τὴν ἴδιαν ζύμην κτλ. Π.χ. εἰς τὴν Σκῦρον «ἀνήμερα τῶν ἁγίων Θεοδώρων μαζεύνονται (τὰ κορίτσια) και κόβουν τ' ἀρμερόπιττο, τραγουδοῦν, χορεύουν, κάνουν μεγάλη διασκέδαση—τ' ἀρμερόπιττο τὸ κάνουν τὴν παραμονὴ μὲ ἀλεύρι και ἀλάτι κλεμμένα ἀπὸ τρία ἀπίκραντα σπίτια, πὸν νὰ ἔχουν Μαριὰ ἢ Γιάννη (πρβλ. ἄνωτ. σελ. 14). Ἀπ' τὴν ἴδια ζύμη κάνουν και ὅλα τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ ψήνουν κι αὐτὰ πάνω σὲ κληματσοῖδες και τὰ ξαστριζοῦν τὴ νύχτα στὸ λιανὸ μαζί μὲ τ' ἀρμερόπιττο. Τὰ ψηφία ἀπὸ τὴ ζύμη τὰ σκεπάζουν μ' ἓνα κόκκινο παννὶ και καθεμιὰ χώνει ἀπὸ κάτω τὸ χέρι της και παίρνει ἓνα. Ὅτι γράμμα πιάση, ἀπὸ κεῖνο θ' ἀρχίξῃ τὸ ὄνομα ἐκείνου πὸν θὰ πάρῃ. Τὰ κομμάτια ἀπὸ τ' ἀρμερόπιττο τὰ βάζουν τὸ βράδυ κάτω ἀπ' τὸ προσκέφαλό τους και μελετοῦν νὰ δοῦν, ποιὸν θὰ πάρουν» (Πέρδικα, Σκῦρος τ. Α' σ. 133).

(β) Ἄλλαι μαντικαὶ μέθοδοι τῆς ἐορτῆς τῶν ἁγίων Θεοδώρων. Κατοπτρομαντεία και ὕδατομαντεία κτλ. (Βλ. ἄνωτ. κεφ. Η': Μαντική).

5. Γενικά δι' ὅλην τὴν Σαρακοστήν.

1. Ὄνόματα τῆς Σαρακοστῆς καὶ τῆς πρώτης ἐβδομάδος. (Π. χ. Ἀπονήστεια (Καλάβρυτα), Πρωτοβδόμαδο (Μονοφάτσι Κρήτης), Καθαροβδόμαδο (Θεσσαλ.). Εὐχαί.

2. Εἰκονικὴ παράστασις τῆς Σαρακοστῆς: *Καλόγρια* ἐπτάπους, ὁ *κουκαρᾶς* κλ. Π. χ. εἰς τὴν Χίον «παίρνουν μίαν κόλλα χαρτὶ καὶ σχεδιάζουν μὲ τὸ ψαλίδι μιὰ γυναῖκα χωρὶς στόμα, γιατί εἶναι ὅλο νηστεία: τὰ χέρια τῆς εἶναι σταυρωμένα γιὰ τὶς προσευχές. Ἔχει 7 πόδια, τὶς 7 ἐβδομάδες τῆς Σαρακοστῆς. Κάθε Σάββατο κόβουν κ' ἓνα πόδι». Εἰς τὸν Πόντον «παίρνουν μιὰ πατάτα ψημένη ἢ ἓνα κρομμύδι μπήγουν ἐπάνω ἀκτινοειδῶς 7 φτερά κόττας, τὸ δένουν ἀπὸ τὸ ταβάνι καὶ κρέμεται ὅλη τῆ Σαρακοστή. Μιὰ μιὰ βδομάδα πού περνάει, βγάζουν ἀπὸ ἓνα φτερό. Λέγεται *κουκαρᾶς* καὶ εἶναι φόβητρον τῶν μικρῶν».

3. Ἄρτοι καὶ φαγητὰ Σαρακοστιανά.

Ὄνομα καὶ τρόποι παρασκευῆς αὐτῶν. Διανομὴ εἰς γείτονας, παιδιά κλ. Π. χ. τὸ *ξυνοφαῖ* τῆς Σινώπης: ρεβίθια, φασόλια, κάστανα, σταφίδες βράζονται πολὺ, μαζί μὲ πλιγοῦρι ἢ κουρκοῦτι, ζάχαρη καὶ πετιμέζι μελωμένο καὶ κατόπιν τσιγαρίζονται μὲ κρεμμύδι καὶ λάδι. Τὸ ἐμοίραζαν τῆ Μεγάλῃ Σαρακοστῇ σ' ὅλη τὴ γειτονιά γιὰ ψυχικόν. Εἰς τὴν Ἀμοργόν, μόλις μπῆ ἡ Σαρακοστή, ζυμώνουν καὶ κάνουν ἀνθρωπάκια μὲ μύτη, μὲ στόμα, μὲ μάτια καὶ τὰ δίνουν στὰ παιδιὰ: αὐτοὶ εἶναι οἱ *Λαζάρου*. Τὰ παιδιὰ τοὺς χορεύουν καὶ λένε:

*Ποῦ ἔσουν, Λάζαρε, καὶ ποῦ ἔταν ἡ φωνή σου,
καὶ σ' ἐκλαίγανε ἡ μάνα κ' ἡ ἀδερφή σου,
— Ἦμουνε στὴ γῆς, στὴ γῆς θαμμένος,
στοὺς νεκρούς, νεκρούς ἀνεστημένος.
— Ἐρριτε, Λάζαρε κτλ.*

4. Ἔθιμα ἐπικρατοῦντα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Σαρακοστῆς: Τὸ τραγούδιμα τῶν ξένων (τραγουδία εὐχετικά), οἱ κούνιες (τραγουδία τῆς κούνιας), παιγνίδια κτλ. Κτυπήματα νεανίδων ὑπὸ ἐφήβων καὶ τανάπαλιν.

Π. χ. εἰς τὰ Βέντζια τῆς Δυτ. Μακεδονίας ἀπὸ τὴν Καθαρὰ Δευτέρα ἕως τοῦ Λαζάρου τὰ κορίτσια τραγουδοῦν τὸ Λάζαρο. Μόλις ἐμφανισθῇ ἕνος εἰς τὸ χωρίον, ὅλα τὰ κορίτσια, μικρὰ καὶ μεγάλα, τὸν ἐπισκέπτονται εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου κατέλυσε καὶ τὸν τραγουδοῦν (τραγουδία τῆς ξενιτειᾶς, ἐγκωμιαστικά κτλ.). Εἰς τὴν Κάρπαθον καθ' ὅλας τὰς Κυριακὰς τῆς Μεγ. Σαρακοστῆς μέχρι τῶν Βαΐων καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ οἱ κόρες κάνουν κούνια σὲ κάποιο εὐρύχωρο σπῆτι καὶ τραγουδοῦν τὰ καλημεριστά, ἤτοι δίστιχα ἐγκωμιαστικά τῶν νέων, πού ἀνεβαίνουν

στην κούνια. Κτυπήματα τῶν νέων καὶ νεανίδων μεταξύ των μὲ τὸν στρόπο (χονδρὴ μαντήλα συνεστραμμένη).

5. Αἱ παννυχίδες (δλονυκτίαι) τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς. Ἐφύπνισις τῶν κατοίκων μὲ κρότους τυμπάνων ὑπὸ τοῦ τουμπακάρη διὰ τὰς παννυχίδας. Ἀμοιβὴ αὐτοῦ κατὰ τὴν Λαμπρὴν μὲ κουλλούρα, αὐγά, τυρὶ (Σκῦρος). Ποῦ ἄλλοῦ ἅπαντᾶ ἢ συνήθεια αὐτή;

6. Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι.

6. Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

1. Ἀναθεματισμὸς τοῦ Ἄρειου καὶ τῶν ἄλλων αἵρετικῶν.

2. Σχολικαὶ καὶ ἄλλαι παιδικαὶ ἑορταί. Ἐνα παράδειγμα: «Εἰς τῷ Ἀπέρει (τῆς Καρπάθου) τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας αἱ μητέρες, ποὺ ἔχουν μωρὰ παιδιά χρονιάρικα, πλάσσουν γύλλες, ποὺ εἶναι σὰν Δάζαροι (μεγάλα κουλλούρια) καὶ τίς παίρνουν στὴν ἐκκλησιὰ τῆς ἐνορίας τους. Παίρνουν καὶ ἄλλα φαγητά, ὅ,τι θέλει κάθε ἕνας, καὶ ρακί. Ὑστερα ἀπὸ τὴ λειτουργίαν καὶ ἀφοῦ τὰ βλοήσῃ ὁ παπᾶς, κάθονται ὅλοι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, στὸ πέργερο τῆς ἐκκλησιᾶς, τρῶν καὶ πίνουν καὶ εὔχονται τῶν παιδιῶν καὶ ὕστερα, ὅταν ἔρτουν στὸ κέφι, ἀρχίζουν τὸν χορὸν καὶ τὰ τραγούδια καὶ ξεφαντώνουν» (Μιχαηλίδου Νουάρου, Λαογρ. Σύμμεικτα Καρπάθου Α' 185). Ποῦ ἄλλοῦ καὶ κατὰ ποίας ἄλλας ἑορτὰς γίνεται ὁμοία τις ἑορτή;

7. Τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.

1. Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: Τὸ μεσοσαράκιοστο, τῆς μάμπας ἢ τοῦ πουλιοῦ, τὸ Λουλοῦδ', (Θράκη). Ποῖοι ἑορτάζουν τὴν ἡμέραν αὐτήν; Π.χ. εἰς τὴν Θράκην ἢ Λουλούδα, ἢ Μελδὴ καὶ ἢ Μελούδα.

2. Διανομὴ δενδρολιβάνου ἢ ἄλλων κλάδων ἢ ἀνθέων εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους καὶ χορηγίας αὐτῶν εἰς ἔξορκισμοὺς καὶ σταυρώματα. Π.χ. εἰς τὴν Κορώνην «τὸ δεντρολίβανο, ποὺ παίρνουν ἀπὸ τὴ Σταυροπροσκύνηση, τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ ξεματιάσουν ἄνθρωπο ἢ ζῶν ποὺ εἶναι βασκαμένο. Τότε σταυρώνουνε μὲ δαῦτο. Τὸ βουτᾶνε σὲ ἀγιασμό ἢ τὸ καῖνε σὲ κάρβουνα καὶ τὸν καπινίζουνε».

3. Ἄγερμοι παιδιῶν περιερχομένων τὰς οἰκίας.

Π.χ. εἰς Νένητα Χίου τὰ παιδιά εἰσερχόμενα εἰς τὰς οἰκίας ἔψαλλον:

Χαῖρε, Πύλη, χαῖρε, Ἀγνή, | χαῖρε, Τίμιε Σταυρέ,
ὦ χαρὰ τῶν προφητῶν, | ψάλλω καὶ ἔρχομαι ἐδῶ,
νὰ μοῦ δώσης ἐν' αὐγό, | νὰ πά' νὰ φύγω ἀπ' ἐδῶ.

8. Τοῦ Μεγάλου Κανόνος (ἡ Τετάρτη τῆς 5^{ης} ἑβδ. τῆς Μεγ. Σαρακοστῆς).

Λειψόπιπτες καὶ κουλλούρια διὰ τὰ παιδιά καὶ διὰ τοὺς πτωχοὺς. Π.χ. εἰς τὴν Σκῦρον τοῦ Μεγ. Κανόνος «βάζουν φτάζυμο καὶ ζυμώνουν λειψόπιπτες, κουλλουράκια, καὶ σφραγιδες (ψωμάκια μὲ σφραγιδα, ὅπως τὰ πρόσφορα). Τῖς λειψόπιπτες τῖς τυλίγουν στῆς δρακοντιᾶς τὰ φύλλα (ποὺ μοιράζουσι στὴ ληνυχτιὰ στὰ σπίτια οἱ φουρνάρισσες), γιὰ νὰ μὴ καίγονται καὶ νὰ μυρίζουν, καὶ τῖς τρῶνε μὲ μέλι. Τὰ κουλλουράκια τὰ κάνουν ἀρμαθιᾶς καὶ τὰ κρεμοῦν ἀπὸ τὸν λαιμὸ τῶν παιδιῶν γιὰ τὸ καλὸ. Τῖς σφραγιδες, τρεῖς, πέντε, ἑφτά, πάντα μονὸ ἀριθμὸ, βάζουν ἓνα κομματί πίττα, μέλι ἀπὸ πάνω, καὶ τῖς μοιράζουσι στοὺς φτωχοὺς γιὰ τὴν ψυχὴ τῶν ἀποθαμένων τους» (Πέρδικα, Σκῦρος, Α' σ. 135).

γ) Ἀπὸ 1ης Μαρτίου μέχρι τοῦ Πάσχα.

1. Πρώτη Μαρτίου.

1. Ἀντιλήψεις περὶ τοῦ Μαρτίου: ὁ πρῶτος μῆν τοῦ ἔτους, ἀρχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ. Αἱ σχετικαὶ δοξασίαι, παροιμίαι καὶ συνήθειαι: π.χ. Ἀπὸ Μαρτιοῦ καλοκαιριὰ κι ἀπ' Αὐγουστο χειμῶνας. Εἰς τὴν Λῆμνον πιστεύουσι ὅτι «τὴν Πρωτομαρτιὰ πέφτι ἀπ' τὸν οὐρανὸ τὸ κάρβ'νο στὴ γῆς, νὰ ξεσταθῆ ἡ γῆς, κι ἀπὸ τότες ἀρχινοῦν οἱ ζέστες». Ποῦ ἄλλου ἀπαντᾷ ἡ δοξασία αὕτη καὶ μὲ ποίας τυχὸν συνήθειας σχετίζεται; Π.χ. εἰς τὴν Κύζικον, ὅπου θεωροῦν τὸν Μάρτιον ὡς πρῶτον μῆνα τοῦ ἔτους «συνηθίζουσι κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας αὐτοῦ νὰ σπείρουν βασιλικόν, κατ' αὐτὰς δὲ οὐδέποτε πλύνουσι ἐνδύματα, διότι τὰ κατακαίουσι τὰ ἄντρα πνεύματα, ποὺ ἐνοικοῦν εἰς τὰ ὕδατα καὶ λέγονται Δρίμες». Ποῖαι αἱ δοξασίαι ἄλλου; Ποῖαι ἡμέραι τοῦ Μαρτίου εἶναι δρίμες (ἢ τὰ δρίματα);

2. Παραδόσεις σχετικαὶ μὲ τὸν Μάρτιον (αιτιολογικοὶ μῦθοι). Διατί ὁ Μάρτης μιὰ γελάει καὶ μιὰ κλαίει; Διατί ὁ Μάρτης ἔχει 31 ἡμέρες καὶ ὁ Φλεβάρης 28; κτ. Πρὸβλ. Ν. Πολίτου Παραδόσεις: τὸ βουτσὶ τῶν δώδεκα μηνῶν, οἱ γυναῖκες τοῦ Μάρτη, τῆς γριᾶς οἱ μέρες, τῆς γριᾶς τὰ κατσίκια κτλ.

Αἱ σχετικαὶ παροιμίαι: Στὴν πομπὴ σ', γερομαλιέζο μου, τ' ἀρνοκάτσικά μου τὰ βγάλα (Ἀράχοβα).—Μάρτη χιόνι βούτυρο, μά, σὰν παγώση, μάμμαρο (Κύζικος).—Ὁ χειμῶνας τρώει κριάσια καὶ ὁ Μάρτης κόκκαλα (Κύζικ.).

3. Ἔθιμα τῆς παραμονῆς: Ἀποπομπὴ τοῦ Κουτσοφλέβαρου. (Τὸν ὑποδύεται ἄνθρωπος χολός; καβάλλα εἰς γάϊδαρον; Ποία πομπὴ τὸν συνοδεύει καὶ μὲ ποίας φωνάς; Π.χ. Ἐξω, Κουτσοφλέβαρε, νὰ ρθῆ ὁ Μάρτης μὲ χαρὰ καὶ μὲ πολλὰ λουλούδια) (Τρίπολις). Θραῦσις ἀγγείων καὶ σχετικαὶ ἐπιδαι:

Βγαίνει ὁ κακόχρονος | μπαίνει ὁ καλόχρονος,

*ὄξω ὁ Κουτσοφλέβαρος. | Ὕξω ψύλλοι, ποντικοί,
μέσα Μάρτης καὶ χαρὰ | καὶ κονκάλια δυνατὰ (Κύζικος).*

Γίνεται καὶ σβήσιμο τῆς φωτιάς, διὰ ν' ἀνάβουν τὴν ἐπομένην καινούργια φωτιά; Κατὰ ποῖον τρόπον τὴν ἀνάβουν;

4. Τρόποι καὶ μέσα ἀποτροπῆς

(α) κατὰ τοῦ ἡλίου, ἦτοι γιὰ νὰ μὴν τοὺς πιάσῃ ὁ Μάρτης: Κλωστή ἄσπρη καὶ κόκκινη (καὶ χρυσή;) (*μάρτης, μάρτα* (Κύζικος), *μερτοάτανο* (Κάρπαθος)). Ἐκτίθεται τὴν νύκτα εἰς τὰ ἄστρα, ἀφοῦ προηγουμένως τὴν τυλίξουν σὲ μιὰ τριανταφυλλιά; Ποῦ φοροῦν τὸν μάρτην καὶ πότε τὸν βγάζουν; Ποῦ τὸν κρεμοῦν; Μὲ ποίους λόγους συνοδεύουν τὰς πράξεις αὐτάς; Συνηθίζουν νὰ στέλλουν «*μάρτη*» εἰς τοὺς ξενιτευμένους; Π.χ. Εἰς τὴν Πέτρην Λέσβου «*τὴν πρώτη τοῦ Μαρτιοῦ δέν'νι λινὴ κλωστή, [ἄσπρη καὶ κόκκινη] στὸ χέρι τς. Καθὼς τὴ δέν'νι, ρωτοῦν: Τί δέν'ς αὐτοῦ; Δένω τὸν ἥλιο νὰ μὴ σὲ πιάσ'.*» Εἰς τὴν Κύπρον «*εἰς τὰ βρέφη, τὰ μὴ συμπληρώσαντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας των, βάνουν ἐφτὰ μάρτηδες.*» Εἰς τὰς Κυδωνίας «*τὸν μάρτη τὸν φορούσαμε ὡς τὴν Ἀνάστασιν τότε τὸν βγάσαμε καὶ τὸν δέναμε στὴν τριανταφυλλιά, γιὰ νὰ πάρουμε τὸ χρῶμα τῆς. Δέναμε μάρτη καὶ στὸ μεγάλο δάχτυλο τοῦ ποδιοῦ, γιὰ νὰ μὴ σκονιάψουμε, καὶ στὸ χέρι τῆς στάμνας, γιὰ νὰ κἀνη κρὺο νερό.*» Ποῦ ἄλλοῦ ὁ Μάρτης δένεται στὸ μεγάλο δάχτυλο τοῦ ποδιοῦ;

Εἰς τὰ Ἄγραφα «*τὰ παιδιά, ἅμα πρωτοῖδουν χελιδόνι, βγάζουν τὸ μάρτη ἀπ' τὸ χέρι τους καὶ τὸν ἀφήνουν στὰ δέντρα, γιὰ νὰ τὸν πάρουν τὰ χελιδόνια, λέγοντας: Ὕφα σῦκο κὶ σταφίδα | κὶ σταυρὸ κὶ ἀθημοννίτσα, | γύρσα πίσσον, δὲν τὰ βρῆκα | λίτσαρ-λίτσαρ, λίτσαρ-λίτσαρ.*» Εἰς τὴν Κύζικον, ἅμα ἰδοῦν πελαργὸν κόπτουν τὸν μάρτην καὶ τὸν ρίπτουν, λέγοντες: *Λέλεκα, χατζῆ-μπαμπᾶ | ρίξε γρόσια καὶ φλουριά κτλ.* Εἰς τὴν Σωζόπολιν «*ὅταν ἰδοῦν χελιδόνα, θέτουν τὸν μάρτην κάτω ἀπὸ μίαν πέτραν καὶ μετὰ 40 ἡμέρας παρατηροῦν καί, ἐὰν εὔρουν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου μυρομήγκια, τὸ θεωροῦν εὐτυχίαν.*» Εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν (Κάρπαθον, Πυλίαν κ. ἄλ.) «*τοὺς μάρτηδες τὴ Λαμπρὴ τοὺς δένουν στὶς λαμπάδες καὶ καίονται μαζί,*» εἰς δὲ τὰς Θήβας, (τὰ Μέγαρα καὶ ἄλ.) «*τοὺς δένουν γύρω γύρω στὰ ψηνόμενα ἀρνιά τὸ Πάσχα καὶ καίονται.*» Ποία ἢ συνήθεια ἄλλοῦ;

(β) κατὰ τῶν ψύλλων, κορέων, ποντικῶν κλπ. καὶ κατὰ παντὸς μιάσματος. Καθαρισμὸς τῆς οἰκίας καὶ ἀπόρριψις τῶν σκουπιδιῶν (εἰς τὸ σταυροδρόμι;). Θραῦσις παλαιῶν λαγῆνων ἢ ἄλλων πηλίνων σκευῶν μετὰ τὴν ἐπιφθῆν

*Ὕξω ψύλλοι, ποντικοί,
μέσα Μάρτης καὶ χαρὰ*

και καλή νοικοκυρά
κι ὁ Κουτρούλης μάγειρας (Βιθυνία).

Εἰς μερικοὺς τόπους τὸ σκεῦος αὐτὸ ρίπτεται ὀπισθεν τοῦ παπᾶ μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν του διὰ τὸ «φώτισμα», μόλις ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας, ἢ εἰς τὴν θύραν ξένης οἰκίας μετὰ τὴν ἐπιφώνησιν: «Οἱ ψύλλοι μετὰ σᾶς | κι ὁ Μάρτης μετὰ μᾶς (Σιγῆ Βιθυν.). Ποῦ ἢ θραῦσις τοῦ πηλίνου σκεύους γίνεται τὴν παραμονήν;

(γ) κατὰ τῶν δριμῶν: γιὰ νὰ μὴν κόψουν οἱ δριμῆς τὰ παννιά. Δεισιδαίμονες συνήθειαι: Π.χ. ρίπτουν εἰς τὸ νερὸ πέταλον.

5. Ἄλλαι συνήθειαι:

(α) Ψευδολογίαι «γιὰ νὰ γελάσουν τὸν Μάρτη». Π.χ. εἰς τὰ Μέγαρα «τὴν Πρωτομαρτιά ἔχουν ἔθιμο νὰ γελοῦν τὸ Μάρτη. *Γέλακα τὸ Μάρτη μου! Θὰ ποῦν ἕνα ψέμα, γιὰ νὰ γελάσουν κάποιον. Γελοῦμε τὸ Μάρτη, γιὰ νὰ μᾶς πάη καλά!*»

(β) Ἐξοδος εἰς τοὺς ἀγρούς, νίψις μετὰ δρόσον, ἀνάρτησις σταχύων κριθῆς εἰς τὴν θύραν κτ. Οὕτως εἰς τὰ Μέγαρα «*γυναῖκες ἔρχονται στὸ χωράφι πρωὶ-πρωὶ καὶ νίβονται μετὰ δροσιὰ τοῦ κριθαριοῦ, βγάζουν σιάχνα καὶ τὰ φέρνουν νωπὰ στὸ σπῖτι καὶ τὰ κρεμοῦν στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν, γιὰ νὰ εἶναι δροσεροὶ ὅλο τὸ χρόνον*». Πρβλ. «*ἡ δροσιὰ τοῦ Μάρτη ὁμορφίζει*» (Κύπρ.)

(γ) Νίψις μετὰ ἀμίλητο νερὸ, ραντισμὸς τοῦ σπιτιοῦ «*γιὰ νὰ μπῆ ἡ δροσιὰ στὸ σπῖτι*» (Κορώνη). Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ κάθε νοικοκυρὰ ἔπαιρνε πρωὶ-πρωὶ ἀμίλητο νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι, ἔβρεχε ὀλίγο γρασίδι καὶ μετὰ αὐτὸ ἐδροσίεζε ὅλους τοὺς ἐνοίκους, ἐνῶ ἀκόμη ἐκοιμῶντο, καὶ κατόπιν ἐρράντιζε τὸ σπῖτι, λέγουσα:

*Ἡρθες Μάρτη; ἦρθ' ἢ γειά σου,
ἦρθ' ἢ πληθομαμμονδιά σου.
Μέσα Μάρτης καὶ χαρὰ κτλ.*

Χύνουν τὸ νερὸ τῆς προηγουμένης ἡμέρας, διὰ νὰ πάρουν καινούργιο ἀπὸ τὴν βρύσιν;

(δ) Καθρεπτισμὸς εἰς τὸ λάδι. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ μητέρα (ἢ ἡ γιαγιά) «κρατῶντας λευκὸ ἀνάβαθο πιάτο μετὰ λάδι ἔβαζε τὰ παιδιὰ νὰ κοιτάξουν μέσα τὸ πρόσωπόν των, ἐνῶ ἡ ἴδια ἐμονολογοῦσε διαφόρους εὐχάς: *καὶ τοῦ χρόνου, νᾶμαστε ὅλοι καλά!*» Εἰς τὴν Κορώνην, τὴν Λέσβον κ.ά. «*τὰ κορίτσια τὴν Πρωτομαρτιά πᾶνε καὶ κοιτάζ'νε μέσ' στὶς σφίδες (κιούπια) πῶχνε τὸ λάδι, γιὰ νὰ μὴν τ'ς πιάση γῆλιος*».

(ε) Παρασκευὴ χυλοῦ. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἔφτιαναν χυλὸ καὶ τὸν ἔτρωγαν «*γιὰ νὰ μὴν τοὺς δαγκάνουν οἱ ψύλλοι*».

(ς) Κτυπήματα τῶν παιδῶν μετὰ σκιλλοκρέμμυδα ἢ μετὰ ἀσφόδελον

Π.χ. εἰς τὸ Κατσιδόνι τῆς Κρήτης «τὴν Πρωτομαρτιά κόβγουνε μὴν ἀσφεντρουλιὰ (ἀσφόμελον) καὶ χτυποῦνε μ' αὐτὴ τὰ βούγια καὶ λένε: «Μάρτης εἶναι σήμερο, κι ἄλλαξε τὴν τριχιά σου, | καὶ βάλε πῆχες τὸ λαρδί καὶ πιθαμὲς τὸ ξύγκι». (Ἐπ. Κρητ. Σπ. Γ 419). Εἰς τὴν Κῶν χτυποῦν τὴν γάταν μ' ἓνα ραβδί λέγοντες: Μάρτης καὶ πάνω νορά! Τὸ κάμνουν δι' ὑγείαν.

6. Ἐγερμοὶ παιδῶν (χελιδόνισμα).

Συνηθίζουσι τὰ παιδιὰ τὴν πρώτην Μαρτίου νὰ περιέρχονται ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν κρατοῦντα ξύλινον ὁμοίωμα χελιδόνος; Τί τραγουδοῦν καὶ ποῖα δῶρα ζητοῦν; Δίδουσι εἰς τὴν οἰκοκυρὰν φύλλα κισσοῦ ἀπὸ τὸ καλάθι τῆς χελιδόνας καὶ πρὸς ποῖον σκοπόν; Π.χ. εἰς τὰς Μέτρας Θράκης «δύο παιδιὰ περιφέρουν τὴν χελιδόνα, ξύλινον ὁμοίωμα πτηνοῦ, προσηρμοσμένον εἰς τὸ ἄκρον ράβδου, περασμένης δι' ἑνὸς καλάθιου πλήρους κλάδων κισσοῦ. Περὶ τὸν λαιμὸν τῆς χελιδόνος, ὑπάρχουσι κωδωνίσκοι, οἱ ὁποῖοι ἤχοῦν, ἐφ' ὅσον κινῆται ἡ ράβδος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται ἡ χελιδόν. Τὰ παιδιὰ τραγουδοῦν: «Μάρτης μᾶς ἦρτε, | καλῶς μᾶς ἦρτε, | τὰ ὄρη ἀνθίζουσι, | οἱ κάμποι λουλουδίζουσι, | οἱ χελιδόνες ἔρχονται | καὶ πᾶνε στὶς φωλιές τους. | Μάρτη, Μάρτη μου καλέ, | καὶ Ἀπρίλη λαμπερέ, | τὴ Λαμπρὴ μᾶς ἔφερε, | τὸν παπᾶ μας ἔχαιρες. | Μπῆκε μῆνες θάλασσα, | θάλασσα τὴν πέρασε | ἔκατσε καὶ λάλησε κτλ. Ἡ νοικοκυρὰ παίρνει ὀλίγα φύλλα κισσοῦ ἀπὸ τὸ καλάθι τῆς χελιδόνας καὶ τὰ τοποθετεῖ εἰς τὴν φωλεὰν τῶν ὀρνίθων, διὰ νὰ γεννοῦν πολλὰ αὐγά, δίδει ἓν ἢ δύο αὐγά εἰς τὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα πηγαίνουν εἰς ἄλλην οἰκίαν». «Πρβλ. ἄλλο χελιδόνισμα: . . . Θάλασσαν ἀπέρασα | καὶ στεριά δὲν ξέχασα, | κύματα κι ἂν ἔσχισα, | ἔσπειρα, ἔκονόμησα. | Ἐφυγα κι ἀφήκα σῦκα | καὶ σταυρὸν καὶ θημωνίτσα, | κ' ἦρθα τώρα κ' ἠῦρα φύτρα, | κ' ἠῦρα χόρτα, σπάρτα, βλίτρα | βλίτρα, βλίτρα, φύτρα, φύτρα. | Σὺ καλὴ νοικοκυρὰ, ἔμπα στὸ κελλάρι σου κτλ.»

7. Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου καὶ μαντεῖα ἐξ αὐτῶν. (Μερομήνια).

Ἐργάνωσις τῶν παρατηρήσεων: «Εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν αἱ γυναῖκες τῆς συνοικίας συνερχόμεναι τὴν πρώτην Μαρτίου διεμοιράζοντο μεταξύ των τὰς ἡμέρας τοῦ Μαρτίου καὶ κατόπιν κάθε μία παρατηροῦσε τὸν καιρὸν κατὰ τὴν ἡμέραν ποῦ τῆς ἀνῆκε. Ἄν ἐπεκράτει αἰθρία, καὶ τὸ ἔτος ὀλόκληρον θὰ παρήροχο αἰθριον, ἂν ἐπεσχιάζετο ὁ οὐρανὸς ἀπὸ σύννεφα, κακὰ προοιωνίζοντο διὰ τὴν οἰκογένειαν ἐκείνην». Ποία ἡ συνήθεια ἄλλοῦ;

8. Δεισιδαιμονία. Π.χ. Τὴν Πρωτομαρτιά δὲν κἀν' νὰ σκοτώσης ψύλλο (Λέσβος). Εἰς τὴν Αἴνον τὸν Μάρτιον ὅλοι δὲν δανεῖζον φωτιά, οὔτε πλύνουν ροῦχα χοντρά.

2. Τῶν ἁγίων Σαράντα (9 Μαρτίου).

1. Σαραντόπιττες (πίττες μὲ σαράντα φύλλα ἢ 40 τηγανίτες (λαλαγάκια), ἢ φαγητὰ ἀπὸ 40 εἰδῶν χόρτα ἢ ὄσπρια. Τρόπος παρασκευῆς καὶ διανομῆ αὐτῶν «για τὴν ψυχὴ τῶν ζωντανῶν». Πρὸς τὴν παροιμίαν: «Σαράντα φᾶς, σαράντα πηῆς, σαράντα δῶσ' γιὰ τὴν ψυχὴ σ'». Εἰς τὰς Ἀθήνας ἄλλοτε τὴν ἡμέραν αὐτὴν «ἐφτειαγναν πίττες μὲ σαράντα φύλλα, ἄλλοι ἐφτειαγναν σαράντα κονταλίτες· ἀφοῦ ἔτρωγαν καὶ ἔπιναν καλὰ συγγενεῖς καὶ φίλοι, ἔφερον καὶ τρεῖς βόλιτες γύρω ἀπ' τὸ τραπέζι καὶ ἔσερνε τὸ χορὸ ὁ μεγαλύτερος τῆς συντροφίᾳς τραγουδῶντας: "Ἄς χορέψωμε κι ἄς εἶναι, τῶν ἁγίῳ Σαράντων εἶναι." Ὑστερα εἰσέχτανε ὁ ἕνας στὸν ἄλλον χροῖνα πολλὰ καὶ καλά». (Πολίτου Παροιμίαι Α' 214). Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο; Εἰς τὸ Μανιάκι «καρφώνουν στὰ χωράφια λαλαγκίδες μὲ ξυλάκι γιὰ τοὺς διαβάτες. "Ὅσα χωράφια ἔχουνε, τόσες καρφώνουνε».

2. Συνήθεια νὰ καίουν τὰ σκουπίδια καὶ νὰ πηδοῦν τὴ φωτιά «για νὰ κάψουν τοὺς ψύλλους, τὰ φίδια κτλ.». Εἰς τὴν Αἰτωλίαν τὴν ἡμέραν αὐτὴν τρώγουν ζῶχο (χορταρικὸ) «για νὰ μὴν τοὺς τρῶν τὰ φίδια» λέγοντες: «Ζῶχο, ζῶχον ἔφαγα, | σαράντα κι μαράντα, | σαράντα φίδια φεύγουνε, | σαράντα γκουστερίτσες». Εἰς τὴν Βλάστην βγάζουν τοὺς μάρτες καὶ τοὺς κρεμοῦν στὰ δένδρα, γιὰ νὰ τοὺς πάρουν τὰ χελιδόνια, νὰ κάμουν φωλιά!

3. Λειτουργημὰ τοῦ μεταξοσπόρου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Π.χ. Εἰς Σκῦρον «σὺν ἔκαναν καματερὸ (κουκουῖλι) ἔπαιρναν τὴν ἡμέρα τῶν Ἁγίων Σαράντα μιὰ δαχτυλήθρα γεμάτη σπόρο ἀπ' τὸ σκουλήκι, ἔχωναν τὸ σπόρο μέσα στὸν κόρφο τους καὶ πήγαιναν στὴν ἐκκλησίαν νὰ τὸν λειτουργήσουν. "Ὡς νὰ πῆ ὁ παπᾶς τὸ Εὐαγγέλιο, ὁ σπόρος ἔσκαζε. Μόλις ἔνοιωθαν τὰ σκουληκάκια νὰ ζωντανεύουν καὶ νὰ μαμμονιάζουν μέσ' στὸ στήθος τους, ἔφευγαν καὶ πήγαιναν γρήγορα-γρήγορα σπῆτι τους, τὰ ἔβγαζαν ἀπ' τὸ στήθος τους καὶ τὰ ἔβαζαν νὰ μεγαλώσουν στὸ ἀναθροφάρι». (Ν. Πέρδικα). Πλὴν τούτου κατὰ τοὺς Κυπρίους τὴν ταχύτεραν ἐκκλάψιν ἐπιβοηθεῖ καὶ ἡ διάδοσις ψευδοῦς εἰδήσεως.

4. Ἄλλαι προλήψεις καὶ συνήθειαι, σχετικαὶ μὲ τὸν ἀριθμὸν σαράντα. Π.χ. εἰς τὴν Μεσημβρίαν «σαράντα κλωστὲς κεντοῦν τὰ κορίτσια, σαράντα ποτιὰ πίνουν οἱ ἄντρες καὶ σαράντα κερνοῦν καὶ σαράντα ψέματα λέν». Εἰς τὴν Λακωνίαν «ἂν τὴν ἡμέραν αὐτὴν βροχήση, πιστεύουν ὅτι τὰ φίδια κατεβαίνουν σαράντα ὀργγιῆς κάτω στὴ γῆ· ἄλλως ἀνεβαίνουν σαράντα ὀργγιῆς». Εἰς τὴν Λήμνον «τ' Ἁγίῳ Σαράντα φυτεῦνε δένδρα, κλήματα, λουλουδία· ἄλλη μέρα δὲν πῆνουν. Τότε ἀποκόβουν καὶ τ' ἀρνιά». Εἰς τὰς Μέτρας Θράκης τότε σπέρνουν βασιλικόν, «για νὰ γίνῃ φουντωτὸς καὶ σαραντάκλονος». Ποῖαι συνήθειαι ἐπικρατοῦν ἄλλοῦ;

5. Μαντικάι συνήθειαι: Π.χ. «μιά κληματοίδα από εφτάκοιλο κλήμα με τρεις κόμπ', τὸ βάν'ν κάτ' ἀπ' τὸ μαξιλλάρ', νὰ ἴδουν ποιόν θὰ πάρουν».

3. Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (25 Μαρτίου).

1. Ἀπόλυτος ἀποχή ἀπὸ πάσης ἐργασίας: Δὲν σαρώνουν, δὲν βγάζουν νερό ἀπὸ τὸ πηγάδι, οὔτε λάδι ἀπὸ τὸ κιουπι, δὲν ἀνοίγουν σεντοῦκι, δὲν πᾶνε στὰ περιβόλια κτλ. Δεισιδαίμονες φόβοι ἐκ τῆς παραβάσεως. Π.χ. εἰς τὴν Ἀράχοβαν δὲν σαρώνουν «γιατὶ βγαίνει μελιγκοῦνι (μυρμηγκι) στοῦ σπίτι».

2. Συνήθειαι τῆς παραμονῆς καὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Π.χ. εἰς τὴν Ἡπειρον τὰ παιδιὰ παίρνουν ἓνα ταπάκι ἢ ταβᾶ χωματένιο, τὸ χτυποῦν μ' ἓνα κουτάλι καὶ λένε: *Φευγατε, φίδια, γκουστερίσια, σήμερα εἶν' τοῦ Εὐαγγελισμοῦ!* ἢ ἀνάβουν φωτιά καὶ χτυποῦν κουδούνια. Ἐπίσης ἀνάβουν φωτιά με κοπριά ζώων καὶ τὰ καπνίζουν «για νὰ μὴν ἀρρωστοῦν». Ἄλλοῦ τὰ κορίτσια ἐξέρχονται εἰς τοὺς ἀγρούς, κάθηνται ἐπάνω στὰ σπαρτὰ καὶ τὰ ἐναγκαλιζονται. Ἄλλοῦ κάνουν κούνια καὶ κουνιοῦνται (τραγουδία καλημεριστά).

3. Πίστις ὅτι τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐπιστρέφουν καὶ αἱ χελιδόνες Παιδικαὶ συνήθειαι: προσφορά τοῦ μάρτη καὶ χαιρετισμὸς τῆς χελιδόνας. Π.χ. *Ἀφκα σῦκο καὶ σταφύλ' | καὶ σταυρὸ καὶ λιχνιστήρ' | κ' ἦρα, ἡῦρα τὸν Ἀπρίλ'* (Μέτραι Θράκης).

4. Ἐξοδος τῶν ποιμνίων ἀπὸ τὰ χειμαδιά. Π.χ. εἰς τὴν Σητεῖαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ λένε: *Κούρευγε, κουδούνωνε, καὶ στὰ ὄρη ἀνέβαινε»,* ἐπειδὴ τότε μεταφέρουν τὰ αἰγοπρόβατα ἀπὸ τὰ θερμὰ μέρη εἰς τὰ ὄρεινά.

5. Ἄλλαι τυχὸν συνήθειαι. Π.χ. «Σήμερα οἱ κλέφτες βγαίνουν στοῦ κλαρί δια τοῦτο οἱ χωρικοὶ δὲν ἐξέρχονται τῶν χωρίων, μήπως εἰς βάρους των ἐγκαινιάσουν τὴν τέχνην των» (Μέτραι Θράκης).

4. Πρωταπριλιά.

1. Τὸ ἔθιμον νὰ γελοῦν. Μὲ ποίαν πρόληψιν συνδέεται; Π.χ. *Τόχουν γιὰ καλό ψεματοῦν γιὰ τὸ μετάξι»* (Περιστερὰ Θράκης).

2. Δεισιδαιμονία: ἡ βροχὴ τῆς Πρωταπριλιάς θεωρεῖται γιαιτρικὸ γιὰ τὴν θέρμη. *«τὴ βάζουν σ' ἓνα μπουκάκι καὶ ποτίζουνδι, ἅμα ἔχουν θέρμη γιὰ γιαιτρικό».* (Κομοτινὴ).

δ) Ἑορταὶ τοῦ Πάσχα.

Ἑβδομάς τῶν Βαΐων.

1. Σάββατον τοῦ Λαζάρου.

1. Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: *Φτουχουλάζαρους* (Μακ.) *Κουφουλάζαρους* (Παραμυθία), *Πρώτη Λαμπρῆ* (Νίσυρος).

2. Παραδόσεις περὶ τοῦ Λαζάρου, ποὺ «*σ' ὄλη τῇ δεύτερῃ ζωῇ του δὲ γέλασε ποτὲ καὶ μόνο μιὰ φορὰ χαμογέλασε*». Παροιμιαὶ καὶ φράσεις σχετικαί· π. χ. *ἀγέλαστος Λάζαρος*.

3. Εἰδικὰ ψωμιά καὶ κουλλούρια (*λαζάρ'*, *λαζαράκια*, *λαζόνια*). Ὄνομα, σχῆμα, τρόπος παρασκευῆς καὶ χρῆσις. Π. χ. εἰς τὴν Λῆμμον «*τὴν Παρασκευὴν θὰ κόψουν τὰ σῦκα κομμάτια μικρὰ καὶ τὸ Σάββατο θὰ ζυμῶσιν μετὰ τὴν μαγιά. Θὰ κόψουν ἓνα κομμάτι ἴσαμε μισὴ ὀκά, θὰ διπλώσουν μέσα σῦκα καὶ θὰ κάνουν τρίγωνο. Θὰ τὸ ζώσουν μετὰ κομμάτι ζμαρούδ' ὅπως γίνεται ἢ φασκιά καὶ τὰ λέν Λαζάρ'*. Δίνουν στὶς φτωχὰς καὶ γιὰ σχῶριο».

Εἰς τὴν Λέσβον «*κάνουν λαζαρέλλια στὰ νταβαδέλλια μετὰ σταφίδα, καρύδια καὶ μύγδαλο· κάνουν μετὰ τὴν ζύμη ἓνα λουρέλλ' καὶ τὸ σταυρώνουν· κάνουν καὶ τὴν σταφίδα σταυρό. Τὰ παιδιὰ ἀνεβαίνουν σ' ἓνα βουνό, σὲ μιὰ ράχη, καὶ κυλοῦν τὰ λαζαρέλλια ὅπου σταματήσουν, ψάχνουν ἐκεῖ κοντὰ τὰ βροῦν περδοκοφωλιά». Εἰς Πλαγιάριον Θράκης τὰ τυλίγουν σὲ φύλλα δάφνης καὶ τὰ δίνουν στὰ παιδιὰ.*

4. Ἄγερμοὶ παίδων. Τὰ Κάλαντα τοῦ Λαζάρου.

Ποιοὶ τὰ λένε; Μόνον κορίτσια ἢ καὶ ἀγόρια; Εἶναι μεταμφιεσμένα καὶ τί κρατοῦν εἰς χεῖρας; Παράστασις τοῦ Λαζάρου, περιφορὰ αὐτοῦ. Τραγουδία λαζαρικά κλπ. Τραγουδοῦν καὶ τὴν χελιδόνα ἢ τὴν Καλαντήρα; Ποῖα δῶρα δίδονται εἰς τὰ παιδιὰ;

Π. χ. εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα γυρίζουν μόνον κορίτσια (*Λαζαρίτσες* ἢ *Λαζαρίνες*) 10-12 χρόνων ἢ καὶ μεγαλύτερα. «*Μιὰ βαστᾶ στὴν ἀγκυλιά της ἓνα κόπανο (ποὺ κοπανίζουν τὰ ροῦχα, ὅταν τὰ πλύνουν) τυλιγμένο μετὰ πολλὰ παρδαλά καὶ πολύχρωμα κομμάτια παννιῶν· ἔτσι φαίνεται πὼς κρατεῖ μωρό*». Ἄλλοῦ γιὰ Λάζαρο ἔχουν μιὰ ρόκα ἢ καλάμια δεμένα σταυρωτὰ ἢ μιὰ κούκλα, ποὺ τὴν στολίζουν μετὰ πολύχρωμα λουλούδια καὶ μετὰ παρδαλά παννιὰ καὶ κορδέλλες. Ἄλλοῦ «ἀντὶ γιὰ κόπανο, ἔχουν ἓνα καλάθι στολισμένο μετὰ πολύχρωμες κορδελλίτσες καὶ χίλιω λογιῶ λουλούδια». Εἰς τὴν Κρήτην «κάνουν ἓνα σταυρὸ μετὰ καλάμια καὶ τὸν στολίζουν μετὰ *κολαῖνες* (δρμαθοῦς) ἀπὸ λεμονανθοῦς καὶ *μαχαιρίδες* (ἀγριόχορτο μετὰ κόκκινο λουλούδι). Αὐτὸς εἶναι ὁ Λάζαρος καὶ τὸ πρωὶ τοῦ Σαββάτου τὰ παιδιὰ πᾶνε ἀπὸ σπῖτι σὲ σπῖτι καὶ λένε τὸ Λάζαρο».

Εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον τὰ παιδιὰ μασκαρεύονται καὶ γυρίζουν στὰ σπίτια ἀρματωμένα μὲ γιαταγάνια καὶ χαντζάρια καὶ μὲ κουδούνια. Μπροστὰ πηγαίνει ὁ Μπαϊραχάτης (σημαιοφόρος) κατάφοτος ἀπὸ κουδούνια καὶ μὲ μιὰ μεγάλη πάλα στὸ χέρι, ἀκολουθοῦν οἱ ἄλλοι κουμπουράδες καὶ κουδονοφόροι, ἔπειτα ἡ νύφη κι ὁ γαμπρὸς καὶ τέλος ὁ γέρος κ' ἡ γριά. Ὅταν ἡ πομπὴ αὐτὴ (οἱ Λάζαροι) φθάνουν ἔμπρὸς στὰ σπίτια, ἀρχίζουν νὰ χτυποῦν τὰ κουδούνια δαιμονιωδῶς καὶ νὰ σαλεύουν ἀπειλητικὰ τὰ χαντζάρια τους καὶ τὰ γιαταγάνια τους. Ἐπειτα τραγουδοῦν τὸ Λάζαρο καὶ οἱ νοικοκυρὲς τοὺς δίνουνε αὐγά, ὄπωρικά κλ.

Εἰς τὴν Κύπρον «τὸν Λάζαρον παρίστανε ἓνα παιδί, πὸν τὸ ἔντυναν ὅλο μὲ *σιμυλλούδκια* (κίτρινα ἄνθη), ὥστε δὲν φαινόταν οὔτε αὐτὸ τὸ πρόσωπόν του. Τὸν Λάζαρον τὸν περιέφεραν ὁμᾶς νέων ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καί, ὅταν ἀρχίζαν νὰ τραγουδοῦν, αὐτὸς «κατεκλίνετο ἐκτάδην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ὑπεκρίνετο τὸν νεκρὸν, ἠγειρέτο δέ, ὅτε ἐξεφωνεῖτο τὸ Λάζαρε δεῦρο ἔξω!» Ποῦ ἄλλου γίνεται τοιαύτη παράστασις; Εἰς τὰ χωρία τοῦ Μ. Αἴμου «τὰ κορίτσια λαζαρίζνε πᾶν² ται χορό, τραγουδοῦνε καὶ πᾶν³ τὰ σπίτια χορεῦδας». Εἰς τὴν Νίσυρον τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου (πρώτη Λαμπρῆ) οἱ μαθηταί, ἀφοῦ κατασκευάσουν τὴν «καλαντήραν» (τί εἶναι αὕτη;) περιέρχονται ἐν σώματι τὰς οἰκίας καὶ συλλέγουν αὐγά, ἄδοντες διάφορα ἕσματα π.χ. «Ἡ καλαντήρα πέρασε | ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα | ἔκατσε κ' ἐλάλησε | καὶ πύργον ἐκοδόμησε. | Ὅποιος δὲ μᾶς δεῖ αὐγὸ | μέσα ψύλλος καὶ κορυγὸς | καὶ μέγας φοερὸς. | Μάρτης μᾶς ἦρτε | καλῶς μᾶς ἦρτε | ὄρη ἀνθεῖτε, | πουλάκια κελαδεῖτε. | Ὡ καλὴ νοικοκυρά, | ἔμπα στὸ κελλάρι σου, | φέρ' αὐγὰ σαρακοστὰ | γιὰ τὸν μῆνα τὸν καλό, | πὸν ἦρτε καὶ ἐφάνηκε | στὸν Ἰορδάνην ποταμόν...».

5. Ἄλλαι πράξεις σχετικαὶ μὲ τὸν Λάζαρον. Π.χ. εἰς τὴν νῆσον Θήραν, «στήνουν τὸ Λάζαρο».

2. Κυριακὴ τῶν Βαΐων.

1. Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: Τὰ Βάγια (Θεσσαλία, Ἡπειρος), Βαγιοσυριασῆ (Κύθνος), τῆ Βαγίου (Πόντος), Τσερκατζῆ τῆς ἐλιᾶς (Ἀμμόχωστος Κύπρου) κτλ.

2. Οἱ κλάδοι τῶν βαΐων. Τίνος φυτοῦ κλάδοι χρησιμεύουν πρὸς στολισμὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸς διανομὴν εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους; (π.χ. δάφνης ἐν Αἰτωλίᾳ, Ἡπειρῶ κ. ἄ., ἰτέας ἐν Ἄν. Θράκῃ, μύρτου, ἄλ.). Ποῖον τὸ κοινὸν ὄνομά των; (Π.χ. βάγια (πολλ.). τάταλο (Κεφαλλ.), μασιίδι (Σύμη). Σχήματα, εἰς τὰ ὁποῖα διασκευάζονται οἱ κλάδοι τῶν βαΐων ἢ τὰ φύλλα τῶν φοινίκων. (Π.χ. σταυροί, φεγγάρια, ἄστρα ἐν Καρπάθῳ).

3. Ποιοι προμηθεύουν τὰ «βάγια» εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μὲ ποίαν πομπὴν γίνεται τοῦτο; Κτυπήματα μὲ τὰ βάγια, προλήψεις κτλ.

Ἐν παραδείγμα. Εἰς τὸ Λοξέτσι τῆς Ἡπείρου «ὄσες νύφες γίνουσι τὴ χρονιά μέσα, ὅλες θὰ πᾶν τοῦ Λαζάρου γιὰ τὰ βάγια. Κάθε νύφη στολίζεται μὲ πράσινο φόρεμα, σὰν τὸ χρῶμα τῆς βέργης, καὶ μὲ κόκκινη μάλλινη φούστα ἀπὸ μέσα. Φορεῖ καὶ κεντητὰ τσαρούχια, κόκκινα μὲ ὠραῖες φουντίτσες, καινούργια, καὶ ἄσπρες κάλτσες. Προσκαλεῖ προὔτερα ὅλες τὶς συγγενισσὲς της, κάνουν ρυζόπιττα, ψήνουν φασούλια, παίρνουν ἐλιές, χαλβᾶ, παίρνουν κ' ἓνα βουτσέλι κρασί κι ἄλλο ἓνα νερὸ καὶ πηγαίνουν στ' Ἀλωνάκι (ἓνα ἰσάδι τοῦ βουνοῦ) κ' ἐκεῖ κάθονται. Πρὶν νὰ κινήσῃ ἡ νύφη μὲ τὴ συνοδεία της, ἔχει στείλει τὴν κοινιάδα της καὶ τὴν ἀδερφή της, κορίτσια ἀνύπαντρα—ὄχι παντρεμένα, νὰ ἔχουν καὶ μάννα καὶ πατέρα—καὶ πηγαίνουν στὸ λόγγο. Κόβουν ἓνα φόρωμα βάγια καὶ τὰ ζαλώνονται καὶ τὰ πηγαίνουν στ' Ἀλωνάκι, ὅπου περιμένουν οἱ νύφες. Στὸ δρόμο τραγουδοῦν:

«Ὅλες οἱ δάφνες εἰν' ἐδῶ κι ὅλες δαφνολοιοῦνται,
καὶ νὰ βεργούλα δὲν εἰν' δῶ,
πάει στὴ βρύση γιὰ νερὸ κτλ.»

Ἀκολουθεῖ γεῦμα, τραγούδια καὶ χορός. Καναδὸ ὄρες μέρα ἐτοιμάζονται νὰ κατεβοῦν. Φορτώνονται τώρα στὴν πλάτη οἱ νύφες τὸ ζαλίκι τὴ δάφνη καὶ κατεβαίνουν ἔτσι φορτωμένες στὴν Ἄη Μαρίνα, ἓνα ξωκλήσιον κάνοντι τρεῖς μετάνοιες ἀμίλητες καὶ ἔρχονται στὴν ἄκρα στὸ χωριὸ σὲ νὰ ραζούλα, χαμηλὴ ραζούλα. Θὰ ξεφορτωθοῦν, θὰ χορέψουν τρεῖς τέσσερις χορούς. Ἄμα τελειώσῃ ὁ χορός, οἱ νύφες φιλοῦν τὰ χέρια ἢ μὰ μὲ τὴν ἄλλη, φιλιῶνται κι ὅλας κι ἀλλάζουν δεκάρες. Κάθε μὰ γυναῖκα παίρνει κομμάτι βάγια, χτυπᾷ ἑλαφρὰ τὴ νύφη καὶ λέει: «Μὲ γειὰ σὰ βάγια σου!» Ἄπ' ἐκεῖ χωρίζουν οἱ νύφες καὶ πάει κάθε νύφη στὴν ἐκκλησιά τῆς ἐνορίας της. Τὰ παιδιά χτυποῦν τὶς καμπάνες, μόλις τὶς δοῦν νὰ ἔρχονται. Ἄμα φτάσουν στὴν ἐκκλησιά, πᾶνε μὲ τὴ σειρὰ πὸν παντρεύτηκαν κάθε νύφη καὶ χτυπᾷ λίγο τὴν καμπάνα «γιὰ τ' ἀντίτι» (=γιὰ τὸ ἔθιμο) καὶ ἔπειτα μέσα στὴν ἐκκλησιά καὶ ξεφορτώνεται τὴ βάγια. Κάθε γυναῖκα, πὸν εἰν' ἐκεῖ, παίρνει ἓνα κλαράκι βάγια καὶ χτυπάει τὴ νύφη καὶ τῆς λέει: «μὲ γειὰ σ'». Ὅστερα βγαίνουν πάλι ἔξω μὲ τὴ σειρὰ, χτυπάει κάθε μὰ τὴν καμπάνα, πὸν πολὺ τώρα, κ' ὕστερα χωρίζονται καὶ πάει κάθε μὰ στὸ σπίτι της.—Εἰς τὴν Θράκην, Αἰτωλίαν, Μάνην κ. ἄ. τοὺς κλάδους τῶν βαίων παρέχουν τὰ ζεύγη τῶν νεονύμφων ἐκάστου ἔτους. «Ὅποιος φέρῃ πρῶτος τὰ βάγια στὴν ἐκκλησιά, θὰ πρωτογεννήσῃ ἀγόρι».

4. Διανομὴ τῶν βαίων, οἰωνισμοὶ ἐξ αὐτῶν καὶ χρῆσις. Π.χ. εἰς τὰς Κυθωνίας «καθénas πὸν παίρνει τὸ κλωνί του ἀπὸ τὸν παπᾶ τὸ κοίταζε, κι ἂν εἶχε πολλὰ ἄνθη, ἔλεγε πὸς θὰ ἔχουν τὰ κτήματά του μαζοῦλι (εἰσόδημα)

πολύ, ἂν εἶχαν λίγα, λίγο.» Εἰς τὴν Σύμην κ. ἄ. φυλάττουν τὰ βάγια καὶ μὲ αὐτὰ καπνίζονται, γιὰ νὰ μὴ τοὺς πιάνη τὸ μάτι. (Πρβλ. βαγίζω=θυμῶ διὰ βαΐων, Τήνος). Εἰς τὴν Σωζόπολιν πιστεύουν, ὅτι «οἱ βάιες, ἀφοῦ ἁγιασθοῦν καὶ μεταφεροῦν εἰς τὰς οἰκίας, ἔχουν τὴν δύναμιν ν' ἀποδιώκουν ἔξ αὐτῶν τοὺς ψύλλους καὶ τοὺς κορέους, ἔξ οὗ καὶ τὸ «Μέσα βάγιες καὶ χαρές, ὄξω ψύλλοι, κόριζες». Εἰς τὴν Ἑπειρον «κρεμοῦν σιὰ καρποκλάδια (καρποφόρα δένδρα) ἀπὸ ἓνα κλωνι βάγια, γιὰ νὰ καρπίζουν, καὶ σιὰ κήπια τὸ ἴδιο, γιὰ νὰ μὴν τὰ κόβη τὸ σκουληκι». Εἰς τὴν Σκῦρον, τὸ βράδυ τοῦ Λαζάρου οἱ νοικοκυρὲς θὰ πλέξουν κ' ἓνα σταυρὸ ἀπὸ βάγια καὶ βιόλες, νὰ τὸν πᾶνε τὸ πρωτὶ στὴν ἐκκλησία, νὰ τὸν εὐλογῆσῃ ὁ παπᾶς. Σὰν ἀπολύσῃ ἡ ἐκκλησία τὴν ἄλλη μέρα, τῶν Βαγιῶν τὸ πρωτὶ, θὰ πάρουν ὅλοι τοὺς σταυρούς των, νὰ πᾶνε νὰ βασιάσουν τὰ δέντρα, τὰ κλήματα, τὰ βόδια, τὰ περιβόλια, τὶς βάρκες, τοὺς μύλους. Ὅλα τὰ βασιάζουν γιὰ τὸ καλὸ. Ὅσοι ἔχουν μάντρες παίρνουν λαζόνια, λαχανόπιττα καὶ μακαρόνια γιὰ τοὺς βοσκούς, πάνω πάνω στὸ καλάθι καρφώνουν τὸ σταυρὸ τὸ βάγιο καὶ πᾶνε πρωτὶ πρωτὶ στὴ μάντρα καὶ βασιάζουν τὰ πρόβατα τοὺς δίνουν δηλ. μιὰ στὴ ράχη μ' ἓνα κλαδι ἀπὸ μυρτιά καὶ μὲ τὸ βάγιο σταυρὸ καὶ τοὺς λένε: *ισαί τοῦ χρόνου! καλὴ Λαμπρὴ! Βάτσα-βάτσα τοῦ Βαγιῶ | ισαί τὴν ἄλλη τουριατοῖ | μὲ τὰ κότσινα τ' ἀγὰ | ισαί μὲ τ' ἄσπρα τὰ χλωρά!* (Πέρδικα 135). Ποῦ τὰ μεταχειρίζονται διὰ τὸ προζύμι; Π.χ. εἰς τὸ Κατσιδόνι τῆς Κρήτης *καύγουνε* (τὸ σταυρὸ τῶ Βαγιῶ) καὶ μὲ τὴ σκόνη του ζυμώνουνε τὸ ψωμί, χωρὶς νὰ βάλουνε προζύμι, καὶ ἀνεβαίνει ἡ ζύμη.

5. Κτυπήματα μὲ τὰ βάγια (βαγιοχτυπήματα). Π. χ. εἰς τὴν Καρδαμύλην Λακωνίας «οἱ γυναῖκες μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας χτυποῦν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη μὲ τὰ βάγια πὸν τοὺς μοίρασεν ὁ παπᾶς. Πιστεύουν ὅτι, ἅμα μιὰ ἔγκνος χτυπηθῆ μὲ βάγια, ἐκείνη τὴν ἡμέρα, θὰ γεννήσῃ ἐνκολώτερα». Εἰς τὴν Μάδυτον τὰ παιδιὰ κτυποῦνται μεταξὺ των μὲ τοὺς κλάδους τῶν μύρτων, λέγοντα: «καὶ τ' χρόν' νὰ μὴ σὲ πιάν' ἡ μυῖα».

6. Ἄγερμοὶ παίδων κρατούντων κλάδους βαΐων, (τὸ βάϊσμα ἐν Πόντῳ). Ἄσματα καὶ δῶρα (αὐγά, φροῦτα). Μοιράζουν τὰ παιδιὰ καὶ βάγια εἰς τὰ σπίτια;

Δύο παραδείγματα: Εἰς τὴν Λέσβον, τὸ Ἄδραμύτιον κ.ἄ. τὰ παιδιὰ κάθε ἐνορίας ἔχουν ἓνα δεμάτι ἀπὸ κλαδιὰ δάφνης: «τὰ στολίζουν μὲ βαλάδια (παννάκια κόκκινα - πράσινα ἀπὸ καινούργιο φουστάνι) στὴν κορφὴν βάζουν ἓνα κουνδοῦνι ν' ἀκούγεται. Ὅταν ἀπολύσῃ ἡ ἐκκλησία, γυρίζουν στὴ γειτονιά τοὺς ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι ἀφήνουν τὸ δεμάτι ὄρθιο ἀπομέσα ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ ἀρχίζουν νὰ φάλλουν τὸ τροπάριον «τὴν κοινήν' Ἀνάστασιν». Κατόπιν χτυποῦν κάτω τρεῖς φορὲς τὸ δεμάτι καὶ λένε: Ἐξω ψύλλοι, ποντικοί, μέσα σὲ βαθὺ ρομάνι! Κόβουν ὕστερα ἀπὸ ἓνα

κλαδάκι και τὸ δίνουν στὴ νοικοκυρά, λέγοντας: Χρόνια πολλά, ἐν ὀνόματι Κυρίου, δὸ μ' τ' ἀγὸ νὰ φύγω!»

Εἰς τὰς Κυδωνίας «τὴ βαγιοβδομάδα πήγαινε ὁ καντηλανάφτης στὰ περβόλια και ἔκοβγεν ἕνα κομμάτι, ἕνα μεγάλο κλωνὶ βάγια, και τὸ βάζε στὸ κελλί του. Κάθε κοριτσάκι πήγαινε και κρεμοῦσεν ἕνα κουρελλάκι ἀπὸ τὸ καινούργιο τὸ φουστάνι του κ' ἔτσι ἡ βάγια γέμιζεν ἀπὸ κουρελλάκια. Τὸ πρῶτὸ τῶ Βαγιῶ, μετὰ τὴ λειτουργία, ὁ καντηλανάφτης ἔπαιρνε τὴ βάγια στὸν ὄμο του και γύριζεν ὅλη τὴν ἐνορία κ' ἐπάαινε στὰ σπίτια και πίσω του ὄλα τὰ μωρὰ (=παιδιὰ) φώναζαν τραγουδιστά:

«Βάγια, βάγια τῶ βαγιῶ | τρῶνε ψάρι και κολιό,
και τὸν ἄλλο Κυριακὸ | τρῶν τὸ κόκκινο τ' ἀγὸ».

Ὁ καντηλανάφτης πάαινε σὲ κάθε σπίτι κ' ἔβαζε τὴ βάγια μέσα, τὴν κονοῦσε κ' ἔλεγε: «Ὁξω ψύλλοι, ὄξω κοριοὶ | νὰ πᾶτε στὰ ρουμάνια, | νὰ φᾶτε ρουμανόφυλλα. | Πέσετε, ψοφήσετε | και πίσω μὴ γυρίσετε. | Ρά, ρώ, Μαργαρώ, | ἡ τοὶ παράδες ἦ τ' ἀγὸ. | Γυρίσαμε, γυρίσαμε, | τὸ βασιλιὰ δὲν ἤῤραμε (δηλ. τὸ Χριστό). Οἱ νοικοκυρὲς τοῦ ὄναν ἕνα ἀγὸ ἦ λεπτά».

7. Ἄλλα παιδικὰ ἔθιμα. Χοροί, ἐστιάσεις κλπ.

Π.χ. εἰς τὸν Ναίμονα και τ' ἄλλα χωρία τοῦ Μικροῦ Αἵμου «τὴν ἡμέρα τοῦ Βαγιῶ τὰ κορίτσια πάγαιναν στὴν ἐκκλησιά, ἔπαιρναν βάγιες ἀπ' τὸν παπᾶ κ' ὕστερα μαζεύονταν σὲ μιὰ πλατέα, στὸ ἀλάνι τοῦ χωριοῦ· ἔδεναν τὰ βάγια μὲ κόκκινη κλωστή, τὰ γυροῦσαν ὅπως κουλούρα, και τὰ καναν στεφάνι μικρό. Κάθα μιὰ χώρια, τὸ κρατοῦσε στὸ χέρ'—βάϊ τὸ λέγαμε.—Ὑστερα τραγουδῶντας και χορεύοντας πήγαιναν μακρὰ ὁ ἕνα ρέμα (τὴ Μιχαλιὰ) ἔσκυφταν και τὰ ριχναν. Τὰ ἔπαιρνε τὸ νερό. Ἐνα κορίτσι ἦταν πρόβδος και τ' ἄλλα ὄλα στὴ σειρὰ πάαιναν και τραγουδοῦσαν: Ἐντε μωρὴ Μαρούλα, κλπ. Ἄμα πήγαιναν στὸ ρέμα, ἔσκυβαν και κονοῦσαν τὰ χέρια μέσ' στὸ νερὸ κ' ἔλεγαν: «Ὁποιο βάϊ περάσ' μπροστά, κείνο θὰ γέν' σὺδέκνισσα». Ὑστερα τὰ ἔβλεπαν τὰ βάγια, ποὶ πήγαινε πρῶτο, κείνο τὸ κορίτσι γένδανε σὺδέκνισσα. Στὸ γυρισμὸ ἦταν κείνο τὸ κορίτσ' μπροστά, ἔσερνε τὸ χορὸ, γένδανε πρόβδος. Γύριζαν και πήγαιναν στὸ σπίτι τοῦ κοριτσιοῦ αὐτονοῦ, τῆς συντέκνισσας. Ἐκεῖ, τοῦ κοριτσιοῦ ἡ μάνα μαγέρευε και τὰ φίλευε φασόλια, ἐλιές, μιλγκούρια, τέτοια πράματα. Χορεύανε, ὕστερα γυροῦσαν, χόρευαν πιασμένα ἀπὸ τὰ χέρια ὄλα τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ κ' οἱ γυναῖκες ἔπο κατόπι ἔβλεπαν. Στὸ δρόμο πὸν γυρίζουν λένε και τὸ τραγοῦδι τῆς Βάγιας:

«Ἐσύ, κυρά μ', μὲ μάλωσες, μὰ θὰ σὲ παραδώσω.

— Τὸ τί εἶδες, Βάγια μ' και τὸ πῆς, τὸ τί θὰ μαρτυρήσης;

Τὸ τί εἶδιαν τὰ ματάκια μου, κείνο θὰ μαρτυρήσω κτλ.»

8. Καθαρμοί, προλήψεις, δεισιδαιμονία. Π.χ. Εἰς τὴν Ὑδραν τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων τὸ βράδν, μετὰ τὸν νυμφίον «λούζεται ὅλη ἡ φαμίλια, γιὰ νὰ ᾖ καθαρὴ ὅλη τῆ Μ. Βδομάδα». Εἰς τὴν Κρήτην «πρέπει νὰ φᾶνε κείνη τὴν ἡμέρα ψαριὸ παστὸ ἢ φρέσκο· εἶναι ἀνάγκη νὰ γλείφουν ἔστω καὶ κόκκαλον τοῦ ψαριοῦ γιὰ τὸ καλό».

Μεγάλη Ἑβδομάς (Μεγαλοβδόμαδο)

1. Γενικά.

1. Νηστεία (τριήμερος). Π.χ. εἰς τὴν Καστορίαν «*Μ. Δευτέρα, Μ. Τρίτη, καὶ Μ. Τετάρτη* δὲν τρῶν τίποτε, παρὰ τὸ βράδν μόνον λίγο νερό, ἰδίως τὰ κορίτσια, γιὰτὶ πιστεύουν δι νηστικῆς καρδιᾶς πιάνει ἡ εὐκὴ καὶ ἔτσι ἐλπίζουν νὰ βροῦν τὸ γαμπρό». Πρὸβλ. «Κραταίει τριήμερον αὐτὴ καὶ θὰ πιᾶση τὸ πουλάκι».

2. Ἀπαγόρευσις ἁσμάτων, μουσικῆς καὶ πάσης διασκεδάσεως. Εἰς τὴν Πάρον οἱ κώδωνες τῶν ναῶν καθ' ὅλην τὴν Μ. Ἑβδομάδα δὲν κρούονται, ἡ δὲ πρόσκλησις εἰς τὴν ἐκκλησίαν γίνεται μεγαλοφώνως ἀπὸ τὸν κράχτην.

3. Προλήψεις περὶ τῶν Ἑβραίων: «Κλείνονται στὰ σπίτια τους, διαβάζνε καὶ κλαῖνε καὶ τσιρίζνε».

4. Διάλυσις τοῦ ἐργαλειοῦ. Π.χ. εἰς τὴν Λήμνον τῆ *Λαθρυγιά* (=τῆ Μ. Ἑβδομάδα), ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς εἶναι σταυρωμένος, θὰ ξεκάμουν τὸ λάκκο (τ' ἀργαλειά), τὸν ξεβιδώνουν».

5. Παροιμιαὶ καὶ παιδικὰ ἁσμάτια, σχετικὰ μὲ τὰς ἡμέρας τῆς Μ. Ἑβδομάδος. Π.χ. *Μεγάλη Δευτέρα*—*μεγάλη μαχαίρα, Μεγάλη Τρίτη*—*μεγάλη θλίψη*... *Μεγάλο Σαββάτο*—*χαρὲς γιομᾶτο, Λαμπρὴ*—*χάσκα μπουκα*,—*ἀγὰ κι ἀρνὶ* (Κεφαλληνία).

2. Μεγάλη Δευτέρα.

1. Καθαρισμὸς τῶν οἰκιῶν: ἀσβέστωμα, σφουγγάρισμα κλ.

2. Ἄγερμος παιδιῶν. Τί κρατοῦν εἰς τὰς χεῖρας καὶ τί ἄδουν εἰς κάθε σπίτι; Εὐχαί, ἔπρωδαὶ καὶ κατάδεσμοι κατὰ τῶν ψύλλων. Δῶρα.—Ἐν παράδειγμα: Εἰς τὴν Μάδυτον τὰ παιδιὰ τὴν Μεγ. Δευτέραν κρατοῦντα σταυρὸν ἐστεμμένον μὲ μύρτα (τὸ ρουμάνι) περιφέρονται ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, ἀπαγγέλλοντα πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου τὴν εὐχὴν:

«*Σήμερ' εἶν' ἄλλους οὐρανός, σήμερ' εἶν' ἄλλη μέρα,*
σήμερα καταδέχεται Σταυρός μὴ τὸν Δεσπότην κτλ.

Χαῖρε πύλη, χαῖρε ἀμνέ, | χαῖρε Τίμω Σταυρέ,
καὶ ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ | ψάλλειν ἤλθαμεν ἐδῶ...

᾽Οἷ' οἱ ψύλλ' καὶ ποτικοί, | νὰ πάρουν ὄρη καὶ βουνοί,
 νὰ φάγουν κλαδοκούμαρα | νὰ πέσουν νὰ φοφήσουν....
 Τὰ κονκούλια σας πολλά, | τὰ βάρη σας μετάξι,
 πάρετε σεῖς τὴν κόττα | κ' ἡμεῖς τὰ πέντ' ἀυγά».

Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο καὶ κατὰ ποίαν ἄλλην ἡμέραν; Π.χ. ἐν Λέσβῳ καὶ Δαρδανελίοις τὸ «ρουμάνι» γίνεται τὴν «Κόκκινη Πέφτη».

3. Μεγάλη Τετάρτη.

1. Τέλεσις εὐχελαίου. Γίνεται τοῦτο καὶ κατ' οἴκους καὶ κατὰ ποίαν τάξιν; Π. χ. ἐν Κοτυώροις, ὁ παπᾶς τῆ Μεγ. Τετάρτη γύριζε στὰ σπίτια γιὰ εὐχέλαιο. Εἶχαν σὲ κάθε σπίτι ἔτοιμα ἀυγά ὠμά, ἀλευρι καὶ ἀλάτι, τὰ εὐχέλιαζε αὐτὰ ὁ παπᾶς καὶ τῆ Μεγ. Πέμπτη, ἀφοῦ ἔβαφαν τ' ἀυγά, τὰ πήγαιναν μαζὶ μὲ τὸ εὐχελιασμένο ἀλευρι καὶ τ' ἀλάτι στὴν ἐκκλησιά, στὸν Ἑσπερινό, μέσα σὲ καλαθία σκεπασμένα καλὰ μὲ παννί». Εἰς τὴν Σπάρτην «ἀπ' τὸ ἀλευρι, ποὺ ἄκουσε τίς εὐχὲς τοῦ εὐχελαίου, τρῶνε κάθε πρωὶ ἓνα κομματάκι».

2. Παρασκευὴ νέας ζύμης (τὸ προζύμι τῆς χρονιάς). Π. χ. εἰς τὰς Ἀθήνας «τῆ Μεγ. Τετράδῃ ἢ κλησάρισσα πήγαινε ᾽πὸ σπίτι σὲ σπίτι καὶ μάζωνε ἀλευρι καὶ τὸ ζύμωνε χωρὶς προζύμι. Ὁ παπᾶς ἀκουμποῦσε ἀπάνω τὸν Σταυρὸ μὲ τὸ Τίμο Εὐλο καὶ τὸ ζυμάρει ἀνέβαινε. Αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ προζύμι τῆς χρονιάς».

3. Τελετὴ τοῦ νιπτῆρος. Ποῦ γίνεται αὕτη καὶ κατὰ ποῖον τρόπον;

4. Μεγάλη Πέμπτη.

1. Ὄνομα: Κόκκινη Πέφτη ἢ Κοκκινοπέφτη.

2. Τὸ ζύμωμα. Οἱ κουλλοῦρες, οἱ πίττες τῆς Λαμπρῆς. Ὄνομα αὐτῶν (κουτσοῦνες, κοσόνες, κουζοννάκια, κοφίνια, καλαθία, δοξάρι, ἀγούλα, λαζαράκι κλπ.) Τρόποι κατασκευῆς καὶ σχήματα. Ἰδιαιτεροὶ χρήσεις πρὸς ἴασιν ἢ ἐξορκισμὸν ἀσθενειῶν κλπ. Π.χ. Τὶς λαμπριάτικες κουτσοῦνες εἰς τὴν Κορώνην «τὶς ζυμώνουν μὲ λάδι, μύγδαλα καὶ γλυκάνισο βράζουνε καὶ δαφνόφυλλα καὶ βάζουνε τὸ ζουμί γιὰ νοσιμάδα. Τὶς κουτσοῦνες τίς πλάθουνε στρογγυλὲς ὡς κουλλοῦρες ἢ μακρουλὲς καὶ τίς περιπλέχουνε (=στολιζοῦνε) μέσα μὲ ζυμάρει. Βάνουνε στὴ μέση τὸ κόκκινο τὸ ἀυγὸ καὶ στολιζοῦνε τὴν κουτσούνα μὲ ἀγκιναρίτσες, μὲ πουλάκια, μὲ μύγδαλα καὶ σουσάμι. Αὐτὲς ποὺ εἶναι νὰ τίς μεράσουνε σὲ μικρὰ παιδιὰ τίς κάνουνε σωστὲς κουτσουνίτσες, μὲ πόδια, μὲ χέρια, μὲ κεφάλι (ἀπεικόνισις τοῦ σχήματος ἀπαραίτητος). Ζυμώνουν τότε καὶ κουλλοῦρι γιὰ τὴν Πρωτομαγιά; Π.χ. εἰς τὸν Νάιμονα «τῆ γόκκιν' τῆ βέφτ' ποὺ θὰ ζυμώσουν, κάμνουν τρία μικρὰ κουλιτάκια

μέ σταυρό και τὰ σκῶν'ν στοῦ εἰκόμισμα. *Κι ἅμα λυσοῶξ' κἄνα σκυλί, τοῦ δίν'ν λίγο ἀπ' αὐτό, γιὰ νὰ ξελυσοῶξ'».*

«Λειτουργιά» τῆς Μεγ. Πέμπτης. Πῶς ζυμώνεται καὶ ὑπὸ τίνων; Π.χ. εἰς τὴν Ζάκυνθον «ἐπτὰ ἄγναι παρθένοι καθαρίζουν τὸν σῖτον ἀνὰ κόκκον, πλύνουν, ἀπλώνουν εἰς τὸν ἥλιον, ἀλέθουν, ζυμώνουν καὶ κατασκευάζουν λειτουργιά».

3. Τὸ βάψιμο τῶν αὐγῶν. Εἶναι ὠρισμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐγῶν ποὺ βάφουν; Χρῶμα, τρόποι καὶ μέσα βαφῆς (π.χ. μετὰ τὸ *βάρζι*=κόκκινο ξύλο, μετὰ φύλλα ἀμυγδαλιᾶς κλπ.). Τὸ πρῶτο αὐγὸ ποὺ βάφουν (τὸ *αὐγὸ τῆς Παραγίας*). Θαυμασταὶ αὐτοῦ ιδιότητες: σταύρωμα τῶν παιδίων μετὰ αὐγὸ, ἄλλαι ποικίλαι χρήσεις αὐτοῦ. Δεισιδαιμονίαι διὰ τὸ δοχεῖον, ὅπου βάφουν τὰ αὐγά (πρέπει νὰ εἶναι καινουργές;), διὰ τὴν βαφήν (δὲν τὴν βγάζουν ἀπ' τὸ σπίτι οὔτε τὴν χύνουν, διατί;). Βάφουν αὐγά οἱ πενθοῦντες; καὶ μετὰ ποῖον χρῶμα; Ἀποστολὴ κόκκινων αὐγῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ λειτουργηθοῦν. Αὐγά «εὐαγγελισμένα». Αὐγά ζωγραφιστὰ (*ξοδλωτά*, ἢ *κεντημένα*, *πέρδικες*), εὐχαὶ ἐπιγραφόμεναι εἰς αὐτά. Διασκευὴ τῶν αὐγῶν εἰς πουλιά κτλ. Π.χ. εἰς τὴν Σινώπην ὅσα ἄτομα ἔχει τὸ σπίτι, τόσα αὐγά κόκκινα βάφουν κ' ἓνα τῆς *Παναίτας*: τὸ βράδυ τὰ βάζουν σ' ἓνα κουτάκι καὶ τὰ πηγαίνουν στὰ 12 Εὐαγγέλια στὴν ἐκκλησίαν, γιὰ νὰ διαβιστοῦν. Τὰ βάζουν κατόπιν στοῦ Ἱεροῦ, στὴν Ἀγίαν Τράπεζαν ἑποικῶς, πίσω ἀπὸ τὸ θρόνον τοῦ δεσπότη, καὶ τ' ἀφήνουν ἐκεῖ ὡς τὴν Ἀνάστασιν. Τὴν ἡμέραν κείνη, στὴν ἀπέλευσιν, τότε ὅλες ἔπαιον τὰ κουτάκια μετὰ τ' αὐγά καὶ γύριζαν στοῦ σπίτι. Τὰ τσέφλια τῶν «εὐαγγελισμένων αὐγῶν» τὰ βάζαμε στὸν μπαχισέ, στῶν δεντρῶν τὶς ρίζες κ' ἐλέγαμε: «*νὰ πιάσουν ὄλοι οἱ καρποί*». Εἰς τὸ Σινίχοβον τῆς Δυτ. Μακεδονίας «τὸ αὐγὸ ποὺ θὰ πρωτοβάψουν τὴ Μ. Τετάρτη τὰ μεσάνυχτα (γιατὶ τότε βάφονται τὰ αὐγά) θὰ ταφῆ στὴν πρώτη αὐλακίαν τοῦ χωραφιοῦ, ἅμα ἀρχίσουν νὰ σπέρνουν, καὶ ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου πρωταρχιστὸ τὸ ἀλέτρι, γιὰ νὰ ἴναι παστρικό καὶ τὸ σιτάρι, ὅπως τὸ αὐγὸ». Εἰς τὴν Σῦρον «τὰ βάφουν καὶ κίτρινα μετὰ τῆς μυγδαλιᾶς τὰ φύλλα». Εἰς τὴν Λήμνον «ἓνα κόκκινο αὐγὸ βάζουν στοῦ εἰκονοστάσι. Ἄμα εἶναι τριῶν χρόνων αὐγὸ στοῦ εἰκονοστάσι, γίνεται κρατ' τῆρα, δηλ. μιὰ πέτρα ποὺ ἅμα τὴ βάλῃς ἀπάν' σὲ ἔγκυαν γυναῖκα, εἴτε ζῶο ἔγκυο, ἔχουν τὴν ἰδέαν ὅτι κρατεῖ, (δὲν ἀποβάλλει). Τὰ κορίτσια βάζουν σ' αὐγά καὶ φτερά ἀπὸ χαρτὶ χρωματιστό, βάζουν οὐρά, μύτη μετὰ ζ' μῶρ' σὰν πουλί καὶ τὰ κρεμμυῶν ἀπ' τὴ σκεπή. Σὰν μπλούδια ἦταν, γιὰ νὰ πετάξ' ν».

4. Τὰ μεγαλοπεφτιάτικα αὐγά.

Ἄλλα τὰ αὐγά ποὺ γεννοῦν αἱ ὄρνιθες τὴν Μεγάλην Πέμπτην θεωροῦνται ἐξαιρετικά ἢ μόνον τῆς μαύρης κόττας ἢ τῆς πρωτόγεννης; Ποῖα ἢ κορήσις τῶν; Π.χ. εἰς Σοποτὸν Καλαβρύτων «τὰ αὐγά ποὺ γεννιῶνται τὴ Μεγ. Πέμπτη τὰ πηγαί-

νουνε στην ἐκκλησία τὴν ἴδια ἡμέρα καί, ἅμα διαβασιοῦν, τὰ θάρτουν πάλι τὴν ἴδια ἡμέρα σταυρωτὰ στὸ ἀμπέλι, γιὰ νὰ μὴν τὸ τρώῃ τὸ σκαθάρι ἢ γιὰ νὰ μὴν πλησιάζῃ χαλάζι στὸ ἀμπέλι» (Ἀρκαδία). Εἰς τὴν Κορώνη «τὰ φυλᾶνε στὸ σπίτι καὶ τὰ τρώνε, ὅποτε τοὺς πονάει ὁ λαιμός. Κάνουνε πολὺ καλό».

5. Τὸ κοκκίνοπεφτιάτικο παννί.

Ἐνάρτησις ἐρυθρῶν ὑφασμάτων ἀπὸ τῶν παραθύρων. Π.χ. εἰς τὴν Μεσημβρίαν «τὴν κόκκινη τὴν Πέμπτη βάρνε τ' αὐγὰ καὶ βουτᾶνε ἓνα παννί. Τὸ βάρνε κόκκινο καὶ θὰ τὸ κρεμάσνε ἀπέξω ἔπε τὸ παράθυρο 40 μέρες καὶ ὀνομάζεται κοκκίνοπεφτιάτικο καὶ χρειάζεται γιὰ ὅλα τὰ πράματα» (δηλ. εἰς ἐπρωδὰς κλπ.). Εἰς τὴν Κίον, «τὸ πρωὶ τῆς Μεγ. Πέμπτης, πολὺ αὐγὴ, πρὶν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, σηκωνόταν ἡ νοικοκυρὰ καὶ κρεμοῦσε σ' ἓνα ἀπὸ τ' ἀνατολικά παράθυρά της ἓνα κόκκινο παννί, γιὰ νὰ τὸ ἰδῇ ὁ ἥλιος. Ἔμα ἦθελ' ἂ τὸ ἰδῇ, τὸ ἔπαιρνε μέσα». Εἰς τὴν Καστορίαν «ἀπλώνουν σὰ παράθυρα κόκκινες βελόντες καὶ κόκκινα μαντήλια». Ποία ἡ σημασία τοῦ ἐθίμου; Π.χ. εἰς τὴν Σκόπελον (Θράκη) «τὸ κόκκινο παννί, ποὺ κρεμοῦν στὸ πάνω μέρος τῆς πόρτας, λένε, συμβολίζει τὴν παρθενιά τῆς Παναγίας» (Ἀρχ. Θρ. Θησ. Η', 150).

6. Γιατί βάρφουν τ' αὐγὰ κόκκινα; Παραδόσεις αἰτιολογικαί. Π.χ. «Ὅταν ἀναστήθῃκεν ὁ Χριστός, τὸ ἴπαν σὲ μιὰ χωρικὰ κι αὐτὴ δὲν πίστεψε καὶ εἶπεν: ὅταν τ' αὐγὰ ποὺ κρατῶ γίνουν κόκκινα, τότε θ' ἀναστηθῇ καὶ ὁ Χριστός. Καὶ αὐτὰ κοκκίνησαν. Καὶ ἀπὸ τότε τὰ βάρφουν κόκκινα» (Καστορία).

7. Τὸ ὕψωμα τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Προσφοραὶ διὰ τοὺς ζωντανούς. Π.χ. εἰς τὰς Κυδωνίας «αἱ γυναῖκες τὸ ὕψωμα ἀπὸ τῆ λειτουργία τῆς Μεγ. Πέμπτης τὸ ἔβαζαν σ' ἓνα σακκουλάκι, ποὺ εἶχε ἄνθη μέσα, καὶ τὸ φύλαγαν πίσω ἀπὸ τὰ εἰκονίσματα». Εἰς τὴν Δυτ. Μακεδονίαν «φέρνουν στὴν ἐκκλησία κουλλουράκια, ὄχι γιὰ τοὺς πεθαμένους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ζωντανούς. Ἔμα τελειώση ἡ ἐκκλησία, μοιράζονται τὰ κουλλουράκια αὐτὰ γιὰ τὸ καλό. Ἔνα κουλλοῦρι θὰ στείλουν στὸν τσοπάνο κάθε σπίτι θὰ τὸ στείλουν στὸ μαντρί, γιὰ νὰ γίνουν τ' ἀρνιά καλά».

8. Προσφοραὶ διὰ τοὺς νεκρούς. Πίστις περὶ ἐξόδου τῶν ψυχῶν. Π.χ. εἰς τὸ Λοζέτσι τῆς Ἠπείρου «τὴν Μεγ. Πέμπτη κάνουν ὕψωμα, βράζουν καὶ στάρι καὶ τὸ πᾶνε στὴν ἐκκλησία. Ὁ παπᾶς κάνει συλλειτουργο καὶ μνημονεύει τίς ψυχές. Λέμε πὼς ἐκείνη τὴν ἡμέρα βγαίνουν οἱ ψυχές ἀπὸ τὸν Ἄδη καὶ ξανασαίνουνε κι αὐτές, ὅπως ἀνασταίνεται ὁ Χριστός. Βγαίνουν καὶ πᾶνε στὰ λουλουδάκια. «Βγῆκαν κ' οἱ ψυχές στὰ λουλουδάκια» λέμε ἐμεῖς. Κάνουνε ἔξω 50 μέρες,

ὡς τῆς *Γονοκλισιᾶς*. Τότε *γονατίζομε*, γιατί τότε γονατίζουν κ' οἱ ψυχές καί προσκυ-
νᾶνε τὸ Θεὸ καί γυρίζουν πάλι στὸν τόπο τους». Ποία ἦ πίστις ἀλλοῦ;

9. Τὸ Μεγαλοπεφτιάτικο εὐχέλαιο. Τρόπος τελέσεως αὐτοῦ κατ' οἶκον. Χρῆσις τοῦ ἀλεύρου, τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν εἰς τὸ εὐχέ-
λαιο, τοῦ βάμβακος, τῶν ἀγγείων κλπ. Εἰς τὴν Κορώνη «τὰ τρία *ριγανόξυλα*,
μὲ τὰ ὁποῖα οἱ παπᾶδες ἐμύρωσαν ὄσους ἦταν στὸ εὐκέλαιο, τὰ φυλᾶνε στὸ εἰκονο-
στάσι κι ὅταν χτίσουνε καινούργιο σπίτι, τὰ βάνουνε στ' ἀγκωνάρια τοῦ σπιτιοῦ.
Τὸ λάδι καὶ τὸ κρασί, ποὺ καῖνε στὸ φλυτζάνι, τ' ἀφήνουνε νὰ κάφουνε ὡς κάτω
καὶ τὸ φλυτζάνι ἐκείνο τὸ πλένουνε στὸ γυαλό, ὄχι ἀλλοῦ». Ποία ἦ συνήθεια ἀλλοῦ;

10. Ἄγερμοὶ παιδιῶν μὲ κλάδον μύρτου (τὸ *ρουμάνι*), ὡς κατὰ τὴν Μεγ.
Δευτέραν. Εἰς τὴν Λέσβον τὰ παιδιὰ κάμνουν ἓνα στεφάνι κ' ἔχουν πάνω σ' αὐτὸ
δεμένα διάφορα κουρέλια καὶ λένε τραγουδιστά: *Ρό, ρό, τὸ μωρὸ | κάτι (=κάθεται)*
μέσ' στὸν ἀγωγὸ | καὶ γυρεῖ ἐν' ἀγρὸ κλπ. Μετὰ δὶν' ἔνα κουρέλι στὴ νοικοκερὰ
καὶ λένε: *Ἐξω ψύλλοι, ποντικοὶ | καὶ μέσα τὸ ρουμάνι.* Τὸ κουρελάκι τὸ δένουν
σ' ἓνα καρφὶ τοῦ σπιτιοῦ γιὰ τοὺς ψύλλους καὶ τοὺς ποντικούς. Ἄλλοι «ἀπάν' στα
βάγια βάζουν μὴν ἀτ' κνίδα κόκκιν'. Ψηλὰ σ' ἓνα κλαδέλλ' βάζουν ἓνα κουδουνέλλ'.
Γυρίζουν τὰ σπύτια καὶ λέν: ὦ καλὴ νοικοκερὰ, | σήκω δῶσ' μας πέντ' ἀγὰ, | μὴ
μὲ δειρ' ὁ δάσκαλος κτλ. Ὁξον ψύλλοι καὶ μαντάκοι | μέσα τὸ καλὸ ρουμάνι». Εἰς τὰς
Μέτρας (Θράκ.) «τὰ παιδιὰ κάμνουν τὸ ὁμοίωμα τοῦ Ἰούδα ἀπὸ παλαιὰ ράκη καὶ
τὸ περιφέρουν ἀνὰ τὰς οἰκίας ἐπαιτοῦντα «*καψίδια*». Κάθε νοικοκυρὰ δίδει κλάδους
ἀμπέλου ἢ λινάτσα ἢ ἐλλείψει τούτων ἐπιχέει ὀλίγον πετρέλαιον ἐπὶ τοῦ ὁμοιώμα-
τος. Τὰ παιδιὰ σηκώνουν τὸν Ἰούδαν καὶ τραγουδοῦν: *Ράτσα, κεράτσα | δῶσ' μιὰ*
κληματσίδα | νὰ κάφουμε τὸν Ὀβριγὸ | πῶχει πολλὴ κασσίδα. | Ὀβριὸς φορεῖ φτερὸ |
στὸ κεφάλι τ' τὸ ξερό... Τὸ ὁμοίωμα καίεται τὴν ἐπομένην εἰς τὸν ἐπιτάφιον. Μόλις
ἐξημερώσῃ, κρεμοῦν ἓνα κόκκινον ὕφασμα εἰς τὸ ἀνατολικὸν παράθυρον τοῦ σπι-
τιοῦ νὰ τὸ διῆ ὁ γῆλιος».

11. Τὰ δώδεκα Εὐαγγέλια. Ἅγιασμός ἄρτου, ἄλατος καὶ αὐγῶν προσα-
γομένων ὑφ' ἐκάστης οἰκογενείας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἢ ὕδατος ἐν φιάλῃ. Πράξεις
τελούμεναι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Εὐαγγελίων πρὸς ἀποτροπὴν ἀσθενειῶν ἢ
παρασκευὴν φυλακτῶν καὶ ἄλλων μαγικῶν μέσων. Πυρραί, εἰς τὰς ὁποίας τὰ παι-
διὰ πηδοῦν καὶ καίουν τὸ μάρτη τους (*καλαφουνοὶ ἐν Ρόδῳ* μὲ χονδρούς κορμούς
πεύκων, ἀναπτόμενοι τὴν Μεγ. Πέμπτην εἰς τὰ 12 Εὐαγγέλια).

Μερικὰ παραδείγματα. Εἰς τὴν Κεφαλληνίαν «*μερικές γυναῖκες παίρνουν*
μιὰ λουρίδα, τὴ δένουν στὴ μέση τους καί, μόλις τελειώνει ἓνα ἓνα Εὐαγγέλιο,
δένουν ἀπὸ ἓναν κόμπο καὶ παρακαλοῦν νὰ γίνῃ μέσ' στὸ χρόνο τὸ ποθούμενον.»

Εἰς τὴν Λῆμιον «στὸ τρισκέλι, πὺν ἀκουμπάει ὁ παπᾶς τὸ Βαγγέλιο, δένανε ἕνα σπάγγο κ' ἐκεῖ κρεμνοῦσαν τὰ τσεμπέρια τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ ἔχουν τὴ φύλαξη. Στὰ δώδεκα Βαγγέλια φέρουν μπουκάλια γεμάτα νερό, τὰ βάζουν στὸ Βαγγέλιο ποκάτ' κι ἅμα τελειώσουν, τὰ παίρν' ὁ παπᾶς μέσα στὸ ἱερό, ποκάτ' ἀπ' τὴν Ἅγια Τράπεζα, καὶ τὰ παίρνουν μόνη τὴ Λαμπρὴ, στὴν Ἄγάπ'. Ἄμα εἶναι κανεὶς ἄρρωστος, θὰ πληθῆ μ' αὐτὸ τὸ νερὸ καὶ τὸν σαραντίζουν, δηλ. τὸν ραντίζουν 40 φορὲς μ' ἕνα κλωνὶ βασιλικό. Καὶ ζωὸ ἅμα ἔχ' ἄρρωστο, κι αὐτὸ τὸ σαραντίζ'». Ὅμοίως «νερὸν τῶν δεκατεσσάρων Εὐαγγελίων» θεραπεύει τὴν ἡμικρανίαν (ἐν Κύπρῳ). Εἰς τὴν Σιγὴν τῆς Βιθυνίας «στὸ πρῶτο Εὐαγγέλιο, τὸ μεγάλο, τὰ παιδιά ἔγραφαν «πιστεύοι», ὅσους ἐπρόφταιναν νὰ γράφουν. Γύριζαν κατόπιν στὴν ἐκκλησία μέσα, τὴν ὥρα πὺν ἄρχιζεν ἡ ἐκκλησία ν' ἀπελάη, καὶ φώναζαν: «πιστεύοι, πιστεύοι»! Οἱ γριὲς τοὺς ἀγόραζαν, τοὺς ἔκαναν χαμαγλι (φυλαχτὸ) καὶ τὸ φοροῦσαν στοὺς ἀρρώστους». Εἰς τὰ Κούρεντα τὰ κορίτσια εἰς τὴν ἐκκλησίαν «γνέθουν νήματα διαφόρων χρωμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ προσδεθοῦν εἰς τοὺς κωδωνίσκους τῶν ζῶων, γιὰ νὰ προκόφουν τὰ κόκκινα τὰ κρατοῦν κι ἂν τὰ πρόβατα ἀρρωστήσουν ἀπὸ παρμάρα, τοὺς τρυποῦν τ' αὐτιά καὶ περνοῦν τὸ κόκκινο νήμα, γιὰ νὰ γιαιτρευτοῦν».

12. Τὰ κεριά τῶν δώδεκα Εὐαγγελίων.

Θαυμασταὶ ιδιότητες, ἀποδιδόμεναι εἰς αὐτά. Π.χ. εἰς τὴν Σπάρτην «τὸ κερί αὐτὸ πὺν μένει ἄκαντο, τὸ φυλάγουμε γιὰ φυλαχτὸ κι ὅταν μπουμπουνίζη τὸ χειμῶνα καὶ βρέχη δυνατὰ καὶ κἀνὴ κατακλυσμὸ, ἀνάβομε τὸ κερί καὶ δὲν πέφτει ἀστροπελέκι». Εἰς τὴν Ἁγιάσον Λέσβου «στὰ 12 Εὐαγγέλια παίρνανε οἱ γυναῖκες κερί, κ' ἕνα ἕνα Εὐαγγέλιο πὺν τελείωνε, κάνανε ἀπὸ τὸ κερί μ' ἕνα κομματέλλι ἕνα σταυρό. Μαζεύανε 12 σταυρέλλια καὶ τὰ πηγαίνανε στὸ σπίτι νὰ τὰ κολλήσ' νε παντοῦ στ' ἀντιγώνια τοῦ σπιτιοῦ, γιὰ νὰ ψοφήσ' νε οἱ ψύλλοι, οἱ κοριοὶ» κτλ.

13. Διανυκτέρευσις γυναικῶν καὶ παρθένων ἐν τῷ ναῷ. (Τὸ φύλαγμα τοῦ Χριστοῦ). Τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ, τὸ Μοιρολόγι τῆς Παναγίας κτλ.

14. Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Μεγάλης Πέμπτης.

Π.χ. εἰς τὸ Γύθειον «τὴν Μεγ. Πέμπτην ἀνοιγαν τὴν κασέλλα διὰ τὸν ποντικόν, ὅπως ἐξαλειφθῆ. Δὲν ἐσοκούπιζαν, διὰ νὰ μὴ ἐμφανισθοῦν οἱ μύρμηκες». Εἰς τὸ Λοζέτσι Ἡπείρου «τὴ Μεγ. Πέμπτη πρῶτ' - πρῶτ' θὰ πλύνουν τὰ χοντροσκοῦτια τό ἔχουν σὲ καλό, τ' ἀγιάζουν, δὲν τὰ τρώει ὁ σκῶρος». Τοῦναντίον εἰς τὴν Θράκην «ἡ Κόκκινη Πέμπτη καὶ αἱ δύο μετ' αὐτὴν Πέμπται θεωροῦνται δρίματα καὶ δὲν πλύνουν ροῦχα, οὔτε ἀπλώνουν ροῦχα, διότι καταστρέφονται τὰ σπαρτὰ καὶ τ' ἀμπέλια». Εἰς τὸ Γιανιτσαροχωρὶ Κυδωνιῶν «οἱ πιὸ θρησκοὶ ἔτρωγαν μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα, μόνο τὸ μεσημέρι, γιὰτὶ μιὰ φορὰ ἔγινεν ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος».

15. Ἀποστολή δώρων εἰς ἀνάδοχον, πενθερὸν κλ.

Εἰς τὴν Καστοριάν *στέλνουν τὶς πασχαλιές* : δύο κομμάτια ἀρνιοῦ, δύο παρμάκια (=τσουρέκια), ἀγὰ 12 ἢ 24, πάντως ζυγὸς ἀριθμὸς, ζάχαρη ζυγὸς ὀκάδες κλ.

5. Μεγάλη Παρασκευή.

1. Ὄνομα: π.χ. *Καπινοπαρασκευὴ* ἐν Ὀλυμπίᾳ, διότι «τότε αἱ γυναῖκες πίνουν καπνιά».

2. Ἄγερμὸς παιδίων. Τί κρατοῦν εἰς τὰς χεῖρας καὶ τί τραγουδοῦν; Τί δῶρα λαμβάνουν; Π.χ. εἰς τὴν Κορώνην «τὴ Μεγ. Παρασκευὴ τὸ πρῶτ' ἡμερῶν τὰ παιδιὰ ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι καὶ λένε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Κρατᾶνε ἓνα σταυρὸ στὸ χέρι καὶ τὰ φιλεῖουν μὲ κοιλούρια ἢ ἀγὰ κόκκινα ἢ λεπτὰ». Εἰς τὸ Καστανόφυτον Καστορίας «τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ παίρνουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τὸ *χειλιδόνι* (ξύλινον ὁμοίωμα περιστερᾶς), πού τὸ κρατοῦν μ' ἓνα ξύλο ψηλὰ καὶ τὸ στολίζουν μὲ ἄνθη καὶ τὸ περιφέρουν στὰ σπίτια καὶ μαζεύουν δῶρα, ἀγὰ κόκκινα ἢ χρήματα». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο;

3. Περιοδεία ἀνὰ τὰ ἐξωκκλήσια. Εἶναι ὠρισμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν πού θὰ ἐπισκεφθοῦν; Π.χ. εἰς τὰ Τελώνια τῆς Λέσβου «τὴ Μεγ. Παρασκευὴ συνηθίζουν καὶ σηκώνονται πρῶτ', χαράματα, καὶ γυρίζουν στὰ ἐξωκκλήσια. Πρέπει νὰ ἐπισκεφθοῦν 9 ἢ 13 ἐξωκκλήσια. Παίρνουν κι ἀνάβουν κεριά καὶ θυμιάμα».

Ἐπίσκεψις εἰς τὸ νεκροταφεῖον. Ἀνάθεσις στεφάνων, θυμιάματα κλπ.

4. Ἡ λιτανεῖα τοῦ Ἐσταυρωμένου. Π.χ. εἰς τὴν Ζάκυνθον τὴν μεσημβριαν τῆς Μ. Παρασκευῆς περιφέρουν ἐν πομπῇ τὸν Ἐσταυρωμένον ἀνὰ τὴν πόλιν. Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο καὶ μὲ ποίαν πομπήν; Παραδόσεις περὶ τοῦ Ξύλου τοῦ Σταυροῦ.

5. Στολισμὸς καὶ προσκύνησις τοῦ Ἐπιταφίου. Ὁ θρῆνος τῆς Μεγ. Παρασκευῆς. Αἱ μυροφόροι.

Π.χ. εἰς τὴν Κορώνην «τὸν Ἐπιτάφιο τότε στολίζουνε τὰ κορίτσια μὲ ἄνθη πού τὰ στέλνουν ἀπὸ τὰ σπίτια. Μπουρλιάζουν λειμονόφυλλα καὶ λειμονάνθια καὶ τὰ κρεμᾶνε γύρω-γύρω στὸν Ἐπιτάφιο κάνουν καὶ σταυροὺς μὲ ἄνθια καὶ τὰ βάνουν πάνω ἀπ' τὸ Χριστό. Δίπλα ἀπ' τὸν Ἐπιτάφιο, στὶς τέσσερες ἄγκωνες στέκονται τέσσερες μυροφόρες μὲ κάνιστρα γεμᾶτα λειμονόφυλλα καὶ τριαντάφυλλα μαδημένα καὶ ρεντᾶνε τοὺς ἀνθρώπους πού πᾶνε νὰ προσκυνήσουν. Τὸ βράδυ θὰ ψάλλουν πρῶτα οἱ μυροφόρες, ὕστερα οἱ ἄντρες καὶ τελευταῖα τὰ παιδιὰ». Εἰς τὴν Κίον τὰ κορίτσια τὴν ὥραν πού στολίζουν τὸν Ἐπιτάφιο ἔψαλλαν τὸ μοιρολόγι τῆς

Παναγίας.—Τὸ πέρασμα κάτω ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιον κατὰ ποίους τρόπους γίνεται καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν; Π.χ. εἰς τὰς Μέτρας «για νὰ τοὺς πιάσ᾽ ἡ χάρ'».

6. Ἡ ἀκολουθία καὶ ἡ περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου.

Ποίαν ὥραν γίνεται; Πρόσκλησις ἀπὸ τὸν «κράχτη» ἢ τοὺς «σημαντηρᾶδες». Πῶς καταρτίζεται ἡ πομπή τοῦ Ἐπιταφίου; Περνᾶ καὶ ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖον; Ποῖαι συνήθειαι ἐπικρατοῦν κατὰ τὴν περιφορὰν; (Δίδοδος κάτωθεν τοῦ Ἐπιταφίου, πυραὶ, θυμιάματα, πινάκια μὲ χλόην κριθῆς, καῦσις ὁμοιώματος τοῦ Ἰούδα κλπ.). Τί γίνεται, ἂν τύχη νὰ συναντηθοῦν οἱ Ἐπιτάφιοι δύο ἐνοριῶν;

Π.χ. Εἰς τὴν Λατιδα Ἄν. Κρήτης «πολὸν νύχτα τὸ Μ. Σάββατο τὸ πρωτὸ οἱ σημαντηρᾶδες παίρνουν τὰ σημαντήρια ντως καὶ γυρίζουνε τὸ χωριὸ ἀπὸ πόρτα, χτυποῦν τὰ σημαντήρια καὶ ξυπνοῦν τοὺς ἀνθρώπους νὰ πᾶνε στὴν ἐκκλησία... Αφοῦ ψάλλον ὅλη τὴν ἀκολουθία, κατόπιν σηκώνουν τέσσερεις ἄνθρωποι τὸν Ἐπιτάφιο. Πηγαίνουν μπροστὰ οἱ σημαντηρᾶδες καὶ παίζουν τὰ σημαντήρια. Πίσω ἀκολουθοῦν τὰ ἐξαπτέρυγα καὶ ὁ Σταυρός, κατόπιν ὁ Ἐπιτάφιος καὶ κατόπιν ὁλος ὁ κόσμος καὶ γυρίζουν ὅλο τὸ χωριὸ. Σταματοῦν σὲ κάθε ἐκκλησία, χαλασμένη καὶ γερή, καὶ ψάλλον παρακλήσεις. Τελευταῖα πᾶνε στὸ νεκροταφεῖο καὶ περνᾶ ὁ Ἐπιτάφιος πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους. Γυρίζοντας στὴν ἐκκλησία αὐτοὶ ποὺ κρατοῦν τὸν Ἐπιτάφιο τὸν σηκώνουν ψηλὰ στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησίας καὶ περνοῦν ὅλοι ἀπὸ κάτω». Εἰς τοῦ Μελιγαλᾶ «τὴ Μεγ. Παρασκευὴ τὸ βράδυ ἀνάβουν φουνταρίες. Κάθε νοικοκυρὰ, ὅταν σημαῖνη ἢ καμπάνα γιὰ τὸν Ἐπιτάφιο, θὰ ρίξῃ μπρὸς στὴν πόρτα τῆς δυὸ τρία μάτσα λοῦρες (κληματόβεργες) καὶ θὰ τοὺς βάλῃ φωτιά. Ὡστε νὰ βγῇ ὁ Ἐπιτάφιος, οἱ λοῦρες θὰ ἔχουν γίνει θράκα. Τὴν ὥρα ποὺ περνάει ὁ Ἐπιτάφιος ἀπὸ τὸ δρόμο βγαίνει κάθε νοικοκυρὰ καὶ ρίχνει ἐπάνω στὴ θράκα μιὰ χούφτα μοσχολίβανο καὶ μοσχοβολαίε ὁ τόπος καὶ στέκεται καὶ ὁ παπᾶς καὶ κάνει παραστάσιμο». Εἰς τὴν Κίον «ὅσην ὥρα γυρίζουν τὸν Ἐπιτάφιο, οἱ πόρτες μένουν ἀνοιχτές, γιὰ νὰ μπῇ ἡ θεία χάρη μέσα». Εἰς τὰς Μέτρας (Θράκ.), «περιφέροντες τὸν νεκρὸν τοῦ Χριστοῦ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τοῦ χωρίου σταματοῦν εἰς ἓνα παρεκκλήσι, ὅπου ἔχουν στοιβαγμένα τὰ καψίδια καὶ τὸν Ἰούδαν ἔστημένον ἐπ' αὐτῶν. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὸ σχετικὸν εὐαγγέλιον, ἀνάπτουν τὴν πυρὰν καὶ καίουν τὸν Ὄβριό. Ἀπὸ τὴν στάκτην ἐκείνην λαμβάνουν μιὰν φούκταν, διὰ νὰ τὴν ρίψουν τὴν ἐπομένην εἰς τὰ μνήματα ἢ διὰ μαγικὴν χρῆσιν».

7. Τὰ κεριά καὶ τὰ λουλούδια τοῦ Ἐπιταφίου. (Τὰ χρυσιολούλουδα) (Κυθωνία), τὰ σταυρολούλουδα (Σπάρτη). Διανομὴ αὐτῶν καὶ χρῆσις.

Π.χ. εἰς τὴν Σπάρτην «ἄμα γυρίζουνε τὸν Ἐπιτάφιο, τὸν ξεστολίζει ὁ κληρικός, παίρνει καὶ τὰ κεριά καὶ τὰ φυλάει. Τὴν ἄλλη μέρα τὰ βάζει ὁ παπᾶς

σ' ἓνα δίσκο μὲ τὰ σταυρολούλουδα, γυρίζει σ' ὅλη τὴν ἐκκλησία καὶ τὰ μοιράζει σὺν γυναικας. Τὰ φυλᾶνε σὰ φυλαχτὸ καὶ σὰν ἀρρωστήση κανένα παιδάκι, βάνουνε στὰ κάρβοννα λίγο νερὸ καὶ μερικά σταυρολούλουδα καὶ τὸ λιβανίζουνε». Εἰς τὰ Τελώνια τῆς Λέσβου «τὰ λουλούδια ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιο τὰ παίρναμε καὶ τὰ καπνίζομασταν. Εἶναι πὺδ καλύτερα νὰ τὸ κλέψῃς. Εἶναι καδεμιλὶδ' κο». Εἰς τὴν Πάρον «τὰ κεριά τοῦ Ἐπιταφίου τὰ φυλᾶνε καί, ὅποτε εἶναι κακοκαιρία, φουρτούνα, βρέχει καὶ ἀστράφτει, τ' ἀνάβουν, γιὰ νὰ περάσῃ ἡ κακοκαιρία...»

8. Χῶμα ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιον ὡς ἀποτρεπτικὸν κατὰ τῶν ζωῶν-φίων. Πράξεις ἀποτρεπτικά. Εἰς τὴν Κίον, «τὴ Μ. Παρασκευὴ πὺδ γυρίζουν τὸν Ἐπιτάφιο, σταματοῦν στὰ τριδρόμια καὶ μνημονεύουν. Οἱ ἄνθρωποι πηγαίνουν πρωτύτερα καὶ βάζουν χῶμα στὸ μέρος πὺδ ξέρον, πὺδ θὰ σταματήσῃ ὁ Ἐπιτάφιος. Ἄμα τελειώσῃ ἡ ἐκκλησία, πηγαίνουν καὶ παίρνουν ἀπ' ἐκεῖνο τὸ χῶμα καὶ τὸ σκορποῦν στὸ σπίτι καὶ χάνονται οἱ κοριοί». Εἰς τὸ Κατσιδόνι Κρήτης, «τὴν ὥρα πὺδ λέει ὁ παπᾶς στὴν ἐκκλησία «ἐν καλάμῳ» κάνουνε σταυροὺς ἀπὸ καλάμι, γιὰ νὰ διώξουνε τοὺς ποντικοὺς ἀπὸ τὰ κουκιά».

9. Τὸ προζύμι τῆς Μ. Παρασκευῆς.

Εἰς τὴν Ἄν. Κρήτην «τὴν ὥρα πὺδ λέει ὁ παπᾶς τὸ πρῶτο Εὐαγγέλιο τῆς Μ. Παρασκευῆς, ἡ παπαδιά βαστᾷ λίγο ἀλευρι καὶ νερὸ καὶ κάνει προζύμι μὲ τίς εὐχὰς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὸ προζύμι ἀνεβαίνει».

10. Ἀνάθεσις στεφάνου, ἀνθέων ἢ κλάδου ἐλαίας εἰς τὸ εἰκονοστάσιον τῆς οἰκίας.

Π. χ. εἰς τὰ χωριά τῆς Πυλίας «ὅταν ἀπορραβδίσουμε τίς ἐλιές, θὰ κόψουμε ἓνα κλαράκι, τὸν ἀιτό, καὶ θὰ τὸν φέρομε νὰ τὸν κρεμάσουμε στὰ εἰκονίσματα. Ὅλα αὐτὰ τὴ Μεγ. Παρασκευὴ τὰ καῖμε καὶ βάνουμε καινούργια. Κρεμᾶμε κ' ἓνα στεφάνι μὲ λουλούδια κ' ἓνα ματσάκι κορφοξυλάνθη, πὺδ θὰ τὰ κόψουμε τὴν Πρωτομαγιά ἢ τῆς Ἀναλήψεως. Ὅλα αὐτὰ εἶναι καλὰ γιὰ τὸ ματόπονο».

11. Φαγητὰ καὶ ποτὰ τῆς Μεγ. Παρασκευῆς. Νηστεῖαι. Εἰς τὴν Κρήτην τὴ Μεγ. Παρασκευὴ τρῶνε νερόβραστα φαγητὰ μὲ ξίδι, τρῶνε χοχλιοὺς βραστούς, πὺδ μοιάζει τὸ ζουμί των μὲ χολή. Εἰς τὴν Κορώνην τὴ Μεγ. Παρασκευὴ οὔτε φωτιά ἀνάβουνε οὔτε μαγερεύουνε οὔτε βάνουνε μπουκιά στὸ στόμα τους. Καμπόσοι βάνουνε σ' ἓνα ποτήρι ξίδι καὶ ρίχνουνε μέσα καὶ λίγη ἀράχνη καὶ πίνουνε τρεῖς γουλιές, γιὰ τὸ ἔτσι ποτίσανε καὶ τὸ Χριστό.

12. Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονία. Π. χ. τὴ Μεγ. Παρασκευὴ ἄλλοτε εἰς τὰς Ἀθήνας «μάστορης-ξεμάστορης καρφὶ δὲν ἐκάρφωνε». Ὅμοίως εἰς τὴν Κίον «δὲν κάρφωναν καθόλου καρφί»,

6. Μέγα Σάββατον.

1. Ὁ μέγας ἔσπερινός, ἦτοι ἀκολουθία τῆς πρώτης Ἀναστάσεως τελουμένη τὴν πρωίαν τοῦ Μεγ. Σαββάτου. Τὰ ἐθιζόμενα, ὅταν ὁ ἱερεὺς ἐκφωνῇ τὸ «Ἀνάστα ὁ Θεός!»: διασκόρπισις δαφνοφύλλων, πυραί, κωδωνοκρουσαίαι καὶ κρότοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κτλ. Θραῦσις πηλίνων ἀγγείων εἰς τὰς ὁδοὺς κλ.

Π. χ. εἰς τὴν Σινώπην «τὸ Μεγ. Σάββατον τὸ πρῶτ, πρὶν ἀρχίσῃ ὁ Μεγάλος Ἐσπερινός, στολίζουσι τὴν ἐκκλησίαν μὲ κλαδιὰ δάφνης γύρω-γύρω καὶ γεμίζουσι καὶ ἓνα πανέρι δαφνόφυλλα. Ὅταν πῆ ὁ παπᾶς: «Ἀνάστα ὁ Θεός κρῖναι τὴν γῆν», παίρνει τὰ δαφνόφυλλα καὶ τὰ σκορπᾷ σ' ὅλην τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ γυναῖκες προσπαθοῦν νὰ πιάσουν στὸν ἀέρα ἀπ' αὐτὰ τὰ φύλλα, γιὰ νὰ τὰ καίγουν στὸ βάσκαμα καπνίζοντας τὸ βασκαμένο (40 Ἐκκλησιαί) ἢ τὰ ρίχνουν στὰ χοντροκὰ καὶ ἄλλα ροῦχα καὶ δὲν τὰ πιάνει ὁ κόπιτσας (σκῶρος) ἢ τὰ ἔχουν γιὰ τὸ ποντίκι (Κορώνη). Εἰς τὴν Μάδυτον «ἀνάπτεται ὁ ἀρφανός ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ναοῦ ἀπὸ κληματίδας καὶ κορμούς δένδρων, ἠχοῦσιν οἱ κώδωνες καὶ τὰ σήμαντρα καὶ ἄρχονται οἱ πυροβολισμοί». (Πρβλ. ἔγινεν Ἀνάστα ὁ Θεός!) Εἰς τὴν Κορώνην «ὅσοι δὲν ἔχουν ὄπλα σπάζουσι ἓνα τσουκάλι, ἓνα ἀγγεῖο τὴν ὥρα ποὺ πετάει ὁ παπᾶς στὴν ἐκκλησίαν τὶς δάφνες καὶ βαροῦνε οἱ καμπάνες». Εἰς τὴν Ζάκυνθον, «ρίπτουσι ἀπ' τὰ παράθυρα ὅτι ἀγγεῖον ἄχρηστον πρὸς χαρὰν τοῦ Χριστοῦ καὶ πομπὴ τῶν Ὀβραίων ἐνῶ δαγκάνουσι καὶ κλειδί λέγοντες «Σιδερένιο τὸ κεφάλι μου, κοφίνι τῶν Ὀβραίων», ἔπειτα δὲ τρίβουσι τοὺς ὀφθαλμούς μετὰ τὸν ἄμνόν, δηλαδὴ μετὰ τὰ πέταλα ἀπὸ τριαντάφυλλα καὶ νεραντζάνθια, ποὺ παίρνουσι τὴν Μεγ. Παρασκευὴν ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιον. Ἄλλοτε ὑπὸ σωρὸς δάφνης ἔθετον σουσουράγιας (σεισοπυγίδας) καὶ καθ' ἣν στιγμήν ὁ ἱερεὺς ἐξεφώνει «Ἀνάστα ὁ Θεός» ἐλάκτιζον τοὺς σωροὺς καὶ τὰ πτηνὰ ἀφίπταντο» (Λαογρ. Α 376).

2. Παρασκευὴ νέας ζύμης μετὰ τὰ ἄνθη τοῦ Ἐπιταφίου.

Π. χ. εἰς τὸ Λαοῦθι «τὸ Μεγ. Σάββατο, ὀντὸ θ' ἀπολειτρούσῃ ὁ παπᾶς, παίρνουσι τὰ μυρωδικὰ κάτω ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιον καὶ κάνουσι προζύμην ἢ βράζουσι τὰ μυρωδικὰ μετὰ νερὸ καὶ ζυμώνουσι τὸ προζύμι ἢ τὸ ζυμώνουσι μετὰ ζεστὸ νερὸ καὶ κατόπιν τὸ σκεπάζουσι μετὰ μυρωδικὰ καὶ ἀνεβαίνει. Ἔτσι καινούργιωνουσι τὸ προζύμι».

3. Ζύμωμα. Οἱ κουλλοῦρες τῆς Λαμπρῆς. Ὄνομα αὐτῶν, σχῆμα, χρῆσις. Πασχαλινὲς πίττες κλπ. Π. χ. εἰς τὰς Κυδωνίας «ἔκαναν καὶ μιὰ μεγάλη κουλ-λούρα μετὰ σταυρὸν στὴ μέση καὶ μετὰ πέντε κόκκινα αὐγά καὶ τὴν κρεμοῦσαν στὰ κονί-ματα, ἀφοῦ τὴν κάνανε παξιμάδι, τὴν ἄφηναν ὡς τὴν Πρωτομαγιά (μαγιοκουλ-)

λούρα) και τότε την βουτούσαν σε γλυκό κρασί και την τρώγανε». Είς τὸ Λοζέτσι Ἡλείου φκιάνουν ψωμιά και πίττες, μιὰ τυρόπιττα, μιὰ γαλατόπιττα και μιὰ λαχανόπιττα».

4. Σφαγή ἀμνῶν. Ἐκλογή τοῦ λαμπριώτη ἢ πασκάτη ἀμνοῦ (γένος, χρωμα κλπ.). Σταύρωμα τῶν θυρῶν, ὡς και τῶν παρεῶν τῶν παιδίων, με τὸ αἷμα τῶν ἀμνῶν. Π. χ. εἰς τὴν Ρόδον «για πασκάτη οἱ μαντρατόρισσες ἐκλέγουν τὸ καλύτερο ρίφι ἢ ἀρνὶ τῆς μάντρας, πού τὸ ἔχουν κλεισμένο μέσα στοῦ ριφῶμα ἢ μέσα σ' ἓνα κοφίνι ἀπὸ τὴν ὥρα πού θὰ γεννηθῆ και τὸ βγάλουν μόνον, ὅταν θέλῃ νὰ βυζάσῃ τὴ μάννα του».

5. Δῶρα πασχαλινά: πρὸς μνηστήν, πρὸς πενθερὰν ἢ μητέρα, πρὸς ἀναδεκτοὺς κλπ. Π. χ. εἰς τὴν Κορώνη «ὄγοια ἔχει πεθερὰ ἢ μάννα θὰ τῆς στείλῃ τὴν κουτσούνα της (τσουρέκι), τὸ κερὶ της, ἀγὰ κόκκινα, κουλλούρια και ἓνα τάλληρο ἢ ἓνα τσεμπέρι ἢ μιὰ ποδιά».

6. Ἐπίσκεψις νεκροταφείων, προσφοραὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Π. χ. Εἰς τὰς Μέτρας (Θράκη), «ὁ ἱερεὺς τρισαγίζει ἐπὶ τῶν μνημάτων, αἱ δὲ γυναῖκες μοιράζουσι εἰς τὰ παιδιὰ ἀγὰ, μουστολαμπάδες, καρύδια και λαδερὰ κουλικιάκια. Φέρν'νε και μιὰ φούχια ἀπ' τὴ στάχτ' τ' Ὀβριού, πού πήρανε ἐψές, και τνε ρήγν'νε ἀπ' τὸ μνημα». Εἰς τὴν Κορώνη «τὸ Μεγ. Σάββατο, ὅποιος ἔχει πεθαμένον, βράζει στάρι και μεράζει ἓνα γῦρο μιὰ χούφτα στάρι με μιὰ φέτα ψωμί. Εἶναι καλὸ και νὰ μεράζῃ κανεὶς ὅ,τι μπορεῖ σὲ φτωχοὺς».

7. Προλήψεις και δεισιδαιμονίαι: «Καλὸ εἶναι νὰ πεθάνῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ Μέγα Σάββατο, γιατί πεθαίνει μαζί με τὸ Χριστὸ» (Κυδωνία). «Τὸ βράδυ, λίγο πρὶν ἀναστήσουνε, τρέχανε οἱ νοικοκυράδες και σηκῶνανε τὶς κλωσσεσι ἀπ' τ' ἀγὰ τους, για νὰ μὴ δουλεύουν κι αὐτὲς κατὰ τὴν στιγμήν τῆς Ἀναστάσεως ἔπειτα, ἅμα τελείωνε ἡ λειτουργία, τὶς ξαναβάζανε πάλι νὰ κλωσθήσουνε».

7. Κυριακὴ τοῦ Πάσχα.

(α) Γενικά.

1. Λέξεις και φράσεις σχετικαὶ με τὴν ἑορτήν και με τὰ ἐθιζόμενα κατ' αὐτήν: Πασκαλιά, Λαμπρὴ, Λαμπροφόρα πασκάτης ἢ λαμπριότης (ἀμνός) λαμπρεύω Καλολόγος (ἐκάναμε Καλολόγο=ἀνεστήσαμεν, Καλάβρυτα), Ἀγάπη, Ἀποκρασιά, Διπλανάσταση κτλ.

2. Ἑορτάσιμος στολισμὸς τῆς ἐκκλησίας, σκορπιζομένων κλώνων δεινδρολιβάνου. Διατὶ τὸ δεινδρολίβανον θεωρεῖται ἁγιασμένον φυτόν;

(ποῖαι αἱ θανμασταὶ του ἰδιότητες;), ἡ δὲ δάφνη *προδότρα* καὶ κατηραμένη; Αἱ σχετικαὶ παραδόσεις.

3. Αἱ λαμπάδες τῆς Λαμπρῆς. Χρῶμα, ποικιλικὴ καὶ στολισμὸς (ἄνθη, κορδέλλες κλπ.). Προσφορὰ ὑπὸ ἀναδόχων, μνηστήρων κλπ. Αἱ παιδικαὶ λαμπάδες κλπ.

(β) **Ἡ Ἀνάστασις.**

1. Πότε τελεῖται; Προσέλευσις εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Γίνεται ἰδιαιτέρα πρόσκλησις ὑπὸ τοῦ κανδηλανάπτου (*κράχτη*); Προσέρχονται εἰς τὴν τελετὴν καὶ αἱ γῆραι καὶ οἱ πενθοῦντες, τὰ ἀνύπανδρα κορίτσια;

Πότε σβήνονται ὅλα τὰ φῶτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Σβήνεται καὶ ἡ φωτιὰ εἰς ὅλα τὰ σπίτια καὶ διατί;

2. Τὰ γινόμενα, ὅταν ὁ ἱερεὺς ἐκφωνῇ τὸ «δεῦτε λάβετε φῶς». Π.χ. εἰς τὰ Καλάβρυτα «τὰς λαμπάδας τοῦ ναοῦ ἀνάπτουν κατ' οἰκογενείας ἠνωμένας ψάλλοντες τὸ Δεῦτε λάβετε φῶς». Εἰς τὸ Ραψομάτι Ἀρκαδίας *«πρῶτη παίρνει φῶς μὰ νιόνυ φη καὶ φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ παπᾶ καὶ τοῦ δίνει καὶ τοιμπιλχανέ»* (χρήματα). Ποία ἡ συνήθεια ἄλλου; Εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ κορίτσια ἀνάβουν τὴν λαμπάδα των ἀπὸ λαμπάδα ἀνδρός, *γὰ νὰ παντρευτοῦν*.

3. Τὰ γινόμενα, ὅταν ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκων τὸ Εὐαγγέλιον εἶπῃ: «καὶ σεισμὸς ἐγένετο μέγας». Π.χ. εἰς τὴν Χίον *«ὄλοι χτυποῦν τὰ στασίδια καὶ γίνεται ἓνα νταβατοῦρι, ἓναν κακό!...»* Ποῦ ἄλλου γίνεται τοῦτο;

4. Τὰ γινόμενα, ὅταν ψάλλεται τὸ *Χριστὸς Ἀνέστη*: κωδωνοκρουσαί, πυροβολισμοί, κρότοι (*χαλκούνια, καρδιάκια, σαῖτες* (Λακ. Μεσσην.), *ἀνοιγάρια* (Πόντος). Περιγραφὴ Ἀσπασμὸς ἐκκλησιαζομένων, τσούγκρισμα κόκκινων ἀγῶν κλπ.

Π.χ. εἰς τὴν Χίον *«ἄμ' ἀκούσων τὸ Χριστὸς Ἀνέστη τρανοῦν μέσ' στὴν ἐκκλησιὰ τσουκαριστὰ (=πολύκροτα) καὶ γεμίζζει πιά ἡ ἐκκλησιὰ μπαροῦττι»*. Εἰς τὴν Κορώνην *«τὰ παιδιὰ πετοῦν τοῦ παπᾶ καρδιάκια, τρακατροῦνες, ρουτσέττες στὸ κεφάλι καὶ κάθε λογῆς μπαροῦτες. Ἄλλοτε ἔβλεπε τὴ μαύρη του τὴ συφορὰ ὁ παπᾶς στὴν Ἀνάσταση»*.

Ἄλλαι σύγχρονοι πράξεις: θραῦσις πηλίνων ἀγγείων εἰς τὰς ὁδοὺς *«γὰ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν πομπὴ τῶν Ὀβραίων»* (Ζάκυνθος), καῦσις δαφνοφύλλων, νίψις προσώπου καὶ χειρῶν, δάγκωμα σιδηροῦ ἀντικειμένου κττ. Π.χ. εἰς τὴν Κέρκυραν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα γεμίζουν εἰς τὴν ἀγορὰν ἓνα κάδο μὲ νερὸ καὶ τὸν στολίζουν μὲ πρασινάδες καὶ λουλούδια. Ὅποιος περάσῃ ἀπὸ κεῖ πρέπει νὰ ρίξῃ στὴ μαστέλλα ἓνα νόμισμα. Καὶ μόλις σημάνουν οἱ καμπάνες τῆς Ἀνα-

στάσεως, ὅσοι βρεθοῦν κατὰ τύχην ἐκεῖ κοντά, παίρνουν νερό ἀπὸ τὸν κάδο καὶ πλένουν τὸ πρόσωπο καὶ τὰ χέρια τους, γιὰ νὰ καθαριστοῦν ἀπὸ κάθε ρύπο καὶ ἁμαρτία. Συγχρόνως οἱ γυναῖκες δαγκώνουν, στὸ σπῆτι τους, ὅποιο σιδερένιο ἀντικείμενο βροῦν πρόχειρο, (ἕνα κλειδί στὴ Ζάκυνθο, λέγοντας «Σιδερένιο τὸ κεφάλι μου!») Εἰς τὴν Σινώπην, «ὅταν πῆ ὁ παπᾶς τὸ Χριστὸς Ἄνέστη, τότε θὰ πάρῃ ὁ καθένας ἀπὸ κάτω ἕνα δαφνόφυλλο νὰ τὸ κάψῃ, γιατί ἡ δάφνη εἶναι καταραμένο δέντρο, γιατί ἀπὸ τὴ δάφνη κρεμάστηκε ὁ Ἰούδας». Εἰς τὴν Φθιώτιδα «τὴ νύχτα ποὺ γίνεται ἡ Ἀνάσταση, ἕνας Ἐπίτροπος τῆς Ἐκκλησίας παίρνει μιὰ σκλίδα (καλάμην βρίζας) ἁγιασμένη ἀπὸ τὸν ἁγιασμό τῶν Φώτων, ἀνεβαίνει στὸ καμπαναρειὸ ψηλά καὶ τὴν ἀνάβει. Ὁ τόπος γύρω ποὺ θὰ ἰδῇ τὸ φῶς αὐτῆς τῆς σκλίδας δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ χαλάζι. Δὲν θὰ πέσῃ σ' αὐτὸν χαλάζι». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο;

5. Περιφορὰ τῆς εἰκόνας τῆς Ἀναστάσεως περὶ τὸν ναόν, εἴσοδος εἰς αὐτὸν (κεκλεισμένων τῶν θυρῶν) καὶ ἀποδιοπόμπησις τοῦ διαβόλου, παρασιτανόμενου ὑπὸ τοῦ νεωκόρου: «Ἄρατε πύλας!—Ποῖος εἶσαι;—Ἄρχων ἰσχυρός!» Λακτισμὸς τῆς θύρας καὶ εἰσόρμησις τοῦ ἱερέως μὲ τὴν λαμπάδα προτεταμένην.

6. Τὰ κόκκινα αὐγά. Καθαγιασμὸς αὐτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. (Τὰ αὐγά τοῦ Καλοῦ λόγου (Σινώπη), ἔ' ἀνεστημένα αὐγά (Λέσβος, Κυδωνία, Σέριφος). Π. χ. εἰς τὴν Σινώπην τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, τὸ πρῶτ', ἔβαζαν σ' ἕνα καλαθάκι τόσα αὐγά, ὅσα ἄτομα εἶχεν ἡ οἰκογένεια, καὶ τὰ πῆγαιναν στὴν Ἀνάσταση, γιὰ ν' ἀκούσουν τὸν Καλὸ Λόγο, τὸ Χριστὸς Ἄνέστη! Εἰς τὴν Δυτ. Μακεδονίαν τὰ παραθέτουν παραπλεύρως τῆς Ὁραίας Πύλης, κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν Σέριφον κάτω ἀπὸ τὸ προσκυνητᾶρι «γιὰ ν' ἀκούσουν τὸ Χριστὸς Ἄνέστη». Εἰς τὸ Γουρουνάκι Χασίων «ἅμα τελειώσῃ ἡ λειτουργία καὶ διαβάσῃ ὅλα τ' αὐγά ὁ παπᾶς, θὰ βγοῦνε οἱ κάτοικοι ἔξω καὶ θὰ πάῃ ἕνας-ἕνας νὰ σπάσουν τὸ αὐγὸ τους ἀπὸ τὸ ξύλινο σήμαντρο, ποὺ εἶναι κρεμασμένο ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν».

7. Διανομὴ ὄπτοῦ ἄμνοῦ ἢ αὐγῶν καὶ ἄρτου εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους, οἱ ὅποιοι τὰ φέρουν ὡς καθηγιασμένα εἰς τὸν οἶκον των καὶ ὅλοι μεταλαμβάνουν ἐξ αὐτῶν. (Τὸ «καταβόλι» ἐν Κερκύρα, Ἐστία 27, 334).

8. Τὸ Πάσχα τῶν ποιμένων (Σαρακατσαναίων, Βλάχων). Πῶς γίνεται εἰς τοὺς στανοτόπους; Περιγραφή.

9. Ἀναστάσιμος χαιρετισμὸς: Χριστὸς Ἄνέστη!—Ἀληθῶς ἢ ἀληθινῶς ἀνέστη! Τὸ φίλημα τῆς ἀγάπης.

Π. χ. εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας «*παλαιότερα τῆ νύχτα στήν Ἐνάσταση καὶ στήν Ἀποκρῶσά (β' Ἐνάσταση) ἕνας ἕνας βγαίνανε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ καὶ ἀνασπαζότανε τοὺς ἄλλους καὶ στεκότανε στήν ἀράδα, γιὰ νὰ τὸν ἀνασπαστοῦνε κι αὐτὸν ὅσοι θὰ βγαίνανε σιερνότερα.*» Ἔτσι κάταν νὰ ἀράδα ὡς τὴν ἄκρη. Δίναν τὰ χέρια, λέγαν Χριστὸς Ἀνέστη, φιλιόντανε καὶ ὅσοι ἦτανε μαλωμένοι καὶ θέλανε νὰ συχωρεθοῦνε, *συχωριόνασε κιόλα*». Εἰς τὰ Νένητα Χίου «*καθ' ἣν ὥραν ἐγίνετο ὁ ἀσπασμὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐγίνετο συγχρόνως συνασπασμὸς μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαζομένων, οἵτινες ἀντήλασσον καὶ τὰ στασίδια των εἰς σημεῖον ἐγκαρδίου ἀγάπης*».

10. Ἐπίσκεψις νεκροταφείων. Προσφοραὶ εἰς νεκρούς. Τὸ μερτικὸ τοῦ πεθαμένου.

Δοξαοῖαι περὶ ἐξόδου τῶν ψυχῶν ἐκ τοῦ Ἄδου ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς καὶ αἱ σχετικαὶ μὲ αὐτὰς συνήθειαι. Π. χ. εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησιῶν «*τῆ νύχτα τῆς Πασχαλιᾶς οἱ γυναῖκες πηγαίνουν στὰ λημόρια (=νεκροταφεῖον), καὶ θυμιάζουν, γιὰτὶ οἱ ἀποθαμένοι ροιῶννα καὶ ξυπνοῦνα πὲ τὸ Χριστὸ μαζίτσα*». Εἰς Καστανιὰν Λακεδαιμόνος «*πλεῖσται οἰκογένειαι μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἀκολουθίαν τῆς Ἀναστάσεως, παραλαμβάνουσαι μεθ' ἑαυτῶν φὰ πασχαλινά, τυρὸν καὶ ἄρτον μεταβαίνουνσιν εἰς τὸ κοιμητήριον καὶ ἀποθέτουσι ταῦτα ἐκάστη ἐπὶ τῶν τάφων τῶν ἰδίων αὐτῆς οἰκείων. Πτωχοὶ καὶ παιδιὰ συλλέγουσιν ὕστερον τὰ τρόφιμα ταῦτα*». Εἰς τὴν Κορώνην «*ἂν τύχη μιὰ γυναῖκα νὰ εἶναι χήρα, τὸ πρῶτο πιάτο τὸ φαί, ποὺ θὰ τῆς βάνουνε τὰ παιδιὰ της στὸ πιάτο της, δὲν θὰ τὸ φάη, ἀλλὰ θὰ τὸ στείλῃ μαζί μὲ μιὰ ἀγκωνὴ ψωμί σὲ μιὰ γερόντισσα φτωχιά· αὐτὸ εἶναι τὸ μερτικὸ τοῦ ἀντρός της*». Ποία ἢ συνήθεια ἄλλοῦ;

(γ) Ἡ ἐπιστροφὴ ἀπὸ τὴν Ἐνάστασιν καὶ τὰ ἐθιζόμενα κινὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν οἰκίαν καὶ μετ' αὐτήν.

1. Τὸ ἅγιο ἢ καινούργιο ἢ νιὸ φῶς. Σταύρωμα τῆς πόρτας μὲ τὸ κερί τῆς Ἀναστάσεως, σβήσιμο τῆς κανδήλας καὶ ἄναμμα αὐτῆς μὲ τὸ καινούργιο φῶς, βούλλωμα τῶν ζωντανῶν ἢ φόβισμα τῶν βοδιῶν καὶ τῶν ἀκάρπων δένδρων, ἐξορκισμὸς τῶν ψύλλων κλπ. Διὰ ποίους σκοποὺς γίνονται ταῦτα; Μερικὰ παραδείγματα:

Εἰς τὴν Κορώνην «*ἅμα γυρίζουνε σπίτι ἀπὸ τὴν Ἐνάσταση, θὰ κουβαλήσουν καὶ τ' Ἅγιο Φῶς μαζί τους. Θὰ κάνουν πρῶτα-πρῶτα ἕνα σταυρὸ στὰ κουνιόματα τοῦ σπιτιοῦ, πόρτες καὶ παρεθύρια κ' ἔτσι σφύζεται τ' Ἅγιο Φῶς ὅλο τὸ χρόνο στὸ σπίτι.*» Ὑστερα τὸ πᾶνε στὰ εἰκονίσματα, θὰ κάνουνε τὸ σταυρὸ τους, θὰ σβήσουνε τὸ καντήλι καὶ θὰ τ' ἀνάψουνε μὲ τὸ καινούργιο φῶς. Ὑστερα θὰ καιε-

βοῦνε κάτω νά βουλλόσουνε τὰ ζωντανά : γίδια, πρόβατα, τὰ βόδια, τὰ γαϊδούρια, ὅτι ἔχει κανεῖς· τὰ τσουρουφλᾶνε· πᾶνε καὶ στὶς κόττες». Εἰς τὸς Πάτρας κ. ἄ. σβή-
νοντας τὴ λαμπάδα τους ἀποκάτω ἀπ' τὸ εἰκονοστάσι λέγουν : « Ὁξω ψύλλοι καὶ
κορέοι | νά μποῦμε μεῖς οἱ νοικοκυραῖοι ! » Εἰς τὸ Καστανόφυτον Καστορίας « τὸ
Πάσχα, μετὰ τὸ Χριστὸς Ἄνέστη, τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ πᾶνε στὸ σπίτι μὲ τὰ
κεριά ἀναμμένα· καὶ μὲ αὐτὰ φοβίζουν τὰ βόδια, φέροντας ξαφνικὰ τὸ ἀναμμένο
κερὶ σ' αὐτὰ καὶ φωνάζοντας ζοῦρ-ζοῦρ. Αὐτὸ τὸ κάμουν, γιὰ νὰ μὴ στρακαλοῦν
τὰ βόδια τὸ καλοκαῖρι (δηλ. νὰ μὴν τὰ πειράζῃ ἢ μύγα) ». Εἰς τὸ Καπλάνι Πυλίας
« τὰ πρόβατα ἀνήμερα τὴ Λαμπρὴ στέλνουν ἓνα κορίτσι νὰ τὰ προγκίξῃ μὲ τὴν
ποδιά του, ἂν θέλουνε νὰ γεννήσουνε θηλυκὰ ἀρνιά. Ἄν στείλουν σερηνικό, γεννᾶνε
σερηνικά ». Εἰς τὸ Λασηθι τὴ νύχτα τῆς Λαμπρῆς « ἅμα ἔχουνε κιανένα ὄζο πού δὲ
γεννᾶ, πᾶνε μὲ τὸ φῶς καὶ τοῦ κάνουνε τὸ Χριστὸς Ἄνέστη καὶ γαστρώνεται
ὔστερα ». Μὲ τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως εἰς τὴν Ὑδραν καίνε λιγάκι καὶ τὰ δέντρα
πού δὲν κάνουνε καρπὸ, τὰ καίνε στὸν κόμπο τους.

Εἰς τὴν Κίον λέγουν ὅτι εἶναι πολὺ καλὸ νὰ διατηρηθῇ ἡ καντήλα, πού
ἀνάβουν μὲ τὸ κερὶ τῆς Ἀναστάσεως, 40 μέρες, χωρὶς νὰ σβήσῃ. Γι' αὐτό, γιὰ νὰ
μὴν τυχὸν καὶ σβήσῃ, ἔχουν κ' ἓνα κουτὶ σπέρτα μαζί τους στὴν ἐκκλησία τὴ
νύχτα τῆς Ἀνάστασης καὶ παίρνουν κι αὐτὰ τὶς εὐχὲς (ἀνεστημένα σπέρτα) καὶ
μ' αὐτὰ τὴν ἀνάβουν πάλι τὴν καντήλα (Κίος, Λέσβος, Ἀδραμύτιον).

2. Ἄλλαι χρήσεις τῶν κεριῶν τῆς Ἀναστάσεως. Π. γ. « Τὸ λαμπρο-
κέρι εἶναι καλὸ, γιὰ νὰ σταυρώσῃ κανεῖς μὲ δαῦτο ὅποιον εἶναι βασκαμένος ἢ ἄρρω-
στος καὶ γιὰ ὅλα τὰ γήτια. Κ' οἱ καμνιαραῖοι τὸ πρῶτο καμίνι θὰ τ' ἀνάβουν μὲ
τῆς Ἀνάστασης τὸ κερὶ » (Κορώνη). Εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν « τὸ κερὶ τῆς Ἀνάστα-
σης τὸ κρύβουν κι ὄντα πέφτ' χαλάζ' τ' ἀνάπτουν νὰ σταθῇ. Εἰς τὴν Κίον « τὸ φυ-
λάουν ἓνα χρόνον κι ἅμα κάμη τρικυμία, βροντὲς κι ἀστραπὲς, τὸ ἀνάβουν, θνυμά-
ζουν κιόλας καὶ σταματᾶ ἡ τρικυμία ».

3. Χαιρετισμὸς τῶν δένδρων ἢ φοβέρισμα τῶν ἀκάρπων.

Εἰς τὴν Λεμεσό « ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὸν Καλόλ Δόον εἰς τὴν οἰκίαν των
θεωροῦσιν ἱερὰν ὑποχρέωσιν ν' ἀπευθύνωσι τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Χριστὸς Ἄνέστη
πρῶτον εἰς τὰ δένδρα τῆς οἰκίας ἢ τοῦ κήπου των καὶ ἔπειτα μεταξύ των, λέγον-
τες τρεῖς « Χριστὸς Ἄνέστη, δεντρά μου ! » Εἰς τὸ Λασηθι Κρήτης « ὅτινα μὴ κἀνῃ
τὸ δέντρο καρπὸ, πᾶνε τὴ Λαμπρὴ καὶ τοῦ κάνουνε τὸ Χριστὸς Ἄνέστη. Τοῦ λένε
τρεῖς φορὲς τὸ Χριστὸς Ἄνέστη καὶ κατόπιν τὸ πετρώνουνε· τοῦ βάνουνε δηλ. μιὰ
πέτρα στὴ ρίζα καὶ κάνει καρπὸ ». Εἰς τὴν Κάρπαθον « ὅταν ἡ καρυδιά δὲν κἀνῃ
καρυδία, πηγαίνουν μετὰ τὸ Χριστὸς Ἄνέστη (στὴν ἀ' Ἀνάσταση) καὶ κτυποῦν τὸν

κορμό της με τὸ *μανγάρι* (πέλεκυν) τρεῖς βολές καὶ λέγουν: «*Χριστὸς Ἄνέστη! κάνεις καρὰ καρύδια ἢ νὰ σὲ κόψω ;*» (Μιχ. Νουάρου Λαογρ. Σύμμ. Καρπ. Α 184).

4. Ἐξορκισμὸς τῶν ψύλλων καὶ τῶν κορέων. Π. χ. εἰς τὴν Δαμασκηϊαν (Κοζάνης) «*μετὰ τὴν Ἀνάστασι πηγαίνει ἡ μητέρα στὸ σπίτι πρώτη καὶ μετὰ πηγαίνει ἓνα παιδί καὶ λέει: Τί θὰ φᾶμε; Κ' ἐκεῖνη: — Ὁ,τι ἔδωσεν ὁ Θεός. — Οἱ κόριτζες (κοριοὶ) τί θὰ φᾶν; Ἀπάντησις: — Θὰ φαγωθοῦν ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη. Τὸ λὲν τρεῖς φορές, γιὰ νὰ χαθοῦν οἱ κοριοί.*»

5. Ἀνανέωσις τοῦ αὐγοῦ τῆς Παναγίας. Τσουγκρισμα. Π. χ. εἰς τὴν Σινώπην «ἅμα τελείωνεν ἡ Ἀνάστασι, ἐρχόντανε σπίτι, ἔπαιρναν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι τὸ κόκκινο αὐγὸ τοῦ περασμένου χρόνου, κάθονταν στὸ τραπέζι, πάστρευαν τὸ παλιὸ αὐγὸ κ' ἔτρωγε ὁ καθένας λίγο γιὰ *χάρη τοῦ Χριστοῦ*. Κατόπιν ἔπαιρναν τὰ καινούργια, τὰ αὐγὰ τοῦ *Καλοῦ Λόγου*, καὶ ἔκαναν τὸ *Χριστὸς Ἄνέστη* (=τσουγκρίζανε) καὶ τὰ ἔτρωγαν. Ἐνα ἀπὸ τὰ καινούργια αὐγὰ τοῦ Καλοῦ Λόγου ἔβαζαν πάλι στὸ εἰκονοστάσι.»

6. Τὰ λαμπροκούλλουρα καὶ αἱ σχετικαὶ μὲ αὐτὰ πράξεις. Τοποθέτησις κουλλουρίου εἰς τὰ εἰκονίσματα τοῦ σπιτιοῦ, χρῆσις πρὸς ἀποτροπὴν χαλάζης κλπ. Π. χ. εἰς τὸν Ναίμονα «τὸ *Πάσχα* ἔκαμναν μιὰ *κουλλούρα* μὲ *στανρὸ—ἀλῶν'* τὸ *λέγαμε—ἔβαναν καὶ πέντε ἀγὰ, ἓνα ἄσπρο στὴ μέσ' καὶ τέσσερα κόκκινα στὶς ἄκρες καὶ τὸ πάαιναν σ' ἀμπέλ' καὶ τὸ ἔτρωγαν καὶ παράχωναν τὰ τσέφλια σ' ἀμπέλ' γιὰ τὸ χαλάζ'». Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν φυλᾶνε καὶ μιὰ *κουλλούρα* γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως καὶ γιὰ τὴν Πρωτομαγιά (*μαγιοκουλλούρα*).*

7. Νυκτερινὸν γεῦμα. Τί τρώγουν ἐν ἀρχῇ; Τί κάμνουν τ' ἀπορρίμματα (*ψίχουλα*) τῆς τραπέζης; τὰ κελύφη τῶν αὐγῶν; Φαγητὰ ἀπαραίτητα τῆς πασχαλινῆς τραπέζης: π. χ. ἡ σαλάτα μὲ τὶς σαρδέλλες, ἡ μαγειρίτσα, τὸ ψητὸ τῆς κατσαρόλας, τὸ τουλουμοτύρι καὶ τὰ φροῦτα εἰς τὴν Ὑδραν, ἡ τυρόπιττα καὶ ἡ γαλατόπιττα εἰς τὴν Ἡπειρον. Εἰς τὴν Σινώπην γιὰ πρῶτο φαγὶ τρῶνε κόκκινο αὐγὸ. Πρὸβλ. «*Μὲ τ' αὐγὸ τὸ ἔκλεισα, μὲ τ' αὐγὸ νὰ τ' ἀνοίξω*». Εἷς τινὰ μέρη τὸ τραπέζι δὲν τὸ σηκώνουν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, τὰ δὲ *ψιχία* τὰ ρίπτουν εἰς τ' ἀμπέλια «διὰ νὰ μεταδοθῇ εἰς αὐτὰ ἡ ἀφθονία». Ποία ἡ συνήθεια ἄλλοῦ;

8. Ὁ πασχαλινὸς ἀμνός. Τρόπος παρασκευῆς (στὴ σούβλα; ἢ γεμιστὸς μὲ ρύζι, *κουκουνάρια* καὶ *σταφίδες* στὸ φουῆρο); Ἀνάγνωσις εὐχῆς ὑπὸ ἱερέως κλπ. Π. χ. «Κάθε Ροδίτης, φτωχὸς ἢ πλούσιος, τὸ θεωρεῖ καλὸ στὸ σπιτικό του νὰ σφάξῃ τὴ Λαμπρὴ ἓνα ρίφι ἢ ἀρνί, πού τὸ λέγουν *πασκάτη* ἢ *λαμπριώτη*. Τὸ παραγεμίζουν μὲ χόντρο (σιτάρι ἄλεσμένο στὸ χερόμυλο) καὶ βάλλοντάς το σὲ μιὰ

λεκάνη τὸ ψήνουν στὸ φούρνο. Μετὰ τὴν ἀπόλυση, στὴν πρώτη Ἀνάσταση ὁ παπᾶς τοῦ χωριοῦ γυρίζει ὅλους τοὺς φούρνους καὶ εὐλογώντας ὅλες τὶς λεκάνες μὲ τὴν σχετικὴ εὐχὴ τοῦ εὐχολογίου, παίρνει τὸν κόπο του, ἕνα κομμάτι ψημένο κρέας καὶ λίγη γέμωση».

9. Ὁμοπλατοσκοπία. Εἰς ποῖον ἀνήκει ἡ ὁμοπλάτη τοῦ ὀβελίου ἄμνοῦ; Ἐξέτασις τοῦ ὄστοῦ τῆς ὁμοπλάτης πρὸς μαντευτικούς σκοπούς. Πότε «δείχνει», ἡ πλάτη; ποῖα εἶναι τῆς πλάτης τὰ σημάδια (βλ. Λαογραφίαν, τ. Θ', σελ. 3-51). Π.χ. τὸ ἀρνὶ τοῦ Πάσχα πρέπει νὰ κοιμηθῆ τοῦλάχιστο δυὸ νύχτες σπῖτι καὶ τότε μόνον δείχνει ἡ πλάτη του (Παλαιὰ Ἀθήνα).

(δ) Ἡ Δευτέρα Ἀνάστασις (Ἀγάπη, Διπλανάσταση (Ἰνναχωρι Κρήτης), Αποκερασά (Μεσσηνία).

1. Ἡ λιτανεῖα. Πῶς βγάζουν τὴν Ἀνάσταση; Ἐκδοσις τῆς εἰκόνης τῆς Ἀναστάσεως εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα καὶ περιφορὰ αὐτῆς ἐν πομπῇ συνάντησις λιτανειῶν («ἐποῖναν ἀσπασμόν» Κοτύωρα) κλ. Ὑπάρχει συνήθεια νὰ φέρουν τὰ βρέφη εἰς τὴν δευτέραν Ἀνάστασιν καὶ διὰ ποῖον λόγον;

2. Εὐλόγησις νωποῦ τυροῦ, γιασούρης κλ. καὶ διανομὴ εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Π.χ. εἰς τὴν Ρόδον «ὅλες οἱ μαντρατόρισσες παίρνουν τὴ Δεύτερη Ἀνάσταση στὴν ἐκκλησιὰ φρέσκα τυριά, τὰ ὁποῖα, ἅμα φχολογήσῃ ὁ παπᾶς, μοιράζονται ὅλοι οἱ ἐκκλησιαζόμενοι».

3. Τὸ φίλημα τῆς ἀγάπης. Ἀδερφοποιτοί. Π.χ. εἰς τὴν Ὑδραν «στὴ δεύτερη Ἀνάσταση ὅλοι οἱ ἐνοριῖτες κάνανε τὸ «Ἀνέστη», δηλ. ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν παπᾶ δίνανε τὸν ἀσπασμὸ τῆς Ἀναστάσεως στὰ χεῖλια, εὐχόμενοι «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ ἀπαντῶντες: «Ἀληθῶς Ἀνέστη». Μετὰ δὲ τὸν Ἑσπερινὸ ὁ παπᾶς ἐμοίραζε εἰς ὅλους καὶ ὅλες τὸ κόκκινο αὐγὸ καὶ κρατοῦσε σὲ τραπέζι ὅλους τοὺς ἐνοριῖτες του». Εἰς τὰς Ἀθήνας (ἄλλοτε) εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τῆς Λαμπρῆς ἐγίνοντο οἱ ἀδερφοποιτοί: ἔπρεπε νὰ ἔχουν κ' ἕνα κορίτσι μαζί τους· ὁ παπᾶς, ἀφοῦ τοὺς ἐδιάβαζε, τοὺς ὠρκίζεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τοὺς ἐπερίζωνε μ' ἕνα μακρὸ κόκκινο ζουναρί καὶ τοὺς ἐτρανοῦσε πρὸς τὸ ἱερόν. Ὑστερα ἐφιλοῦσεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἐφιλοῦσαν καὶ τοῦ παπᾶ τὸ χεῖρι καὶ ἐγίνονταν ἀδερφοποιτοί».

4. Δεισιδαίμονες συνήθειαι: κροῦσις τῆς καμπάνας ὑπὸ κοριτσιῶν (ἢ καὶ ὑπὸ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν) καὶ διατί; Π.χ. εἰς τὴν Νάξον «στὴν Ἀγάπη πηγαίνουν ὅλα τὰ κορίτσια καὶ σημαίνουν τὴν καμπάνα, γιὰ νὰ μὴν κόβεται ἡ μέση τους, ὅταν θὰ πηγαίνουν στὸ θέρος ἢ νὰ μαζεύουν τὶς ἐλιές».

(ε) ἼΑλλα ἔθιμα τοῦ Πάσχα.

1. Πυραὶ (Φανός (Αἰτωλία), ἀφανός (Σάμος), ἀρφανός (Μάδυτος), ἴφονάρα (Κρήτη), φουνταρίες (Μελιγαλᾶ Μεσην.) κλ.

Πότε καὶ ποῦ ἀνάπτεται ἡ πυρὰ καὶ πῶς αἰτιολογεῖται τὸ ἔθιμον; Ποῖοι παρέχουν τὴν καύσιμον ὕλην; Πηδοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιὰν αὐτὴν;

Π. χ. εἰς τὰ Τελώνια τῆς Λέσβου «ἀπὸ τῆ Μεγ. Τετάρτη μέχρι τὸ Μέγα Σάββατο τὸ πρῶτὸ ἀνάβουνε ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ στὸ μεϊντάνι φωτιές. Ἡ πιὸ μεγάλη φωτιὰ ἦτανε τῆς Μεγ. Παρασκευῆς. Συνερίζετανε τὰ χωριά, ποῖο θ' ἀνάψη τὴν πιὸ μεγάλη φωτιὰ. Γιὰ τὶς φωτιές ἐκλέβγανε ξύλα ἀπὸ τὶς αὐλές. Τὴν Μεγ. Παρασκευὴ φτειάναν κ' ἔνα Ὀβραῖο καὶ τὸν καίγανε. Καίγανε τ' Ὀβριοῦ τὰ γένεα. Αὐτὲς τὶς φωτιές δὲν τὶς πηδοῦσανε». Εἰς τὴν Βινίαν τῶν Ἀγράφων «τὴν ὥρα πὸν θὰ πῆ ὁ παπᾶς τὸ Χριστὸς Ἀνέστη, τότε καίουν τὸ φανό. Μαζεύουν τὰ παιδιὰ ξερὰ κλαδιὰ πάνω στὸ βράχο, πὸν εἶναι ἀντίκρυ στὸ χωριὸ καὶ λέγεται Σουφλί. Ἀκούοντας τὸ πρῶτο Χριστὸς Ἀνέστη τρέχουν μὲ τὴ λαμπάδα στὸ χέρι (πὸν τὴν ἀναφαν ὅταν ὁ παπᾶς εἶπε «Δεῦτε λάβετε φῶς») καὶ βάνουν φωτιὰ στὸ φανό». Εἰς τὰ Σβέρδια τῆς Λήμνου «στὴ Δευτερανάσταση θέλα πᾶνε κληματοῖδες, τὶς στήναν ὀλόρθεσ καὶ τὶς ἐβάναν φωτιὰ. Πῆγαιναν οὐλ' οἱ ἄντρες ἀπὸ μιὰ κληματοῖδα».

2. Καῦσις τοῦ Ἰούδα ἢ τοῦ Ἐβραίου.

Πότε ἐγίνετο; Συλλογὴ ἐράνου διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁμοιώματος τοῦ Ἰούδα ἢ τοῦ Ἐβραίου, ἢ σακκούλα μὲ τὰ 30 ἀργύρια, τὰ πανέρια τοῦ Ἐβραίου ἄλλα στοιχεῖα διακωμωδήσεως. Περιφορὰ τοῦ ἀνδρκεῖλου καὶ καῦσις διὰ πυρᾶς ἢ πυροβολισμῶν. Μερικὰ παραδείγματα:

Εἰς τὴν Κορώνην «στὴν Ἀποκερασὰ καῖνε καὶ τὸ Γιούδα. Κάνουν ἔναν ἀνθρωπο, τὸν ντύνουν μὲ ροῦχα, παντελόνι, πόλκα καὶ μιὰ ντρίτσα (ψάθινο καπέλλο) στὸ κεφάλι. Εἶναι οὐλὸς ἀπομέσα παραγεμισμένος μὲ κάθε λογῆς μπαρούτια τοῦ ἔχουνε κὶ ἀπὸ μιὰ ρουτσέτια στὸ στόμα, στὰ χέρια, στ' αὐτιά, στὰ μάτια. Ἡ ντρίτσα του ἀπὸ μέσα εἶναι οὐλὴ παραγεμισμένη μὲ ρουτσέττες. Τὸν κρεμᾶνε ἀπὸ ἕνα στυλο στὴν πλατεῖα τῆς Ἐλεῖστρας καὶ ἀπὸ τὸ ποδάρι του εἶναι κρεμασμένο ἕνα φυτό καὶ σὰ σχολόση ἢ ἐκκλησὰ τοῦ βάνουνε φωτιὰ. Χαλάει ὁ κόσμος ἀπ' τὰ μπᾶμ καὶ τὴ μπουμ!» Εἰς τὴν Πέτραν Λέσβου «ὅταν τελείωνεν ἡ λιτανεία τοῦ Χριστοῦ, τότε γύριζαν τὸν Ὀβραῖο. Γέμιζαν ἕναν Ὀβραῖο μὲ ἄχρεα τοῦ ἔβαζαν μπροστὰ πανέρια κρεμασμένα μὲ παλιοτσουγκράνες, παλιοχτένια, πατσαβοῦδες, παλιομπουκάλια. Τὸν σεργιανοῦσαν μὲς' στίς δρομὸ κὶ λέγαν: «Ὀβριγιὸς μὶ τὰ πανέργια». Τοῦ βάζαν κ' ἕναν τσιγάρο στὸ στόμα τ'. Τὸν παγαῖναν ἀπὸ τὴν Παραγιά, τὸν καθίζαν κεῖ στὴ γωνιά καὶ τοῦ ρίχναν ντουφεκιές. Ὅποτερα τρέχαν τὰ μωρέλλια καὶ τὸν σκίζαν, τοῦ βάναν καὶ φωτιὰ». Ἄσματα σατυρικά διὰ τὸν Ὀβριὸ κλπ.

3. Ὁ χορὸς τοῦ Πάσχα. Ποῦ γίνεται καὶ ποιοὶ λαμβάνουν μέρος εἰς αὐτόν; Κατὰ ποίαν τάξιν πιάνονται εἰς τὸν χορόν; (καθ' ἡλικίαν;) Πιάνεται καὶ ὁ παπᾶς; Εἶδος χοροῦ, τραγούδια. Οἱ χοροὶ τῶν ἄλλων ἡμερῶν τοῦ Πάσχα.

Π. χ. εἰς τὰ Πεερβόλια Δυτ. Κρήτης «μετὰ τῇ Διπλανάσταση βάζουν χορὸν στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας», εἰς Σκυλόγιαννη Εὐβοίας «χοροεῦν γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ᾄδοντες:

*Σήμερα Χριστὸς Ἀνέστη | καὶ στοὺς οὐρανοὺς εὐρέθη,
σήμερα τὰ παλληκάρια | στέκονται σὰν τὰ βλαστάρια κλπ.»*

4. Ἀγῶνες: πήδημα, τρέξιμο, λιθάρι, πάλη. Βραβεῖα, ἀθλοθεσία. Π. χ. εἰς τὴν Πελοπόννησον τὶς κουλλοῦρες καὶ τὰ κεντημένα μαντήλια, ποὺ ἔπαιρναν ὅσοι νικοῦσαν, τὰ ἔβαζαν οἱ γυναῖκες. Ποία ἡ συνήθεια ἄλλοῦ;

5. Κούνιες.

Ὄνομα κοινόν: *Κούνια, ροδάνη* (Καστορία), τὰ *τουλάπια* (Σινώπη) κλπ.

Πότε στήνονται οἱ κούνιες καὶ πόσον διαρκοῦν; Σκοπὸς τοῦ ἐθίμου. Π. χ. εἰς τὴν Αἴνον «τὸ Πάσχα οἱ χωρικοὶ κουνιοῦνται στὴν κούνια, γιὰ νὰ κάμουν πολὺ σουσάμι». Εἰς τὴν Βιζύην «ἡ κούνια πρέπει νὰ γίν' στὸ χλωρὸ, στὸ δέδρο ποὺ θὰ βλαστήσῃ, ὄχι στὸ ξερὸ». Ποία ἡ δοξασία ἄλλοῦ;

Τρόπος κατασκευῆς, τραγούδια τῆς κούνιας, π. χ.:

*«Κουνήσετε τὶς ἔμορφες, κουνήσετε τὶς ἄσπρες,
κουνήσετε τὶς λεμονιές, ποὺ ἔναι ἀνθοὺς γεμάτες.»*

6. Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι σχετικαὶ μὲ τὸ Πάσχα. Π.χ. «τὴν Πασκαλιὰ δὲν ἀναβάνουν ψύλλους καὶ κόρτσες, γιὰτὶ πληθαίνουν» (Ἡπειρος). «Ὁ γοῖος ἀρμέγει τὴ γίδα δὲν κάνει νὰ πιᾶση κόκκινα ἀγὰ τὸ Πάσχα» (Φαλαισία Ἀρκαδίας). «Κι ὅσοι ἔχουν πρόβατα δὲν τρωῶν, οὔτε πιάνουν τὴν Πασκαλιὰ κόκκινα ἀγὰ, γιὰτὶ μασταριάζονται τὰ πρόβατα (Ἀρκαδία), «βγάνουν ἀγολίθι, ἓνα ἐξόγκωμα ποὺ πολεῖ» (Ἡπειρ. Αἰτωλ.). «Τὴ Δαμπρῆ θὰ φορέσουν ὅλοι καινούργια, πρέπει νὰ βάνουν κάποιον καινούργιον σκουτί, γιὰ νὰ μὴν τοὺς πειράξῃ ὁ βρικόλακας» (Κορώνη). Τότε καίουν τὰ παιδιὰ τὸ Μάρτη κτλ.

7. Ἐπισκέψεις, εὐχαὶ καὶ δῶρα.

Π. χ. «Χριστὸς Ἀνέστη! Χρόνια πολλὰ, εὐτυχὰ καὶ καλοπερασμένα! — Ἀληθῶς Ἀνέστη! Νὰ δώκ' ἀφέντης ὁ Χριστὸς κ' ἡ Παναγὰ ἢ Παρθένα! — Ἐλπὶς «νὰ τύχη ὦρα ἀνοιχτὴ καὶ νὰ βγῆ σωστὴ ἢ περκάλεσί τους» (Ἀρκαδία).

Ἀποστολὴ δώρων ὑπὸ τῆς νύμφης εἰς τὴν πενθερὰν (ἐν Καρπ. γίπλα, μεγάλο κουλλοῦρι μὲ χονδρὸς κλώνους καὶ μὲ πλουμιὰ πάνω).

Διακαινήσιμος Ἑβδομάς

1. Γενικά.

1. Ὄνόματα δημόδη: Ἀσπροβδόμαδο, Λαμπρόσκολα, Λαμπρόημερα κλπ. Δευτέρα τῆς Λαμπρῆς, Ἀσπροδευτέρα ἢ Νιὰ Δευτέρα, Ἀσπροτρίτη ἢ τὸ Νιότριτο, Ἀσπροπέφτη ἢ τὸ Πρωτόπεφτο (Σκῦρος) ἢ Λαμπροπέφτ' (Ἄδραμύτιον). Ξώλαμπρα=ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ.

2. Συνήθειαι τηρούμεναι καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα. Π. χ. εἰς τὴν Αἰτωλίαν «τ' Ἀσπροβδόμαδου δὲν κἀν' γὰ δ'λεῦνι τοὺν φυλᾶν' γιὰ τοὺν χαλάζ'». Ὅμοιως εἰς τὴν Ἠπειρὸν δὲν λούζονται οὔτε βρέχουν τὰ μαλλιά τους, γιὰ νὰ μὴν ἀσπρίσουν γλήγορα».

2. Ἡ Δευτέρα τῆς Λαμπρῆς.

1. Ἐναρξίς τῆς λειτουργίας χωρὶς τὴν συνήθη κωδωνοκρουσίαν ἀπότισις προστίμου ὑπὸ τοῦ τελευταίου προσελθόντος ἢ ὑπὸ τῶν προσελθόντων μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου (ἢ φάλλια, Σύμη).

2. Ἐπίσκεψις νεκροταφείων καὶ προσφοραὶ κουλλουριῶν καὶ κόκκινων αὐγῶν εἰς τοὺς νεκρούς, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα.

3. Ἀπόρριψις κόκκινων αὐγῶν ἀπὸ ὑψηλοῦ κορημοῦ εἰς «βουλιαγμένους τόπους». Π.χ. οἱ Σοβολακκιῶτες (Εὐρυτανίας) «τὴ Δευτέρα τῆς Λαμπρῆς πηγαίνουν καὶ λειτουργιοῦνται στὴ Ζωοδόχο Πηγῇ, ἕνα ξωκκλήσι πάνω στὸ βράχο, ποὺ ἔμεινε ὕστερα ἀπὸ τὸ βύθισμα τοῦ Σοβόλακκον. Ὄντας ἀπολόη ἡ ἐκκλησιά καὶ βγοῦν ὅλοι ὄξω, ρίχνουν κόκκινα αὐγὰ κἀ' ἀπ' τὸ βράχο. Τὰ παλιὰ τὰ χρόνια μὰ γυναικα ἄφρησε τὸ παιδί της ὄξω κι αὐτὴ ἐπῆγε στὴν ἐκκλησιά μέσα ν' ἀκούσῃ τὴ λειτουργία. Τὸ παιδάκι κρατῶντας κόκκινο αὐγὸ στὸ χέρι πῆγε σὶ ἀχέλι τοῦ βράχου, παρασκάλισε κ' ἔπεσε κάτω, μὰ οὔτε τὸ παιδί ἔπαθε τίποτε οὔτε τ' αὐγὸ ἔσπασε. Ἀπὸ τότε κ' ὕστερα τὸ πῆραν ἔθιμο νὰ κνᾶνε κάτω τὰ κόκκινα αὐγὰ. Πολλὰ σπᾶνε, ἄλλα ὄχι». Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Μαργαρίτας «ἔχουν προκατάληψη πῶς, ἂν μιὰ χρονιά δὲν ρίξουν τὰ κόκκινα αὐγὰ στὸ βράχο, ἢ ἔσοδεῖα τους θὰ καταστραφῇ». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο;

4. Τὰ Ρουσάλια καὶ τὸ τάξιμο. Ἄγερμος παιδίων (ἢ καὶ ἀνδρῶν) περιφερομένων ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν μὲ ἕνα σταυρὸν ἀπὸ ἄνθη, ἐμπεπηγμένον εἰς τὴν κορυφὴν μιᾶς σημαίας. Τί τραγουδοῦν καὶ τί λαμβάνουν ὡς δῶρα; Πῶς ἀξιῶνουν τὰ παιδιά; Ποῖα ἄλλα ἰδιάζοντα ἔθιμα ἐπικρατοῦν; Πρβλ. τὰ Ρουσάλια τῶν Μεγάρων:

Νὰ σᾶς ποῦμε τὰ Ρουσάλια; | — Πέστε τα, βρὲ παλληκάρια. | — Νὰ σ'τὰ ποῦμε

σένα πρώτα | πὸν σὲ ἠύραμε στήν πόρτα, | κ' ἐξ ὑστέρου τῆς κυρᾶς μας | καὶ τῆς
ρουσοπέδικας μας. | Κάτω σ' ἓνα περιβόλι | δάφνη καὶ μηλιά μαλώνει. | — Δάφνη,
πῆρες μου κλωνάρι, | νὰ μὲ πάρῃ τὸ ποτάμι, | νὰ μὲ πάῃ τῇ Δύση - Δύση | κάτω
σὴ γναλέρνια βρῶση κτλ.

Ποῦ τὰ Ρουσάλια γίνονται κατ' ἄλλην ἡμέραν τῆς Διακαινησίμου;

5. Χοροί, γεύματα ἐξοχικά καὶ διασκεδάσεις.

Εἰς τὸ Βασιλίτσι Πυλίας «χορεύουν» στὸ πλάτωμα τῆς ἐκκλησιᾶς ἀπὸ τὴν
αὐγὴ ὥστε νὰ βασιλέψῃ ὁ ἥλιος. Θὰ χορέψουν ὄλοι, καὶ οἱ γέροι καὶ τὰ παιδιά.
Ἐπαπῆς θὰ κἀνῃ πρῶτος τὴν ἀρχή, θὰ χορέψῃ τὸ Χριστὸς Ἄνέστη κ' ὕστερα θὰ
στηθοῦν τρεῖς - τέσσερις χοροί, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἄντρες κ' ἓνας ἀπὸ τὶς γυναῖκες».

3. Ἡ Τρίτη τῆς Λαμπρῆς.

Ἐξοδος εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ γεῦμα. Ἄγερμοι χωρικῶν εἰς τὰς πόλεις· ἀξίωμα
παιδίων. Ποῖον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγερμοῦ αὐτοῦ;

4. Ἡ Τετάρτη τῆς Λαμπρῆς.

Ἀρχίζει «τὸ βότανο», δηλ. τὸ ξεβοτάνισμα τῶν σπαρτῶν. Ἀπαγόρευσις ὠρι-
σμένων ἐργασιῶν κτλ.

5. Ἡ Πέμπτη τῆς Λαμπρῆς.

Χορὸς διὰ τὸν μετριασμόν τοῦ βορρᾶ (ἀρχ. βορεασμοί). Ποῦ γίνεται καὶ
ποῖος προεξάρχει τοῦ χοροῦ τούτου;

Π. γ. οἱ Καρύστιοι «πᾶσαν Πέμπτην τριῶν ἐβδομάδων μετὰ τὸ Πάσχα ἐορ-
τάζουν, ὅπως πέση ὁ βορρᾶς, ὁ ὁποῖος ἐν Καρύστῳ πνέει σφοδρότατος καταστρέ-
φων ἀμπέλους, ὀπώρας, σιτηρά, δένδρα κλπ. Κατὰ δὲ τὸ παράλιον τῆς Φιλάγρας,
ὅπου ναὸς τῆς Παναγίας, τὴν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου πανηγυρίζουν οἱ κάτοι-
κοι τῶν πέριξ χωρίων εἰς ἀποδίωξιν τοῦ ἀνέμου. Πρβλ. τὸν χορὸν τοῦ κυρ-Βοριά
τοῦ χωρίου Ἀρτεμώνα τῆς Σίφνου, τὸν ὁποῖον χορεύουν μετὰ τὸν Ἐσπερινὸν
τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς.

Ἀπαγορεύσεις πρὸς ἀποσόβησιν πτώσεως χαλάζης. Π. γ. δὲν μπαίνουν
στ' ἀμπέλια, δὲν γνέθουν ὕσες ἔχουν ἀμπέλια καὶ δένδρα, φοβούμεναι τὴν χάλαζαν
(Γύθειον). Δὲν πᾶνε στὰ χτήματα, γιὰτὶ κουφαίνουν οἱ καρποί, δὲν ψωμώνουν.

6. Παρασκευὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἄνομα: ἡ Ζωοτόκοπη (Κάρπ.) κτλ.

Πανήγυρις, λιτανεία, μεγάλος χορὸς. Προσκύνησις ἀγιασμάτων. Ἀφιέρωσις
εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν λαμπάδων τοῦ Πάσχα.

7. Τὸ Σάββατον τοῦ Πάσχα.

(Τὸ Νιοσάββατο (Κίος), τὸ Μανροσάββατο (Ἄδραμύτιον), τὸ Ἀσπροσάββατο (Μέτραι Θράκ.). Ἐπίσκεψις νεκροταφείων, διανομὴ κουλουριῶν καὶ κόκκινων αὐγῶν εἰς μνήμην τῶν νεκρῶν. Π.χ. εἰς τὴν Κίον τῆς Βιθυνίας τὴν Παρασκευὴν τοῦ Πάσχα, ὅσοι ἔχουν κορίτσια ἢ ἀγόρια πεθαμένα μέσα στὸ χρόνον ζυμώνουν τσουρεκάκια καὶ βάφουν κόκκινα αὐγά. Στὴ μέση κάθε τσουρεκάκι ἔχει ἓνα κόκκινο αὐγό. Τὸ Σάββατο πρῶτ' ἓνα κορίτσι παίρνει ἓνα μεγάλο δίσκο γεμᾶτο τσουρεκάκια, σὲ κάθε τσουρεκάκι καρφώνει ἓνα λουλοῦδι, γαρούφαλλο, τριαντάφυλλο, καὶ κατόπιν τὰ μοιράζει στὰ σπίτια ὅλων ὅσοι ἀκολούθησαν τὴν κηδεία.

Προλήψεις: Τὸ ἀσπροσάββατο λούζονται, γιὰ ν' ἀσπρίσουν (Μέτραι Θράκ.).

8. Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ (Σώλαμπρα, Ἀντίπασκα).

Τέλεσις πανηγύρεως, λιτανεία, χοροί. Ἄλλαι συνήθειαι. Π.χ. εἰς τὰς Μέτρας Θράκης «τὸ ἀδίπασκα ὁ,τι κερὶ ἀπόμκε ἀπὸ τ' βασκαλιά, τὰ παγαί'νε καὶ τ' ἀνάφ'νε στὴν ἐκκλησιά».

9. Δευτέρα τοῦ Θωμᾶ.

Ἄνομα τῆς ἑορτῆς: *Τῆς Παναγίας τῆς Ρευματοκρατούσας* (Μέτραι Θράκης, ὅπου ἐγίνετο πανηγυρίς καὶ ἀγῶνες πάλης), ἢ τοῦ *Μαμουνοῦ*, *γιατὶ ὁποιος βοσκὸς φάη τὴν ἡμέραν αὐτὴ τυρὶ γῆ γάλα, βγάνει μαμουῖνια στὰ μάτια καὶ μαμουνοῦνε καὶ τὰ ὀζὰ στὸν κῶλο. Ἀνὲ φάη αὐγό, κάνουνε φοῦμες (=πονέματα) τὰ ὀζὰ στὰ πόδια* (Κατσιδόνη Κρήτης).

Ἐπανάληψις ἐργασιῶν ἔξαναρχίζουσιν οἱ γυναῖκες νὰ γνέθουν (*ἀδραχτανάστιασις* Αἴνος), ἀφιερώνουσιν τὸ νέο ἀδράχτι εἰς τὰ εἰκονίσματα (Ἀθῆναι, Ἑβδομάς Α' 56).

ε) Ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου μέχρι τέλους Μαΐου.

1. Τοῦ ἁγίου Γεωργίου (23 Ἀπριλίου).

(α) Ἐθιμα τῆς παραμονῆς.

1. Λιτανεία μετὰ τὸν Ἑσπερινόν, περιφορὰ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου περὶ τῆς ἐκκλησίας ἢ καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ κατόπιν μεγάλος χορὸς. Τὸ τραγοῦδι τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Γίνονται τότε καὶ «ἐγκαίνια» ὀλοκλήρου τοῦ χωρίου; Π.χ. εἰς τὴν Ἀράχοβαν (Παρνασσ.) «μετὰ τὸν Ἑσπερινὸ βγάζουσιν τὴν εἰκόνα μὲ λάβαρα, τήνε φέρονουν μιὰ γύρα τὸν Ἀη Γιώργη (τοῦτέστιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου) καὶ μετὰ γκαϊνιάζουσιν ὅλο τὸ χωριό. Ἀφοῦ πᾶνε ὅλοι καὶ ἀνασπαστοῦν, ἀρχίζει ὁ χορὸς

μὲ τούμπανα καὶ καραμουῆζες. Ἀρχίζουν πρῶτα οἱ γερόντιοι καὶ χορεύουν τραγουδώντας τὸ «Πανηγυράκι». Κάθε μπροστέλλα (τ. ἔ. ἔξαρχος τοῦ χοροῦ) ποὺ θὰ μπῆ ἀρχινεῖ τὸ τραγοῦδι τὸ «Πανηγυράκι», ἔστω κι ἂν πῆ ἔπειτα ἄλλο τραγοῦδι. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔχουν κόψει τὸ νερό, καὶ τὴν ὥρα ποὺ λέν: «Ἀπόλα, δράκο μ', τὸ νερὸ νὰ πῆ τὸ παηγύρι», ἀπολᾶν πάλι ἀπ' τὴ δεξαμενὴ τὸ νερό». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζονται ταῦτα; Πιάνεται εἰς τὸν χορὸν καὶ ὁ παπᾶς; Χορεύουν καὶ ἕνα γῦρο στὴν ἐκκλησία; Εἰς τὸν Δρυμὸν Μακεδονίας γίνεται περιφορὰ τῶν εἰκόνων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν οἰκιῶν εἰς τοὺς ἀγρούς. Αἱ εἰκόνες στολίζονται μὲ στάχνας καὶ οἱ ἱερεῖς εὐχονται ὑπὲρ εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς κλ.

2. Πυραΐ. Ὄνομα αὐτῶν. Π.χ. οἱ κάρες τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, πυραὶ ἀναπτόμενοι τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς ἐν Σύμῃ. Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζονται αὐταὶ καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἀνάπτονται;

3. Πότισμα τοῦ ἀλόγου τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἐν παραδείγμα: Εἰς τὸ Κωσιτὶ Θράκης «τὸ βράδυ, ξημέρωμα τὸν ἅγιον Γεώργη, ἠπαίρναμε νερὸ μὲ τὴ βρύση πὲ τὰ ποιήτρια καὶ πηγαίναμε στὴν ἐκκλησία. Τὸ βάναμε πεκάτ' πὲ τὸν ἅγιον Γεώργη γιὰ τὰ ζῶγα».

4. Μαγικαὶ πράξεις ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν κλοπὴν τοῦ γάλακτος ξένων ἀγελάδων, γινόμεναι τὴν νύκτα πρὸς τὴν 23ην Ἀπριλίου: κοπὴ τεμαχίου ξύλου ἀπὸ τὸ κατώφλιον τοῦ γείτονος, τοῦ ἔχοντος καλυτέρας ἀγελάδας, κατὰ μαγικὸν τρόπον (γυμνός, ἀμίλητος κτ.).

(β) Ἑθιμα τῆς 23ης Ἀπριλίου.

1. Πρωϊνὴ μετὰβασις γυναικῶν καὶ κορασίων εἰς τὴν βρύσιν πρὸς ὕδρευσιν, στολισμὸς τῶν λαγῆνων μὲ πρασινάδα καὶ ἄνθη, καθὼς καὶ τῶν θυρῶν τῶν οἰκιῶν. Σταύρωμα τῶν θυρῶν μὲ πρασινάδα κτλ. Π.χ. εἰς τὸν Ναίμονα (Αἷμου) «τ' Ἁγίου Γεωργίου (καὶ τὴν Πρωτομαγιά) παγαίν'νε τὰ κορίτσια νυχτίτσα στὸ νερό, κόβνε πρασινάδα καὶ βάν'νε στὰ μπακίρια καὶ στὶς πόρτες τοῦ σπιτιοῦ κἀν'νε καὶ σταυρὸ πὲ τὸ πρασινάδ' στὴν ὄξω πόρτα (πρασινίζ'νε τὴν πόρτα). Στ' ἀχίρ', γελάδια, βόδια ἅμα νῆχ' κανεῖς, παίρν' πὲ τὸ δάχλο κουπριγιὰ καὶ κἀν' σταυρὸ στ' ἀχιριοῦ τὴν πόρτα κείν' τὴ μέρα».

2. Πρωϊνὴ ἐξοδος τῶν γυναικῶν εἰς τὴν ἐξοχὴν: κύλισμα αὐτῶν ἐπὶ τῆς χλόης, κατασκευὴ στεφάνων κλ. Ποῦ ἢ ἡμέρα αὐτὴ ἑορτάζεται ὑπὸ τῶν γυναικῶν ὡς Πρωτοχρονιά; Ποῖα τὰ σχετικὰ ἔθιμα; Δύο παραδείγματα:

Εἰς τὸ Κωσταράζι (Καστορίας), ἀφοῦ πάρονν νερὸ ἀπ' τὴ βρύση (οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια) πᾶνε στὰ χωράφια καὶ τυλίγονται στὶς πρασινάδες: παίρνουν τοῦ

Μάη τῆ δροσιά, φέρονον καὶ Μάη (δηλ. πρασινάδες) καὶ βάζουν γιὰ καλὸ στίς πόρτες, στὰ παράθυρα. Εἰς τὴν Μεσημβρίαν «τ' Ἄη Γιωργιοῦ τὸ εἶχαμε Πρωτοχρο- νιά. Σκίωνμαστας τὸ προῦ (οἱ γυναῖκες), προμὴ νὰ βγῆ ὁ ἥλιος καὶ πηαίναμε πίσ' στὸ Κουμούλ' (ὕψηλὸν ὄχθον ἐπὶ τῆς παραλίας). Πρῶτα θὰ κυλιτηρήξ' με τ' ἀγὰ τὰ κόκκινα. Ἐκεῖ στὸ Κουμούλ' ἦταν κατήφορος· ἢ μὰ ποπάν' ἢ ἄλλ' ποκάτ' οἱ γυναῖκες κυλιτρούσαμε τ' ἀγὰ καὶ λέγαμ' : Νὰ μπῆ ὁ καλόχρονος, νὰ βγῆ ὁ κακό- χρονος! Ἔπειτα θανά τὰ πάρ' με στὰ χέρια μας, νὰ τὰ κόψ' με, νὰ τὰ μοιράσ' με. Ὑστερα πιάν' μαστας στὸ χορό. Θανά πάρ' με τὶς πέρδικες στὰ χέρια. Κάθε γυναῖκα τῆ γόκκινη δὴ βέμπι' ἔκανε τὴ βέρδικα πὲ τὸ ζυμάτ'—ἔθετε ἓνα ἄσπρο ἀγὸ πάν' στὸ κεφάλ' κ' ἓνα κόκκινο ἀγὸ στὴ μέσ'—Βαστούσαμε τὶς πέρδικες, ἢ μὰ πεδῶ, ἢ ἄλλ' πεκεῖ καὶ χορεύαμε. Θάν' ἀρχινήσαμε πὲ τὸ τραβοῦδ' τ' ἄη Γεωργιοῦ: Ἡ μέρα ἢ σημερινὴ κτλ. Μετὰ μὲ τὸ Κουμούλ' θανά πᾶμε στὴν Ἀγιανάληψη. Θανά γένη ὁ χορὸς πὲ τὰ ὄργανα μέσ' στὴν ἀλλή τῆς Ἀγιανάληψης—μόνο γυναῖκες πάλε—Ὅσο νὰ χτυπήσ' ἢ καμπάνα τῆς Ἐκκλησίας, τελείωνε ὁ χορὸς. Ὑστερα ἢ καθαμὰ θανά πάη σπύι δῆς, νὰ πάη τ' ἀρνὶ στὴν ἐκκλησία, νὰ τὸ διαβάσ' ὁ παπᾶς κ' ἔπειτα νὰ τὸ πάη στὸ σπύι νὰ τὸ σφάζουν, νὰ τὸ εἰτοιμάσ' γὰ τὸ φοῦρο».

3. Θυσία ἀμνῶν (κουρμπάνι) εἰς ἐκπλήρωσιν εὐχῆς (ἀπὸ τάμα) ἢ προσφορὰ αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρὸς πώλησιν ἢ πρὸς θυσίαν.

Γένος καὶ χροῶμα τοῦ θύματος. Εὐλόγησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἱερέως, σφαγὴ αὐτοῦ καὶ παρατηρήσεις κατ' αὐτήν. Σταύρωμα τοῦ μετώπου καὶ τῶν παρεῖων τῶν παιδίων διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἀρνίου. Διανομὴ τεμαχίων κρέατος (ἰμοῦ ἢ ἐψημένου), τυροῦ κτλ. Π. χ. εἰς τὸν Πόντον «τ' Ἀεργί' συνήθιζαν νὰ προσφέρουν εἰς τὴν ἐκ- κλησίαν κουρμπάνια, συνήθως κριοῦς, οἱ ὁποῖοι ἐπωλοῦντο πρὸς ὄφελος τοῦ ναοῦ. Εἰς παλαιότερους καιροὺς τὸ κουρμπάνι (τὸ θῦμα) περιεφέρετο πέριξ τοῦ ναοῦ τρίς, αἱματώνετο τὸ ἀντί του καὶ μὲ τὸ αἶμα ἠλείφοντο αἱ τέσσαρες γωνίαι τοῦ ναοῦ καὶ κατόπιν ἐθνισιάζετο καὶ τὸ κρέας ψηνόμενον ἐμοιράζετο εἰς τὸ ἐκκλησίασμα. Σπα- νίως προσεφέροντο καὶ μεγάλα ζῶα, ὡς μοσχάρια, βόες κλ.». Εἰς τὸν Ναίμονα «τ' Ἀηγιωργιοῦ, ὁποῖος ἔχ' τάμα καὶ κέινος πῶχ' ἀρνιά, σφάζ' κουρμπάν' ἓνα ἀρνὶ ἀρσενικὸ καὶ τὸ σφάζ' ποκάτ' πὲ τὸ εἰκόνημα, στὸν τοῖχο, καὶ κοιτάζνε τὰ αἵματα νὰ δροῦμε, θὰ γίν' Ἀηγιώργ'ς; Ἀμα γέν' Ἀηγιώργ'ς πὲ τ' ἄλογο, πὲ τὸ κονιάτ' τ', τὸ ἄγε σὲ καλό, θὰ γέν'ν τὰ πρόβατά τ' καλά. Γιὰ τὰ πρόβατα τὸ γάμνε. Καὶ κέινο τὸ ἀρνὶ τὸ μοιράζνε εἴτε ψημένο εἴτε καὶ ἄψητο. Τὸ σκροποῦνε στὰ σπύια: βάν'ν ἓνα κομμάτ' κονλίκ' κ' ἓνα κομμάτ' κρέας κ' ἓνα σκόρδο πράσινο ποπάν' καὶ τὸ σιέρ'νε στὰ σπύια τὰ συγγένια καὶ στὴ γειτονιά. Κέινο τὸ αἶμα στὸν δόχο τοῦχανε σαράντα μέρες».

4. Προσφοραὶ ἄρτων καὶ γάλακτος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εὐλόγησις αὐτῶν καὶ διανομὴ εἰς τὸ ἐκκλησίασμα. Π.χ. εἰς τὸ Κωστή (Θράκης) «τ' Ἀγιωργιοῦ οἱ γεωργοὶ θανά κάνουν πέντε ἄρτ', κείνοι πού 'χαν ζῶα θανά κάνουν ξυνὸ γάλα καὶ θανά τὰ στείλουν στὴν ἐκκλησία νὰ διαβαστοῦν, ὠφέληση γιὰ τὰ ζῶγα».

5. Ἡ πανήγυρις τοῦ ἁγίου Γεωργίου: Λιτανεΐα, ἀγῶνες δρόμου, ἵπποδρομιῶν, πάλης κλπ. μετὰ τὴν λειτουργίαν, ἔπαθλα διὰ τοὺς νικητάς, χοροί.

Π.χ. εἰς τὴν Ἀράχοβαν (Παρνασσ.) «τὸ πανηγύρι κρατᾷ τρεῖς ἡμέρες. Μετὰ τὴ λειτουργία γίνεται τὸ τρέξιμο τῶν γερόντων. Οἱ γέροντες πᾶνε στὸ στάδιο καὶ παραβγαίνουν κι ὅποιος πάει πρῶτος παίρνει ἓνα ἀρνί. (Τὸ στάδιο εἶναι ἀπότομος κοῦλος κατήφορος, γεμάτος κροκάλες. Τρέχουν ἀπὸ κάτω πρὸς ἐπάνω ξυπόλυτοι· ἐπάνω εἶναι τὸ ἀρνὶ ἢ τὸ κριάρι, βραβεῖον τοῦ νικητοῦ, διδόμενον ὑπὸ τῶν κτηνοτρόφων γιὰ τὸ καλὸ τῶν ποιμνίων. Ἀνακοίν. Α. Κεραμοπούλλου). Τῆ δευτέρῃ μέρᾳ γίνεται τὸ πῆδημα καὶ τὴν τρίτῃ μέρᾳ ἢ πάλη καὶ ἡ σφαιροβολία σηκῶνον καὶ βάρος τότε. Μετὰ τοὺς ἀγῶνες γίνεται χορὸς καὶ κατόπιν βγάζουν τὴν εἰκόνα, ἀφοῦ πέση τὸ κανόνι. Ἐρχονται ἓνα γῦρο στὸ χωριὸ καὶ ἔπειτα μπαίνουν πάλι μέσα, ἀφοῦ πέση πάλι τὸ κανόνι». Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, Μεσσηνίαν, Λῆμιον «παραπιλαλᾶν ἔ' ἄλογα. Μετὰ τὴ λειτουργία βάνουν σ' ἓνα μακρινὸ μέρος μιὰ κουλλούρα καὶ παρατρέχουν μὲ ἔ' ἄλογα οἱ νέοι, ποιὸς θὰ τὴν πρωτοπάρη. Αὐτὸς θὰ τὴν κόψη κομμάτια καὶ θὰ δώση σὲ ὄλους, ὅσοι παρατρέξανε μαζί του». Στοῦ Μπάστα Μεσσηνίας οἱ Ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας ὀρίζουν βραβεΐα: σέλλες, χάμουρα, ντουφέκια. Εἰς τὴν Αἴνον καὶ Μεσημβριάν νικητῆς εἰς τὴν πάλην ἀνεγνωρίζετο ὁ νικῆσας τρεῖς κατὰ σειρὰν ἀντιπάλους. Ποία ἢ συνήθεια ἄλλου;

6. Ζύγισμα ἀνθρώπων καὶ κούνιες. Μὲ ποίας προλήψεις συνδέονται τὰ ἔθιμα αὐτά; Π.χ. εἰς τὴν Μεσημβριάν «τ' Ἀη Γιωργιοῦ ζυγιάζονται, κάν'νε καὶ κούνιες στὰ δέντρα καὶ κουνιοῦνται τό 'χγε σὲ καλό». Εἰς τὴν Ζαγορὰν συνηθίζουν ὅλοι νὰ κουνιῶνται, τοῦλάχιστον τρεῖς φορές ἕκαστος λέγων συγχρόνως: «Ἐγὼ στὸ χωριὸ καὶ τὰ φίδια στὸ βοννό».

7. Ποιμενικὰ ἔθιμα. Πρόσκλησις συγγενῶν καὶ φίλων εἰς τὴν στάνην καὶ ἐστίασις αὐτῶν. Διανομὴ τεμαχίων κρέατος καὶ τυροῦ εἰς γείτονας καὶ συγγενεῖς (Ἀηγιωργίτης=ἀμνὸς σιτευτός, προωρισμένος διὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ ἁγ. Γεωργίου). Π.χ. εἰς τὰ χωριά τῆς Πυλίας «κάθε στιανολόγος ἔσφαζε τ' Ἀη Γιωργιοῦ ἓνα ἀρνὶ ἢ κατσίκι (τὸν ἀηγιωργίτη), ἔπηξε γιασοῦρι, τυρί, ἔκανε γαλόπιτες καὶ καθόντασε οὔλοι μαζί οἱ στιανολοοὶ μὲ τοὺς κομπάρους τους καὶ γλεντάγανε. Τὸ μεσημέρι θὰ ἐρχότανε καὶ ὁ παπᾶς, θὰ πέραγε ἀπ' οὔλες τίς στάνες νὰ χαιρετήση. Τοῦ παπᾶ

τοῦ εἶχανε φυλαμένη πάντα τὴν πλάτη τοῦ ἀρνιοῦ. Ἐπὶ τὸν ἀγιογράφου δὲν ἔπρεπε νὰ μείνη τὴν ἄλλη μέρα. Ὅσα κομμάτια δὲν τρώγανε, τὰ μεράζανε στοὺς κομπάρους νὰ τὰ πάρουνε μαζί τους». Παρακλήσεις (θυμιάματα, λειτουργίαι) καὶ τάματα εἰς τὸν Ἅγιον Γιώργου διὰ τὴν ἀνεύρεσιν ἀπολεσθέντων προβάτων, βοῶν κλ.

8. Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν κακῶν ἀπὸ τῆς μάνδρας. Ἐν παραδείγματι: «Ὁ τζομπάνος τὸ βράδ' τ' Ἅγιον Γιωργιοῦ, ἅμα χωρὶς τὰ πρόβατα, θὰ τὰ βάλ' σὲ ἀγίλ' (=μάδραν), θὰ πάρ' ὕστερα μιὰ χουφτιά κεχρί, θὰ τὸ ριξ' ὀλόγυρα στὸ μαντρί καὶ νοματίζ': ὅποιος εἶναι νὰ πάρ' τὸ μαξούλ' (=εἰσοδήμα) νὰ μετρήσ' πρῶτα τὸ κεχρί κ' ὕστερα νὰ πάρη τὸ μαξούλ'. Βάνουνε ὕστερα στὴν πόρτα τὰ μιτάρια καὶ τὸ ξυλόχιτο καὶ περνοῦνε τὰ πρόβατα ἄποκάτω καὶ ἀραδιάζουνε ἄπομέσα, γὰρ νὰ μὴ μπορῆ νὰ τὰ πειράξη κανένας, καὶ νοματίζ' νε: «ὅποτε μπορέσ' νὰ μετρήσ' αὐτὰ, τότε νὰ τὰ πάρ'». Ὁ παπποῦς μ' ἦταν τζομπάνος κ' ἦ μητέρα μας τὰ ἄκαμνεν αὐτὰ».

9. Προλήψεις σχετικαὶ μὲ τὴν ἑορτήν. Π.χ. εἰς τὴν Κίον «τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγ. Γεωργίου συλλέγουν τὰ χαμόμηλα (τ' Ἅγιον Γιωργιοῦ τὰ πουλούδια), διότι νομίζουσιν ὅτι μόνον, ἂν τὰ συνάξουν τὴν ἡμέραν αὐτήν, τότε τὰ χαμόμηλα ἐνεργοῦν».

10. Ἐναρξίς θερινοῦ ἑξαμήνου καὶ γενικῶς τοῦ ἔτους διὰ τὴν σύναψιν συμβάσεων ἐργασίας (πρόσληψιν ὑπηρετῶν (ψυχογιῶν), πιστικῶν, ἀγροφυλάκων, ἱερέων κλπ.). Π.χ. εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας «Ὅλα τὰ πράματα τὰ συμφωνάγανε ἄλλοτες μὲ τ' Ἅγιον Γιωργιοῦ. Χρήματα ἂν παίρνανε δανεικά, θὰ τὰ δίνανε πίσω τ' Ἅγιον Γιωργιοῦ, ἂν παίρνανε ψυχογιό, θὰ τὸνε πλερώνανε τ' Ἅγιον Γιωργιοῦ, κὶ ἂν τοὺς ἔκανε, τὸν κρατήγανε, ἂν δὲν τοὺς ἔκανε, παίρνανε ἄλλον. Γι' αὐτὸ λέμε: «Τ' Ἅγιον Γιωργιοῦ πρώτη γιορτὴ τοῦ χρόνου». Πρβλ. Ἐμβατικιάστηκε ὁ παπᾶς τ' Ἅγιον Γιωργιοῦ».

2. Τοῦ ἁγίου Μάρκου (25 Ἀπριλίου).

Ἐορτὴ γεωργικὴ: δὲ ζεύουσιν ἀλέτρι, δὲ βαροῦν τσαπισιὰ σὲ χωράφι (Αἰτωλ.) Ἄποδιοπόμπησις ὄφρων κλ. μὲ κτυπήματα χαλκωμάτων καὶ ἔξορκισμούς: π.χ. «Μᾶρκο, Μᾶρκο, μάρκωσέ τα | κὶ Ἅγιον Γιώργη, τύφλωσέ τα ἢ Μέσα γιά, μέσα χαρά | ὄξω φίδια καὶ γκουστέρες».

3. Μάιος.

1. Ὄνόματα: Καλομηνᾶς (Κοτύωρα) κλ.

2. Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι γενικαὶ τοῦ Μαΐου. Παροιμίαι, εὐχαί

κατάροι. Π. χ. «*ἡ ὥρα τοῦ Μάη γὰρ ἔῤῥη!*», γιατί, λέγουν, αὐτὸς ὁ μήνας ἔχει πολλές κακὲς ὥρες (Καστελλόριζον). **Ἐρθεν κι ὁ Καλομηγᾶς | γάλαν φά' ὄνταν πει-
νᾶς* (Κοτύωρα). Προβλ. τὴν δοξασίαν, ὅτι «*τὸ γάλα τὸν Καλομηγᾶν καθαρὶζ' τὸ
γαῖμα*». Δι' αὐτὸ καὶ συνηθίζον τὸν Μάϊον νὰ παίρουν αἷμα μὲ τὶς βδέλλες· τὸ
θεωροῦν καλὸ γιὰ τὴν υἰεΐα. Τὸν Μάϊον δὲν κόβγουν ροῦχα οὔτε παντερεύονται,
διότι «*τοὺς παίρνει ὁ Μάης*». Προβλ. «*ὁ γάμος ὁ μαγιάτικος πολλὰ κακαποδίδει*»
(Κρήτη). Καὶ νὰ ταξιδιέψη κανεὶς τὸν Μάϊον δὲν εἶναι καλὸ. **Ἄν μπῆ ὁ Μάης τὸ
Σάββατο, εἶναι κακό· τὸ λέει καὶ ἡ παροιμία: «Σάββατο ἐμπαίν' ὁ Μάης; Σάβ-
βανα πολλὰ στὸν Ἄη (= Ἄδη, Κάρπαθος). Τὸν Μάϊον «δὲ φτυτεύουν λουλούδια
οὔτε μεταφυτεύουν τίποτε· εἶναι κακό· θὰ πεθάνῃ ὅποιος τὰ φτυτεύει καὶ θὰ τοῦ τὰ
βάλουν στὴν κάσσα του»* (Κάρπαθος). «*Καὶ σκούπα καὶ ροῦχα δὲν ἀγοράζουν*».
(Κρήνη Μ. Ἀσίας).

4. Πρωτομαγιά.

(α) **Ἐδιμα τῆς παραμονῆς* (30^{ης} Ἀπριλίου).

1. *Ἐξοδος εἰς τοὺς ἀγροὺς ἢ τοὺς κήπους, κατασκευὴ στεφάνου ἢ ἀνθοδέσμης (Μάης). Ποῖα ἄνθη καὶ φυτὰ ἐκλέγουν πρὸς τοῦτο; (ἢ κοινὴ των ὀνομασία, ἢ ἀποδιδομένη εἰς αὐτὰ ἰδιότης καὶ σημασία). Τί τραγουδοῦν, ὅταν τὰ μαζεύουν; Πότε ἀναρτᾶται ὁ Μάης εἰς τὴν θύραν ἢ τὸν ἐξώστην τῆς οἰκίας; τὴν νύκτα (ἀφώτηγα) ἢ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ὅταν ἐπιστρέφουν ἐκ τῆς ἐξοχῆς; Ποῖαι αἱ σχετικαὶ δοξασίαι; *Ἐως τότε μένει ἐκεῖ κρεμάμενος ὁ Μάης;

Π. χ. εἰς Ρεΐσδερε Σμύρνης «*τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτομαγιάς πηγαίναμε
στὴν ἐξοχὴ κ' ἠκόβγαμε ἀπὸ ὅλα τὰ πράματα πού ἔχουν καρπὸ: σιτάρι, κριθάρι,
σνκιά μὲ σῦκα, σκόρδο, κρομμῦδι, ἀμυγδαλιὰ μὲ τ' ἀμύγδαλα, ροδιὰ μὲ τὸ ρόδι καὶ
τὰ κρεμούσαμε στὴν πόρτα ἀποπάνω. Αὐτὸς εἶν' ὁ Μάης καὶ τὸν ἔχομε κρεμα-
σμένο ὡς τ' Ἄη Γιαννιοῦ τοῦ Θεριστῆ. Τότε τὸν βγάζομε καὶ τὸν ρίχτομε στὴ φου-
νάρα». Εἰς τὰς Κυθωνίας σὲ κάθε στεφάνῳ ἔβαζαν κ' ἕνα σκόρδο γιὰ τὴ βασκανία,
κ' ἕνα ἀγκάθι γιὰ τὸν ἐχθρὸ κ' ἕνα στάχυν, γιὰ νὰ φέρῃ εὐφορία. Εἰς Ἀγιάσον
«*κάνανε στεφάνια ἀπ' ὅλα τὰ λουλούδια καὶ βάζανε μέσα δαιμοναριά, ἕνα ἄγριο
χόρτο μὲ πλατιὰ φύλλα καὶ λουλούδια κίτρινα, γιὰ νὰ δαιμονίζωνται γοὶ γαβροὶ.*
Εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας «*κρεμᾶνε ἀφώτηγα ἀπὸ τὰ παρᾶνθηρα στάχνα, παπα-
ροῦνες, μπιτοΐκια, σκόρδα γιὰ τὸ μάτι*». Εἰς τὴν Σέριφον «*ἀποβραδὶς κρεμοῦν
στὴν πόρτα στεφάνῳ ἀπὸ λουλούδια καὶ τσουνκίδα, σκόρδο ὀλάκαιρο, κορφὲς κρι-
θάρι*», εἰς τὴν Σύμην «*δέσμην ἐκ κλώνου ἐλαίας, ἀκάνθης τινός, φύλλον μαύρης
σνκῆς καὶ κλώνου ἀμᾶ*».*

2. Κτυπήματα γυναικῶν με κλάδους ἢ χόρτα. Π.χ. εἰς τὴν Λέσβον τὴν παραμονὴν τῆς Πρωτομαγιάς αἱ γυναῖκες κτυποῦν ἢ μία τὴν ἄλλην με τσουνίδα εἰς τὴν ράχιν, διὰ νὰ μακρύνουν τὰ μαλλιά τους.

3. Τρόποι καὶ μέσα ἀποτροπῆς κακοῦ ἀπὸ τὴν οἰκίαν, ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ πρὸς ἐπίτευξιν εὐτυχίας.

Π.χ. εἰς τὴν Ἰ. Ανατ. Κρήτην «*κάνουνε με κατράμι ἕνα σταυρὸ στὸ πορτομάγουλο τῆς πόρτας, γιὰ νὰ μὴν πιάνη τὸ σπίτι μάτι*». Εἰς Ἁγιάσον (Λέσβου) «*ἀποβραδὸς κάταν σταυροὺς πὰ στὴ βόρτα ἄπὸ τὸ μέλ' γιὰ νὰ περνοῦν γοῖ γαβροὶ καὶ νὰ κολλοῦν*». Εἰς τὸν Πόντον (Ἰ. Αἰσός) «*κρεμοῦν σταυροὺς ἀπὸ ἄνθη εἰς τὰς καπνοδόχους, τὰ ἀνώφλια τῶν θυρῶν, τὰ ἐνδύματα τῶν παιδιῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ράπτουν ἐντὸς παννίου καὶ τεμάχιον ἄρτου τῆς Μεγ. Πέμπτης*». Εἰς Ρεῖσοδερε «*τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτομαγιάς ράβαμε στὸ φουστανάκι τοῦ παιδιοῦ ἕνα σκόρδο κ' ἕνα γαρύφαλλο καὶ τοῦ τὰ βγάξαμε τὸ πρωί, γιὰ νὰ μὴν τὰ πάση ὁ Μάης τὰ παιδιὰ, νά ναι σὰν τὸ σκόρδο καὶ σὰν τὸ γαρύφαλλο*».

4. Ἀποδιοπόμπησις ὄφρων, ποντικῶν, ψύλλων καὶ ἄλλων ζωῶν. Π.χ. εἰς τὴν Ἰ. Ἡπειρον τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῆς 1^{ης} Μαΐου τὰ παιδιὰ περιερχόμενα τοὺς κήπους κρούουν χαλκᾶ σκευὴ τοῦ μαγειρείου λέγοντα: Ὁξω φύλλος καὶ ποντίκι, | μέσ' ἄρνι με τὸ κατοίκι.

(β) Ἰ. **Ἔθιμα τῆς 1ης Μαΐου.**

1. Τί τρώγουν μόλις ἐξυπνήσουν; (Μιὰ μπουκιά ψωμί, ἕνα κουκκὶ φρέσκο ἢ σκόρδο, ἀντίδορο τῆς Μεγ. Πέμπτης, λαμπροκουλλούρα ἢ μαγιοκουλλούρα, φυλαγμένη ἀπὸ τὸ Μ. Σάββατον κτ).

Τί φοβοῦνται μὴν πάθουν, ἂν τοὺς κομπώσῃ (ἢ τοὺς τσακίσῃ) ὁ γάϊδαρος, ὁ κοῦκκος κλ.; Π.χ. κατὰ τοὺς Ἰ. Ἁγιοῦτες (Λέσβου), «*μόλις ἐξυπνήσῃς, πρέπει κάτι νὰ βάλῃς στὸ στόμα σ' : ἕνα σῦκο νὰ φᾶς κ' ἕνα βλαστὸ ἄπο κλῆμα κὶ ἀντίδορο τῆς Μεγ. Πέμπτης, γιὰ νὰ μὴ σέ κομπώσῃ γάϊδαρος. Ἄμα γὰρ ἔζε γάϊδαρος καὶ τὸν ἄκουγες κ' ἤσωνα νησιτικός, δὲν περνοῦσε λόγος σου. Λέγαμε: κόμπωσέ σε γάϊδαρος καὶ δὲν περᾶ ὁ λόγος σου*». Εἰς τὴν Σινώπην «*τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτομαγιάς εὔρισκαν ἐπὶ εἰδῶν ἄνθη, τριαντάφυλλα, βιολέττες, ἄνθη ροδακινιάς, μπιορνελιάς, ἐπὶ τέτοια τῆς ἐποχῆς· τὰ ἔβαζαν ὅλα σ' ἕνα βαθουλό δοχεῖο, πιάτο ἢ λεκάνη, ἔβαζαν καὶ καρύδια μέσα καὶ νερὸ καὶ τ' ἄφηναν ὅλη τὴ νύχτα. Τὸ πρωί, νύχτα ἀκόμη, ξυπνοῦσαν ὅλα τὰ ἄτομα τῆς οἰκογενείας καὶ ἔπιαν ἀπὸ λίγο καὶ ἔτριωγαν καὶ τὸ κάλαντο (=λαμπροκουλλούρα). Κατόπιν πῆγαν στὸ Μάη».*

2. Μετάβασις πρωϊνῆ εἰς τὴν βρῦσιν, στολισμὸς αὐτῆς με ἄνθη καὶ τάγισμα με βούτυρον, ὕδρευσις καὶ ἀνανέωσις τοῦ νεροῦ τῆς

οικίας με καινούργιο (ἀμίλητο;) νερό, χοῆσις αὐτοῦ κτλ. Π.χ. «τὴν Πρωτομαγιά ἀδειάζουν ἀπὸ τὸ βράδυ τ' ἀγγειά· δὲν ἀφήνουν στάλα νερὸ μέσα. Τὸ πρωί, νύχτα, παίρνουν τὰ κορίτσια τὶς σιάμνες καὶ πᾶνε στὴ βρύση, τὴν ἀλείφουν μὲ βούτυρο, τὴ στολίζουν μὲ λουλούδια, παίρνουν νερὸ καὶ τὸ φέρνουν στὸ σπίτι. Μὲ τὸ νερὸ αὐτὸ βρέχουν τὶς καρδάρες, τὰ μπιτωιέλια (κάδους), ὅπου κοπανοῦν τὸ γάλα, καὶ τὰ πράματα στὸ μαντρί. Βάζουν μικρὰ παιδιὰ καὶ τὸ κάνουν αὐτό, πού εἶναι καθαρὰ» (Ἄγραφα).

3. Προσκόμισις πέτρας μαλλιαρῆς ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ραντισμὸς τῆς οἰκίας μὲ θαλασσινὸ νερὸ. Ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν πράξεων τούτων;

Π.χ. εἰς τὴν Κορώνην «τὴν Πρωτομαγιά πολλὰ πρωί, ἄβγαλτος ὁ ἥλιος, θὰ κατεβοῦνε στὸ γιολό, νὰ γιομίσουν ἕνα μπουγιέλο θάλασσα καὶ νὰ βροῦνε μιὰ πέτρα μαλλιαρῆ καὶ νὰ τὰ φέρουν καὶ τὰ δυὸ στὸ σπίτι. Τὴν πέτρα τὴ βάνουνε κάτω ἀπ' τὸ κρεβάτι, γιὰ νὰ διώχνη τοὺς ψύλλους, καθὼς λένε. Μὲ τὴ θάλασσα ρεντᾶνε οὐλο τὸ σπίτι, καθὼς κάνουν μὲ τὸν ἄγιασμό στὴν Πρωτάγιαση. Βουτᾶνε μέσα ἕνα κλαράκι λόφ'το καὶ ρεντᾶνε ἕνα γῦρο. Ρεντᾶνε τὰ κεφάλια τῶν παιδιῶνε τους, οὐλες τὶς ἀγκωνές, γιὰ τοὺς ψύλλους».

4. Ἐξοδος πρωϊνὴ εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν: συλλογὴ ἀνθέων διὰ τὴν κατασκευὴν στεφάνου (ὡς καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν), ἀναζήτησις φυτῶν τινῶν ἢ ἀνθέων μὲ θαυμαστάς ιδιότητες. (Π.χ. κατὰ τοὺς Καλυμνίους ὁ ἀνοιχτομάτης ἢ γουρλομάτης, φυτὸν μὲ ἀκανθώδη φύλλα, «κάνει ἐκείνους πού τὸ κρατοῦν ἀπάνω τους ἔξυπνους, γερούς καὶ τυχερούς». Τραγοῦδια τῆς Πρωτομαγιάς δημῶδη.

Ὁ Μάης ἢ τὸ μαγιόξυλο: φαλλὸς ἐκ ξύλου ἢ πηλοῦ, στολισμένος μὲ ἄνθη καὶ γλόην. Χοροὶ καὶ κύλισμα γυναικῶν καὶ κορασιῶν ἐπὶ τῆς γλόης, νίψις αὐτῶν μὲ τὴν δρόσον τῆς πρωΐας, περιζώσις τῆς ὀσφύος μὲ λυγαριὰν ἢ μολόχαν, ἐναγκαλισμὸς χονδρῶν δένδρων, κατάποσις μικροῦ πρασίνου καρφύου. Διὰ ποῖον λόγον γίνονται ταῦτα; Π.χ. εἰς τὴν Μεσημβριὰν «οἱ γυναῖκες δὴ βρωτομαγιά γέντασ' παρέες-παρέες καὶ πῆαιναν στοῦ κῆρ Ἄνεγνώστ' τ' ἀμπέλ' ἠποῖσ', στὸν πέτρινο δὸ μύλο. Θανά πάρ' καθαμιὰ τὰ φαγιά της, τὰ ψωμιὰ, τὰ ρυζόγαλα, νὰ πᾶνε ὀξω στὸ Μάιο, νὰ καθῆσνε νὰ φᾶνε, νὰ πιοῦνε, νὰ πιάσ'νε τὸ Μάιο. Στὸ δρόμο τραβουδούσανε «Καλῶς τοιε τὸ Μάη...» καὶ μαζεύανε διάφορω εἰδῶ χόρτα, ὅσο νὰ βγοῦνε πέρα στὸ ἰσιάδι, νὰ καθῆσ'νε νὰ φᾶνε. Μόνε γυναῖκες. Παιδιὰ μεγάλα δὲ βαίρνανε μαζί ἄουζ. Ἐπειτα σκόντανσ' καὶ χορεύανε, τραβουδούσανε κ' ἕνα: Καλόγερε τ' ἀδράχια σου καὶ ἄλλα τραβοῦδια, πού ἔλεγε καὶ τὶς ἀποκριές. Σέφροντανσ' οἱ γυναῖκες πάν' στὸ πρασινάδ' κ' ἔλεγε: Φάε, μ., χορτάρ' καὶ τὰ

κορίτσια: και τοῦ χρόν' βηλάρα. Εἶχανε και μιὰ βηλάρα (φαλλόν) κανωμένη με κεραμιδόχωμα ἢ ξύλο, δὴ στολίζανε με πρασινάδες και με λουλούδια και δὴ σεβρίζε ἢ μιὰ στήν ἄλληνα δὴν εἶχανε ὄμορφα φκιαγμέν', τὸ σχῆμα καθαρό καθαρό· τὴν βάφανε κόκκινη και δὴν λέγανε Μάιο». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται (ἢ ἐσυνηθίζεται ποτε) τὸ ἔθιμον τοῦτο; Εἰς τὴν Πέρογαμον «τὰ κορίτσια πηγαίνοντας στήν ἐξοχὴ ἐμάζευαν δροσιὰ πάνω ἀπ' τὰ στάχνα και τὴν ἔβαζαν στὸ στόμα τους, γὰ νά 'ναι δροσερές ὅλον τὸ χρόνο». Μερικοὶ εἰς τὴν Λῆμνον «τὸν Μά, τὴν Πρωτομαγιά, κυλιένται μέσ' στὰ κ'θάρια, μέσ' στὰ χορτάρια, γὰ νά 'ναι δροσισοί».

Εἰς τὴν Κοζάνην «κόπτουν λυγαριὰν και τὴν τυλίσσουν περὶ τὴν ὄσφυν, διὰ νά γίνουν εὐλύγιστοι, ἀγκαλιάζουν χονδρὰ δένδρα, διὰ νά παχύνουν και ζήσουν, ὡς ἐκεῖνα, πολλὰ ἔτη». Εἰς τὴν Περιστερὰν Θροίκης «αἱ γυναῖκες τὴν Πρωτομαγιάν γονατίζουσαι δαγκάνουν τρεῖς με χεῖρας ὀπίσω ἀπὸ χόρτον λεγόμενον χόρτον τῆς ζάλης και λέγουν: Ἡ γνώμη στὸ κεφάλι κ' ἢ ζάλη στή γῆ». Εἰς τὸν Μέγαν Πλάτανον Λοκρίδος «τὴν ἡμέραν αὐτὴν οἱ πάσχοντες ἐκ τοῦ ὀμφαλοῦ καταπίνουν μικρὰ πράσινα καρύδια, διὰ νά προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὸ ξέστριμμα τοῦ ὀμφαλοῦ».

5. Ἄγερμοὶ παιδίων και ἀνδρῶν περιηγόντων τὸν Μάιον. Τί κρατοῦν εἰς τὰς χεῖρας (μαγιόξυλο;) και τί τραγουδοῦν περιφερόμενοι ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν; Ποῦ ἀντὶ κυπαρίσσου ἢ κλάδου δένδρου περιάγουν ἄνθρωπον (ἄνδρα ἢ παιδίον) στολισμένον με ἄνθη και στεφάνους; (τὸ Μαγιόπουλο, ἢ Πιπεριά κτ.) Κροῦσις κωδῶνων και ἄλλαι πράξεις γινόμεναι κατὰ τὴν περιφορὰν. Ποία ἢ σημασία τοῦ ἔθιμου; Γίνονται και μεταμφιέσεις και μιμική τις παραστάσις; Λεπτομερὴς περιγραφὴ. Δῶρα διδόμενα εἰς τὸν Μάη.

Π. χ. Εἰς τὴν Πάργαν «ἀπὸ τὸ πρῶτ' τῆς Πρωτομαγιάς τὰ παιδιὰ γυρίζαν τὰ σπίτια και τραγουδοῦσαν τὸ τραγοῦδι τοῦ Μαῖου, στεφανωμένα με λουλούδια και κρατώντας στὰ χεῖρα τους μεγάλους κλώνους πορτοκαλιάς ἢ νεραντζιάς, γεμάτους ἄνθη. Ἐτραγουδοῦσαν: «Ἐμπῆκε ὁ Μάης, ἐμπῆκε ὁ Μάης, ἐμπῆκε ὁ Μάης ὁ μήνας, | ὁ Μάης με τὰ τριαντάφυλλα κι ὁ Ἀπρίλης με τὰ ρόδα. | Μάη μου, Μάη δροσερὲ κι Ἀπρίλη λουλουδάτε | Ἀπρίλη, ροδοφόρετε κτλ.

Εἰς τὴν Κέρκυραν περιάγουν κοριθὸν τρυφεροῦ κυπαρισσιοῦ, ἴσιον και φουντωτοῦ· τὸ ἔχουν σκεπασμένο με κίτρινες μαργαρίτες και ἄλλα ἄνθη, τοῦ κρεμοῦνε κ' ἕνα στεφάνι ἀπὸ τὰ γλωρὰ κλαδιά του δένουνε μεταξωτὰ μαντήλια, ζουνάρια και κορδέλλες· ἀπὸ τὸ στεφάνι τέλος κρεμᾶνε φροῦτα (μούσμουλα κλπ.) και χορταρικά προφαντά. Ἔτσι «με τὸ μαγιόξυλο αὐτό, οἱ νέοι ἐργάτες ντυμένοι γιορτινὰ με κάτασπρα παντελόνια και πουκάμισα, με κόκκινα ζουνάρια και κόκκινα μαντήλια στὸ λαιμὸ γυρίζαν τὴν πόλη, τραγουδώντας τὸ Μάη, με τὴ συνοδεία ἐνὸς νεαροῦ κ' ἐνὸς ἀτσαλένιου τριγώνου».

Στὸν Ἅγιο Λαυρέντιο τοῦ Βόλου «χορὸς ἀπὸ προσωπιδοφόρους συνοδεύουν τὸ Μαγιόπουλο, παιδί στολισμένο μὲ λουλούδια καὶ τραγουδᾶνε τὰ μαγιαπρίλα τραγούδια τους στοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ, ἐνῶ χορεύει τὸ Μαγιόπουλο». Στὴν Ναύπακτο γέροι φουστανελλᾶδες βαστώντας στὸ ἓνα χέρι κουδούνια στολισμένα μὲ ἀνθισμένη ἰτιά συντροφεύουνε κι αὐτοὶ τὸ Μαγιόπουλο στὰ μαγαζιά, ὄχι ὅμως προσωπιδοφορημένοι. Στὴ μέση τὸ παιδί, φορῶντας στεφάνια ἀπὸ μαργαρίτες κίτρινες στὸ κεφάλι, στὸ λαιμό, στὰ χέρια, σ' ὅλο τὸ κορμί, χορεύει, ἐνῶ οἱ ἡμίχοροι τῶν γέρων βροντᾶνε ρυθμικά, μὲ τὴ σειρὰ τους, τὰ χοντρά κουδούνια καὶ λένε τὰ τραγούδια. Εἰς τὴν Πορταριά (πρὸ 80 περίπου ἐτῶν) «τὴν Πρωτομαγιά βγαῖναν πέντε πρόσωπα: τὸ κορίτσι, ὁ γιανίσαρος, ὅλο ἄρματα κι ἀσῆμι, ὁ γιατρὸς μὲ ψηλὸ φράγκικο καπέλλο, καὶ δύο ἄλλα πρόσωπα. Πηγαῖναν ἐν πομπῇ ἀνὰ τὸ χωρίον καὶ στὴν πλατεῖα ἄρχιζεν ἡ παράστασις. Ὁ γιανίσαρος δοκίμαζε νὰ κλέψῃ τὸ κορίτσι· τὸ κορίτσι ἀπ' τὴν τρομάρα του πέφτει λιγωμένο. Ἀκολουθοῦν μοιρολόγια καὶ κοπετοί. Ὁ γιατρὸς ἀνασταίνει τὴν κοπέλλα. Ἀκολουθοῦν χοροί, τραγούδια καὶ χαρές». Εἰς τὴν Ἀγόριανη «*χόρευεν ὁ Μᾶης κι ὁ κόσμος τὸν φίλευε μπαμπάκι κι αὐγά, στάτ' καὶ λεφτιά· κι οἱ τσοπάνηδες ἓνα ποκάτ' μαλλί*». Εἰς τὴν Ἰστιάϊαν τὴν 1^{ην} Μαΐου «μικρὰ ὁμάς ἐκ 5-6 ἀνδρῶν περιέρχεται τὰς οἰκίας εἰς κάθε χωρίον καὶ τραγουδεῖ τὴν Πιπεριά. Ὀλόκληρον τὸ σῶμα ἐνὸς τῶν χωρικῶν περιβάλλον ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν δι' ἀνθέων καὶ κλάδων δένδρων, ἐλαίας, καρύας κ. ἄ. ἀναρτῶσι δὲ ἀπ' αὐτῶν μέγαν κώδωνα. Ὁ οὕτως ἐνδεδυμένος χωρικός καλεῖται Πιπεριά. Πρὸ ἐκάστης οἰκίας χορεύουν ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ τὴν Πιπεριὰν καὶ ἕδοντες: *Πιπεριά, γλυκεῖὰ ροῖδιά | γρήγορα στὸν Ἄη Λιᾶ | κι Ἄη Λιᾶς στὸν οὐρανό, | γιὰ νὰ βρέξῃ Θεὸς νερό | γιὰ τὰ στάγια, γιὰ τὰ κ'θάγια, | γιὰ τ' φτωχοῦ τὰ παρασπόρια. | Γοῦρνες γοῦρνες τὸ κρασί, | ἀλλάκια ἀλλάκια τὸ νερό. | Πιπερὸς μὲ τὸ τσαπὶ | νὰ στομώσῃ τὸ νερό*». Ἐνῶ ἕδονται οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι, εἰς ἐκ τῶν χορευτῶν λεγόμενος Πιπερὸς, σκάπτει ὀλίγον εἰς τὸ ἔδαφος μὲ μικρὸν σκαλιστήριον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χοροῦ ραίνουν ἐξ ἐκάστης οἰκίας τὴν Πιπεριὰν μὲ νερὸ καὶ προσφέρουν εἰς τοὺς χορευτὰς χρήματα ἢ καρπούς, σίτον, κριθήν, ἀραβόσιτον κτλ.

Εἰς τὸ Κεφαλόβρυσον «πολλοὶ γίνονταν Μᾶηδες, δηλ. γέμιζαν πρόσωπο, κεφάλι καὶ κορμί μὲ μαϊάτικα λουλούδια. Κρατῶντας κ' ἓνα κουδοῦνι στὸ χέρι καὶ τραγουδῶντας τὸ Μᾶη, γύριζαν μαγαζιά καὶ σπίτια καὶ χόρευαν τὸ Μᾶη. Καὶ τώρα ἀκόμα τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτομαγιάς καὶ τὴ νύχτα γλεντᾶνε παιδιὰ καὶ γεροντότεροι κρατοῦν *βάντες* (κλάδους) ἀπὸ καρυά, χτυποῦν κουδούνια τραγουδῶντας τὸ Μᾶη. Εἰς τὸ Ζαγόρι τὸ ἔθιμον τελεῖται ὄχι μόνον τὴν Πρωτομαγιά, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν ἄνοιξιν. Τὰ κορίτσια ἐκεῖ ποὺ βγαίνουνε καὶ βόσκουνε τ' ἀρνάκια στὰ γρασί-

δια, παίζουν τὸ *Ζαφείρη*. «Ἐνα παιδί κάνει τὸν πεθαμένο· ξαπλώνεται ἀπάνω στὸ χλωρὸ-χορτάρι καὶ τὰ κορίτσια τὸν στολίζουνε μὲ ἄνθη καὶ μὲ πράσινα κλαδιά. Ὑστερα κάθονται τριγύρω καὶ ἀρχίζουνε τὸ θρῆνο καὶ τὸν ὄδυρμό (τὸν *κοιμό*, ὅπως λένε):

«Γιὰ ἰδέτε νιὸ πὸν ξάπλωσα, γιὰ ἰδέτε κυπαρίσσι!

Δὲ σειέται, δὲ λυγίζεται, δὲ σέρν' τὴ λεβεντιά του.

Ποῖός σου ἔκοψε τίς ρίζες σου καὶ στέγνωσε ἡ κορφή σου;

Τί μοῦ ἔκαμες, λεβέντη μου, τί μοῦ ἔκαμες, ψυχὴ μου;

Τώρα πὸν ἦρθ' ἡ ἄνοιξη κ' ἦρθε τὸ καλοκαίρι,

παίρουν κι ἀνθίζουν τὰ κλαδιά κ' οἱ κάμποι λουλουδίζουν,

ἦρθαν πουλιὰ τῆς ἄνοιξης; ἦρθαν τὰ χελιδόνια...

κ' ἐσύ, καλὲ λεβέντη μου, μέσα στὴ γῆ τὴ μαύρη!...

Ἐπειτα φωνάζουν: «*Σήκου, Ζαφείρη, σήκου!* καὶ ὁ Ζαφείρης ξεπετιέται καὶ τρέχουν ὅλοι τραγουδῶντας στὰ χωράφια».

Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται ὁμοία μιμικὴ παράσταση ἢ παιδιὰ; Πρὸβ. τὸν *Κάνναβον* ἐν Πόντῳ, τὸν *Κραντωνέλλο* ἐν Μυκόνῳ. Λεπτομερὴς περιγραφή τοῦ ἐθίμου μετὰ φωτογραφιῶν τῶν διαφορῶν σκηνῶν ἐνδιαφέρει μεγάλως τὴν ἔρευναν.

6. Ὁ κλήδονας, τρόπος μαντικῆς τῆς 1^{ης} Μαΐου. Περιγραφή αὐτοῦ. Π. χ. εἰς χωρία τινὰ τῆς Θεσσαλίας «τὰ κορίτσια, τὰ κάτω τῶν 15 ἐτῶν, τὴν 1^{ην} Μαΐου χωρίζονται εἰς μικρὰς ομάδας, εἰς τὰς ὁποίας τὸ μικρότερον ὑποδύεται τὴν νύμφην. Τὰ δύο ἀπὸ τ' ἄλλα κορίτσια εἶναι αἱ συνοδοὶ τῆς καὶ τὴν κρατοῦν ἀπὸ τὰ χέρια. Τὰ ὑπόλοιπα κρατοῦν μίαν στάμναν, τὴν ὁποίαν ἔχουν γεμίσει μὲ ἀμίλητο νερὸ καὶ μὲ διάφορα ἀντικείμενα (δακτυλίδια, καρφίτσες ἢ βραχιόλια), ἀνήκοντα εἰς ἄγαμα κορίτσια καὶ ἀγόρια. Τὰ δύο τελευταῖα κορίτσια προπορεύονται καὶ σὲ κάθε πηγάδι πὸν θὰ συναντήσουν στέκονται καὶ ἀδειάζουν λίγο ἀπὸ τὸ νερὸ τῆς στάμνας εἰς αὐτό. Τὴν ἐπομένην τῆς Πρωτομαγιάς ἀνοίγουν τὸν κλήδονα καὶ ἐξάγουν τὰ ἐντὸς τῆς στάμνας ἀντικείμενα. Ἐναλόγως δὲ τῶν στιγμάτων, τὰ ὅποια φέρουν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὕδατος, ἐξάγεται ὅτι ὁ κάτοχος τοῦ θὰ παντρευθῆ γρήγορα, ποιά θὰ πάρῃ, ἐὰν θ' ἀποθάνῃ κτλ.» Διὰ τὸ «τραγοῦδι τοῦ Μᾶ» ἐν Κύπρῳ βλ. Σακελλαρίον, τὰ Κυπριακὰ Α 709.

7. Ποιμενικαὶ συνήθειαι τῆς Πρωτομαγιάς.

(α) Κτυπήματα τῶν ζώων μὲ χλωροὺς κλάδους ἀγριοτριανταφυλλιᾶς κλ. διὰ νὰ γεννοῦν εὐκόλα. Π. χ. εἰς τὸν Πόντον τὴν 1^{ην} Μαΐου ὠδήγουν τὰ ζῶα ἐκ τῆς μάνδρας εἰς τὴν βοσκήν μὲ τρία χλωρὰ κλαδιά λεφτοκαρυᾶς, ἀγρίας ροδῆς καὶ *κιορμασοῦδας* (ἀγρίου θάμνου), διὰ νὰ μὴν ἀρρωστήσουν τὰ ζῶα καὶ διὰ νὰ γεννοῦν ἐλεύθερα. Κτυπῶντες δὲ μὲ τὰς ράβδους αὐτὰς τὰ ζῶα ἔλεγαν: «*Χίλια κεφάλια! χίλια κεφάλια!*».

(β) Ἀνάρτησις τεμαχίου ἀγριοτριανταφυλλιᾶς ἐκ τοῦ τραχήλου ζώων καὶ πτηνῶν (*κερατίσση ἐν Πόντῳ*).

(γ) Πῆξις τυροῦ τὴν Πρωτομαγιά με νερό τῆς βροχῆς.

8. Σημασία τῆς Πρωτομαγιάς διὰ τὴν μαγείαν. Πίστις, ὅτι τὰ μάγια πιάνουν πολὺ τὴν ἡμέραν αὐτὴν (*τεκμαίζουσι*, Δαμασκηνιά Κοζάνης), ὅτι αἱ συνλεγόμενα κατ' αὐτὴν βοτάναι ἔχουν μαγικὴν δύναμιν κτλ.

Ἐξοδος νυκτερινῆ τῶν μαγισσῶν γυμνῶν εἰς τοὺς ἀγρούς, διὰ νὰ κλέψουν τὴν ἐσοδείαν τῶν ἄλλων, παρασκευὴ ἰσχυρῶν φυλακτῶν, ἄλλαι σχετικαὶ συνήθειαι. Π. χ. εἰς Τσακῆλι (Θράκη) «οἱ μάγισσες π' ξίφ' ἔνε ἀπ' τὰ ὄξω, βγαίν' ἔνε ταῖσιδεσ με τὴ σκοτίδα, ἀγγίτσα, καλ' κέυνε τ βίνα, παγαίν' ἔνε σιὰ γιουρέδικα (=εὐφορα) τὰ χωράφια, διαβάζ' ἔνε τὰ μαγικά τς, κόφνε ἀπὸ 'να σιὰχ' ἀπὸ τς τέσσερς ἄκρες τ χωροφιοῦ, τὸ παγαίν' ἔνε σιὰ δικά τς καὶ τὰ ρήχ' ἔνε κεῖ καὶ παίρν' ἔνε τὸ βερεκέτ» (Θρακ. Θ 327). Εἰς Δαμασκηνιά Κοζάνης «τὴν Πρωτομαγιά δὲν βγαίνουν ἔξω, γιατί φοβοῦνται τὰ μάγια καί, ἂν βροῦν κάτι σὸ δρόμο, δὲν τὸ παίρνουν, γιατί εἶναι μάγια». Εἰς Μεγ. Πλάτανον Λοκρίδος τὴν Πρωτομαγιά «μερικοὶ τρέχουν καὶ πιάνουν μίαν ἔχιδναν, τὴν θέτουν ἐντὸς φιάλης με νερό καὶ κόπτουν με ἕνα φλουρὶ τὴν κεφαλὴν τῆς· κατόπιν πηγαίνουν τὴν κεφαλὴν αὐτὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ λειτουργηθῆ 40 ἡμέρας καὶ ἔπειτα τὴν φέρουν ἐπάνω τῶν, διὰ νὰ μὴ θαμβῶνται ἀπὸ τὸν μαγνητισμόν».

9. Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τῆς Πρωτομαγιάς. Π. χ. «Τὸ νερὸ τῆς βροχῆς τῆς Πρωτομαγιάς τὸ εἶχαν σὲ πολλὴ ἐκτίμησι. Στέκανε με ξέπλεκα μαλλιά στὴ βροχή, γιὰ νὰ βραχοῦν κ' ἔτσι νὰ φουντώσουν καὶ νὰ μεγαλώσουν. Τὸ χρησιμοποιοῦσαν καὶ σὰν μαγιά, γιὰ νὰ πῆξουν τὸ τυρί» (Κοτύωρα). Ἐπίσης τὰ μικρὰ κορίτσια ἄλειφαν τὰ νύχια τοὺς με διάφορα χόρτα κοπανισμένα ἢ με κινὰ ἢ με κοπριά ἀγελάδας, τέντωναν τὰ χέρια στὸν ἥλιο καὶ τραγουδοῦσαν: «*Ἦλε, ἦλε, κάντηλε | σ' ἰάξου τὰ χέρια μ' | κοκκίνισον τὰ νύχια μ'.*»

Εἰς τὴν Ἱεράπετραν τὴν Πρωτομαγιά *μουζώνουσε* (μουντζουρώνουσε) τὰ παιδιά με κατράμι πάνω ἀπὸ τὰ φρύδια, γιὰ νὰ μὴν τὰ πιάνη ὁ τζίμπλης (=πονόματος). Καὶ γιὰ νὰ μὴ βγάνουσε πονέματα, δοκιμάζουσε τὴν Πρωτομαγιά σαράντα λογιῶ πράματα. Γι' αὐτὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη τρῶνε μέλι καινούργιο, πὸν τὸ ἔχει πάρει ἢ μέλισσα ἀπὸ 40 λογιῶ φυτόα». Εἰς τὴν Κύμην τὴν Πρωτομαγιά πετοῦν ἐπάνω εἰς τὴν στέγην τῆς οἰκίας μιὰ δρακοντιά (φυτόν), γιὰ νὰ μὴ πέση ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀστροπελέκι. Εἰς τὴν Σινώπην «δένουν περὶ τὴν χεῖρα λιθὴν κλωστήν, τὴν ὁποίαν θεωροῦν καλὸν νὰ ἐγγίζουσι, ὅποτε πτύουν χάριν μεταβολῆς τύχης, ρίπτουν δὲ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου.

10. Συνήθεια ψευδολογίας. Πού λένε ψέματα την Πρωτομαγιά, καθώς την Πρωταπριλιά;

5. Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (2 Μαΐου).

1. Ἄνοιγμα τοῦ *Κλήδονα* (τοῦ *Κουκουμά* ἐν Σύμη). Περιγραφή τῶν κατ' αὐτὸ τελουμένων.

2. Πανηγυρις μετὰ λιτανείας καὶ θυσίας δημοτελοῦς ταύρων ἢ ἀμνῶν. Ποῖα τυχὸν ἔθιμα τοπικοῦ χαρακτήρος τελοῦνται κατὰ τὴν ἐορτήν; Π. χ. εἰς Τσακῆλι (Θράκ.) ἀγῶν δρόμου, εἰς τὴν Δημηνίτσαν Χασίων μετὰ τὴν θεϊαν λειτουργίαν «τὰ κοράσια, ἰστάμενα παρὰ τὸ χεῖλος τῆς ὄχθης τοῦ Ἀλιάκμονος, τραγουδοῦν τὸ ποτάμι: «Δὲ οἱ θαρροῦσα, πόταμι, νὰ ᾄσι κατιβασμένους κτλ.».

6. Τῆς ἁγίας Μαύρας (3 Μαΐου).

Ἄπαγόρευσις τελέσεως γάμου καὶ πάσης ἐργασίας κατ' αὐτήν. Δεισιδαίμονες φόβοι. Π. χ. «τῆς Ἁγίας Μαύρας εἰς τὴν Καστορίαν δὲν δουλεύουν, γιὰ νὰ μὴ βγάλουν μαῦρα σπυριά στὰ χέρια». Εἰς τὴν Μεθώνην «ὄγοια μέρα πέση τῆς ἁγιά Μαύρας, αὐτὴ τὴ μέρα τήνε φυλάνε οὐλο τὸ χρόνο. Δὲν κόβουνε ροῦχο, δὲν λευκαίνουνε παννί, δὲν ἀλωνίζουνε, δὲν κάνουνε ἐλιές στὸ λιοτριβεῖο, γιὰτὶ γένεται μαῦρο τὸ λάδι». Κατὰ τοὺς Κυπρίους «ὅποιο παιδὶ δὲν πιῇ τῆς ἁγίας Μαύρας γάλα μαυρίζει, ἀλλὰ δὲν τυροκομοῦν, γιὰτὶ γεμίζει τὸ σπίτι καὶ τὸ τυρὶ ἀπὸ μαῦρες (κατσαρίδες)».

7. Τῆς ἁγίας Πελαγίας (4 Μαΐου).

Δεισιδαιμονία. Δὲν θερίζουν, γιὰτὶ σηκώνεται ἀνεμοστρόβιλος καὶ διασκορπίζει τὰ γεννήματα (Γύθειον).

8. Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (8 Μαΐου).

1. Ἀργία γεωργῶν. «Ὁ ἅγιος Γιάννης αὐτὸς στέλνει τὸ χαλάζι καὶ καταστρέφει τὰ σπαρτά, ἔξ οὗ ἅγιος Γιάννης χαλαζιάς (Ἄγραφα). Ἄλλα αὐτοῦ ὀνόματα: *Τριανταφυλλᾶς* (Αἴνος), *Βροχάρης* (Γῆνος), *ἅγιος Γέρος* (Τσακῆλι Θράκης).

2. Πανηγυρεῖς. Θυσία ἀμνῶν, κοινὴ τράπεζα εἰς τὸν περιβόλον τοῦ ναοῦ, ὡς ἐν Λαδᾷ Ἀλαγονίας.

3. Ἀποδιοπόμεναι ζωῦφίων κλ. Π. χ. εἰς τὴν Ἰον κάθε οἰκογένεια τὴν παραμονὴν προμηθεύεται νερὸ καὶ χόρτα καὶ τὴν πρωΐαν ὁ οἰκοδεσπότης θέτει δύο - τρεῖς κατσαρίδες ἐντὸς τοῦ κοίλου τοῦ καλάμου καὶ τὰ ρίπτει εἰς τὴν θάλασσαν. Ἔτσι καταστρέφονται οἱ κατσαρίδες.

9. Τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου (21 Μαΐου).

1. Πανήγυρις καὶ δημοτελής θυσία ταύρων ἢ κριῶν καὶ διανομὴ τῶν κρεάτων εἰς τοὺς πανηγυρίζοντας. Λιτανεία, ἀγῶνες, χοροί.

2. Τελετὴ ἀναστεναρίων ἐν Κωστί καὶ ἄλλοις χωρίοις τῆς ΒΑ Θράκης. Ἀναστεναρήδες, κονάκι, εἰκόνες. Τὸ ἅγιασμα τοῦ Ἁγίου καὶ τὸ περὶ αὐτὸ ἄλλος. Περιφορὰ τῶν εἰκόνων ἀνὰ τὸ χωρίον, ἁγιασμός καὶ θυσία δημοτελής ταύρου μέλανος, τριετοῦς, τελείου. Διανομὴ κρεῶν εἰς τοὺς πανηγυρίζοντας, χοροί. Ἐκστασις, καταλαμβάνουσά τινες ἐκ τῶν χορευτῶν (τοὺς πιάνει ὁ Ἅγιος) καὶ χορὸς αὐτῶν ἐπὶ τῆς πυρᾶς· χρησιμοὶ καὶ μαντεῖαι.— Ποῦ ἄλλοῦ γίνονται ὅμοιαι τελεταὶ καὶ κατὰ ποίας τυχὸν ἄλλας ἡμέρας; Π.χ. ἐν τῷ χωρίῳ Ἁγίῳ Ἰωάννῃ τῆς Βιζύης τὰ *ρεστενάρια* ἐγίνοντο τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγ. Ἰωάννου (7 Ἰανουαρίου).

3. Ἀγερευτοὶ παίδων. Π.χ. εἰς τὴν Συνασσὸν (Καππαδ.) τὰ παιδιὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου περιεφέροντο μετημφιεσμένα καὶ ἕδοντα:

Ἄγιε μ', ἄγιε μ', Κωνσταντίνε μου, | δὸς ἐδῶ βροχός, δὸς ἐκεῖ πελός, | σὰ τα χορτάρια μας, σὰ ἀστάχια μας | σὰ τζείρια μας, σὰ τζιμένα μας. | Μὰ ἐδῶ, μὰ ἐκεῖ, | μὰ στοῦ Χάρου τὴν ἀλλή. | Οἱ νοικοκυρὲς τοὺς ἕδιναν δῶρα, αὐγὰ καὶ στραγάλια. Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο;

4. Πράξις μαγικαὶ πρὸς καρποφορίαν τῶν δένδρων: τὸ ἀρροβόνιασμα π.χ. εἰς τὴν Ρόδον «ἀνήμερα τ' ἴη Κωνσταντίνου βάλλον πάνω στοὺς κλάδους τῶν ροδιῶν καὶ σκιῶν βλαστάρια ἀροδάφνης καὶ ἀργανιές. Αὐτὸ τὸ λέν ρωόνιασμα (ἀρροβώνιασμα) καὶ τὸ κάρουρον, γὰρ νὰ πιάσουν τὰ δέντρα περισσότερους καρπούς. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα περιμένει τὸν νοικοκύρη του τὸ δέντρο, γιατί, σὰν δὲν τὸ νοιασῆ, νομίζει πὸς πέθανε καὶ λυπᾶται». Ὁμοίως εἰς τὴν Κάρπαθον «τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου ρωνιάζουν τὰ δέντρα καὶ λέγουν: «Νά, τουρά, τὸν ἄντρασ σου τσαὶ κρᾶτει τὸν καρπὸσ σου». Ὑστερα βάζουν σὴ ρίζα τως μὴ πέτρα ἢ καὶ ἓνα κλωνάρι ἀπὸ σφάκα», (δηλ. πικροδάφνη).

5. Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες πράξεις. Π.χ. τ' ἴη Κωνσταντίνου νὰ μὴ σὲ χτυπήσ' ἢ Πούλια τὴν ἀγγὴ βγαίν' μαζί μὲ τὸν ἥλιο. Καὶ τὰ ζῶα τὰ κρύβνε νὰ μὴ δᾶ δγγῆ ἢ Πούλια, γιατί πέφτ' ἢ τρώγα τς, βγάν'νι ἀμγκάδες, ἅμα τὰ χτυπήσ' ἢ Πούλια» (Πέτρα Λέσβου). Εἰς τὸ Μπαϊντίρι (Μ. Ἀσία) «τὴν παραμονὴ τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου ἔπαιρναν φύλλα κυδωνιᾶς καὶ ἄντρες καὶ γυναῖκες τὰ φορούσανε ὡς ἀνήμερα τὸ μεσημέρι, γὰρ νὰ μὴν τοὺς χτυπήσ' ἢ Πούλια καὶ βγάλνε πούλιες (=πανάδες) στὸ πρόσωπο. Ἀκόμα, καὶ οἱ τσομπάνηδες ἔφερναν τὰ πρόβατα, τὰ ἀγελάδια καὶ τὰ ἄλλα ζῶα σὲ μέρος, ποὺ νὰ μὴν τὰ ἀντικρῶσ' ὁ ἥλιος τὸ πρωΐ».

Ϛ) Μεσοπεντηκοστή, Ἀνάληψις, Πεντηκοστή.

1. Τῆς Μεσοπεντηκοστῆς.

1. Ὄνομα: *Τὰ εἰκοσιπεντάρια*, ἤτοι 25 μέρες ἀπὸ τῆ Λαμπρῆ (Λῆμνος).

2. Συνήθειαι ἀποτρεπτικάι:

Λιτανεία καὶ ἀγιασμὸς πρὸς προφύλαξιν τῶν ἀμπέλων. Π. χ. εἰς τὴν Στενήμαχον «τῆς Μεσοπεντηκοστῆς γιορτάζουν τὴν Παναγία (Παναγία ἢ Μεσοπεντηκοστή). Μετὰ τὴν λειτουργία παίρνουν τὶς εἰκόνες καὶ βγαίνουν στ' ἀμπέλια. Ἐκεῖ κάνουν ἀγιασμό καὶ κάθε μὰ γυναῖκα μ' ἓνα μπουκαλάκι ρίχνει στ' ἀμπέλι τῆς ἀγιασμό. Εἶναι γιὰ τὶς ἀρρώστειες καὶ γιὰ τὸ χαλάζι. «Ὅσο κραταίει ἡ λιτανεία, σημαίνουν οἱ καμπάνες κ' ἓνα παιδί μπροστὰ ἀπὸ τὴν πομπὴ κραταίει στὰ χέρια του ἓνα μικρὸ σήμαντρο καὶ τὸ χτυπαίει».

3. Ἐξοδος εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ μιμικαὶ παραστάσεις: Ἐνταφιασμὸς ὁμοιώματος ἀνθρώπου, θρηῆνος ἐπ' αὐτοῦ καὶ διανομὴ κολλύβων. Ἀνάστασις καὶ συμπόσιον. Π. χ. ἐν Ἀνω Ἀμισῶ «τὴν ἡμέραν τῆς Μεσοπεντηκοστῆς ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά ἐξέρχονται εἰς ἐξοχὴν τινὰ ἐκεῖ κάμνουν ἐκ πηλοῦ ἀπεικασμα (Κάναβον), καί, ἀφοῦ διανείμωσι κατὰ τὰ νενομισμένα τὰ κόλλυβά του, τὰ ὁποῖα φέρουσιν οἴκοθεν ἔτοιμα, καὶ κλαύσωσι δι' αὐτόν, θάπτουσιν ἐκεῖ εἰς μέρος τι, καὶ ἔπειτα ἄρχονται τῆς εὐθυμίας, τρώγοντες καὶ συνευθυμοῦντες. Τοῦτο καλοῦσι *κανναβοῦρι*. Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται (ἢ ἐγένετο ἄλλοτε) ἡ παράστασις αὕτη;

4. Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι. «*Δέ δουλεύουν γιὰ τὰ ποτικία, γιὰτὶ κόβουν τὰ ροῦχα, τὰ γεννήματα καὶ τὰ μπιστανικά*» (Γριζί Πυλίου).

2. Τῆς Ἀναλήψεως.

(α) Ἔθιμα τῆς παραμονῆς καὶ δοξασίαι.

1. Ἡμέρα τῶν ψυχῶν. Προσφοραὶ ὑπὲρ αὐτῶν. Π. χ. Τὴν παραμονὴν τῆς Ἀναλήψεως εἰς τὴν Κομοτινὴν «*ἀὴ λέν* “*Ἀπὸν σκῶν’ δι τῶν Χριστὸς Ἀνέστη,* κὶ εἶνι ψ’ χοῦ, μοιράζων κιοράσα κὶ ψουμί».

2. Ἐσπερινός. Καῦσις τῶν κλώνων τῆς δάφνης, οἱ ὁποῖοι ἔμενον σκορπισμένοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ Μεγ. Σαββάτου, καὶ ὑπερπήδησις τῆς πυρᾶς (πρὸς ἀφανισμόν τῶν ψύλλων κλ.). Π. χ. εἰς τὴν Σινώπην «τὴν παραμονὴν τῆς Ἀναλήψεως πᾶνε ὄλοι στὴν ἐκκλησία καὶ παίρνει ὁ καθένας κὶ ἀπὸ ἓνα κλωνί ἀπὸ τὶς δάφνες πὺν ἔμεναν ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Μεγ. Σάββατο, τὸ πάει στὸ σπίτι του καὶ τὸ βράδου, μετὰ τὸν Ἐσπερινό, τὸ ἀνάβει καθένας στὴν αὐλή του καὶ ὄλοι πηδοῦν

ἀπὸ πάνω: *κάνουν τσαλαφῶτα, ὅπως λένε. Καθὼς πηδοῦν, λένε: Νὰ καοῦν οἱ ψύλλοι μας καὶ τὰ κοριδία μας*». Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο;

3. Διανυκτέρευσις. Πίστις ὅτι τὰ μεσάνυκτα ἀνοίγουν οἱ οὐρανοί. Π.χ. εἰς τὴν Κορώνην «ποῦ ξημερώνει τῆς Ἀναλήψεως, ὅσοι εἶναι καθαροὶ ξαγρουποῦν ὅλη τὴ νύχτα νὰ ἰδοῦν τὸ Χριστὸ ποῦ ἀναλήφεται. Ὅσοι εἶναι ἄξιοι βλέπουν ἕνα φῶς καὶ ἀνεβαίνει στοὺς οὐρανοὺς».

(β) Ἔθιμα τῆς Ἀναλήψεως.

1. Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: τοῦ *Συναληψιοῦ* (Ρόδος), τῆς *Γαλατοπέφτης* (Σκῦρ, Σίφνος), τῆς *Πληθερῆς* (Νάξος), τῆς *Ἀρμυρῆς* (Μονοφάτσι Κρήτης), τὰ *Σαράντα τῆς Πασκαλιᾶς* (Κομοτινὴ) κτλ.

Σημασία αὐτῆς: π.χ. *ἀπ' ὅλες τις γιορτὲς τοῦ χρόνου ἡ πιὸ μεγάλη γὰρ τοὺς τσοπαναράιους εἶναι ἡ Ἀνάληψη* (Αἰτωλία).

2. Ἐπίσκεψις νεκροταφείων, προσφοραὶ εἰς νεκρούς. Ἄλλα ἔθιμα σχετικὰ μὲ τὴν δοξασίαν, ὅτι τὴν ἡμέραν αὐτὴν αἱ ψυχαὶ ἐπανέρχονται εἰς τὸν Κάτω Κόσμον, κτλ. Π.χ. «*Ὅταν ἀναστηθῇ ὁ Χριστός, ὅλοι οἱ πεθαμένοι, καὶ κείνοι ποῦ εἶναι στὴν Κόλαση, βγαίνουν, καὶ ὅλο τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» εἶναι κι αὐτοὶ μὲ τοὺς δίκαιους. Φεύγουν πάλι μετὰ τῆς Ἀναλήψεως. Τότε περιμένουν τὸ πιάτο τους τὰ κόλλυβα, νὰ τὸ πάρουν νὰ φύγουν*» (Σινώπη). Εἰς τὴν Μεσημβριάν «*τῆς Ἀνάληψης πηγαίν'ν στὰ μνήματα, βγάν'ν τὰ χόρτα, καθαρίζουν τὸ μνημόρ', ἀνάβουν κεριά, ρίχνουν κρασί, θυμιάζουν τρεῖς φορὲς (πρωτὶ, μεσημέρ' κι ἀνάμεσα πρωτὶ καὶ μεσημέρ'), ὕστερα γυρίζουν στὸ σπιτ' καὶ κάνουν πίττα, κλικ' ἄμα ψηθῆ, τὸ θυμιάζουν καὶ τὸ δώνουν σὲ μιὰ γειτόνισσα φτωχὴ νὰ τὸ φάῃ*». Εἰς Κιλκίς «*τῆς Ἀναλήψεως τὸ μεσημέρι μαζεύονται οἱ γυναῖκες στὸ σπιτί μιᾶς γειτόνισσας καὶ περνᾶνε ἐκεῖ τὸ μεσημέρι τους κουβεντιάζοντας, σ'ὰν νὰ ξενυχτᾶνε νεκρό, γιὰτὶ ἐκείνη τὴν ὥρα γυρίζουν, λείει, οἱ ψυχὲς στὴν Κόλαση, ὕστερα ἀπὸ σαράντα ἡμερῶν ἐλευθερία*». Εἰς τὴν Ἰστιαίαν «*τὸ μεσημέρι τῆς Ἀναλήψεως ρίχνουν μέσα στὸ πηγάδι τίς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου μ' ἕνα καθρέφτη, ἀφοῦ σκεπάσουν τὸ κεφάλι τους μ' ἕνα κόκκινο παννὶ καὶ ἐκεῖ βλέπουν τοὺς πεθαμένους νὰ περνοῦν μὲ τὴ σειρά, γιὰτὶ ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἐπιτρέπεται στοὺς πεθαμένους νὰ βγοῦν μὲ τὴν ἄδεια τῆς Παναγίας*».

3. Ἑορτασμοὶ εἰς τὰς μάνδρας τῶν ποιμένων.

Τέλεσις ἀγιασμοῦ ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τὰς μάνδρας τῶν ποιμνίων (*σιτάνες, στροῦγκες κλ.*) καὶ ἀγιασμοὶ αὐτῶν μὲ τὴ *βρεχτούρα*. Προσφορὰ ὄλου τοῦ τυροῦ, ποῦ πῆζει κάθε τσοπάνης τὴν ἡμέρα αὐτὴν, εἰς τὸν ἱερέα. Ἐστίασις κεκλημένων,

διανομή τοῦ γάλακτος, τῆς γιαιούρης καὶ τῶν ψητῶν τῆς ἡμέρας εἰς αὐτοὺς. Χαιρετισμοὶ καὶ εὐχαί. Διασκεδάσεις, χοροί, κούνιες.

4. Ἄλλαι ποιμενικαὶ συνήθειαι τῆς Γαλατοπέφτης: διανομὴ γάλακτος, παρασκευὴ πολλοῦ ἕξ ἀλεύρου καὶ γάλακτος, γαλατόπιπτες, ἐνέργειαι σκοποῦσαι εἰς ἀποτροπὴν τῆς στειρεύσεως τοῦ γάλακτος κλπ. Πχ. εἰς τὰ Τελώνια Λέσβου «τῆς Ἀναλήψεως οἱ τζομπανοὶ μοιράζ'νε στὰ σπίτια γάλα. Ἄν περισσέψη πρέπει νὰ τὸ χύση κάτω· δὲν τὸ κάνει τυρί. Αὐτὴ τὴν ἡμέρα φτειάνουν ψειροκοῦκκι, ἓνα φαγητὸ πολλό, ἀλεῦρι μὲ τὸ γάλα· εἶναι καλὸ νὰ τὸ τρώμε, γιὰτὶ ἀναλήβεται ὁ Χριστός». Εἰς τὴν Ἠπειρον τῆς Ἀναλήψεως «ἀπάνω στὸ καρδὰρι πῶχει τὸ γάλα βάνουν γαλασιδες, γιὰ νὰ μὴν ἀναλήβεται (στειρεύη) τὸ γάλα τῶν σφαχτῶν τοῦ σπιτιοῦ». Εἰς τὴν Σκῦρον οἱ τσοπάνηδες ἔβαζαν πάνω ἀπ' τὴν πόρτα τῶν σπιτιῶν μπουκέττα γαλατόχορτα (κίτρινα λουλούδια).

5. Κάθοδος εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ πρῶτον κολύμβημα τοῦ θέρους. Ἀνατάραξις θαλάσσης. Νερὸ ἀπὸ 40 κύματα, δι' ἐξορκισμόν τῶν κακῶν, πέτρα μαλλιάρη δι' εὐτυχίαν (γοῦρι) ἢ ἄλλους εἰδικοὺς σκοποὺς· π.χ. τὴν βάζουνε κάτω ἀπὸ τὸ κρεββάτι, γιὰ νὰ φεύγουνε οἱ ψύλλοι κ' οἱ κοριοὶ (Ἵδρα). Εἰς τὰς Κυθωνίας «τῆς Ἀναλήψεως κατέβαιναν γυναῖκες καὶ ἄντρες στὴ θάλασσα, μπαῖναν ὡς τὰ γόνατα στὴ θάλασσα καὶ παῖρναν ἀπὸ 40 κύματα νερὸ σ' ἓνα μπουκάλι. Κατόπιν σταυροκοπιῶντιαν καὶ κατενώδωναν τὸ Χριστὸ λέγοντας: «Ἄντε, Χριστέλλι μ', στὸ καλό». Ἐπαιρναν καὶ τὰ θυμιατὰ καὶ θυμιάιζαν στὴ θάλασσα». Εἰς τὴν Σάμον, μὲ τὸ νερὸ αὐτὸ τῆς θάλασσας ραντίζουν τὸ σπίτι ὀλόκληρο, ὅπως μὲ τὸν ἀγιασμό τῶν Φώτων λέγοντας: «Ὅπως ἀνελήφτηκεν ὁ Χριστός, ἔτσι ν' ἀνεληφτῆ ἀπὸ τὸ σπίτι μας ἢ κακογλωσσιά, ἢ ἀρρώστεια, τὸ κακὸ μάτι καὶ ὅλα τὰ κακά». Τὸ νερὸ αὐτὸ τὸ φυλᾶνε ὅλο τὸ χρόνον, καὶ ὅποτε τύχη πρίξιμο ἢ πόνος ἢ δάγκωμα ἢ ὅ,τι δῆποτε ἄλλο, βρέχουν μ' αὐτὸ ἓνα παννάκι καὶ τὸ βάνουν ἐπάνω στὸ πονεμένο μέρος κ' εὐθὺς περνάει. Μὰ κι ὅποτε τύχη ἀρρώστεια ἢ κακὸ μάτι ἢ μπῆ στὸ σπίτι ἄνθρωπος μὲ κακὸ ποδαρικό, ραντίζουν πάλι τὸ σπίτι κ' εὐθὺς φεύγει τὸ κακό». Πρὸς τούτοις «τῆ Γαλατοπέφτ' εἶναι καλὸ νὰ πᾶς νὰ πέσης στὴ θάλασσα, νὰ κάνης μπάνιο. Ἄν ἔχ'ς καὶ καμμιά ἀρρώστεια, φεύγ' ὄρα ἕμα λάχ'» (Λῆμνος).

6. Συλλογὴ φαρμακευτικῶν βοτανῶν, προμήθεια καθαριστικοῦ πηλοῦ κλ. Πχ. εἰς τὸ Γύθειον τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως αἱ γυναῖκες συλλέγουν χαμαίμηλα καί, ἀφοῦ τ' ἀφήσουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ λειτουργηθοῦν, τὰ φέρουν ἔπειτα εἰς τὴν οἰκίαν των. Εἰς τὴν Ἠπειρον κ. ἄ. τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ γυναῖκες ἐφοδιάζονται «πανηγυρικῶς» μὲ πηλὸν διὰ τὸ λούσιμον.

7. Δοξασία, ὅτι τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ ἀσθένειαι (ψώρα, λειχήνες) ἀναλήβγονται, ἥτοι ἐξαλείφονται. Αἱ σχετικαὶ ἐνέργειαι. Π. χ. «οἱ ἔχοντες λειχήνας τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐγείρονται πρῶτ' καὶ χωρὶς νὰ ὀμλήσωσι εἰς τινὰ, ἀμίλητοι, ἐμβλέπουσιν εἰς πύθον ἐλαίου».

8. Πίστις, ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰς ὄρισμένας περιστάσεις ἀναλήβγεται. Π. χ. εἰς τὴν Θράκην τῆς Ἀναλήψεως «δὲν κοιμοῦντι, γιατί ἀναλήφουντι». Εἰς τὴν Αἴνον «τῆς Ἀναλήψεως κάνουν βόλτες μὲ βάρκες μέσα στο λιμάνι τραγουδῶντας καὶ λένε πὸς ἀναλήβγονται». Εἰς Ρεῖσοδερε Σμύρνης τὸ πρῶτ' τῆς Ἀναλήψεως πλύνονται καὶ λένε «Ἀνελήβγει ὁ Χριστός κ' ἀνελήβομαι κ' ἐγώ» Ποία ἡ ἀκριβὴς ἔννοια τῶν φράσεων τούτων;

9. Μαντικά συνήθειαι. Κλήδονας (βορτουβάρια ἐν Καππαδοκίᾳ). Ὀνειρομαντεία. Π. χ. εἰς τὴν Σάμον «τὰ ἀνύπαντρα κορίτσια παίρνουν ἀπὸ τὸ γιὰ τὴν πέτρα τὴ μαλλιαρὴ καὶ τὸ βράδυ τὴ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ κρεββάτι τους, γιὰ νὰ δοῦν ποιὸν θὰ πάρουν. Τὴν ὥρα ποὺ τὴ βάζουν κάτω ἀπ' τὸ κρεββάτι τους, τὴ σταυρώνουν τρεῖς φορὲς καὶ λένε: «Ὅπως ἔδειξες, Χριστέ μου, τὴν Ἀνάληψή σου, ἔτσι νὰ μοῦ δείξεις καὶ αὐτὸν ποὺ εἶναι τῆς τύχης μου». Ὅστερα πέφτουν καὶ κοιμοῦνται καὶ στὸν ὕπνο τους βλέπουν ποιὸν θὰ πάρουν ἄντρα». Ὀμοπλατοσκοπία.

3. Τὸ Σάββατον τῆς Πεντηκοστῆς.

1. Ὄνομα: Τὸ Ψυχοσάββατο στὶς πενήντα, τοῦ Ρουσαλιῶ τὸ Σάββατο, (Αἴγινα, Καλάβρ., Βούρβουρα, Ἄργος, Γύθειον κ. ἄ.), τ' Ἀρσαλιῶ (Ἡπειρ.), τὸ Ψυχοσάββατο τοῦ Μάη, Μαγιόνυχος (Σινώπη), τοῦ Μυροθανάτου (Πόντος) κτλ.

2. Δοξασίαι περὶ ψυχῶν, παροιμίαι καὶ αἱ σχετικαὶ μὲ αὐτὰς συνήθειαι καθ' ὅλον τὸ μέγρι τῆς Πεντηκοστῆς διάστημα. Ἀποστολὴ κολλύβων ἢ καὶ τεμαχίων ἄρτου, τυροῦ καὶ φαγητῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ μνήματα καὶ διανομὴ αὐτῶν. Π. χ. «Ὅλα τὰ Ψυχοσάββατα νὰ ῥτοῦν καὶ νὰ περάσεν | τοῦ Μάη τὸ Ψυχοσάββατο μὴν ἔρη, μὴν περάση». Οἱ ψυχὲς αὐτὸ τὸ Ψυχοσάββατο δὲν τὸ θέλουν, γιατί τὴν αὐριανὴ τὴ μέρα θὰ πᾶνε πίσω στὸν τόπο τους καὶ θὰ κλεισθοῦν μέσα καὶ θὰ κλαῖνε. Ἀπὸ τὸ Πάσχα ὡς τῆς Γονατιστῆς εἶν' ἔξω καθόνται ἀπάνω στὰ δέντρα καὶ τὰ βλαστάρια τοῦ ἀμπελιοῦ, γι' αὐτὸ δὲν κόφτον ὡς τότε βλαστάρια, μήπως πέσουν οἱ ψυχὲς ποὺ εἶναι καθισμένες ἐπάνω σ' αὐτὰ καὶ κλάφουν. Δὲν ξεραχνίζον, γιατί κ' ἐκεῖ καθόνται οἱ ψυχὲς, καὶ τὰ ἀπλωμένα ροῦχα τῆς πλύσης, ἰδίως τὰ ἄσπρα, τὰ μαζεῦνε, πρὶν βασιλέψη ὁ ἥλιος, μὴν καθῆσεν τὴ νύχτα οἱ ψυχὲς. Ἄν τὰ ξεχάσουν μετὰ τὸ ἡλιοβασιλεμα, δὲν τὰ μαζεύουνε, παρὰ τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρῶτ' τὰ νεροπερνᾶνε» (Θράκη). Εἰς Ἀθήνας

ἄλλοτε κατὰ τὰ ρουσάλια ἀξίωναν δηλ. πετοῦσαν ψηλὰ τὸ παιδί «διὰ νὰ γιάνη» (Ἐβδ. Α' 56). Περιγραφὴν τοῦ τρόπου τῆς παρασκευῆς τῶν κολλύβων βλ. εἰς Θρακικὰ Β', 147 κέ. τῶν δὲ ἐθιζομένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν *Ρουσαλιῶνε* ἐν Φράγκα Αἰγίου βλ. Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ. τευχ. α' σ. 133, 4, ΕΛΑ 2, 197.

3. Δεισιδαιμονίαι: δὲν ράπτουν, δὲν πλύνουν κτλ.

4. Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς.

1. Ὄνομα: ἡ *Γονατιστὴ* (Θράκη, Κάρπαθος κ. ἄλλ.), *Γοννουκλισιὰ* (Ἡπειρ.) ἢ *Γονογλισιὰ* (Κρήτη), *Κουνουκλήσιὰ* (Ἡπ.), *Γονατιὰ* (Παραμυθιά), ἢ *Γοννάτιση* (Ἀδριανούπολις), τ' *Ἀρσαλιῶν* (Βέροια) ἢ τ' *ἀηρουσαλιῶν* (Πωγων. Ἡπ.), τὰ *Γονατίσματα* (Φιλιππούπολις), τὰ *πενῆντα* τῆς *Πασκαλιᾶς* (Σινώπη).

2. Προσφοραὶ κολλύβων, γαλατόπιπτας κλ. εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν καὶ διανομὴ αὐτῶν εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Π. χ. εἰς τὴν Αἴνον «φέρουν ἐντὸς πινακίων διαφόρους πίπτας καὶ γαλατόπιπτας, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας παρακάθηται ὄλοι εἰς τὸν νάρθηκα, διανεμόμενοι τὰς πίπτας πρὸς συγχώρησιν τῶν κεκοιμημένων».

3. Γονάτισμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ κατ' αὐτὸ ἐθιζόμενα Π. χ. εἰς τὴν Καστορίαν «τῆς Πεντηκοστῆς φέρουν λουλούδια ἀπ' τὸ σπιτί τους καὶ κρατοῦν κερί. Πέφτουν στὰ γόνατα, ἀφήνοντας τὰ λουλούδια μπροστά τους. Ἀνάβουν τὸ κερί, γιὰ νὰ φωτίζουν τοὺς νεκροὺς πὸν περῶνε». Εἰς τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος «τὴν ὥρα πὸν σκύβουν βάζουν στὸ στόμα μικρὸ λουλοῦδι, πέλινο, (=ἀμπαρόριζα). Ἔτσι βρέθηκε. Ἀραδιάζουν τέτοιο καὶ στὸ κόλλυβο.» Εἰς τὸ Κωσταραζὶ «πρέπει νὰ σκύβουν μὲ κλεισμένα μάτια, στὰ ὁποῖα βάζουν φύλλα ἢ τριαντάφυλλα, γιὰ νὰ μὴ βλέπουν καθόλου, ἐπειδὴ, ἂν τὴν ὥρα πὸν περῶν οἱ πεθαμένοι ἔχουν ἀνοιχτὰ τὰ μάτια τους, γνωρίζουν, κλαῖνε καὶ λυπιοῦνται καὶ δὲν θέλουν νὰ πᾶνε μὲ τοὺς ἄλλους στὴ σειρά». Εἰς τὴν Κορυτσάν κλείνουν τὰ μάτια τους μὲ φύλλα καρυδιᾶς, εἰς τὰς Μέτρας (Θράκη) «καθαρίνας παγαίν' σὴν ἐκκλησιὰ μ' ἓνα κλωνὶ καρυδιὰ στὸ χέρ', γιὰ νὰ τὸ βάν' νὰ γονατίσ' ἀπάν'. Εἶναι ἡ μέρα πὸν περῶνε οἱ ψυχῆς τοῦ Τρίγας τὸ Γιοφύρ' κι ὅσες εἶναι καθαρὲς μπαίν'νε στὸ βαράδεισο, εἰδεμὴ πέφτνε μέσ' στ γόλασ'».

4. Δεισιδαίμονες συνήθειαι, τελούμεναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ὥραν τῆς γονουκλισίας πρὸς ἐπίτευξιν ὑγείας, καρποφορίας κλπ. Π. χ. εἰς τὴν Ἰμβρον «αἱ γυναῖκες ἐσχυμμένα οὔσαι βάλουσι μίαν μικρὰν πέτραν ἐπὶ τῆς ράχεώς των πρὸς τὴν ὁσφὺν εὐχόμεναι «νὰ βαστῆ ἡ μέση των εἰς τὸ θέρος». Εἰς τὴν Κάρπαθον «παίρνουν τὸ κλειδί τοῦ σπιτιοῦ στὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ὥρα πὸν

διαβάξει ὁ παπᾶς τις εὐχές, τὸ βάζουν στὸ κεφάλι των, γιὰ νὰ μὴν πονῆ, ἢ δαγκάνουν τὸ κλειδί μὲ τὰ δόντια των, νὰ μὴ πονοῦν καὶ νὰ σιδερώσουν». Ἐπίσης «πηγαίνοντας στὴν ἐκκλησία παίρνουν μιὰ χούφτα χῶμα, τὸ δένουν στὸ μαντηλάκι τους καὶ τὸ βάζουν μπροστὰ στὶς εἰκόνες νὰ ἴφχολογηθῆ. Κατόπιν τὸ ρίχνουν στὴ ρίζα τῶν δένδρων, ποὺ δὲν καρποφοροῦν, καὶ διορθώνονται».

5. Κτυπήματα διὰ κλώνων καρύας. Π.χ. εἰς τὴν Ἄνω Ἄμισόν (Πόντου), μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, κτυπιοῦνται μὲ κλώνους καρύας ἐπὶ τῆς ράχεως. Ποῖος ὁ λόγος τῆς πράξεως ταύτης;

6. Ἐξοδος εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ συμπόσιον. Μεταμφίσεις γυναικὸς μὲ φύλλα, κλάδους δένδρων καὶ ἄνθη· χοροὶ, ἄσεμνα ἔσματα. Βλ. περιγραφὴν ἐν Λαογραφίᾳ τ. 6, σ. 177 κέ.

7. Ἀπαγορεύσεις: δὲν ἀνοίγουν τὸ σεμπούκι, γιὰτι πᾶν τὰ ποτιτῖα καὶ τρωὼν τὰ προικιά.

5. Τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἢ τῆς Ἁγίας Τριάδος.

1. Προσφοραὶ τροφῶν καὶ δεῖπνα ἐπὶ τῶν τάφων. Π.χ. εἰς τὸν Πόντον «τ' Ἀε Πνεμάτ' ἐσνήθιζαν νὰ προσφέρουν ἐπὶ τῶν τάφων ρυζόγαλο, φούστουρον (σφουγγᾶτο) καὶ ξύγαλα. Μετὰ τὸ τρισάγιον τοῦ ἱερέως καθήμενοι πέριξ τῶν τάφων ἔτρωγον τὰ προσφερόμενα φαγητά. Εἰς δὲ τὴν οἰκίαν πρὸ τοῦ φαγητοῦ ἔτρωγον τρία κουτάλια ξύγαλα».

2. Ἀπαγορεύσεις ἐκ δεισιδαίμονος φόβου. Π.χ. κατὰ τοὺς Κοττωρίτας «τὴν ἡμέρα αὐτὴ οἱ ψυχῆς εἶναι ἔξω στὸν κόσμον, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἴναι ἄγρυπνοι, γιὰ νὰ μὴ πάη καὶ τὸ δικό τους πνεῦμα, μέσ' στὸν ὕπνο, μαζί μὲ τ' ἄλλα κ' ἐπισκεφθῆ τὸν Ἄδην. Ἐπίσης δὲν ἀνεβαίνουν σὲ δέντρα οὔτε λούζονται στὴ θάλασσα, διότι πιστεύουν πὼς ἡ μέρα αὐτὴ ἔχει τὴν κακὴ τῆς ὥρα». Ποῖαι αἱ σχετικαὶ δοξασίαι ἄλλου;

3. Πανηγύρεις καὶ τὰ κατ' αὐτάς. Π.χ. θυσία ἀμνῶν καὶ κοινὴ ἐστίασις ἐορταστῶν πολλαχοῦ τῆς Θράκης, τὸ ἔθιμον τῆς ρόδου ἐν Ζακύνθῳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκάθιζον παιδία ἀναρρώσαντα ἐκ βαρείας ἀσθενείας (Λαογρ. Β 131), τὸ τοῦ «κατακλυσμοῦ» ἦτοι βρέξιμο μὲ θαλάσσιον ὕδωρ ἐν Κύπρῳ «εἰς τὴν θάλασσαν, ἣν Ἄιν Γιαλὸν τότε καλοῦσι» (Σακελλαρίου Κυπρ. Α' 702).

4. Μαντική. Κλήδονας κλπ.

5. Συνήθειαι ἀγροτικά. Προβλ. τὴν παροιμίαν: τ' ἄη Πνεμάτου βάλ' ὄρνὸ καὶ τ' ἄη Λιᾶ φά' σῦκα, τ.ε. κατὰ τὴν κινητὴν ἐορτὴν τοῦ ἁγ. Πνεύματος γίνεται ὁ ἐρινασμός τῶν συκῶν, τοῦ δὲ ἁγίου Ἡλίας ὠρμαῖζον τὰ σῦκα.

Γ' ΘΕΡΙΝΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

α) Τὸ Γενέθλιον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου
καὶ ἄλλαι ἐορταὶ τοῦ Ἰουνίου.

1. Τοῦ ἁγίου Ὁνουφρείου (12 Ἰουνίου).

Ὄνομα δημῶδες: ἄης Ρούφνης (Σύμη).

Δεισιδαιμονίαι: δὲν θερίζουν, δὲν ἀλωνίζουν, διότι ὁ ἄης Ρούφνης ρουφᾷ τὰ στάχνα (Σύμη).

2. Τοῦ Προφήτου Ἐλισσαίου (14 Ἰουνίου).

Ὄνομα δημῶδες: ἄη Λυσσαίας.

Δεισιδαιμονίαι: Οἱ γεωργοὶ δὲν καματεύουν τὴν ἡμέραν αὐτήν, διότι παθαίνουν λύσσα αὐτοὶ καὶ τὰ ζῶα τους (Γραμματικὸ Ἀττικῆς).

3. Τὸ Γενέθλιον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (24 Ἰουνίου).

1. Ὄνομα τῆς ἐορτῆς: τ' ἄη Γιαννιοῦ τοῦ Λιοτροπιοῦ (Κύθν.) ἢ Λιτροπίου (Κύμη) ἢ Λουτρόπου (Σινώπη) ἢ τοῦ Φανιστῆ (Χίος), τοῦ Λαμπροφόρου (Κύπρος), τοῦ Κληδόνου (Νάξος), τοῦ Ριγανᾶ (Αἰτωλ. Ἀταλάντη, Σπάρτη, Μεθώνη), τοῦ Μελά (Ἀγραφα), τοῦ Ἀπαρνιαστῆ (Κύθνος), τοῦ Ριζικάρη κλ.

2. Δοξασίαι: ὅτι τὰ μεσάνυχτα ἀνοίγουν οἱ οὐρανοὶ καὶ ὅ,τι ζητήσῃ ὁ ἀγρουπνῶν τὴν ὥραν ἐκείνην γίνεται ὅτι ὁ ἥλιος τὸ πρωῒ τῆς ἡμέρας ταύτης «τρέμει ἢ γυρίζει καὶ εἶναι θαμπερός». Πρωῖνῃ ἔγερσις, διὰ νὰ ἴδουν τὸν ἥλιον περιστρεφόμενον, καὶ ἔθιμα σχετικὰ μὲ τὴν δοξασίαν αὐτήν. Π.χ. εἰς τὴν Σινώπην διενυκτέρευον καθ' ὀμάδας συμποσιάζοντες καὶ χορεύοντες καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ «τὸ πρωῒ μόλις χάραζε, ἔβαζαν τὴ μαγειρίσσα μέσα στὸ καζάνι, περνοῦσαν ξύλα ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ καζανιοῦ καὶ τὴ σήκωναν τέσσερεις. Οἱ ἄλλοι χορεύανε καὶ μὲ τὸ χορὸ πηγαίνανε ὡς τὴ Φοινικίδα (ἔξοχὴ τῆς Σινώπης). Ἐκεῖ περιμένανε νὰ βγῇ ὁ ἥλιος, νὰ δοῦνε τὸν ἥλιο πῶς γυρνᾷ κείνη τὴν ἡμέρα καὶ βγαίνει. Πάλι μὲ τὸ χορὸ γύριζαν πίσω καὶ πήγαιναν στὴν ἐκκλησία». Εἰς Νένητα Χίου «ἅμα ἐξέλθουν τῆς ἐκκλησίας, συνέρχονται καθ' ὀμάδας εἰς τ' ἀλώνια καί, ἀφοῦ φάγωσι διάφορα ὀπωρικά, ἀρχίζουν νὰ συστρέφονται (νὰ κουρδουβαλίζουν) μέχρι τῆς μεσημβρίας». Εἰς Οἰνίον Πόντου «μικροὶ παῖδες περιέρχονται τὰς οἰκίας καὶ ῥίπτοντες εἰς αὐτὰς λαλάτσια (λιθαράκια) ἐπάδουσιν ἐν χορῶ: «Τρόπου, τρόπου, ἥλιε, πὸν γυρίζουν τὰ λαλάτσια, σὰ μέτερα καὶ σὰ σέτερα...» Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο ἢ τι παρόμοιον;

(α) *Ἔθιμα τῆς παραμονῆς* (23 Ἰουνίου).

1. Καθαρισμὸς οἰκιῶν: «Ἐπρεπε νὰ ξεσκονίσουν, νὰ σφουγγαρίσουν, νὰ περιμένουν τὶς τύχες, γιατί ὁ ἅγιος Γιάννης φέρνει τύχες» (Σινώπη). Ἐκθεσις τῶν κλινοσκεπασμάτων εἰς τὸ ὑπαιθρον καθ' ὄλην τὴν νύκτα. (Πρὸς ποῖον σκοπόν;).

2. Συλλογὴ ἀνθέων (*ἀγιάννηδες, γιαννάκια κλ*) καὶ τοποθέτησις αὐτῶν εἰς τὰς θύρας ἢ τὰς στέγας. Εἰς τὴν Κρήνην (Μ. Ἀσίας) ἀποβραδὶς τ' ἅγιος Γιαννιοῦ ἔκαμαν στεφάνι μὲ λούλουδα: ἔπαιρναν κ' ἓνα μεγάλο σκόρδο, ἓνα στάχυ, ἓνα φύλλο σνκιάς, ἓνα ἐλαιοφούνταρο καὶ φύλλο ἀμπειλοῦ μὲ τὸ βλαστάρι, ὅλα μαζί τὰ ἔδεναν πάνω στὸ στεφάνι καὶ τὸ κρεμούσανε. Τὸ στεφάνι τῆς περασμένης χρονιάς τὸ ἔκαιραν στὸ φανό. Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τὸ στεφάνι τοῦ ἁγίου Γιάννη;

3. Προετοιμασία τοῦ κλήδονα. Ποῖος καὶ κατὰ ποῖον τρόπον φέρει τ' ἀμίλητο (ἢ βουβὸ ἢ ἀρπαχτικό) νερό; Ποῖα σημάδια (*ριζικάρια*) ρίπτονται εἰς τὸ ἄγγειον καὶ κατὰ ποῖον τρόπον τοῦτο σκεπάζεται καὶ στολιάζεται καὶ ἐκτίθεται εἰς τὸ ὑπαιθρον «για νὰ τὸ ἰδῆ τὸ ἄστρο, ν' ἀστρονομοστῆ»;

4. Ποῖαι ἄλλαι συνήθειαι συνοδεύουν τὴν προετοιμασίαν τοῦ κλήδονα; Ἐν παράδειγμα: Εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τῆς Λήμνου «τὰ κορίτσια παίρνουν ἓνα μαξιλάρι μακρὸν καὶ τὸ ντύνουν, τὸ κάνουν κούκλα τοῦ βάζουν χέρια καὶ τὸ κλειδώνουν μὲ κλειδαριά—σταυρώνουν τὰ χέρια καὶ τὰ κλειδώνουν.—Τὸ στήνουν ὀρθοῦ στὸ σ' κλι (πεζοῦλι εἰς τὸ ὀπίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ) καὶ τὸ φυλάγουν ὡς τὴ νύχτα τραγουδώντας καὶ χορεύοντας. Τὸ πρῶτ' τὸ χαλνοῦν. Ἀποβραδὶς γεμίζουν κ' ἓνα κ' μᾶρ' νερὸ ἀμίλητο ἀπ' τὸ π' γὰδ', ρίχνουν καὶ τὰ δαχτυλίδια, τὰ σκουλαρίκια μέσα στὸ κ' μᾶρ, ὕστερα τὸ κλειδώνουν καὶ λέγουν:

«Κλειδώσετε τὸν κλήδονα, τ' ἅγιος Γιαννιοῦ τὴ χάρη,
καὶ ὁποῖος ἔν' καλορίζικος, πρῶτ' θὰ ξενεφάνη».

Ἐν ὅλῃ τῇ νύχτῃ τὰ κορίτσια κάθονται καὶ φυλάγουν τὸν κλήδονα. Εἰς τὴν Καστορίαν στολιίζουν τὸν κλήδονα ὡς ἐξῆς: εἰς τὸ στόμιον τοῦ ἀγγείου ποῦ ἔχει τὸ βουβὸ νερὸ ἀπὸ τὴν λίμνην στερεώνουν τὸ ἀγκάθι ποῦ φέρνει ἓνα ἀγόρι ἀπ' τὸ βουβὸ καὶ ἐπάνω σ' αὐτὸ καρφώνουν διάφορα φρούτα τῆς ἐποχῆς καὶ στὴν κορυφὴν λουλούδια». Ποῖα ἢ συνήθεια ἄλλοῦ;

5. Οἱ φωτιῆς τ' Ἁγίου Γιαννιοῦ.

Τὸ κοινόν των ὄνομα: *Φανός* (Χίος, Κρήνη κ.ά.), *ὄφανός ἢ φουνάρα* (Κρήνη), *ἀφανός* (Σῦρος, Σάμος, Κύζικος), *φανούδα* (Κρήνη), *φουνταρία* (Πυλία), *κάφαλος* (Κίμωλος), *κακανοὶ ἢ κακανέρια* (Λήμνος), *λαμπατίνα* (Κέρκυρα) κτλ.

Μία πυρὰ ἀνάπτεται ἢ τρεῖς εἰς τὴν σειρὰν; Μὲ ποίαν ὕλην ἀνάπτεται (μὲ καλαμιές ἢ παλιοκόφωνα); ρίπτεται εἰς τὴν πυρὰν τὸ στεφάνι τῆς Πρωτομαγιάς

ἢ τοῦ Ἄη Γιαννιοῦ; καίονται καὶ τὰ κλαδιὰ τοῦ *καματεροῦ* ἦτοι τοῦ μεταξοσκώληκος; ἢ τί ἄλλο; Τί λέγουν, ἐνῶ πηδοῦν τὴ φωτιά; Π.χ. εἰς τὴν Λῆμον «*κάθα σπῖτ' ἀνάφτ' μὲ καλαμιῆς τρία κακανέρια, τρεῖς φωτιῆς μπρὸς στήν αὐλὴ καὶ τις πηδοῦν καὶ λέν*: Ὁξω φύλλοι καὶ κοριοὶ | μέσα ἢ ρόγα ἢ χρυσή.

Εἰς τὸ Βασιλίτσι (Πυλίας) λένε: *Νὰ πηδήσω τὴ φωτιά | μὴ μὲ πιάσ' ἢ ἀρρωστιά!* Εἰς τὴν Κάρπαθον αἱ γυναῖκες καθὼς πηδοῦν τοὺς *καλαφωνοὺς* φωνάζουν «*τὸ (β)άρος μου μεταξύ*» ἢ «*τὸ (β)άρος μου νά 'ραι μάλαμα στοὺ σπῖτι*».

Χρησὶς τῆς στάχτης ἀπὸ τὴ φωτιά δι' ἀποτρεπτικούς σκοπούς. Π. χ. εἰς τὴν Κρήνην (Μ. Ἀσίας) *ἔκαιγαν στοὺ φανὸ τὸ στεφάνι τῆς περασμένης χρονιᾶς καὶ μὲ κείνη τὴ στάχτη τὸ πρῶτὸ κούκκιζαν ἐπάνω τις σκυῖες γιὰ νὰ μὴ πέφτουν τὰ σῦκα*.

6. Μεταμφιέσεις καὶ πομπὴ κοριτσιῶν καὶ ἀγοριῶν μὲ τὴ «*Νεράιδα τοῦ μαχαλά*», τ. ἔ. τὸ ὁμορφότερο κορίτσι ἐπὶ κεφαλῆς πρὸς τὴ βρῦση, γιὰ νὰ βρέξουν τὸν Ἀγιάννη, δηλ. τὴ γλάστρα μὲ τὰ λουλούδια. Στὸ δρόμο τραγουδοῦν: Ἀγιε Γιάννη μου, *σταυροβότανε, | ποιὸς σ' ἐφίλησε κ' ἐμαράγκιασες...* Ταῦτα ἐν Βλάστη Μακεδονίας (βλ. Ἑστῖαν 1890 Β' 61).

7. Μαντικαὶ μέθοδοι πρὸς πρόγνωσιν τοῦ μέλλοντος συζύγου.

(α) ὄνειρομαντεία μὲ τὴ στάχτη τῆς φωτιᾶς τ' Ἄη Γιαννιοῦ ἢ ἄλλα πράγματα (καθρέφτην, ριζικάρι) ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον καὶ μὲ τὴν ἀρμυροκουλούρα ἢ τὸ ἀρμυροπιττάρι. (Τρόπος τῆς κατασκευῆς μαγικός: νερὸ ἀμίλητο ἢ τοῦ κλήδονα, ἀλεῦρι ἀπὸ τρεῖς Μαρῖες, κοσκίνισμα μὲ τὴν σήτταν ὄπισθεν τῆς ράχεως (ἀνάκωλα), ψήσιμο τῆς πίττας στὴ φωτιά τοῦ κλήδονα). Εἰς τὴν Ἀπύρανθον τῆς Νάξου ὅποιος φάγη ἀπὸ τὸ ἀρμυροπιττάρι «*σειεὶ διὰ τῶν χειρῶν τὴν ρίζαν τῆς κληματαριᾶς ἐπάδων*: Ἐὼ σῶ τὸ κλῆμα | καὶ τὸ κλῆμα νὰ σειση τὴ ἦς | κ' ἢ ἦς νὰ σειση τὴν ἀπαῶ, | νὰ ῥηθῆ νὰ μοῦ δώσῃ νερὸ νὰ πιῶ (Λαογραφία Γ' 512). Ὁνειρομαντεία καὶ μὲ τὸ προσκάλεσμα ἢ τὸ δέσιμο τῆς Μοίρας. Παράδειγμα ἐκ Κεφαλληνίας ἐν Ν. Πολίτου, Λαογρ. Συμμ. Γ' 107-8.

(β) Τεφρομαντεία. Στάχτη ἀπὸ τρεῖς φωτιῆς τ' Ἄη Γιαννιοῦ, πὺν νὰ τις ἔχη πηδήσει ἢ μαντευομένη, κοσκινίζεται κατὰ τρόπον μαγικόν: γυμνὴ πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα ἐνὸς δωματίου κρατεῖ τὴν κρισάραν ὄπισθεν τῆς, ὥστε νὰ μὴ τὴν βλέπῃ τὴν ἐπομένην τὸ πρῶτὸ ἐξετάζει τὰς γραμμὰς ἢ τὰ σχήματα πὺν φαίνονται ἐπάνω εἰς τὴν στάχτην καὶ ἀναλόγως συμπεραίνει διὰ τὸ ὄνομα ἢ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μέλλοντος συζύγου.

(γ) Ὑδατομαντεία. Π.χ. εἰς Ζιζάνι Πυλίας «*τὰ μεσάνυχτα τηρᾶνε τὸ πηγάδι καὶ βλέπουνε τί θὰ γίνῃ. Φέτο εἶδανε πὺν περνάγανε στρατιῶτες καὶ λένε πὺν θὰ γίνῃ πόλεμος* (1939).

(δ) Ἀγγουρομαντεία. Π.χ. «κόβουν ἓνα ἀγγοῦρι στὴ μέση, ὡς τὴ ρίζα, ἀλλὰ τὸ ἀφήνουν λιγάκι στὴν ἄκρη, γὰρ νὰ μὴ χωρίσῃ ὅλως διόλου καὶ λένε: "Ἄν εἶναι νὰ πάρω τὸν τάδε, νὰ ἐνώσῃ τὸ ἀγγοῦρι, καὶ τὸ ἀφήνουν τὴ νύχτα στ' ἄστρα δλόρθο. Ἄν εἶναι νὰ τὸν πάρῃ, τὸ πρωτὶ θὰ τὸ βρῆ ἑνωμένο τὸ ἀγγοῦρι».

(ε) Κατοπτρομαντεία. Π.χ. εἰς τὴν Κέρκυραν «αἱ ἄγαμοι γυναῖκες τὸ μεσονύκτιον γυμνούμεναι ἴστανται ἐνώπιον καθρέπτου καὶ ἀπαγγέλλουν τὰ ἐξῆς: "Ἄη Γιάννη λαμπατάρη... δεῖξε καὶ φανέρωσε ποιόνε θὰ πάρω. Τὴν ἐπιούσαν τὸ ὄνομα, ποῦ θ' ἀκούσουν πρῶτον ἅμα τῇ ἐγέρσει, θὰ φέρῃ ὁ μέλλον σύζυγος. Ἐνίοτε κατακλιόμεναι πολλαὶ γυναῖκες φέρουσιν ἀφ' ἐσπέρας ἐνδύματα ἀνδρικὰ».

(ς) Κυαμομαντεία: τρία κουκκιά ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, τὸ ἓν μετὰ φλοιοῦ, τὸ ἄλλο ἡμίκοπον καὶ τὸ τρίτον ξεφλουδισμένον· ἀπὸ τὸ κουκκί, ποῦ θὰ πάρῃ ἢ νέα κατὰ τύχην, μόλις ἐξυπνήσῃ τὸ πρωτὶ, μαντεύει, ἂν θὰ γίνῃ τὸ μελέτημά της, ἂν θὰ παντρευτῆ πλούσιον ἢ πτωχόν, νέον ἢ χῆρον.

(ζ) Ἄλλαι μέθοδοι μαντικαί, ὡς μὲ συγκόφυλλα τοποθετούμενα εἰς τὸ ὑπαιθρον. Π.χ. εἰς τὴν Ἀράχοβαν Παρνασσ. «βγάζουν ἔξω συγκόφυλλα, νὰ ξαστριστοῦν ὅλη τὴ νύχτα, βάζοντας λίγο ἀλάτι ἀπὸ πάνω. Τὸ μελετᾶν τοῦ καθενός· ὅποιον ξεραθῆ τὸ φύλλο, θὰ πεθάνῃ αὐτὸν τὸ χρόνον.»

(β) Ἐθίμα τῆς 24ης Ἰουνίου.

1. Τὸ ἄνοιγμα τοῦ κλήδονα. Πότε καὶ ποῦ γίνεται καὶ κατὰ ποῖον τρόπον; Δίστιχα τοῦ κλήδονα. Οἰωνισμοὶ μὲ τὸ νερὸ τοῦ κλήδονα. Χοροί, τραγούδια. Π.χ. εἰς τὴν Ἀράχοβαν τῆς Παρνασσίδος «τὸ πρωτὶ βγαίνοντα ὁ ἥλιος, θὰ βγαίνουν τὰ ριζικάρια. Τὸ παιδί ποῦ τὰ κλείδωσε—ἓνα παιδί τυχερό—θὰ τὰ ξεκλειδώσῃ (εἰς τὴν Κορώνην τοῦ σκεπάζουν τὸ κεφάλι μὲ τὸ κόκκινον παννί, ποῦ εἶχαν σκεπασμένο τὸν κλήδονα). Εἰς τὰς Μέτρας τῆς Θρόγκης ἀνοίγει τὸν κλήδονα ἓνα πρωτοπαιδί, συν. κορίτσι τοῦ βάζουν τουλπάνι ἄσπρο στὸ κεφάλι καὶ τὸ κάνουν νύφη τοῦ δίνουν κ' ἓναν καθρέφτη στὴν ἀγκαλιά· πρῶτα βγάζουν τὸ ἀγγοῦρι λέγοντας: Ἀνοίξαμε τὸν κλήδονα, νὰ βγῆ χαριτωμένος, βγῆκε κ' ἓνας ἀγγοῦραρος, θεριός, θεριακωμένος. Ἐπειτα καθαρίζουν τὸ ἀγγοῦρι καὶ τρώγουν ὅλοι ἀπὸ ὀλίγον. (Ἄσεμνοι πράξεις κατὰ τὸ καθάρισμα τοῦ ἀγγοουριοῦ). Μετὰ τὸ φάγωμα τοῦ ἀγγοουριοῦ ἢ νύφη ἐξάγει τὰ σημάδια, ἐνῶ κοιτάζει διαρκῶς εἰς τὸν καθρέφτην.

2. Προσκόμισις μαλλιαρῆς πέτρας καὶ θαλασσίου ὕδατος ἢ πέντε βούρλων εἰς τὴν οἰκίαν. Ποῦ τὰ τοποθετοῦν καὶ πρὸς ποῖον σκοπόν; Π.χ. εἰς τὴν Πέτραν τῆς Λέσβου «ξημέρωμα τ' ἄη Γιαννιοῦ πάει ἓνα κορίτσι· στὴ θάλασσα καὶ παίρνει ἀπὸ σαράντα κύματα νερό. Νὰ μὴν τὴ δῆ κανεῖς, νὰ μὴ μιλήσ', ἀμίλητο. Ὅπ' ἀλείφονε πὲ κεῖνο τὸ νερό, κἀν'νε σαράντα ὁμορφιές». Εἰς τὴν Κάτω Πανα-

για Κρήνης «αἱ γυναῖκες, ὑπανδρῶν καὶ μὴ, μεταβαίνουσαι ἀπὸ τῆς αὐγῆς εἰς τὴν παραλίαν λαμβάνουν ἐκ 40 κυμάτων σταγόνας θαλασσίου ὕδατος καὶ γεμίζουν ποτήριον· λαμβάνουσαι δὲ καὶ λίθον μετὰ βρύων ἐκ τῆς παραλίας ἐπιστρέφουν εἰς τὰς οἰκίας των· καὶ τὸ μὲν ποτήριον ἐκκενοῦται εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς οἰκίας, τὸν δὲ λίθον θέτουν εἰς μίαν τῶν τεσσάρων γωνιῶν αὐτῆς. Εὐχονται δὲ τὸ μὲν ὕδωρ νὰ μεταβληθῆ εἰς ἄργυρον, ὁ δὲ λίθος εἰς χρυσόν.» Εἰς τὴν Μάδυτον «ἐκρίζουν πέντε σχοίνους, τοὺς ὁποίους τοποθετοῦν, καθὼς καὶ τὴ μαλλιαρὴ πέτρα, εἰς τὸ εἰκονοστάσι τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοὺς φυλάγουν διὰ τὸ δωδεκαήμερον, ἂν τοὺς *καβαλλ' κέψ' ἢ γκαλκάτζαρους, νὰ τὸν δέσουν μὲ τ' ἄη Γιαννιοῦ τὸ βοῦρλο.*

3. Ἐναρξεις τῶν θαλασσίων λουτρῶν. Βιαία κατάδυσις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι. Ἴπποδρομῖαι παρὰ τὴν ἀκτὴν κτλ. Μερικὰ παραδείγματα: Εἰς τὰ Τελώνια τῆς Λέσβου «τ' ἄη Γιαννιοῦ τ' Ἀλιτροπιῶν πρωτοπᾶνε στὴ θάλασσα νὰ κολυμπήσουν· θὰ δέσ' νε μὴν ἀλυγαριὰ στὴ μέση τους ἢ σὸ κεφάλι τους, γιὰ νὰ ἴναι γεροί. Πρέπ' νὰ φᾶνε καὶ καρπούζ'». Εἰς τὸν Πόντον «διάφοροι ὀμάδες πρωτὶ πρωτὶ ἔπιαναν τὰ περάσματα στοὺς δρόμους καὶ ὅποιον ἐτύχαιναν τὸν ἄρπαζαν καὶ τρεχάλα τὸν πηγαιναν στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ τὸν ἔριχναν στὴ θάλασσα, ντυμένον ὅπως ἦτανε. Μόνον ἂν ἔταζε κανένα καλὸ κέρασμα, ἠμποροῦσε τὸ θῦμα ν' ἀποφύγῃ τὴν τάλαιπωρίαν». Εἰς τὸ Γύθειον τὴν ἡμέραν αὐτὴν «οἱ πάσχοντες ἐξ ἀσθενείας χρονίας πηγαίνουν εἰς τὴν θάλασσαν ἀμίλητοι καὶ κολυμβῶντες θεραπεύονται». Εἰς τὴν Μάδυτον «ἐγίνετο ἵπποδρομία ἢ γαιδουροδρομία μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀναβάτας καὶ «δὲν τό ἔχε σὲ καλὸ νὰ βγαίν' ἀπ' τὴ θάλασσα ἐκεῖν' τὴ μέρα».

4. Τ' ἀξιώματα τῶν ἀρραβωνιασμένων. Εἰς τὴν Φιλίππουπολιν καὶ τὴν Στενήμαχον τὴν ἡμέραν τοῦ Προδρόμου οἱ συγγενεῖς «ἀξιώνουν τοὺς ἀρραβωνιασμένους» δηλ. τοὺς καθίζουν εἰς ἓνα προσκέφαλον (ἢ εἰς τάπητα), τὸ πιάνουν ἀπὸ τὰ ἄκρα καὶ τοὺς σηκώνουν ὑψηλὰ τρεῖς φορὲς, ἐπιφωνοῦντες «ἄξιος, ἄξιος, ἄξιος! καὶ τοῦ χρόνου».

5. Συλλογὴ λαματικῶν βοτανῶν, ὀριγάνου καὶ ἄλλων χόρτων Θεραπεία τῆς κεφαλαλγίας καὶ ἄλλαι θεραπευτικαὶ συνήθειαι. Π. χ. εἰς τὸ Δαδὶ Λοκρίδος «μαζεύουν τὸ πρωτὶ ὀριγανη, ὅση χρειάζονται γιὰ τὸ χρόνο· τὴ μαζεύουν, πρωτοῦ νὰ βγῆ ὁ ἥλιος, γιὰ νὰ εἶναι καλὴ. Εἰς τὴν Σιτίσταν (Αἰτωλ.) τ' Ἄη Γιαννιοῦ τοῦ Ριγανᾶ μαζεύουν ὀριγανη καὶ φέρουν μπουκέττα ἀπ' αὐτὴ στὴν ἐκκλησιά, καθέννας τὸ δικό του. Τὴν ψέλνει ὁ παπᾶς, ψέλνει καὶ ἀγιασμό. Πάιρνει ὁ καθέννας τὸ μπουκέττο του καὶ λίγο ἀγιασμό καὶ πάει καὶ ἀγιάζει (ραντίζει) τὰ κτήματά του». Εἰς τὸ Κατιρλί Βιθυνίας «αἱ γυναῖκες, αἱ πάσχουσαι ἀπὸ χρονίαν κεφαλαλγίαν

ἔξερχονται τὴν 24ην Ἰουνίου εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ περιδένουν τὴν κεφαλὴν διὰ λυγέας».

6. Ἔθιμα Σαρακατσάνικα. Ἄγεροδὸς παίδων κρατούντων δοχεῖον ὕδατος καὶ περιερχομένων τὰς μάνδρας. Εἰς τὸ Πισοδέρι «ἀποβραδὶς τὸν Κλήδονα τὰ παιδιὰ μαζεύουν καλογιάννηδες καὶ τὸ πρωτὶ τοὺς χορεύουν : δένουν ὃ αὐτὰ τὰ λουλούδια δαχτυλίδι καὶ τὰ βάζουν ἀπάνω στὸ κεφάλι τους καὶ χορεύουν. Κρατοῦν κ' ἓνα μπακράτσι μὲ νερὸ ἀπὸ τρεῖς βρύσες καὶ γυρίζουν τὰ κονάκια καὶ τραγουδοῦν : Ἔθιμα Γιάννη, Γιάννη, Καλογιάννη, | ἔχασα γαῖράνι στὴν Κορόβρουση | κι ἂν θὰ τὸ βροῦς πάλ' νὰ μ' τὸ στείλῃς». Ὅσο τραγουδοῦν, χύνουν νερὸ στὶς καλύβες. Τοὺς δίνουν ἄλλος δραχμὲς, ἄλλος ὄ, τι ἔχει».

7. Ἔθιμα ἀποσκοποῦντα τὴν καρποφορίαν τῶν δένδρων (συκῶν, ἔλαιῶν κλ.): στάκτη τῶν πυρῶν εἰς τὰς ρίζας τῶν συκῶν, χῶμα ἐπὶ τῶν συκῶν κτλ. Π.χ. εἰς τὸν Μαραθόκαμπον τῆς Σάμου «νὰ σκουθῆς προὐ-προὐ (τῆς 24ης Ἰουνίου), νὰ τρεῖς γλήουρα-γλήουρα νὰ μαζέψ'ς τὴ στάχτ' ἀπ' τις φουτιές π' ἀνάψαν ἀποβραδὶς κι νὰ τρεῖς νὰ τὴ ρίξ'ς στὴ ρίζα τῆς συκιάς, γιὰ νὰ κάμ' πουλλὰ σῦκα». Εἰς τὴν Νάξον, τὴν Κύθον κ. ἄ. «πᾶνε καὶ μαζεύουνε χῶμα κάτω ἀπὸ τὴ συκιά καὶ τὸ ρίχνουνε πάνω στὶς συκίες καὶ τις γητεύουνε: Ὡς βαστᾷ Χριστὸς τὸν κόσμον | κι ἄη Γιάννης τὴν ἀλήθεια | βάσταξε καὶ σύ, συκιά, τὰ λύθια (=τὰ μικρὰ συκάκια). Πρὸς ἄη Γιάννης ὁ Ἀπορησστής, γιατί τότε τελειώνει τὸ ὄργιασμα τῶν σύκων (Κύθνος) Ἄν λεμονέα ἢ πορτοκαλέα ἢ οἰονδήποτε δένδρον δὲν παράγῃ καρπὸν, θέτουν καθρέπτην πρὸ αὐτοῦ καὶ μὲ πέλεκυν εἰς τὰς χεῖρας λαμβάνουν στάσιν ὑλοτόμου καὶ βλέποντες τὸ ἐν τῷ κατόπρῳ ἵνδαλμα τοῦ δένδρου προσποιῶνται τὸν θυμωμένον καὶ λέγουν μεγαλοφῶνως: Κάμε καρπὸ ἢ σὲ κόβω. Ποῦ γίνεται τοῦτο;

8. «Ἀπλωμα» τῶν ἐνδυμάτων εἰς τὸν ἥλιον πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τὸν σκῶρον (ἢ ἀπὸ φθοροποιόν τινα δαίμονα). Π.χ. εἰς Ἀγιάσον Λέσβου «ἡ Γιουῖλοῦ (Γιῶ), ἅμα εἶχες ἄσπρα ροῦχα μέσ' στὰ μπαούλα, πήγαινε καὶ τὰ κατούρει καὶ κυτρίνιζαν. Γι' αὐτὸ τὰ βγάζαν τῇ Διτροπιῦ καὶ τ' ἀπλώναν στὸν ἥλιον».

9. Δεισιδαιμονία. Δὲν ἀρχίζουν καμιὰ δουλειά, διότι, ὡς λέγουν, εἶναι λιτρόπι. Καὶ «ὅποια μέρα πέση τὸ Λιτρόπι τ' Ἄη Γιαννιοῦ τὴ φυλᾶνε ὅλο τὸ χρόνον δὲν κάνουν γάμους, δὲν κόβουν ροῦχα, δὲν φυτεύουν, δὲν ἀρχίζουν σπορά. Εἶναι κακιὰ μέρα κι ὅ, τι ἀρχινήσης, δὲν πάει ἔμπρὸς» (Ν. Πέροδικα, Σκῦρος Α' 138).

10. Ἄλλαι μαντικαὶ μέθοδοι.

(α) Μολυβδομαντεία καὶ αὐγομαντεία. Π.χ. εἰς τὴν Σῦρον «παίρουν νερὸ ἀμίλητο τοῦ Κληδόνον καὶ τὸ χύνουν μέσα σὲ μιὰ μπουκάλα ἔπειτα

ρίχτουνε μέσα ένα άσπράδι από αβγό ή μολύβι λειωμένο και δείχτει ό,τι δουλειά κάνει ό άντρας πού θά πάρουν. "Αν είναι βαποριέρης, θά σχηματίση βαπόρι, αν είναι κτηματίας, θά δείξη άμπέλι, κλήμα, αν είναι μάστορης, θά δείξη τά εργαλεία του.»

(β) Ύδατομαντεία και κατοπτρομαντεία. Π. χ. εις τήν Μεθώνην, «τ' άη Γιαννιού μέσ' στό μεσημέρι, κοιτάζονται τά κορίτσια μέσα στό πηγάδι, γιά νά ιδούν τί τους μέλλεται. Βάζουν έναν καθρέφτη, τόν στερεώνουν στό κούτελό τους, ώστε νά ρίχνη ό ήλιος τή λάμψη του μέσα στό πηγάδι και ύστερα σκεπάζουν τó κεφάλι τους μ' ένα κόκκινο παννί και κοιτάζουν μέσα. Λένε πώς ό,τι είναι νά τους γίνη, θά τό ιδούν και μάλιστα αν είναι άνύπαντρα κορίτσια, θά ιδούν πρόσωπο, εκείνον πού θά πάρουν». Όμοίως εις τήν Σκῦρον «βλέπουν όποιον μελετήσουν, ξενιτεμένο, πού είναι τώρα και πού εύρίσκεται, ή πεθαμένο». "Άλλες κοιτάζονται γυμνές μέσα στόν καθρέφτη. "Άλλες «παρατηροῦν τή σκιά τους, μόλις σκάση ό ήλιος. "Αν δέ φαίνεται καθαρή, τό 'χουν σέ κακό, θ' άρρωστήσουν» (Σκῦρος).

(γ) Όνειρομαντεία. «Φυλάνε ένα κομματάκι παννί από τó κόκκινο πού εχρησιμοποίησαν στόν κλήδονα, τό ξαστριίζουν και τό βάζουν κάτω από τó προσκέφαλό τους. Τή νύχτα βλέπουν όνειρο σχετικό πάντα με τó γάμο (Άταλάντη). "Άλλα μέσα όνειρομαντείας : Άγιάννης (φυτόν), καλτσοδέτα με κόμπον κτλ.

(δ) Κριθομαντεία. Βάζουν σ' ένα πιάτο νερό και ρίχνουν δυό κόκκους κριθαριού. Προσέχει τότε κάθε μία πού θέλει νά παντρευτή εκείνο τó χρόνο, αν οι δύο κόκκοι επιπλεύσουν και σμίξουν, θά παντρευτή, άλλως όχι.

(ε) Άλευρομαντεία, στακτομαντεία κτλ.

4. Πέτρου και Παύλου (29 Ίουνίου).

1. Παναγύρεις και θυσίοι ή προσφορά σφαγίων ύπερ τής εκκλησίας.
2. Μαντικάι συνήθειαι : μολυβδομαντεία και αύγομαντεία (με νερό φυλαγμένο από τόν κλήδονα), ύδατομαντεία και κατοπτρομαντεία.

5. Τών Άγιων Άποστόλων (30 Ίουνίου). Τά ίδια με τήν προηγούμενην.

β) Άπό τής Παναγίας τής Καψοδεματούσας μέχρι του άγίου Παντελεήμονος (2—27 Ίουλίου).

1. Κατάθεσις τής εσθής τής Θεοτόκου (2 Ίουλίου).

Όνομα τής εορτής : τής Παναγίας τής Καψοδεματούσας ή Καφοχεροβολούς ή τής Βλαχέρας (Κεφαλ.), τής άγίας Βλαχέρας (Σωζόπολις), τς Άγιαβλαχέρας (Μέτραι Θράκ.).

Δεισιδαιμονία : Δέν άλωνίζου. Διηγήσεις περι τιμωρίας τών παραβατών.

Π. χ. «βούλιαξε τὸν παπᾶ μὲ τὰ χερσόβολα στ' ἄλωνι. Καὶ σήμερα ἀκόμα ἀκούγεται ἐκεῖ κάθε χρόνο τὴν ἡμέρα ἐκείνη νὰ φωνάζη ὁ παπᾶς τ' ἄλογά του «ὄπλα, ὄπλα, ὄπλα!» (Μεσοχώρι Πυλίας).

2. Τῆς ἁγίας Κυριακῆς (7 Ἰουλίου).

Δὲν ἄλωνίζου, δὲν ζυμώνουν «γιατὶ γίνεται τὸ φωμὶ μαῦρο» (Λῆμνος). Ἐνιαχοῦ τῆς Θράκης ἐγένετο πανήγυρις «τὸ πανηγύρι τῶν ἀγγοριῶν».

3. Τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου (11 Ἰουλίου).

Δὲν δουλεύουν στ' ἀμπέλια, γιατί πέφτει χαλάζι καὶ τὰ καταστρέφει.

4. Τῆς ἁγίας Μαρίας (17 Ἰουλίου).

1. Ἐκδρομαὶ εἰς ἀμπέλους καὶ λαχανοκήπους καὶ προσφοραὶ ἀπαρχῶν (σύκων, σταφυλῶν κλπ.) Εἰς τὴν Μεσημβρίαν τότε κόβουν καὶ καρποῦζι *πρῶτ' ἀρχή*. Εἰς Μέτρας (Θράκη) τότε *ἐκοβαν τὸ πρῶτο σταφύλι καὶ τὸ ἐπήγαιναν στὸ σπίτι μέσα σὲ κούτρολο (χωρὶς λαβὴν) καλάθι*. Εἰς τὸν Κισσὸν (Πηλίου) «κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην συνηθίζου νὰ τρυγοῦν τὰ πρωτοφανῆ σῦκα.»

2. Πανήγυρις καὶ θυσία δημοτελεῆς (*κουρμπάνι*). Τί ζῶον σφάζεται καὶ πῶς γίνεται ἡ διανομὴ τῶν κρεάτων εἰς τοὺς πανηγυρίζοντας; Κοινὴ τράπεζα. Π. χ. εἰς τὸ Δεμάτι Ἡπείρου «μετὰ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν θυσιάζεται βοῦς καὶ τέμνεται εἰς 30—32 τεμάχια, τὰ ὅποια διανέμονται εἰς τοὺς ἀπογόνους ὀρισμένων οἰκογενειῶν τοῦ χωρίου». Ποῦ ἄλλοῦ γίνεται παρομοία διανομὴ καὶ πῶς αἰτιολογεῖται αὕτη; Παραδόσεις περὶ ἐλάφου οἰκιοθελῶς προσερχομένης εἰς θυσίαν. Πρὸς ποῖον σκοπὸν γίνεται ἡ θυσία; (δι' ἀποτροπὴν νόσου ἢ πρὸς πρόκλησιν βροχῆς ἢ ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ θερισμοῦ;)

3. Ἁγιασμός καὶ ραντισμός τῶν σπαρτιῶν, «γιατὶ τὰ σκαθάρα καὶ ἄλλα ζούμπερα» (Αἰτωλ.).

4. Δεισιδαιμονία: δὲν ἄλωνίζου, δὲν κάνουν καμιά δουλειά. «Ὁ παπᾶς τῆς Ἀλωνίσταινας ἄλώνισε τῆς ἁγιά Μαρίας κι ἄνοιξε ἡ γῆς καὶ τὸν κατάπιε μαζί μὲ τ' ἄλογα ... φαίνεται ἀκόμα τ' ἄλωνι. Καὶ λένε πὼς κάθε χρόνο τῆς Ἁγιά Μαρίας ἀκούγεται ὁ παπᾶς πὸν σκούζει: «Ἄ Μαρίνα, ἄ!» (Γρίζι Πυλίας) Πρβλ. «Ἁγία Μαρίνα μάρανε μάννα καὶ θυγατέρα» (Ἀράχοβα).

5. Τοῦ Προφήτου Ἡλία (20 Ἰουλίου).

1. Λατρεία τοῦ Προφ. Ἡλία ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων καὶ παραδόσεις, σκοποῦσαι νὰ ἐξηγήσου «*διατὶ τὸν ἅη Λιᾶ τὸν βάνου πᾶντα στὰ ψηλῶματα*» Δοξασιά, ὅτι ὁ ἅη Λιᾶς «*εἶναι στὰ ψηλὰ γιὰ τὸν καιρό, γιὰ τὴ βροχή*», ὅτι διώ-

κει δράκοντα ἢ τὸν διάβολον, ἔχων ὄπλον τὸν κεραυνὸν καὶ τρέχων εἰς τοὺς οὐρανοὺς μὲ τὸ ἀμάξι του (ἔφορος βροχῆς, βροντῶν καὶ κεραυνῶν). Αἱ σχετικαὶ παραδόσεις καὶ παροιμίαι. Ἀπεικονίσεις τῆς ἀναλήψεως τοῦ Προφ. Ἡλία εἰς τοὺς οὐρανοὺς (ἵπποι καὶ ἄρμα Ἡλίου) (βλ. Ν. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ., Β' 146 κ.ε).

Ποία συντεχνία θεωρεῖ προσιτάτην τῆς τὸν Προφ. Ἡλίαν; Π. γ. εἰς τὴν Καστορίαν τοῦ Προφήτ' Ἡλία γιορτάζουν οἱ γουναράδες. Ὁ Προφήτ' Ἡλίας ἦταν γουναράς. Οἱ Κύπριοι εἰς τὸ ἄλων ἐπικαλοῦνται τὸν Προφήτην «νὰ πέψη τὸν ἄεραν του».

2. Πυραὶ καὶ θυμιάματα. Ἄνοδος εἰς κορυφὰς ὄρεων ποὺ φέρουν τ' ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἡλία, μεγάλαι πυραὶ καὶ καυσις ἀφθόνου λιβάνου εἰς τὸν ἅγιον. (Πρβλ. τὴν ἀνάβασιν πανηγυριστῶν εἰς τὸν Ἀγιολιᾶν, ἐπὶ τῆς ἀκροτάτης κορυφῆς τοῦ Ταυγέτου, καὶ τὰς πυράς, ποὺ ἀνάπτουν οἱ περίοικοι, μόλις ἴδουν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀγιολιᾶ μεγάλην πυράν). Εἰς τὸν Πολύγυρον «ἀπ' τὸν Ἀηλιᾶ ὡς τὴν 1η Σεπτεμβρίου ἀνάβουν ἀδιάκοπα μεγάλες φωτιᾶς (παρακαμνιοί)».

3. Πανηγύρεις καὶ θυσίαι δημοτελεῖς ταύρων ἢ κριῶν, τελούμεναι εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ. Ἐκλογή θύματος (ταῦρος ὑγιῆς, τέλειος, ἀδμῆς), ἁγιασμὸς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ σφαγὴ παρὰ τὸ χεῖλος ἀνοιγομένου βόθρου. Διανομὴ τῶν κρεάτων καὶ περισυλλογὴ τῶν ὀστέων κλ. Σκοπὸς τῆς θυσίας ἡ ἀποτροπὴ λοιμικῶν νόσων (βλ. περιγραφὴν τῶν τελουμένων ἐν Λαογραφίᾳ Γ', σ. 148 κ.ε). Ἀλεκτοροθυσίαι. Εἰς τὸ Ἀλμαλὶ Μαλγάρων «τοὺς ἀλέκτορας δὲν θυσιάζουν οἱ προσφέροντες, ἀλλὰ ἀπολύουσιν καὶ ἔτεροι τρέχοντες συλλαμβάνουσι καὶ θυσιάζουσι ἢ μᾶλλον τρώγουσι αὐτούς.» Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζονται ταῦτα; Εἰς τὸ Σιναπλὶ (Βορ. Θράκη) ἡ θυσία (κουρμπάν' χωριαν' κὸ) καὶ ἡ δέσις πρὸς τὸν Προφήτ' Ἡλίαν «δὲν γίνεται τ' Ἀη Λιᾶ, γιατί βροχὴ τότε δὲν χρειάζεται γίνεται μετὰ τὸν Ἀη Γιώργη καὶ πρὶν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (2 Μαΐου), ὅποια Δευτέρα τύχ', νὰ γιορτάσουν ἐπίτηδες, νὰ τιμῆσουν τὸν Προφήτ' Ἡλία, νὰ τοὺς λυπηθῆ ὁ Θεὸς καὶ νὰ βρέξ'. Σφάζουν 10—15 πρόβατα ἀρσενικὰ ὄλα». Τὴν προηγούμενην ἡμέραν γίνεται περπερούνα: τὰ κορίτσια στολιζοῦν ἕνα ὄρφανὸ κορίτσι μὲ πράσινα χόρτα καὶ πηγαίνοντας στὸ ποτάμι βρέχονται ὄλα μὲ τὰ ροῦχα τους καὶ μὲ ἕνα μπακιράκι νερὸ γυρίζουν χορεύοντας καὶ τραγουδώντας τὴν Περπερούνα σ' ὄλο τὸ χωριό.

4. Περισχοινισμὸς (ζῶσιμο) τοῦ ναοῦ ἢ τοῦ χώρου, ὅπου τελεῖται ἡ λειτουργία, διὰ λεπτοῦ κηρίνου νήματος. Πρβλ. ἡ δεῖνα ἔξωσε τὸν Προφήτην μὲ ζῶσμα (Θράκη).

5. Θεραπευτικαὶ συνήθειαι. Π.γ. εἰς τὸν Πόντον «μεταβαίνουσαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν αἱ γυναῖκες ἔδενον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ σώματος,

δπου είχαν πόνους, στάχuas· μετά δὲ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον ἀπέκοπτον αὐτούς, διὰ νὰ κοπῆ καὶ ὁ πόνος».

6. Ἀποτρεπτικαὶ συνήθειαι: τοποθέτησις λίθου ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῆς ἐλαίας, διὰ νὰ κρατήσῃ καὶ νὰ μὴν ἀποροῖψῃ τὸν καρπὸν τῆς (Κρήτη).

7. Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις. Π.χ. *Τοῦ Προφήτ' Ἡλία τὸ μεσημέρι, ἂν ὁ οὐρανὸς εἶναι καθαρὸς, ὁ χειμῶνας θὰ εἶναι μαλακός, κι ἂν ὁ οὐρανὸς ἔχῃ σύννεφα, θὰ κἀνῆ βαρὺ χειμῶνα* (Μαυρικᾶτο). Οἱ Καρπάθιοι «τὴν ἐσπέραν τῆς 19 Ἰουλίου, ἐσπερινὸν τοῦ προφ. Ἡλία, ἂν ἐπὶ ὄρεων τινῶν ἐπικιάθηνται σύννεφα ἢ ἂν ὁ καιρὸς εἶναι συννεφώδης, προοιωνίζονται πολυβροχὲς καὶ καλοσποριές».

8. Μαντικαὶ συνήθειαι:

(α) Ἐκ τοῦ χρώματος τοῦ καπνοῦ τοῦ καιομένου θυμιάματος.

(β) Ἐκ σχημάτων παρατηρουμένων εἰς σταγόνας ἐλαίου ἔναντι τοῦ ἡλίου.

Π.χ. «τὸ πρῶτ' τοῦ Προφήτ' Ἡλία, ἅμα σκάσ' ὁ ἥλιος, ν' ἀνάψῃς μόνῃ σου τὸ καντῆλι θὰ βουτήσῃς τὰ δύο σου νύχια (δηλ. τῶν δύο ἀντιχείρων) μέσ' στὸ λάδι καὶ βλέποντας ἀγνάτια στὸν ἥλιο θὰ τὰ βάλῃς κοντά, νὰ χτυπάῃ ὁ ἥλιος μέσ' στὰ νύχια καὶ θὰ πῆς: "Αἰγιέ μου Προφήτ' Ἡλία, ποὺ προφητεύεις σ' ὄλον τὸν κόσμον καὶ φανερώσεις, φανέρωσε κ' ἐμέναρε τὴν τύχη μου, τί εἶν' τὸ τέλος μου. Καὶ θὰ σοῦ φανερώσῃ τὴν τύχη σου." Ἐτσι κάποια εἶδε ἀρνὶ καὶ πῆρε τσοπάνῃ. Ἄλλη εἶδε τὸ φέρετρό της καὶ πέθανε.»

(γ) Ὀνειρομαντεία. Π.χ. εἰς τὰ περὶ χωρα Πατρῶν «μαζώνουν τὴν ἡμέρα τ' ἄη Λιᾶ τραγουδῶντας ἀγριολούλουδα σαράντα εἰδῶν. Μ' αὐτὰ πλέκουν ἕνα στεφάνι καὶ τὸ βάζουν τὸ βράδν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τους, γιὰ νὰ ἰδοῦν τὴ νύχτα ποῖον θὰ πάρουν».

(δ) Ἀπὸ τὸ πλάγιασμα τοῦ σκύλου τῆς μάνδρας. "Ἄν εἶναι γυρισμένος κατὰ τὸ βοριά ἢ τὸ μαῖστρο, θὰ κἀνῆ βαρχειμωνιά, ἂν εἶναι κατὰ τὸ νοτιῶ, ὁ χειμῶνας θὰ εἶναι καλοκαιρινὸς (Σκῦρος).

(ε) Ἀπὸ τὰ πρῶτα καρύδια ποὺ ἔκοπταν τὴν ἡμέραν αὐτὴν: ἂν ἦταν γεμᾶτο, ὄλα θὰ πῆγαναν καλά, ἂν ἄδειο, κλάψε τὴν τύχη σου (Μέτραι Θράκ).

9. Ἄλλαι μαγικαὶ συνήθειαι: Π.χ. «Τ' Ἀηλιὸς οἱ Ἀηβλασιτες (Εὐρυτανίας) λειτουργιῶνται στὸν Ἀηλιᾶ τους, ἕνα ξωκκλήσι στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ. Μόλις ἀπολύση ἢ ἐκκλησιά, βγαίνουν στὴν ἄκρη, π' ἀρχίζει ἀπότομος βράχος. Παίρνει καθένas χαλίγια καὶ τὰ ῥίχνει κάτω στὸ βράχο λέγοντας: "Ὅσα χαλίγια ῥίχνω, τόσα χρόνια νὰ ζήσω!"»

6. Τῆς ἁγίας Παρασκευῆς (26 Ἰουλίου).

1. Πανηγύρεις καὶ θυσίαι δημοτελεεῖς. Κοινὴ τράπεζα τῶν ἑορταστῶν εἰς τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας.

2. Ὀργιαστικὴ λατρεία. Ἐκστασις ἢ μανία (τρέλλα) καταλαμβάνουσα τοὺς λάτρεις τῆς Ἁγίας, ἰδίᾳ τὰς γυναῖκας Π.χ. τοῦ Βαθνοῦ ἢ τρέλλα: «γυναῖκες πιάνονταν ἀπ' τὶς εἰκόνες στὸ τέμπλο καὶ χτυπιῶνταν στὸ κεφάλ', στὸ στήθος, ξεμαλλιάρες κ' ἔλεγαν: Σῶσε μας, Ἁγία Παρασκευή. Ἡμαρτον, σῶσε μας! Ἔτσι τὶς ἔπιανεν ἡ τρέλλα, ἔπαιρναν τὶς εἰκόνες καὶ ἀρκουνδῶντας, σὺν τὰ μικρὰ παιδιά, τριγύριζαν στὸ χωριό, πῆγαιναν καὶ σ' ἄλλα χωριὰ ἀρκουνδῶντας» (Κύζικος).

3. Ἀγιάσματα καὶ θεραπείαι. Ἐν παράδειγμα: «Στὴν Ἀλικαριὰ τῆς Ἀγχιάλου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ὅσ' εἶχανε ἄρρωστο τὸν πῆγαιναν στὸ ἅγιασμα, ἔσκαφταν λάκκο, τὸν ἔκαιναν μὲ ξύλα γιὰ νὰ ζεσταθῆ, ὕστερα τὸν καθάριζαν, ἔβαζαν μέσα τὸν ἄρρωστο ντυλιγμένο μὲ πάπλωμα, γιὰ νὰ ἰδρώσῃ, κ' ἔσφαζαν ταυτόχρονα πετεινό» (Λαογρ. 13, 112, 49).

7. Τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος (27 Ἰουλίου).

Ἅγιος ἰατρός, ὁ κατ' ἐξοχίην προστάτης τῶν ἀναπήρων. Πρβλ. «Κοντισοί, σιραβοὶ στὸν ἅγιον Παντελεήμονα». Τρόποι θεραπείας. Π.χ. εἰς τὴν Κίον «ὄποιος ποροῦσε, πῆγαινε στὸν ἅγιο Παντελεήμονα κ' ἔπαιρνε ἓνα βίασταγμα (ἀφιέρωμα) ἀπὸ τὴν εἰκόνα του καὶ τὸ κρεμοῦσε στὸ εἰκονοστάσι του. Τὸ εἶχεν ἐκεῖ, ὥσπου νὰ γινότανε καλά ὁ ἄρρωστος· κατόπιν ἔκανε κι αὐτὸς ἓνα ὁμοιο βίασταγμα κ' ἐπῆγαινε καὶ τὰ κρεμοῦσε καὶ τὰ δυὸ στὸν Ἅγιο Παντελεήμονα».

γ) Ἀπὸ τῆς 1ης Αὐγούστου μέχρι τῆς Ἀποτομῆς τῆς τιμίας κεφαλῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ (29 Αὐγούστου).

1. Πρώτη Αὐγούστου.

(α) Ἐθιμα καὶ δοξασίαι τῆς παραμονῆς (31 Ἰουλίου).

1. Πυραὶ καὶ ὑπερπήδησις αὐτῶν. Μὲ ποίους λόγους συνοδεύεται τὸ πήδημα τῆς φωτιᾶς; Ἄλλαι σχετικαὶ ἐνέργειαι. Π.χ. εἰς τὰ Τελώνια τῆς Λέσβου «τὴν Πρωτανγοσιὰ, νὰ ξημερῶν', ἀνάβουμε μέσα σὲ τριστράτο φωτιά (καράλα) καὶ τὴν ξεπερνοῦμε λέγοντας: ὦ, καλῶς τὸν Ἄκστο! Σὺκα τσαὶ καρύδια τσαὶ καλὰ σταφύλια! Ψήρουν μέσα στὴ φωτιά κ' ἓνα σκόρδο, παίρνουν τὶς σισελίδες (τὰ λουβιά) κι τὶς τρῶν γιὰ τὸν πυρετό.» Εἰς τὴν Ἰμβρον πηδοῦν τὸ φανὸ λέγοντες: «Ἄκστο, Παράκστο, σὺν ἀπ' μ' ἡῦρις νὰ μ' ἀφήσης». Εἰς τὴν Μάδυτον: «Ἄκστον, Παράκστον, καλῶς μᾶς ἡῦρ' ἢ γι' Ἄκστον!».

2. Δοξασία, ὅτι τὴν νύκτα τῆς 31^{ης} Ἰουλίου πρὸς τὴν 1^{ην} Αὐγούστου ἀνοίγουν οἱ οὐρανοὶ καὶ «*ὅ,τι προφάσης τὰ ζητήσης θὰ τὸ ἕως, θὲς πλοῦτη, θὲς γειά, θὲς χωράφι. Ἀποσπεροῦ στὸ πανηγύρι τοῦ Ἁγιάσος πλαγιάζουν στὰ τρίστρατα, γιὰ τὰ δοῦν τ' ἄγιο φῶς· περιμένουν ὡς τὸ πρωτὶ. Τὸ ἔχουν σὲ καλὸ*» (Τελώνια Λέσβου).

(β) Ἔθιμα τῆς 1^{ης} Αὐγούστου.

1. Ἐναρξεις νέας χρονικῆς περιόδου. Πρβλ. Ἐπλάκωσεν ὁ Ἄουστος, ἡ ἄκρα τοῦ χειμῶνα (Κάροπαθος). Δεισιδαίμονες συνήθειαι, σχετικαὶ μὲ τὴν ἀντίληψιν αὐτήν. Π.χ. εἰς τὴν Τήλον τὴν πρωΐαν τῆς 1^{ης} Αὐγούστου σκορπιίζουν ἐντὸς τῆς οὐκίας ἄμμον εἰς σημεῖον εὐτυχίας καὶ ἀφθονίας. Δὲν σκουπιίζουν κλπ.

2. Ἁγιασμοὶ ὑδάτων καὶ κατοικιῶν, ἔξοδος εἰς ἀμπέλους καὶ διασκεδάσεις. Π.χ. εἰς τὴν Μεσημβρίαν τὴν 1^{ην} Αὐγούστου «*γυρνᾶνε, ἄδροι πῆαινανε καὶ κᾶνανε ἁγιασμὸ στὰ πηγᾶδια καὶ ἀπὸ κεῖ πῆαινανε στ' ἀμπέλια καὶ γλέντιζανε ὡς τὸ βράδ*». Εἰς τὴν Αἰτωλίαν «*τὴν Πρωιτανγοσσιὰ ὁ παπᾶς γυρνᾶει τὰ σπῖτια τῶν γεωργῶν καὶ διαβάζει ἁγιασμοὺς καὶ τίς εὐχὲς τ' ἦν Τρύφωνα, τὰ φυλάη τὰ σπαριά τους*». Εἰς τὴν Τζαντῶ «*τὸ πρωτὶ ἔπαιρναν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ ἁγιασμὸ καὶ τ' ἄγιαζαν τὰμπέλια κ' ὕστερα μάζευναν τὰ πρωῖτα σταφύλια*».

3. Ἔθιμα νηστευτικά. Καθαρισμὸς χαλκίνων ἀγγείων, προσφορὰ σταφυλῶν, σύκων κ. ἄ. ὀπωρῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ διανομὴ αὐτῶν εἰς τοὺς νηστεύοντας κατὰ τὸν Ἑσπερινόν. Κτυπήματα τῶν χαλκωμάτων μὲ τὴν ἐπιφώνησιν: «*Κούδου, κούδου τὰ σαχάνια, | Κύριε, Κύριε, ἐλέησον, | δῶσ' μου, Χριστέ μου, δύναμη κ' ἐγὼ τὰ σὲ νηστέψω*» (Κάτω Παναγιά Κρήνης).

4. Προσφοραὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Π.χ. εἰς τὰς Κυθωνίας «*τὴν πρώτη τ' Αὐγούστου κάθε καλὴ νοικοκυρὰ ἔβαζε ἕνα πιάτο ἐλιές, μισὲς μαῦρες, μισὲς ἄσπρες, καὶ τίς ἔστειλε στὴ γειτονιά, σ' ὅσες δὲν εἶχαν, γιὰ τὰ φᾶνε κείνη τὴν ἡμέρα*».

5. Γίνονται κατ' Αὐγούστον μεταμφιέσεις; Κατὰ ποῖον τρόπον.

6. Ἀπαγορεύσεις σχετικαὶ μὲ τίς δριμέες τοῦ Αὐγούστου: δὲν πλύνουν, δὲν λούζονται, δὲν κόβουν ξύλα στὸ λόγγο, δὲν ἀφήνουν τὰ παιδιὰ τους ἔξω τὸ μεσημέρι κτλ. Ποῖαι ἡμέραι τοῦ Αὐγούστου εἶναι δριμάτα; Αἱ σχετικαὶ δοξασίαι.

7. Ἐναρξεις ἡμερομηνίων. Προγνώσις τοῦ καιροῦ ἐκ μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων, γινομένων κατὰ τὰς 6 ἢ 12 ἢ 14 πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου: *μηρολογιάζουν* παρατηροῦντες τὰς ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου (Κάροπαθος). *Μηναλάγια*, τὰ μερομήνια ἐν Κύπρῳ.

2. Τῆς Μεταμορφώσεως (6 Αὐγούστου).

1. Ὄνομα: *Τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Χριστοσωτήρα, τῆς Ἀησωτήρας* κτλ.

2. Προσκόμισις ἀπαρχῶν σταφυλῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εὐχολόγησις αὐτῶν διανομὴ εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Προσφορὰ τῶν ἀπαρχῶν τοῦ ἐλαίου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος.

3. Εἰδικὰ φαγητά: Ψάρι ἢ μπακαλιάρος ἢ μπιργιάνι (ὡς τῶν Βαίων καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ). Τρόπος παρασκευῆς. Ψάρευμα καὶ πρόγνωσις περὶ τῆς ἀλειείας ὀλοκλήρου τοῦ ἔτους.

4. Πίστις ὅτι ἀνοίγουν τὴν νύκτα οἱ οὐρανοί.

5. Ἀπαγόρευσις θαλασσίων λουτρῶν, «γιατὶ βγαίνει ἡ Λάμα τοῦ γαλοῦ» (Κορώνη).

3. Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου).

1. Ὁ Ἐπιτάφιος τῆς Παναγίας. Στολισμὸς αὐτοῦ μὲ ἄνθη, ἀγρουπνία καὶ προσευχαί. Περιφορὰ αὐτοῦ μὲ ἀναμμένα κηρία. Ποῦ συνηθίζεται ἡ τελετὴ αὐτή;

2. Πανηγύρεις καὶ λιτανεῖαι. Προσφορὰ ἀπαρχῶν μέλιτος.

3. Ἐναρξίς χοιροσφαγίων.

4. Ἡμέρα συνάψεως συμβολαίων μεταξὺ πιστικῶν καὶ τσελιγκάδων ἀπαλλαγὴ τῶν ὑπηρετῶν ἀπὸ πάσης ἐργασίας καὶ ἀπολυσιό, ἤτοι ἐλευθερία εἰσόδου εἰς ἀμπέλους καὶ κήπους.

5. Παραδόσεις σχετικαὶ μὲ εἰκόνας τῆς Παναγίας: εὑρεσις αὐτῶν καὶ θαυματουργὸς δύναμις. Τρόποι πρὸς εὑρεσιν τοῦ τόπου, ἔνθα πρέπει νὰ ἰδρυθῇ ἡ εἰκὼν κλπ.

4. Τὰ Ἐννιάμερα τῆς Παναγίας (24 Αὐγούστου).

Πανηγύρεις, λιτανεῖαι. Θυσίαι τελούμεναι κατ' αὐτάς.

5. Τοῦ ἁγίου Φανουρίου (27 Αὐγούστου).

1. Παράστασις: Μορφή ἀνδρὸς μ' ἓνα κερὶ στὸ χέρι.

2. Τάματα διὰ τὴν φανέρωσιν ἀπολεσθέντων πραγμάτων: «Ἄγιέ μου Φανούριε, φανέρωσέ μου τὸ . . . καὶ θὰ σοῦ κίνω μιὰ κοιλούρα γιὰ τὴν ψυχὴ τῆς μάνας σου!» (Ἡ μάνα τοῦ ἁγίου εἶχε πολλὰς ἁμαρτίες). Ὑστερα νεορεύονται αὐτὸ ποῦ ἔχασαν καὶ τὸ βρῖσκουν. Τότε κάνουν μιὰ κοιλούρα καὶ τὴ μοιράζουν σὰ μικρὰ παιδιὰ λέγοντας: «Πάρτε νὰ σ'χωρέσετε» (δηλ. τὴ μάνα τοῦ ἁγίου) (Ἀράχοβα). Πίττα κάνουν καὶ οἱ ἀνύπαντρες, γιὰ νὰ τοὺς βρῇ γαμπρό (Κορίτη).

6. Ἀποκεφάλισις ἁγίου Ἰωάννου (29 Αὐγούστου).

1. Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: τ' ἄη Γιαννιοῦ τοῦ Ἀποκεφαλιστῆ (Ἄδραμύτι).

ἢ τοῦ Κοβοκέφαλου (Καστορία) ἢ τοῦ Κουτσοκέφαλ' (Πόντος), τοῦ Νηστευτῆ (Κορώνη) ἢ τοῦ Νηστικοῦ (Λέσβος), τοῦ Θερμολόγου (Γορτυνία) ἢ τοῦ Ριγολόγου (Κρήτη) ἢ Παροξυσμοῦ (Λήμνος) ἢ τοῦ Κρουαδίτη (Σκύρος), τοῦ Πετειναῶ (Κυδωνία), τοῦ Σπασσοκάδ' (Γορτυνία), τοῦ Κυνηγοῦ, τοῦ Σταφυλᾶ (Σαμακόβιον Θράκ.) κτλ. Πίστις ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ Προδρομοῦ ἀναπηδᾷ ἐν τῷ δίσκῳ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου· δι' αὐτὸ πολλοὶ (ἐν Κύπρῳ) ἐγείρονται λίαν ἐνωρίς, διὰ ν' ἀπολαύσουν τοῦ θεάματος».

2. Πανηγύρεις καὶ λιτανεῖαι, παρακλήσεις εἰς ἐξωκλήσια ἢ ἀγιάσματα.

3. Νηστεία καὶ δεισιδαιμονία: «Δὲν τρώγαμε μαῦρο σταφύλι, μαῦρο σῦκο, ὅ,τι μαῦρο φροῦτο ἦτανε, γιατί τὸ αἷμα τοῦ Ἁγίου τὰ ἔβαρε. Δὲν τρώγαμε οὔτε καρῦδι, γιατί τοῦ ἔκοφαν τὸ καρῦδι, διὰ τὸν ἀποκεφάλισαν. Δὲν πιάναμε μαχαῖρι κείνη τὴν ἡμέρα καὶ τὸ ψωμὶ τὸ κόβαμε μὲ τὰ χέρια» (Κίος). «Δὲν κόβνε τὸ καρποῦζι μὲ τὸ μαχαῖρι στὸ πάνω μέρος, γὰ μὴ ξεκεφαλίζουμ' εἶσι τὸν ἅγιον Γιάννη. Κεῖν' τὴ μέρα τίποτε δὲν τρῶνε· εἶναι νηστησιμάρχης ἅγιος» (Τελώνια Λέσβου).

4. Δοξασάβια περὶ προελεύσεως τῶν πυρετῶν καὶ τρόποι καὶ μέσα θεραπείας. Προσφοραὶ ἐλαίου, λιβάνου κλ. θυσιάαι πετεινῶν ἢ ἐριφίων ἀπὸ τάμα, κλπ. Μεταβίβασις τῆς ἀσθενείας εἰς δένδρα κλπ. δι' ἀναθέσεως τριχῶς ἢ ῥάκους εἰς αὐτά. Κατὰ τοὺς Λημνίους χωρικοὺς «ἀπὲ τότε πὸν ἀποκεφάλισαν τὸν Ἁγιογιάνν', ἀπὲ τότε ἔπεσαν ἡ θέρμη στὸν κόσμον ταράχων τοῦ κηφάλ' τ' κ' ἔπεισι ταράχη, σννερίγ', παραξ' σμός. Γι' αὐτὸ τ' Ἁγιογιάνν' τ' Παραξ' σμοῦ εἶναι γιὰ τς θέρμες. Κεῖνος πὸν θερμαίνεται πάει στὸν Ἁγιογιάνν' λάδ', κερὶ, λίβανο καὶ θυμιάζ'» (Σβέρδια). Εἰς τὸ Ἄδραμύτιον «τὸν ἅγιον Γιάννη τὸν Ἀποκεφαλιστὴ τὸν ἔκαναν τάμα, ἄλλος πετεινῶ' ἄλλος κατσικάκ' γιὰ τὸν πυρετό. Πήγαινε μιὰ οἰκογένεια κ' ἔσφαζε· παίρνανε τὸ κεφάλι τοῦ πετεινοῦ καὶ τὸ κρεμάγαγε σὲ μιὰ συκιὰ καὶ τ' ἀφήγαγε κεῖ. Ἡ κόφτανε μιὰ τρίχα πὶ τὰ μαλλιά τς, μιὰ λουρίδα πὲ τὸ φουστάνι τς καὶ τ' ἀφήγαγε πάνω στὸ δέντρο, ὅ,τ' γὰ ἔτανε καλύτερα γὰ ναι ἀλυγαριά. Καὶ τὸ τάμα πού ἔκανεν ὁ νοικοκύρ'ς στὸν ἅγιον Γιάννη (τὸ πετεινῶ' ἢ τὸ κασιόκ') δὲν τὸ τρωγεν ὁ ἴδιος. Ἄλλοι τὸ τρῶγαν τ' ἀφηνεν ἐκεῖ κι ὅποιος τὸ βροσκε τὸ τρωγε. Ψυχικὸ ἦτανε.» Εἰς τὴν Κορώνην «τὴν ἡμέρα πὸν γιορτιάζει ἡ χάρη του, ὄγιοις θέλει μετράει μιὰ κλωνὰ μὲ τὸν ἅγιον Γιάννη, ὅσο δηλαδὴ εἶναι τὸ εἰκόνημα τοῦ τέμπλου, καὶ τὴ ζῶνει στὴ μέση του. Κοιμᾶται μὲ δαύτηνε δυὸ - τρεῖς βραδιὲς κ' ὅσπερα τήνε χύνει κερὶ καὶ τὴν ἀνάβει στὴ χάρη του καὶ καίγονται οὔλες οἱ ἀρρώστειες.»

5. Πυραὶ καὶ τὰ κατ' αὐτάς. Π.χ. εἰς τὴν Ἀπολλωνιάδα τῆς Προύσης «τ' ἅγιον Γιάννου (29 Αὐγούστου) ἀνάβανε φωτιὲς καὶ πετιοῦνταν ἀπάνω λένε: ἀφή-

ρουμε τὸν κακὸ καιρὸ καὶ πᾶμε στὸν καλὸν καιρὸ. Ἐνάβανε καὶ σκόρδα καὶ βάζαν στὰ χέρια τους, γιὰ νὰ μὴ βγάξουν παρανυχίδες».

6. Ἑορτὴ τῶν παιδίων· παρασκευὴ κουλλουρίων καὶ εὐλόγησις αὐτῶν· προσφορὰ εἰς τὰ χρονιάρικα παιδιά. Ἐστίασις κοινὴ «στὸ πέργερο τῆς ἐκκλησιᾶς» καὶ εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν παιδίων (Κάρπαθος).

7. 31^η Αὐγούστου (Κλειδοχρονιά).

Ποῖα αἱ καὶ αὐτὴν συνήθεια; Π. χ. εἰς τὴν Λέρον «αἱ γυναῖκες συνηθίζουσι τὴν ἑσπέρην τῆς παραμονῆς τῆς 1^{ης} Σεπτεμβρίου νὰ παραθέτουσι τράπεζαν ἐστρωμένην εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης καὶ ἐπ' αὐτῆς πινάκια γλυκυσμάτων, διὰ νὰ φάγῃ τὴν νύκτα τὸ στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ, ὡς λέγουσιν» (Οἰκονομοπούλου, Λερισκά 97). Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται ἡ προσφορὰ αὐτὴ εἰς τὸ στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ;

Δ' ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

α) Ἑορταὶ Σεπτεμβρίου

1. Πρώτη Σεπτεμβρίου (Πρωτοσταυριά).

1. Ἀρχιμηνιά, ἀρχιχρονιά. Συνήθειαι σχετικαὶ μὲ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι εἶναι ἀρχὴ τοῦ ἔτους. Π. χ. εἰς τὴν Αἰτωλίαν «τὴν πρώτη τοῦ Τριγητη πάει ὁ παπᾶς σ' ὄλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ καὶ διαβάζει ἀγιασμὸ καὶ λένε ὁ κόσμος «χρόνια πολλά». Ἡ μέρα αὐτὴ εἶναι πρωτοχρονιά, λένε. Κλειδώνει ὁ χρόνος σήμερα».

2. Ἄλλαι ὀνομασίαι τῆς ἡμέρας καὶ αἱ σχετικαὶ δοξασίαι· π. χ. τοῦ Χρονογράφου: πίστις ὅτι τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὁ Ἄγγελος «ἀπογράφει τίς ψυχὰς ποὺ θὰ πεθάνουν μὲς τὸν χρόνο».

3. Συνήθειαι γεωργικαί: εὐχαὶ καὶ προετοιμασίαι διὰ τὴν καλοχρονιά· εὐλόγησις τοῦ σπόρου, σύμβολα ἀφθονίας: ἡ ἀρχιχρονιά κτλ. Μερικὰ παραδείγματα: Εἰς τὴν Κάρπαθον τὴν ἀρχιχρονιά (1^{ην} Σεπτ.) οἱ γυναῖκες φέρουσι πρῶτ' ἡμερᾶς καὶ λαντουροῦν (σαντίζουσι) τὸν πάτο τοῦ σπιτιοῦ καὶ βάζουσι σταθόρια (λουλούδια), βασιλικούς, κατηφέδες, στοὺς στέλους τοῦ σπιτιοῦ καὶ κρεμάζουσι ἀρμαθιὰς τὰ ρόδια, ποὺ τὰ φυλάγουσι ὅλον τὸ χρόνο. Ἐνα ἀπὸ τὰ ρόδια σπάνουσι καταμῶσιν εἰς τὸν πάτο τοῦ σπιτιοῦ καὶ σκορπίζονται τὰ κουνκιά του. Ἀκόμη κρεμῶσιν καὶ κεδόνια καὶ μῆλα Κορητικά. Εἶναι καλόν. Τὴν ἀρχιχρονιά τοῦ Σταυροῦ γυρίζουσι ὁ παπᾶς τὰ σπίτια καὶ εὐχεται τὸν καλὸν χρόνο καὶ τοῦ δίνουσι κουλλοῦμα μελι-

τωμένα». (Μιχαηλ. Νουάρου, Λαογρ. Σύμμ. Καρπ. Α 182). Ἐκτὸς αὐτοῦ κάθε γεωργὸς φέρει τὸν σπόρον εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ τὸν *φκολόση* (εὐχολογήση) ὁ παπᾶς, ὅστις ἐν ἀνάγκῃ προσκαλεῖται καὶ εἰς τὸ σπίτι. (Αὐτ. Β 17). Εἰς τὴν Ρόδον «τὴν ἡμέρα αὐτὴ κρεμοῦν στὸν *μεσιᾶ* (μεσαῖο χονδρὸ δοκάρι, ποὺ βαστάζει τὴ στέγη) ἓνα ἄσπρο σακκουλλάκι, γεμάτο *σιτάρι* ἀπὸ τὰ στάχυα τοῦ ἴποθεριῶν, καὶ γῦρο σ' αὐτὸ βάλλει κάθε νοικοκυρὰ μιὰ ἄρμαθιὰ *καρύδια*, ἓνα *κρομμύδι*, ἓνα *σκόρδο*, ἓνα *κεχρί*, *δύο καρύδια* (τὸν καρπὸν τοῦ μπαμπακιοῦ, ὅταν μεστώσῃ), *παμπάκι*, ἄσκινόκαρπο καὶ ἓνα *τσαμπὶ σταφύλλι*. Τοῦτο τὸ λέγουν *ἀρχιχρονιά*, γιατί γίνεται στὴν ἀρχὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους. Ἄν δὲν κάμουν τὴν ἀρχιχρονιά, καμμὶὰ γεωργικὴ προετοιμασία δὲν ἀρχίζου. Τὴν ἀρχιχρονιά αὐτὴ τὴν ξεκρεμμοῦν ἀπὸ τὸν *μεσιᾶ* τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, τὴν Πρωτοχρονιά, τὸ *πρωῖ*, ἀφοῦ τὴν θυμιάσῃ τρεῖς φορὲς ἢ σπιτονοικοκυρὰ. Τὰ *καρύδια* καὶ τὸ *τσαμπὶ* τὸ *σταφύλλι* ποὺ γίνεται *σταφίδα*, τὰ *τρώγουν*, ἐνῶ τὸ *σιτάρι* ποὺ βρίσκεται στὸ *σακκουλλάκι*, τὸ *σκόρδο* καὶ τὸ *κρομμύδι*, τὰ *φυλάγουν*, γιὰ νὰ τὰ ρίφουν μέσα στὸν σπόρο, ὅταν θ' ἀρχίσουν τὴν σποράν. Τὸ θεωροῦν καλὸ ν' ἀνακατευθοῦν μὲ τὸν σπόρο οἱ *καρποὶ τῆς ἀρχιχρονιάς*» (Λαογραφία ΙΒ' σ. 104-105). Εἰς τὴν Κῶν ἡ ἀρχιχρονιά εἶναι μιὰ ἄρμαθιὰ ἀπὸ *ρόδι*, *σταφύλι*, *σκόρδο* καὶ *φύλλο* ἀπὸ τὸν *πλάτανο* τοῦ Ἰπποκράτη. Τὸ *πρωῖ* τῆς 1 Σεπτεμβρίου, πρὶν ἀκόμα βγῆ ὁ ἥλιος, ἀγόρια καὶ κορίτσια ἀραδιάζονται στὴν παραλία, ρίχνουν τὴν παλαιὰ ἀρχιχρονιά στὴ θάλασσα καὶ βουτοῦν τὴν καινούργια στὸ νερό· ἔπειτα παίρνοντας νερὸ ἀπὸ 40 κύματα γυρίζουν στὸ σπίτι καὶ κρεμοῦν τὴν ἀρχιχρονιά στὸ εἰκονοστάσι. Γυρίζοντας περνοῦν ἀπὸ τὸν *πλάτανο* καὶ ἀγκαλιάζου τὸν κορμὸ, γιὰ νὰ πάρουν τὸ χόντρος καὶ τὴ δύναμή του.

4. Ἄλλαι συνήθειαι τῆς 1 Σεπτεμβρίου ὡς Πρωτοχρονιαῖς: ἀνταλλαγὴ δώρων μεταξὺ νονοῦ καὶ βαπτιστικοῦ κλ. Π.χ. εἰς τὴν Κάρπ. στὰ παλιὰ χρόνια τὴν Πρωτοχρονιά (τὴν πρώτη τοῦ Σεπτέμβρη) ἢ *μάννα* ἢ ἡ ἀδερφή τοῦ παιδιοῦ τως ποὺ βαπτίσθηκε ἐκεῖνο τὸ χρόνο ἔφερεν εἰς τὸν τατᾶ ἢ τὴ ναννὰ ἓνα πανιέρι γεμάτο *ρόδια*, *καρύδια*, *κυδάνια*, *σῦκα*, *μήλα* κρητικὰ καὶ ἄλλους καρπούς. Ὁ τατᾶς ἢ ἡ ναννὰ ἐγύριζε τὸ πανιέρι μὲ *χαρίσματα*, *φουστάνι*, *μαντήλια* μεταξωτὰ καὶ ἄλλα δῶρα γιὰ τὸ βαπτιστικὸ του. (Μιχαηλ. Νουάρου, Λ. Σύμμ. Καρπ. Α 185).

2. Τοῦ ἁγίου Μάμαντος (2 Σεπτεμβρίου).

1. Ἄγιος βοσκός. Εἰκονογράφησις: μὲ τὸ στραβορόαβδι στὸ χέρι.

2. Πανήγυρις. Προσφοραὶ καὶ θυσίαι ἀμνῶν. Κοινὴ τράπεζα. Εἰς τὴν Σκῦρον «οἱ τσοπάνηδες τοῦ *πᾶνε ἀρνιά* νὰ ἴχῃ καὶ *κεῖνος* τὸ *κοπάδι* του, νὰ μὴν παραπονιέται καὶ *ζηλεύῃ*, νὰ τοὺς *φυλάῃ* καὶ τὰ *δικά* τους. Στὸ πανηγύρι του, τὴν *παραμονὴ* τὸ *βράδυ*, *σφάζουν* ἀρνιά κάτω ἀπὸ τὴν *καρυδιά*. Γυρίζου τὸ

κεφάλι τοῦ ἄρνοιου κατὰ τὸ ἱερὸ τῆς ἐκκλησίας, τ' ἀκουμποῦν σιὸ πεζοῦλι, πάνω ἀπ' τὸ μεγάλο ἄγνε (τὴ λυγαριὰ) καὶ τὰ σφάζουν, προσέχοντας τὸ αἷμα νὰ τρέξη μέσ' σιὸ αὐλάκι τὸ νερό, πού βγαίνει κάτω ἀπ' τὸ ἱερὸ τῆς ἐκκλησίας. Κατόπιν τὰ κόβουν, τὰ μαγερεύουν καὶ κάθονται ὅλοι καὶ τρῶνε καὶ διασκεδάζουν». (Ν. Πέρδικα, Σκῦρος Α' 140).

3. Τὸ Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου).

1. Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: *Τῆς Παναγίας τῆς Καρυδοῦς* (Καστορία), *τῆς Παναγίας τῆς ἀποσοδειᾶς* (Αἰτωλία), *τῆς σταφυλόφυης* (Σινώπη). Αἰτιολόγησις τῆς ἐπωνυμίας. Π. χ. εἰς τὴν Σινώπην «τὴν ἡμέραν αὐτὴν κόβουν σταφύλια καὶ ροδάκινα καὶ τὰ πᾶνε στὴν ἐκκλησίᾳ, ἀφοῦ δὲ τὰ εὐλογήσῃ ὁ παπᾶς τὰ μοιράζουσι στὸν κόσμον καὶ τότε πρωτοτρῶγουσι σταφύλι οἱ εὐσεβεῖς».

2. Πανηγύρεις καὶ λιτανεῖαι καὶ τὰ κατ' αὐτὰς ἐθιζόμενα. Πλειοδοσία διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς εἰκόνης τῆς Παναγίας, ἐστίασις τῶν πανηγυριστῶν κτλ. Π. χ. εἰς τὴν Λίμνην τῆς Εὐβοίας τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τελεῖται λιτανεῖα, μεταφερομένης τῆς εἰκόνης τῆς Θεομήτορος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἄννης. Εἰς ἀπόστασιν τινα ἀπὸ τοῦ ναοῦ ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ: *Ποῖος καλὸς χριστιανὸς κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου μας θέλει νὰ πάρῃ τὴ Χάρη της, νὰ μὴ κουρασθῇ, καὶ νὰ τὴν πάῃ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν μητέρα της;* Ὁ προσφέρων τὰ περισσότερα δικαιούται νὰ μεταφέρῃ τὴν εἰκόνα, διὰ τῶν χρημάτων δὲ ἀγοράζεται ταῦρος πρὸς κοινὴν ἐστίασιν ὅλων τῶν πανηγυριστῶν. — Πώλησις καχεκτικῶν παιδιῶν εἰς τὴν Παναγίαν: *ὁ σκλάβος τῆς Παναγίας*. Ἐξαγορὰ αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

3. Λήξις μισθώσεως ὑπηρετῶν, γεωργικῶν ἐργασιῶν (Θράκη).

4. Τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου).

Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: *Τ' ἄγιο Λελοῦδι* (Μεθώνη), *τοῦ Σταυροῦ τοῦ κλέφτη* (Σίφνος, Κίμωλος), *τῆς μάπας* κτλ.

(α) Ἔθιμα τῆς παραμονῆς.

1. Ἐλευθέρᾳ εἴσοδος τῶν παιδιῶν εἰς ἀμπέλους καὶ κήπους, ὡς καὶ τῶν βοσκημάτων εἰς τοὺς ἀγρούς.

2. Πυρραὶ (κάβαλοι, Σίφνος), ἀναπτόμεναι μὲ τις σημαμιές· σταύρωμα τῶν δωμάτων μὲ αὐτὰς κτλ.

3. Διανομὴ πίττας (μπογάτσας) εἰς ὅλα τὰ σπίτια ἀπὸ τὸν εὐρόντα τὸν σταυρὸν εἰς τὸ λαχὸν εἰς αὐτὸν τεμάχιον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Ποῖος ὁ σκοπὸς τοῦ ἐθίμου;

(β) Ἔθιμα τῆς 14ης Σεπτεμβρίου.

1. Διανομὴ βασιλικοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, «γιατὶ στὸ μέρος ποὺ βρῆκαν τὸ σταυρὸ φύτρωνε βασιλικὸς» (Καστοριά). Ποῖοι προσφέρουν τὸν βασιλικό;

2. Γεωργικαὶ συνήθειαι: Ἐποστολὴ πολυσπορίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εὐλόγησις αὐτοῦ. Ποῖων εἰδῶν σπόροι ἀποστέλλονται πρὸς εὐλογίαν; Στέλλουν καὶ σπόρους ἀπὸ τὴν τελευταίαν δέσμην σταχυῶν, τὸν λεγόμενον «σταυρὸν» ἢ «χτένι»; Ποῖα κατόπιν ἢ χρῆσις τοῦ λειτουργημένου σπόρου; Παραδείγματα. Εἰς τοὺς Γαλανιάδες τῆς Νάξου τὴν ἡμέραν αὐτὴν «κάθε γεωργὸς θὰ βάλῃ σὲ μιὰ πετσέτα λίγο κριθάρι, λίγα φασόλια, κουνιὰ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἔχει, γιὰ νὰ σπείρῃ, καὶ τὰ πάει στὴν ἐκκλησιὰ καὶ ἀφήνει τὴν πετσέτα του δεξιὰ τῆς Ἁγίας Θύρας· ἐκεῖ σχηματίζεται σωρὸς ὀλόκληρος, τὸν ὁποῖον ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας. Καθένας κατόπιν παίρνει τὴν πετσέτα του μὲ τὸν λειτρονημένο σπόρο. Ὅταν πρόκειται νὰ σπείρῃ, ὁ γεωργὸς θὰ βάλῃ μέσα στὸ δισάκι του, ποὺ περιέχει τὸν σπόρο ποὺ θὰ σπείρῃ, καὶ λίγο λειτρονημένο σπόρο, λέγων: Ἐλα Χριστέ μου καὶ Παναγιά μου, ἡ ὥρα ἢ καλή.» Εἰς τὴν Ἐπίδαυρον τὸ σιτάρι, ποὺ θὰ εὐλογηθῇ ὁ παπᾶς τὸ πρωτὸ τοῦ Σταυροῦ στὴν Ἐκκλησιὰ, εἶναι ἀπὸ τὸ σταυρὸ, δηλ. ἀπὸ τὴν τελευταία χερὰδα, ποὺ κόψανε τὸ θέρο στὸ χωράφι (Λαογρ. Γ 675). Εἰς Κλουτσινοχώρια Καλαβρυτῶν «πᾶνε πολυσπόρι στὴν ἐκκλησιὰ, δηλ. ἓνα σπυρὶ ἀπὸ ὄλους τοὺς καρποὺς (σιτάρι, κριθάρι, φασόλια κλπ.) μέσα σ' ἓνα μαντήλι, τὸ ὁποῖον θέτουν κατὰ τὴν λειτουργίαν ὑπὸ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν· ἐπανερχόμενοι ρίπτουν τὸ καθὲν εἰς τὸν σωρὸν του». Εἰς τὴν Σκῦρον «βράζουν κόλλυβα γιὰ τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν τους. Τὰ παιδιά, παίρνει καθένα τὴ χαδοῦλα του (ταψάκι μπακιρένιο βαθουλὸ) καὶ τὴν πάει μονάχου του στὴν ἐκκλησιὰ, στὸν Ἑσπερινό.»

3. Παρασκευὴ νέου προζυμιοῦ μὲ τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὸν βασιλικὸν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Σταυρολούλουδο). Τὸ πρῶτο ψωμί. Αἱ σχετικαὶ δεισιδαιμονίαι. Π. χ. εἰς τὸν Κατάλακκον Λήμνου «κάθε σπίτι, κάθε νοικοκυρὰ φέρνει ἓνα κομμάρι μὲ νερὸ στὴν ἐκκλησιὰ· τ' ἀφήνουν στὴ μέση τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅπου γίνεται ὁ ἁγιασμὸς, καὶ μετὰ τὸ παίρνουν. Μὲ τὸν ἁγιασμὸ αὐτὸ κάνουν τὸ προζύμι τῆς χρονιάς τὸ κάνουν καινούργιο. Τὸ παλιὸ τὸ οβοῦν τὸ ζυμώνουν ὅλο τὴν τελευταία ἐβδομάδα». Εἰς τὴν Κορώνη «κάνουν ζυμᾶρι καὶ βάνουν ἀπάνω τὸ κλωνιὸ τὸ βασιλικὸ ποὺ παίρνουν τοῦ Σταυροῦ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ ὡς τὴν ἄλλη μέρα φουσκώνει καὶ γίνεται προζύμι ἀπὸ μόνο του. Τὸ προζύμι αὐτὸ 40 μέρες δὲν τὸ δανείζουν, καὶ τὸ πρῶτο ψωμί ποὺ θὰ ζυμώσουν μ' αὐτὸ θὰ τὸ κάνουν λειτουργιὰ καὶ θὰ τὸ μοιράσουν.»

4. Ἐναρξίς χειμερινῆς περιόδου δι' ἀγρότας καὶ ναυτίλους:

παῦσις συνηθειῶν τινῶν τοῦ θέρους (μεσημβρινοῦ ὕπνου, δειλινοῦ γεύματος κτλ.), διακοπή μακρινῶν πλόων. (Πρβλ. *Τοῦ Σταυροῦ σταύρωνε καὶ δένε ἢ τοῦ Σταυροῦ κοίτα καὶ τ' ἄη Γιωργιωῦ ξεκοίτα*). Ἔναρξις τῆς σπορᾶς (τοῦ Σταυροῦ σταύρωνε καὶ σπέρνε).

5. Μιμικὴ παράστασις θορήνου καὶ ταφῆς τοῦ Δειλινοῦ, τελουμένη ἐν Αἰγίνῃ κατὰ τὰ ἐκτεθέντα ὑπὸ Π. Ἡρειώτου ἐν Λαογραφίᾳ τ. Η', σ. 289 - 296. Συνηθίζεται τυχὸν ἄλλοῦ τὸ ἔθιμον τοῦ Δειλινοῦ;

6. Ἄλλαι δεισιδαιμονίαι. Π.χ. τὴν ἡμέραν τοῦ Σταυροῦ δὲν κοιμοῦνται (Λασιδα Κρήτης). Διὰ ποῖον λόγον;

5. Τῆς ἁγίας *Εὐφημίας* (16 Σεπτεμβρίου).

Ἐορτασμός ὑπὸ τῶν μοδιστρῶν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας «ἐμοίραζαν βελόνες εἰς τὸ ἐκκλησίασμα». Τὸ ἔθιμον συνεχίζεται εἰς τὴν Ἁγίαν Εὐφημίαν, ἐνοριακὸν ναὸν τῆς Νέας Χαλκηδόνος τῶν Ἀθηνῶν. Παράδοσις ὅτι «ἡ Ἁγία Εὐφημία ἦτονε μοδίστρα».

6. Τοῦ ἁγίου *Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου* (26 Σεπτεμβρίου).

Ὄνομα τῆς ἐορτῆς: *Τοῦ ἁγίου Γιάννη τοῦ Καλαθᾶ ἢ τοῦ Ταλαρᾶ*. Ἐκ τίνος λόγου ἔλαβεν ὁ ἅγιος τὰς ἐπωνυμίας ταύτας; Ποῖαι αἱ σχετικαὶ συνήθειαι;

β) Ἐορταὶ Ὀκτωβρίου.

1. Πρώτη Ὀκτωβρίου.

Ποῖα τὰ ἐθιζόμενα κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν; Π.χ. εἰς τὴν Αἰγίαν τὴν 1^{ην} Ὀκτωβρίου σφάζουν ἓνα πουλὶ (κόττα ἢ κόκορα ἢ ὄ,τι ἄλλο)· τοῦ κόβουν ἐντελῶς τὸ κεφάλι καὶ τὸ κρεμοῦν ἀνάποδα. Ἄν τὸ αἷμα τρέξη συνεχῶς χωρὶς διακοπῆ, σημαίνει ὅτι θὰ πᾶνε καλὰ οἱ δουλειᾶς τῆς χρονιάς.

2. Πρώτη Κυριακὴ Ὀκτωβρίου.

Γίνονται μεταμφιέσεις κατ' αὐτήν; Ἄλλαι συνήθειαι;

3. Τῆς ἁγίας *Μαύρας* (8 Ὀκτωβρίου).

Δεισιδαιμονία: δυστυχεῖς οἱ γεννώμενοι τὴν ἡμέραν αὐτήν· δὲν ξεκινοῦν σὲ ταξίδι κτλ.

4. Τοῦ ἁγίου *Λουκά* (18 Ὀκτωβρίου).

Δεισιδαιμονία: «δὲν καματεύουσι, διότι ψοφοῦσι τὰ βόδια» (Μάνη).

5. Τοῦ ἁγίου *Ἀρτεμίου* (20 Ὀκτωβρίου).

Δεισιδαίμονες συνήθειαι: «Οἱ ἄνδρες πᾶνε στή χάρη του καὶ κάνουν κατρακύλα πάνω στο βράχο γιὰ τὴν ὑγεία τους, γιὰ τὸ σπάσιμο, γιὰ τὸ κατέβασμα» (Σκῦρος).

6. Τοῦ ἁγίου Ἀβερκίου (22 Ὀκτωβρίου).

Γεῦσις νέου οἴνου. Εἰς τὸ Ἐμπορεῖο Θήρας, ὅπου ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου, «κανεῖς δὲν πρέπει νὰ μείνη ξεμέθυστος».

7. Τοῦ ἁγίου Δημητρίου (26 Ὀκτωβρίου).

1. Ἔθιμα τῆς παραμονῆς γιὰ τὴν καλὴ χρονιά. Π.χ. ἡ τζαμάλα: σκελετὸς καμῆλας καμωμένος μὲ ξύλα καὶ τυλιγμένος μὲ παννιὰ καὶ προβιές· συνοδοὶ μὲ παρᾶξενα ροῦχα καὶ μὲ στεφάνια κληματαριάς στὸ κεφάλι· ἀγερωδὸς μετὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα· εὐχαί: *Αἰ κερά! Καλὴ χρονιά, καλὸ μπερεκέτι καὶ πολύχρονη*. Φιλοδωρήματα. (Τζαντὸ Θράκ.).

2. Πανηγύρεις, χοροί.

3. Ἐναρξες χειμερινῆς περιόδου: Λῆξις συμβάσεων ἐργασίας, συναψις νέων (Σύνορο χρόνου, Πρωτοχρονιά). Προμήθειαι καὶ χειμερινὰ ἐφόδια οἰκιῶν κτλ. Κάθοδος ποιμένων εἰς τὰ χειμαδιά, συμφωνίαι ψυχογιῶν διὰ τὸ χειμερινὸν ἐξάμηνον (μέχρι 23 Ἀπριλίου).

4. Ἄνοιγμα τῶν κρασιῶν Γεῦσις τοῦ νέου οἴνου.

γ) Ἑορταὶ Νοεμβρίου.

1. Τῶν ἁγίων Ἀναργύρων (1 Νοεμβρίου).

Πανηγύρεις. Θυσίαι ζώων.

2. Τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Σποριάρη ἢ τοῦ Μεθυσιῆ (3 Νοεμβρίου).

1. Ἐξήγησις τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Ἁγίου ἐκ τῶν ἐθίμων τῆς ἡμέρας.

2. Ἔθιμα γεωργικά: Προετοιμασία τοῦ σπόρου τῶν δημητριακῶν καὶ ἔναρξις τῆς σπορᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. Τοπικαὶ συνήθειαι. Π.χ. εἰς τὴν Ρόδον, «τὸ πρωῖ, νυχτατὰ νυχτατὰ, σηκώνεται κάθε νοικοκυρὰ καὶ θυμάζοντας βάλλει τὸν σπόρον τοῦ σιαριῶν στὸ δισάκκι, καθὼς καὶ ἓνα σκόρδο, κρομμῦδι, καρῦδι, πὸν κόβουν ἀπὸ τὴν ἀρχιχροιά». (Βλ. 1^{ην} Σεπτεμβρίου). Στὴ Λάρδο τῆς Ρόδου οἱ γεωργοὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν «βάλλουν σὲ μιὰ σκάφη τὸ σπόρο καὶ ἀνάφτουν τρία κεριά. Μέσα στὸ σπόρο ἀνακατεῦν διαφόρους καρπὸς καὶ λίγο σιτάρι, πὸν τὸ εἶχαν φυλαγμένο στὸ σακκουλάκι τῆς περασμένης ἀρχιχροιᾶς. Ἀπὸ τὴ σκάφη αὐτὴ βάλλουν λίγο σπόρο στὸ δισάκκι καὶ μαζί ἓνα ρόδι, πὸν θὰ τὸ φάγουν σὰν ἴοσπείρουν». (Α. Βρόντης, Λαογραφ. IB' 111).

3. Ἄνοιγμα τῶν κρασιῶν π.χ. εἰς τὴν Κάρπ. «τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μεθυστῆ γυρίζουν οἱ φίλοι τὰ διάφορα κελλάρια καὶ ἀνοίγουν τὰ πιθάρια τοῦ κρασιοῦ, διὰ νὰ δοκιμάσουν τὸ καινούργιο κρασί καὶ μεθύουν». Ὁμοίως εἰς Κρήτην

4. Πανήγυρις ἐορταστικὴ μετὰ θυσιῶν καὶ εὐωχίας.

3. Τῶν Ταξιαρχῶν (8 Νοεμβρίου).

1. Ὄνομα τῆς ἐορτῆς: τ' ἄη Ταξιαρχιοῦ (Ἀράχοβα) τ' Ἀγιοστρατοῦ (Σβέρδια Λήμνου), τ' ἄγιο Μιχαλιῶ (Κορώνη), τ' ἄγι Σιράτκου (Σκοπὸς Θράκης), τ' Ἀξισιράτηγον (Κάρπ.).

2. Θεραπευτικαὶ καὶ ἀποτρεπτικαὶ συνήθειαι. Π.χ. εἰς τὸν Πόντον «οἱ μητέρες τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἔφεραν τὰ παιδάκια τους στὴν ἐκκλησία κ' ἐτύλιγαν τὸ λαιμὸ τους στὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ παραπέτασμα τῆς Ὁραίας Πύλης, γιὰ ν' ἀποτρέψουν τὸν πονόλαιμο». Εἰς τὴν Αἴνον «ἀφ' ἐσπέρας τῆς ἐορτῆς τῶν Ἀρχιστρατήγων δὲν ἀφήνουν τὰ ὑποδήματά των ἔξω τῆς οἰκίας, ὡς συνηθίζουσιν πάντοτε, ἀλλὰ τὰ παίρνουν μέσα, ἵνα μὴ ἰδὼν αὐτὰ ὁ Ἀρχισιράτηγος Μιχαὴλ ἐνθυμηθῆ αὐτοὺς καὶ ἀναλάβῃ ἐκ τῆς ζωῆς».

3. Θυσίαι πετεινῶν. Αὐταὶ ἐν Σκοπῶ τῆς Θράκης ἐτελοῦντο ὑπὸ γέροντος τινος ὑπὸ τὸ φῶς ἀνημμένων κηρίων εἰς ἡρειπωμένον ἔξωκκλήσιον. (Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ, 6, 213). Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται τοῦτο;

4. Νηστεία. Π.χ. εἰς τὰ Κοτύωρα «οἱ γοῖες νηστεύανε στὴ χάρη τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ, γιὰ νὰ τίς πάρη εὐκόλα τὴν ψυχὴ καὶ νὰ μὴν παιδεύονται, ὅταν ἦταν νὰ πεθάνουν».

4. Τοῦ ἁγίου Μηνᾶ (11 Νοεμβρίου).

1. Μεγάλῃ ἐορτῇ γιὰ τοὺς τσοπάνηδες: «Αὐτὸς ὁ ἅγιος κόβει τὸ στόμα τῶν ζουλαπιῶν» (Αἰτωλία), καταδιώκει τοὺς κλέπτας καὶ φανερώνει τὰ κλοπιμαῖα καὶ ἐν γένει τ' ἀπολεσθέντα (Μέτραι Θράκης).

2. Δεισιδαιμονία. Δὲν ἀνοίγουν ψαλίδι, δὲν κόβουν τίποτε μὲ μαχαίρι «γιὰ τὸ λύκο» (Πεντάλοφος, Δυτ. Μακεδονίας).

3. Μαγικαὶ συνήθειαι. Π.χ. εἰς τὴν Φθιώτιδα αὐτὴ τῇ μέρα οἱ γυναῖκες ράβουν τὰ κακὰ στόματα τοῦ χωριοῦ δηλ. μὰ γυναῖκα παίρνει ἓνα κομμάτι παννὶ καὶ μὰ βελόνα μὲ κλωστή καὶ ἀρχίζει νὰ περνᾷ βελονιὰς ξμπρὸς καὶ σ' ἄλλες γυναῖκες. — Ράβω, ράβω, λέει. — Τί ράβεις; τὴ ρωτοῦν. — Ράβω τῆς . . . τὸ στόμα, ἀπαντᾷ.

4. Παροιμίας σχετικαὶ μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ ψύχους. Π.χ. «Ὁ ἄη Μηνᾶς

τὸ μῆνυσε καὶ ὁ Φίλιππος τὸ καρτερεῖ (δηλ. τὸ χιόνι) (Μέτραι Θωράκης) ἢ «τ' ἄη Μηνὸς λμήνυσα καὶ τ' ἄη Φιλίππ' αὐτοῦ εἰμι (ἐνν. ὁ χειμῶν, Ἕπειο).

5. Τοῦ ἁγίου Φιλίππου (14 Νοεμβρίου).

1. Παραδόσεις καὶ συνήθειαι γεωργικαί. «Λέγε πάς ὁ Ἅγιος ἦταν γεωργὸς καὶ ἀπόκρευε στὸ χωράφι του· γι' αὐτὸ καὶ στὴ γιορτὴ του δουλεύουν οἱ γεωργοὶ στὸ χωράφι τους καὶ οἱ γυναῖκες κάνουν μακαρόνια μὲ τὸ ζυμαρί καὶ τὰ πᾶνε στοὺς ἄντρες στὰ χωράφια (Αἰτωλία).

2. Παροιμίαι σχετικαὶ μὲ τὸν ἅγ. Φίλιππον καὶ τὴν ἔναρξιν τοῦ χειμῶνος· π.χ. Ὁ φτωχὸς ὁ Φίλιππος | ὀλημέρα δούλενε | καὶ τὸ βράδυ ἀπόκρευε· — Ἄν τ' ἄη Φιλίππου λείπω, | τ' ἄγια τῶν ἁγῶν δὲ λείπω.

3. Μικρὴ ἝΑποκριά. (Μικρὲς σήκωσες ἐν Κύπρῳ).

6. Σαρακοστή Χριστουγέννων (Σαραντῆμερο).

Συνήθειαι νηστευτικαὶ καὶ λατρευτικαί: *σαραντῆρι* ἢ *σαρανταλείτουργο* (μνημόνευσις τῶν ψυχῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τὴν λειτουργίαν καθ' ὅλην τὴν Σαρακοστήν)· ἰδιαίτεραι συμφωνίαι, ἀμοιβὴ ἱερέως.

7. Τοῦ ἁγίου Πλάτωνος (18 Νοεμβρίου).

1. Ὄνομα: Τ' ἄη Πλατάν'.

2. Προλήψεις περὶ τοῦ καιροῦ. Π.χ. «Ὅ,τι καιρὸ κἀνὴ τ' ἄη Πλατάν' θὰ κἀνὴ καὶ ὡς τὰ Χριστούγεννα» (Μέτραι Θωράκης).

8. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου (τῆς Μεσοσπορίτισσας) (21 Νοεμβρίου).

1. Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: τ' ἄεσόφια (Σούρμενα), τ' ἄγια τῶν Ἁγῶν (Χίος, Σίφν. κ. ἄ.), τῆς Παναγίας τῆς Ἀρχισπειρίστρας (Μακρὰ Γέφυρα Θωράκης), τῆς Μεσοσπορίτισσας (Πελοπόννησος, Κάρπ. Κρήτη κ. ἄλ.), τῆς Μισοσπορίτριάς (Λημνος), τῆς Ἐισπορτίσας (Ρουμλοῦκι Μακεδονίας), τῆς Πολυσπορίτισσας (Εὐρυτανία, Δυτ. Μακεδονία), τῆς Ἀποσοονδιάς (Βιτρινίτσα), τῆς Πορτοκαλούσας (Ἄργος). Ἐξήγησις τῆς ὀνομασίας. Π.χ. διότι τότε οἱ ζευγᾶδες εὐρίσκονται εἰς τὰ μισὰ ἢ τὰ μέσα τῆς χειμερινῆς σπορᾶς των (Κάρπ.). Αἱ σχετικαὶ παροιμίαι: π.χ. *Μισόσπειρες, μισόφαες, μισοκονόμα νά'χης*» (Γοῖζι Πυλίας) «Τὰ μ' σόσπειρα, τὰ μ' σόφαγα, τὰ μ' σόχου στήν κονφίνα» (Βιτρινίτσα).

2. Ἔθιμα καὶ δοξασίαι γεωργῶν. Π.χ. εἰς Λορυμὸν Μακεδονίας «ὑπάρχει ἡ γνώμη, ὅτι τὰ σπαρτὰ πού σπείρονται μέχρι τῆς 21 Νοεμβρίου φυτρώνουν ἀμέσως, ἐνῶ ἐκεῖνα πού σπείρονται κατόπιν, διὰ νὰ φυτρώσουν, πρέπει νὰ παρῆλθουν 40 ἡμέραι». Παρασκευὴ πολυσπορίου. Π.χ. εἰς πολλὰ χωρία τῆς Αἰτωλίας τὴν

ἡμέραν αὐτὴν ἀντὶ ἄλλου φαγητοῦ «βράζουν πολὺ σπόρια, τρῶνε καὶ μοιράζουσι καὶ σὲ δικαίως γιὰ τὰ χρόνια πολλά.»

Τάγισμα ἢ νίψιμο τῆς βρύσης μὲ πολυσπόρια. Ὅμοίως εἰς τὴν Αἰτωλίαν, γὰρ νὰ γέροντι καλὰ τὰ σπαριά, πρέπ' νὰ πααίνουσι τῆς Παναγίας τς Πουλυσπουριάσας, νὰ ρίβουσι τὴ βρούσ' μὲ σπόρια, «δηλ. παίρουν πολυσπόρια (σιτάρι, καλαμπόκι, κουκιά, φασόλια κτλ.) καὶ πᾶνε στὴ βρύση, τὰ ρίχνουν μέσα καὶ λένε: «Ὅπως τρέχει τὸ νερό, νὰ τρέχῃ τὸ βιό.» Παίρουν νερὸ καὶ γυρίζουν».

3. Συνήθειαι ποιμένων. Κατεβαίνουν εἰς τὰ χερμαδιά.

4. Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις. «Αὐτὴ τὴ μέρα βασιλεύει ἡ Πούλια, καὶ ὅπως θὰ κάμῃ αὐτὴ τὴ μέρα, θὰ κάμῃ καὶ τίς σαράντα κατοπινὲς μέρες» (Αἰτωλία).

9. Τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης (25 Νοεμβρίου).

1. Ὄνομα. «Λέγεται καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ κωλοπάνια, γιὰτὶ πλησιάζει νὰ γεννηθῇ ὁ Χριστὸς» (Καστορία).

2. Παρασκευὴ ἐδεσμάτων. Π.χ. εἰς τὴν Καστορίαν κάνουν πιτονλίτσες μὲ καρύδια καὶ ζάχαρη, εἰς τὴν Κύπρον ξηροτήγανα, διὰ νὰ κάμουν πολὺ μετάξι.

3. Ὀνειρομαντεία δι' ἀρμυροκουλλούρας. Ἐπίκλησις τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης «Ἄγια μου Κατερίνα μου, | ρτετόρου θηγατέρα κτλ.»

10. Τοῦ ἁγίου Στυλιανοῦ (26 Νοεμβρίου).

Ἄγιος προστάτης τῶν βρεφῶν. Παράστασις αὐτοῦ εἰς εἰκόνας. Τάματα.

11. Τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου (30 Νοεμβρίου).

1. Πίστις ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἀρχίζει τὸ κρόνο ν' ἀντρειεύῃ ἢ ὅτι ἀντρειεύεται ἢ νύχτα ἢ ὅτι ὁ ἅγιος ἀντρειεύει τὰ σπαριά. Ποβλ. Στους τριάντα Ἄγιαντριάς, | ἀντρειεύετ' ὁ βοροῦς (Μέτροι Θοράκης).

2. Γεωργικαὶ συνήθειαι: Πολυσπόρια (μπόλια, κονγκάτζια, ἀντριλλούσια), τηγανίτες. Σκοπὸς τοῦ ἐθίμου καὶ αἱ σχετικαὶ δεισιδαιμονίαι. Π.χ. εἰς τὸ Λοζέτσι Ἠλείου «τ' Ἄγι' Ἀντρέα βράζουσι καλαμπόκι καὶ σιτά' μαζί, (μπόλια), καὶ τὰ πᾶνε στὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὰ διαβάζ' ὁ παλῶς: τὸ ἔχουν σὲ καλὸ νὰ τὰ βλογήσ' ὁ Θεός, νὰ γίνουσι περισσότερα παρέκεια. Τὰ μοιράζουσι σιὰ σπίτια, γιὰ ν' ἀντρειωθοῦν τὰ σπαριά.» Εἰς τὴν Νάξον «τ' ἄη Ἀδριᾶ ἀρχίζουν νὰ γίνουσι τίς τηγανίτες καὶ ὅποιος δὲν κάνει ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα, θὰ τρυπήσῃ τὸ τηγάνι του (Ποβλ. Τ' ἄη Ἀδριᾶ τοῦ Τρυποτηγανᾶ (Νάξος), τοῦ Τρυποτηγανίτη (Χίος).

3. Παροιμίαι καὶ ἕσμάτια: Π.χ. Ἄγιαντρεά, φύσα, | Ἄε - Βαρβάρη, βρέξον, | Ἄε - Σάββα, σιώντσον, | Ἄε - Νικόλα, βόγηθα! (Πόντος).

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

α) *Ἔθιμα τῆς σπορᾶς.*

1. Εὐλόγησις τοῦ σπόρου ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς 1^{ης} ἢ τῆς 14^{ης} Σεπτεμβρίου. (Βλ. ἄνωτ. σ. 85 καὶ 88). Ποῦ ἢ εὐλόγησις τοῦ σπόρου γίνεται κατ' ἄλλας ἡμέρας; Π.χ. εἰς τὴν Ρόδον καὶ Λήμνον γίνεται κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγ. Γεωργίου τοῦ Σποριοῦ ἢ τοῦ Σποριάρη (3 Νοεμβρίου). (Βλ. σ. 90).

2. Πότε γίνεται ἔναρξις τῆς σπορᾶς τῶν δημητριακῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ σίτου εἰς τὸν τόπον σας; Δοξασίαι καὶ ἐνέργειαι σχετικαὶ μὲ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς σπορᾶς. Π.χ. εἰς τὴν Κάρπαθον «διὰ νὰ εἶναι καλοῦ φέγγου (ἦτοι καλοῦ φεγγαριοῦ) ἢ σπορά, ὁ γεωργὸς κάποιαν ἡμέραν μετὰ τὴν πανσέληνον, ὅταν ὀλιγοστεύῃ τὸ φεγγάρι, σπέρνει ὀλίγον σπόρον κάπου εἰς τὸ κηπάριόν του ἢ ἀπλῶς πετᾷ ὀλίγον σπόρον ἐπάνω εἰς τὸ δῶμα τοῦ σπιτιοῦ εἰς ἔνδειξιν, ὅτι ἤρχισεν ἤδη ἢ σπορὰ καλοῦ φέγγου. — Ποίας ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἀποφεύγουν οἱ γεωργοὶ νὰ κάμουν ἔναρξιν τῆς σπορᾶς; Π.χ. εἰς τὴν Κάρπαθον τὴν Τρίτην, τὴν Παρασκευὴν καὶ τὴν ἡμέραν, ποῦ ἔτυχε νὰ πέσῃ τὸ λιτρόπι, δηλ. ἡ ἑορτὴ τοῦ Κληδόνου. — Ἄλλαι προλήψεις. Π.χ. εἰς τὴν Σκῦρον *τὴ μέρα ποῦ δ' ἀρχίσουν τὴ σπορὰ, δὲ δίνουν τίποτα μέσ' ἀπ' τὸ σπύρι' τὸ ἔχουν σὲ κακὸ λένε πὼς δὲ φυτρώνουν τὰ σπαρμένα. Κι ὅσο σπέρνουν, δὲ δίνουν φωτιά, γιατί δαυλιάζει τὸ στάρι καὶ τὸ κριθάρι... Σὰ σπέρνουν, τὰ ὄνειρα δὲ βγαίνουν* (Πέρδικα, Σκῦρος Α 157). Πρβλ. Λαογρ. Γ' 676. Σ' 140. ΙΒ' 93.

3. Μιμικαὶ παραστάσεις τελούμεναι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς σπορᾶς. Π.χ. εἰς τὰ Μάλγαρα τῆς Θράκης στὴν ἀρχὴ τῆς σπορᾶς (μεταξὺ Ὀκτωβρίου καὶ Νοεμβρίου) ἢ τὸ πρῶτον Σάββατον τοῦ Ὀκτωβρίου (ἐν Χατζηγυρίῳ) «μαζεύονται κανένα βράδν καμμιά δεξαριά ἄντροι καὶ παρασταίνουν τὴν Τζαμάλα. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς γίνεται καντίνα (κωρὰ), ντύνεται γυναικίσια ροῦχα καὶ λέγεται καὶ Τζαμάλα, δύο ἄλλοι φοροῦν προβιὲς μὲ κονδούνια στὰ γόνατα καὶ λέγονται Τζαμάλ'δες. Ἐνῶ δ' ἓνας ἀπ' αὐτοὺς χορεύει μὲ τὴ Τζαμάλα, ὁ ἄλλος τὸν χτυπᾷ μὲ τὸ ραβδί του καὶ παίρνει αὐτὸς τὴ Τζαμάλα καὶ χορεύει μαζί της. Ἐπανέρχεται ὁ πρῶτος καὶ χτυπῶντας τὸν δεύτερον, παίρνει πίσω τὴ γυναῖκα, ἀλλὰ σὲ λίγο γυρίζει ὁ δεύτερος καὶ τουφεκῶντας δῆθεν μὲ τὸ ραβδί του σκοτώνει τὸν πρῶτον. Ἐνῶ δὲ ὁ φονεὺς καταγίνεται δῆθεν νὰ ἐκδώρῃ τὸν σκοτωμένον, αὐτὸς ἔξαφρα σηκώνεται

και κάνουν και οι δύο τους, χωρίς να μιλοῦν, κάτι χειρονομίες βωμολοχικές. Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται κατόπιν ὡς τὸ πρῶτ' εἰς ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ. Οἱ σπιτονοικοκύρηδες τοὺς φιλοδοξοῦν 2-3 ὀκάδες σιτάρι». (Ἄρχ. Θρακ. Θησαυροῦ Β' σ. 110). Ποῦ ἄλλοῦ συνηθίζεται παρομοία παράστασις και ποῖος ὁ σκοπὸς τοῦ ἔθιμου; Βλ. και ἄνωτ. τὰ ἔθιμα τῆς παραμονῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

4. Ἐναρξεις τῆς σποραῖς και τὰ κατ' αὐτήν. Τί βάζουν εἰς τὸ σακκὶ ἐκτὸς τοῦ σπόρου; (ρόιδο, σταφίδες, κονιλλούρια και εἴ τι ἄλλο). Ποῖος γεμίζει τὴν σποροσακκούλα και τὴν παραδίδει εἰς τὸν γεωργόν; Π. χ. εἰς τὴν Κάρπαθον ὁ γουρλιῆς (= τυχερὸς) τοῦ σπιτιοῦ. Μὲ ποίας πράξεις και εὐχὰς κάμνει ὁ ζευγολάτης ἔναρξιν τῆς σποραῖς; Π. χ. εἰς τὴν Ἐπίδαυρον τὴν ἡμέραν ποὺ θὰ σπείρουν «βαίνουν μέσα στὸ σακκὶ τὸ σπόρο (ποὺν βλογηθήκε τοῦ Σταυροῦ στήν ἐκκλησία), ἕνα ρόιδο ἀλάκερο και τὸ πρῶτ'-πρῶτ', για νὰ μὴν κάμουν κακὸ ἀπάντημα, πᾶνε στὸ χωράφι. Ζεύουν τὰ βόδια και, πρὶν ἀρχινήσουν τὸ σπόρο, παίρνουν τὸ ρόιδο και τὸ βαρᾶν ἐπάνω στὸ ἐνὶ τοῦ ἀλετριοῦ (τὸ ὑνί), ἀνακατεῦν κάμποσα σπυριά ρόιδο μὲ τὸ σπόρο στήν ποδιά τους και τὸν πετᾶνε λέγοντα: Καλὰ μερκεῖα! Ἄμα ρήξουνε μιὰ σποριά, δηλ. ἕνα στρέμμα, κάθονται και τρῶνε τὸ ἄλλο ρόιδο κ' εὐ-κειῶνται» (Λαογραφία Γ' 675). Εἰς τὰ Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας «ὅταν πρωταρχίσουν νὰ σπείρουν, βάζουνε μέσ' στὸ σπόρο καρύδια, ρῶγες ἀπὸ σταφύλι κ' ἕνα ρόιδο. Τὰ σπέρνουν μαζί μὲ τὸ σπόρο χάμω στὴ γῆ και λένε: Νὰ γένη τὸ γέννημα γλυκὸ σὰν τὸ σταφύλι, τσουπωτὸ σὰν τὸ ρόιδο και ἀφρᾶτο και ἄσπρο σὰν τὸ καρύδι» (Ἐπετ. Βουρβούρων, 1939, σ. 137). Πρὸβλ. Λαογρ. τ. 140,10. ΙΒ' 92 κέ.

Ρίπτει ὅλον τὸν σπόρον ὁ σπείρων ἢ κρατεῖ μικρὰν τινα ποσότητα σίτου ἐντὸς τοῦ σάκκου; Τί γίνεται ὁ ὀλίγος αὐτὸς σπόρος; Π. χ. εἰς τὸν Δρυμὸν «μετὰ τὸ τέλος τῆς σποραῖς ρίπτεται εἰς τὴν σιταποθήκην μὲ τὴν εὐχήν: Ὅσα σπυριά, τόσα κοιλὰ τοῦ χρόν'».

5. Ἐπιστροφή ἐκ τῆς σποραῖς. Καταχύσματα κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ζευγολάτη εἰς τὸ σπίτι. Π. χ. εἰς τὴν Ἐπίδαυρον ἡ νοικοκυρὰ τὸν καλοκαρτερεῖ (τὸ ζευγολάτη ποὺ πῆγε στὸ χωράφι για τὸ σπόρο), κόβει ρόιδα, βαίνει σταφίδα, τραγάλια και ἐκεῖνος εὐκείηται και λέει: «Χρόνια πολλά, καλὰ μερκεῖα, χίλια κονβέλια ἢ χίλια μύδια» (Λαογρ. Γ' 675). Ποῦ ἄλλοῦ ἡ νοικοκυρὰ ὑποδέχεται τὸν ζευγολάτην μὲ καταχύσματα;

6. Ἐδέσματα. Πίττα μὲ σπανάκια ἢ ἄλλα διάφορα χόρτα κατὰ τὸ δεῖπνον. Αἱ σχετικαὶ εὐχαί. Π. χ. νὰ φυτρώσουν γλίγγορα τὰ στάρια κι νὰ πρᾶσ' ῥίσουν σὰ δὰ λάχανα τς πίττας (Δρυμὸς).

β) *Ἔθιμα τοῦ θερισμοῦ.*

Συνήθειαι ἐπιζωοτοῦσαι κατὰ τὸν θερισμὸν τῶν γεννημάτων καὶ ἐπὶ τῷ πέρατι αὐτοῦ.

1. Τὰ ἐθιζόμενα κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ θερισμοῦ. Π.χ. εἰς τὴν Σκῦρον «βάν'νε μπροστά τ'νε στὸν ὄργο μιὰ πέτρα, τὴ σταυρών'νε τρεῖς βολές τσαὶ λένε: Ὅπως ἐν' ἡ πέτρα γεροῖ, νὰ ν' τὸ ὁ καρπὸς γεροῖ τσαὶ μεῖς π' θερίζουμε». Εἰς τὸν Δρυμὸν «οἱ θερισταὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ρίπτουν εἰς τὸ φαγητὸν των, τὴν λεγομένην *σκοροδάσημ*, μιὰ *κοννὴ ἀγριά* (=ἓνα κλωνοράκι ἀγριάδας), διὰ νὰ εἶναι γεροὶ σὰν τὴν ἀγριάδα». Τοποθέτησις τῶν θεριστῶν εἰς στοίχους (*προτωρακάτης, λαύρης, ραάρης* ἐν Κύπρῳ).

2. Τὰ πρῶτα δράγματα τῶν σταχύων, τὸ πρῶτο δεμάτι. Π.χ. εἰς τὸν Δρυμὸν «τὰ πρῶτα δύο δράγματα σταχύων τοποθετοῦνται ἐπὶ τῆς γῆς σταυροειδῶς. Ἐπειτα οἱ θερισταὶ κόπτουν ἀπὸ ἓνα στάχυν καὶ τοποθετοῦν ὀπίσω εἰς τὴν μέσην των, *γὰ νὰ μὴ τοὺς ποηῖ ἡ μέσ'*. Τὸ πρῶτον δεμάτι σταχύων, τὸ ὁποῖον δένεται, στήνεται ὄρθιον καὶ οἱ θερισταὶ τὸ προσκυνοῦν, ἐνῶ ὁ νοικοκύρης ρίπτει νομίσματα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς δῶρα τῶν θεριστῶν. Φαγητὸν τοῦ δείπνου *λίτια*» (Σλίνης, Λαογρ. IB' 98). Ποία ἡ συνήθεια ἄλλοῦ; Οἱ *Θοῤακες* γεωργοὶ «τὸ βράδυ κάνουν ἓνα δεματικό, κόβουν μιὰ χειροβολιά, ὅσο παίρνει τὸ χέρι μὲ τὴν παλαμιαριά, καὶ τὴν ἀφήνουν ἀπάνω στὸ δεματικό, *γὰ νὰ δλεῦ' τν νύχτα ἡ μοῦρα τς*» (Λαογρ. IB' 405). Γίνεται τοῦτο ἄλλοῦ;

3. Κατὰ ποῖον τρόπον ἐνεργεῖται ὁ θερισμὸς τῶν τελευταίων σταχύων καὶ ὑπὸ τίνων; Ποίας λέξεις ἢ φράσεις ἀναφωνοῦν οἱ θερισταὶ μετὰ τὴν κοπὴν τῶν τελευταίων σταχύων; (Π.χ. *Πιάστε τον, πιάστε τον!*) Τί ὑπονοοῦν μὲ τὰς λέξεις αὐτάς; Μήπως ἀφήνουν ἀθέριστους μερικοὺς στάχυν; Π.χ. εἰς τὸ Μανιάκι «*ἀφήνουνε καὶ καμπόσα στάχνα ἀθέριγα καὶ λένε: ἀφήνω τοῦ ζευγολάτη τὰ γένεια*». Εἰς τὴν Σκῦρον «*σὰν ἀποθερίσουν, ἀφήνουν δυὸ λιμάγια ἀποθερί στὸ χωράφι ἄθερα, γὰ χαρὰ τοῦ χωραφιοῦ καὶ γὰ νὰ φῶνε τὰ πουλιά καὶ τ' ἀγρίμια*». Ποῖαι πράξεις τελοῦνται τότε γύρω εἰς αὐτούς; Ὑπάσχει ἡ συνήθεια οἱ θερισταὶ *νὰ ρίχνουν τὸ δρεπάνι τους ψηλά ἓνας ἓνας μὲ τὴ σειρὰ καὶ νὰ συναγοῦν μαντεύματα ἀπὸ τὴν θέσιν πού θὰ πάρη τὸ δρεπάνι μὲ τὸ πέσιμο; ἢ ἡ συνήθεια νὰ πιάνουν τὸν νοικοκύρη καὶ νὰ τὸν σηκώνουν ὑψηλά, διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ τάξῃ «μιὰ κόττα εἶτε κρασὶ εἶτε ὄτι ἄλλο θέλει»;*

Μερικὰ παραδείγματα: Εἰς τὰ Βούρβουρα Κυνοουρίας «*στὸ τέλος τοῦ θερισμοῦ ἀφήνουν ἓνα κομμάτι γέννημα ἀθέριστο*». Αὐτὸ τὸ θερίζουν ὅλοι μαζὶ βιαστικὰ καὶ ἀμέσως, ὅταν τελειώσουν, πετοῦν τὰ δρεπάνια καὶ φονάζουν «*Πιάστε τον!*

Πιάστε τον! νομίζοντας ὅτι κάτι ἀόρατο ξεφεύγει καὶ τρέχει. Μερικοὶ νομίζουν, ὅτι εἶναι γιὰ τὸν τυφλοπόντικα πὺν τὸν κυνηγοῦν, γιὰ νὰ μὴν ξανακάνῃ ζημιὰς στὸ χωράφι.» Εἰς τὰ χωρία τῆς Καρπάθου «ὅταν τελειώσῃ τὸ θέρος, οἱ θερίστρες ἀφήνουν εἰς τὸ τελευταῖο χωράφι μερικοὺς στάχης ἀθέριστους καὶ ὀλόγυρα κάνουν μὲ τὸ δρεπάνι ἓνα κύκλον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Τότε ἡ νεαρωτέρα θερίστρα, τῆς ὁποίας καὶ οἱ δύο γονεῖς ζοῦν, στέκεται ἐντὸς τοῦ κύκλου, σταυροκοπεῖται καὶ ἔπειτα πετᾷ πρὸς τὰ ἐπάνω τὸ δρεπάνι τῆς φωνάζουσα ἐνθουσιωδῶς: *Κι ἀπὸ χρόνου, καλαλωνεμένα! καλοφαωμένα! καλοπροκουσιμένα!* (Μιχαηλίδου Νουάρου, Λαογρ. Σύμμεικτα Καρπάθου Β, 30).

4. Κατασκευὴ δέσμης ἐκ τῶν τελευταίων (ἢ τῶν πρώτων;) σταχύων τοῦ ἀγροῦ. Ὄνομα τῆς δέσμης (σταυρός, ψάθα, χιένι, τ' ἀφεντικοῦ τὰ γένεια). Ποῦ ἀναρτᾶται ἡ κατασκευαζομένη δέσμη; Εἰς τὸ εἰκονοστάσιον ἢ εἰς τὴν μεσοδόκην τῆς οἰκίας; Ἔως πότε διατηρεῖται ἐκεῖ καὶ ποία ἡ χοῆσις τῆς εἰς τὴν σποράν; (Εὐλογοῖται πρῶτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ κατόπιν ἀναμειγνύεται μὲ τὸν σπόρον;) Π.χ. Εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας «ὅταν *κι ἀποθερίσουμε, ἀφήνουμε ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ χωράφι ἄθερο, ὡς ἓνα μέτρο, νὰ εἶναι τετραγωνικό, εἴτε στὴν ἄκρη, εἴτε στὴ μέση τοῦ χωραφιοῦ, κι ἀπ' ἔκει κάνουμε τὸ σταυρὸ μας κι ἀρχιζοῦμε καὶ θερίζουμε ἀπ' τὴ μιὰν ἄκρη εὐτόνου τοῦ κομματιοῦ, ὥστε νὰ βγοῦμε στὴν ἄλλη, στὸ θερισμένο.* Ὑστερα πιάνομε πάλι τὴν ἄλλη μὲ πάντα, ὥστε νὰ γίνῃ σταυρός. Τὰ στάχνα πὺν θὰ κόψουμε τὰ δένουμε τέσσερα ματσάκια κι αὐτοῦνα πάλι τὰ δένουμε σὰ σταυρὸ καὶ τὰ βάνουμε στὸ εἰκονοστάσι σὰ εἰκονίσματα.» Ὅταν ἔρθῃ τοῦ Σταυροῦ, θὰ πάρουμε τὸ σταυρὸ, θὰ βάνουμε μέσα σ' ἓνα σακκουλάκι λίγο ἀπὸ τὸ γέννημα πὺν ἔχουμε στὸ σωρὸ, καὶ θὰ τὰ πᾶμε στὴν ἐκκλησιά. Θὰ κάνουμε καὶ λειτουργία νὰ λειτουργηθοῦνε. Θὰ τὰ ξαναβάνουμε (τὸ σταυρὸ καὶ τὸ σακκουλάκι) σὰ εἰκονίσματα. Τὸ χινόπωρο, ὄντας βρέξῃ καὶ θέλ' με νὰ σπείρουμε, θὰ τὰ τρίψουμε φτοῦνα τὰ στάχνα, θ' ἀνακατώσουμε τὸ σιᾶρι μαζί μὲ τ' ἄλλο, πὺν εἶναι στὸ σακκουλάκι, καὶ θὰ κάνουμε ἀρχὴ νὰ σπείρουμε ἀπ' αὐτά». (Πρβλ. Λαογραφίαν Γ', 675).

5. Ὑπάρχει ἡ συνήθεια νὰ διαγωνίζωνται οἱ θερισταὶ δύο παρακειμένων ἀγρῶν μεταξύ των, ποῖοι θὰ τελειώσουν τὸ ἔργον πρῶτοι «διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ λαγὸ εἰς τὸ ἄλλο χωράφι»; Ποῖαι φράσεις λέγονται εἰς παρομοίας τυχὸν περιστάσεις; (Βλ. Λαογραφ. Γ' 681).

6. Ποῖα τὰ παιγνίδια τῶν θεριστῶν εἰς ὦραν ἀναπαύσεως; Π.χ. τὸ παίξιμον τοῦ δρεπανιοῦ ἐν Κύπρῳ. Περιγραφή αὐτοῦ. Τραγούδια τοῦ θερισμοῦ.

7. Συγκομιδὴ τῶν καρπῶν. Μὲ ποῖαν τυχὸν πομπὴν μεταφέρονται τὰ τελευταῖα δεμάτια τῶν σιτηρῶν ἀπὸ τὸν ἀγρὸν εἰς τὸ ἀλώνι ἢ εἰς τὸ σίτι

τοῦ γεωργοῦ; Ἐπακολουθεῖ συμπόσιον καὶ πανήγυρις τῶν θεριστῶν καὶ θεριστριῶν διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ θερισμοῦ; Ποῖα φαγητὰ παρατίθενται εἰς τὴν τράπεζαν; (Πετεϊνὸς ἢ ὄρνιθα; ἢ ἄλλο τι;). Χοροί, τραγούδια, εὐχαί.

γ) *Ἔθιμα τοῦ ἀλωνισμοῦ.*

Πράξεις καὶ ἐνέργειαι κατὰ τὸν ἀλωνισμόν καὶ ἐπὶ τῷ πέρατι αὐτοῦ:

1. Ἔθιμα τῆς πρώτης ἡμέρας, ὅταν ὁ γεωργὸς «καταστρώνη» π.χ. ἀφήνει ἓνα δεμάτι ὄρνιθο στὴ μέση τοῦ ἀλωνιοῦ. Εἰς τὴν Σκῦρον «προσέχουν, ὅσοι θ' ἀλωνίσουν, νὰ ἔναι καθαροί».

2. Ὄταν λικιμίζη τὰ σιτηρὰ (τὸ μάλαμα, Ρόδ. Κύπρ.) καὶ ἔξαφνα παύση νὰ πνέη ἄνεμος. Π.χ. εἰς τὴν Κύπρον ἐπικαλοῦνται τὸν Προφήτην Ἥλιαν νὰ πέψη τὸν ἄεραν του καὶ τοῦ προσφέρουν θυσίαν *μίαν τηλιάν*, τὴν ὁποίαν ἐκθέτουν εἰς ὑψηλὸν μέρος, ἕως ὅτου πνεύση ἄνεμος. (Φαρμακίδου, Κυπρ. Λαογρ. 1938, 43 καὶ 82).

3. Ὄταν «διρμονίζη, δηλ. κοσκινίζη τὸν καρπὸ μὲ μεγάλο κόσκινο: π.χ. τοποθετεῖ κλαδιὰ ἀπὸ παλιούρια καὶ ζεῦλα σιδερένια ἐπάνω στὸ σωρὸ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας καὶ διὰ νὰ εἶναι ὁ σῖτος «γυρὸς σὰν τοῦ σίδηρου» (Δρυμὸς Μακεδονίας, Λαογρ. IB 102).

4. Ἔθιμα ἐπὶ τῷ πέρατι τοῦ ἀλωνισμοῦ:

(α) Σταύρωμα τοῦ σωροῦ τοῦ σίτου καὶ κύκλος μαγικός, χαρασσομένος πέριξ αὐτοῦ. Κάρφωμα τοῦ πτύου ἢ τοῦ λιχνιστήρος εἰς τὸ μέσον τοῦ σωροῦ, προσκύνησις τοῦ σίτου, εὐχαί καὶ καταχύσματα. Ἀπόνυψις τῶν χειρῶν ἐν τῷ ἀλωνίῳ κτλ. Εἰς τὸ Λαοῦθι τῆς Κρήτης «ἅμα ἑπολιχνίσουνε τὸν καρπὸ, τότε σταίνουνε σωρὸ. Τοῦ κάνουνε ἓνα σταυρὸ στὴ μέση καὶ κατόπιν ἓνα στεφάνι (κύκλο) γύρω γύρω. Ὑστερα καρφώνουνε τὴν παλάμη (τὸ φτυάρι) στὴ μέση στὸ σταυρὸ μὲ τὸ χέρι της (δηλ. τὴν λαβὴν), καὶ εἶναι ἡ χούφτα (τὸ πλατὺ μέρος) ἐπάνω. Κάνουνε ὕστερα τρεῖς μετάνοιες καὶ πιάνουνε μιὰ χαχαλιὰ καρπὸ, τὸν προσκνυοῦνε καὶ ὕστερα τότε χύνουνε πάνω ἀπὸ τὴν παλάμη. Ξανακάνουνε τρεῖς μετάνοιες καὶ ἀρχίζουνε νὰ σακκιάζουνε τὸν καρπὸ». Εἰς τὸ χωρίον Γουῖβες Εὐβοίας, ἀφοῦ περισυναχθῆ τὸ λειῶμα εἰς ἐπιμήκη καὶ ὑψηλὸν σωρὸν, λαμνὶ καλούμενον, «ἢ οἰκοδέσποινα κρατοῦσα λάγηνον, προσφέρει ὕδωρ εἰς ἓνα ἕκαστον, ἵνα νιφθῆ, καὶ ἐκεῖνος νιπτόμενος ραντίζει τὸ γέννημα καὶ τὸ ἀλώνιον κύκλω, εὐχόμενος καὶ τοῦ χρόνου! Ἐν τέλει δ' ἡ οἰκοδέσποινα πλαγίως κρατοῦσα τὴν λάγηνον, δρομαίως περιτρέχει τὸν σωρὸν, χωρὶς νὰ πέση οὐδὲ σταγὼν ὕδατος κατὰ γῆς, εὐχομένη καὶ αὐτὴ νὰ γίνῃ τοῦ χρόνου τόσος ὁ σωρὸς, ὅσος εἶναι ὁ κύκλος, τὸν ὁποῖον ἔκαμε». (Λαογρ. Γ' 681=Πολίτου, Λαογρ. Σύμμεικτα Γ' 196).

β) Τὸ μέτρημα καὶ τὸ σήκωμα τοῦ σωροῦ. Ἐν παράδειγμα: Εἰς τὴν Κάρπαθον τὸ μέτρημα καὶ τὸ σήκωμα τοῦ σωροῦ γίνεται τὴν ἐπομένην πρωΐαν καὶ μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ὁ γεωργὸς στρέφεται πρὸς Ἀνατολάς, κάνει τὸν σταυρὸν του καὶ μὲ τὸ φτυάρι, ποῦ ἔμεινε ἐμπηγμένον ὅλην τὴν νύκτα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ σωροῦ, λαμβάνει ὀλίγους κόκκους, τοὺς ρίπτει εἰς τὴν δεξιὰν παλάμην καὶ τοὺς πτύει: *Φτού, φτού, φτού!* εὐχόμενος συγχρόνως: *Χίλια μόδια!* Ἐπειτα ἀρχίζει τὸ μέτρημα μὲ τὸν ἀπλοπίνακα ($\frac{1}{4}$ μοδίου) λέγων: — *Ἐνα!* καὶ ἀπαντᾷ ὁ κρατῶν τὸν σάκκον: — *Ἐνας ὁ Θεός!* — *Δύο!* — *Ἡ Παναγία καὶ ὁ μονογενής της.* — *Τρία!* — *Ἡ Ἁγία Τριάδα.* — *Πέντε!* — *Πέμπε, Κύριε, πέμπε!* — *Ἐξε!* — *Πέπε, Κύριε, πέπε!* — *Ἐφτά!* — *Ἐφτά χιλιάδες (καὶ πλέον οὐ).* Καὶ τὸ μέτρημα ἔξακολουθεῖ. (Μιχαηλίδου Νουάρου, Λαογρ. Σύμμ. Καρπάθου, Β' 36).

5. Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι κατὰ τὸ μέτρημα καὶ τὸ ἀλώνισμα τοῦ σωροῦ τοῦ σίτου. Π.χ. ἀπαγορεύεται νὰ δρασκελίση κανεὶς τὸν σωρὸ κατὰ τὸ λίχνισμα ἢ νὰ φύγη ἀπὸ τ' ἀλῶνι, πρὶν τελειώσῃ τὸ μέτρημα κτ.

6. Ὁ πρῶτος ἐκ τῆς συγκομιδῆς ἄρτος. Αἱ σχετικαὶ μὲ αὐτὸν συνήθειαι. Π.χ. εἰς τὸ Σαμόκοβον «*τὴν πρώτη πίττα, ποῦ ζυμώνουν ἀπὸ τὸ νέο ψωμί, τὴ λένε τζιτζιροκούλλικο, γιατί εἶναι τοῦ τζιτζιρα ποῦ τραγουδεῖ: Θερίσει ἄλωνίσετε | δεματοκουβανήσετε, | κ' ἐγὼ τὸ κουλλικάκι μου | θέλω νὰ μὲ τὸ δώσετε.* Ποῦ τὸ πρῶτο αὐτὸ κουλλοῦρι τὸ ἀφήνουν στὴ βρύση τοῦ χωριοῦ; Βλ. τὰ περὶ ἀπαρχῶν ἀνωτέρω σελ. 24 (ΕΛΑ 1943-44 σελ. 104).

δ) Ἐθιμα τοῦ τρυγητοῦ.

1. Ἐναρξίς τοῦ τρυγητοῦ. Πῶς καθορίζεται ἡ ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως καὶ πῶς γνωστοποιεῖται εἰς τὸ κοινόν; Συμφωνίαι τρυγητῶν, μέσα μεταφορᾶς φαγητὰ κλ.

2. Ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ τρυγητοῦ: τυμπανοκρουσαίαι, ἄσματα καὶ χοροὶ κατὰ τὴν ἐκκίνηση τῶν τρυγητῶν, πομπὴ κατὰ τὴν μετάβασιν. Πῶς γίνεται ἡ μεταφορὰ τῶν σταφυλῶν εἰς τὴν οἰκίαν ἢ εἰς τὸν ληνὸν καὶ μάλιστα ἡ μεταφορὰ διὰ τῆς τελευταίας ἀμάξης; (Πομπὴ ἐορταστικὴ μὲ μουσικὰ ὄργανα καὶ χορούς. Μεταμφίσεις κλπ.).

3. Ἀφήνουν κανένα κλῆμα ἄτρύγητο καὶ διὰ ποῖον λόγον; Ἀπόνιψις τῶν χειρῶν τῶν ἐργατῶν κλπ. Παραδείγματα: Εἰς τὴν Μεσημβρίαν «*τὰ σταφύλια τὰ κουβανοῦσαν μὲ τὸ βουβαλάμαξο. Μπρὸς πῆλαιαν τὰ νταβούλια καὶ μέσ' στ' ἀμάξ χόρευαν οἱ πατητῶδες. Τὸ βράδ' γένδαν μεγάλο γλέντι.*— Εἰς τὰ Βούρβουρα Κυνουρίας, ἅμα ἀποτρυγᾶνε, ἀφήνουν ἕνα κλῆμα ἄτρυγο. Πηγαίνει ἕνας καὶ φέρνει ἕνα κανάτι νερὸ ἀμίλητο καὶ νίβονται ὅλοι ἀπάνω στὸ κλῆμα. (Ἐπ. Βουρ-

βούρων Γ', 1939, 137). Εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας «ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ τρυγητοῦ χαιρετίζεται διὰ τυμπάνων καὶ ᾠσμάτων· οἱ ληνοὶ συνοδεύονται δι' ομάδων ὄρχουμένων καὶ ᾄδόντων καὶ κατὰ τὴν ἀπέλευσιν καὶ κατὰ τὴν ἄφιξιν. Τὴν νύκτα ὄμιλοι προσωπιδοφόρων ἐν τυμπάνοις καὶ ἀλαλαγοῖς περιερχόμενοι τὰς ἀγυῖας μέχρι βαθείας νυκτὸς ἐπιδίδονται εἰς ποικίλας παιδιὰς καὶ διασκεδάσεις».

4. Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι. Π.χ. Εἰς τὸ Μανιάκι «ἅμα ἐν' τῆς ἄσπρης, κόβουνε ἀπὸ τὸ λειδινὸ τῆς ἄλλης ἡμέρας ἓνα κοφίνι κάνουμε ἀρχή. Τρίτη δὲν ξετρυνᾶνε. Καλόπιοτο ἐνκιάμαστε, ἅμα ἀποτρυνῆσομε».

ε) **Ἔθιμα τῆς συγκομιδῆς τῶν ἐλαιῶν.**

Οἱ χαμάδες. Τὸ πρῶτο χέρι καὶ τὸ τελευταῖο χέρι. (Τὸ κοκκολόγημα, ὁ ράβδος, τ' ἀπόραβδα [Τριφυλία]). — Ἐνάρτησις χλωροῦ κλάδου ἐλαίας εἰς τὸ εἰκονοστάσιον κλπ. Π.χ. εἰς τὰ χωρία τῆς Πυλίας «ὅταν ἀπορραβδίσομε τὶς ἐλιές, θὰ κόψουμε ἓνα κλαράκι, τὸν αἰτό, (τὸ καινούργιο κλαρί, ποὺ πετάει ἡ ἐλιά κ' εἶναι φουντωτὸ καὶ φρέσκο καὶ γεμᾶτο καρπὸ καὶ βρῖσκειται ψηλά, στὴν κορυφὴ τοῦ δέντρου) καὶ θὰ τὸν φέρομε νὰ τὸν κρεμάσομε στὰ εἰκονίσματα κι ἀπὸ ἡμέρες θὰ ντόνε μαδήση καὶ θὰ ντόνε ρίξῃ στὶς ἄλλες ἐλιές νὰ βγῆ λάδι». — Ἄλλαι συνήθειαι: Π.χ. εἰς τὴν Σκῦρον «ὅταν θὰ μαζέψουν τὸν καρπὸ ἀπὸ τὰ δέντρα, ἀφήρουν λίγο καρπὸ ἀπάνω, δὲν τὸν μαζεύουν ὅλο, γιὰ νὰ μὴν παραπονιέται τὸ δέντρο. Καὶ σὰν πρωτοκαρπίση ἓνα δέντρο, δίνουν τὸν πρῶτο καρπὸ νὰ τὸν φάῃ γυναῖκα προκομμένη καὶ ποὺ νὰ ἔχη κάνει πολλὰ παιδιὰ, γιὰ νὰ γίνῃ καὶ τὸ δέντρο καρπερὸ καὶ προκομμένο». (Πέροδικα Σκῦρος Α' 159). Ἡ ἀλεσιὰ στὸ λιωτρίβι κτλ.